

Osallisuuden edistäjän opas

OHJAUS 10/2023

Ohjaus 10/2023

Osallisuuden edistäjän opas

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Terveyden ja
hyvinvoinnin laitos

© Kirjoittajat ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-088-0 (verkkojulkaisu)

ISSN 2323-4172 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-088-0>

Helsinki, 2023

Lukijalle

Hyvä lukija, toivomme, että osallisuuden edistäjän oppaasta tulee virtuaalisen kirjahyllysi vakioteos, johon palaat uudestaan ja uudestaan seuraavien vuosien aikana. Toivomme, että etsit oppaasta vinkkejä, kun suunnittelet osallisuutta edistäviä toimia, haluat osallistaa ihmisiä, koulutat ammattilaisia, suunnittelet uusia kehittämistoimia tai jaat rahaa osallisuustyöhön.

Osallisuuden edistäjän opas kokoaa yhteen Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden kehittämistyötä vuosilta 2014–2023. Haluamme kiittää oppaassa kuvattujen työkalujen kehittämiseen, kuvaamiseen ja arviointiin osallistuneita yhteistyökumppaneita sekä ESR-osallisuushankkeita ja niiden osallistujia Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjalla 5 (sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta). Monia oppaassa kuvattuja osallisuuden edistämisen keinoja on kehitetty ESR-hankkeissa ympäri Suomen. Olette tehneet upeaa työtä!

Seuraavat Sokra-koordinaation työntekijät ovat osallistuneet tässä julkaisussa esitettyjen tietojen ja työkalujen kehittämiseen ja kuvaamiseen: Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) nykyiset ja entiset työntekijät Misha Henriksson, Tanja Hirschovits-Gertz, Anna-Maria Isola, Heidi Kaartinen, Anna Keto-Tokoi, Minna Kukkonen, Lea Kurki, Veera Laurila, Lars Leemann, Raija Lääperi, Erika Mäntylä, Marko Nousiainen, Kaisa Nissi, Henna Puromäki, Anni Rytioja, Taina Schneider, Elina Turunen, Tytti Tuulos, Mariitta Vaara, Salla Valtari ja Lotta Virrankari, sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun nykyiset ja entiset työntekijät Liisa Kytölä, Teemu Leskelä, Elina Pekonen, Marjo Pulliainen, Ritva Sauvola, Varpu Wiens ja Joakim Zitting. Kiitämme lämpimästi myös oppaan testilukuun osallistuneita Monica Herrliniä, Elli Lukkarista ja Veera Ylöstä.

Lukuohje:

Opas on jaoteltu kolmeen osaan.

- Osio 1: Mitä osallisuus on
- Osio 2: Tutkimukselliset työkalut
- Osio 3: Osallisuuden edistämisen keinot

Osion 3 teemakokonaisuuksiin on linkitetty yhteensä 101 Innokylä-verkkopalvelusta löytyvää ”osallisuuden palasta”, jotka ovat erilaisia keinoja ja toimintamalleja erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuuden edistämiseen!

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra

thl.fi/sokra

Tiivistelmä

Osallisuuden edistäjän opas. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Ohjaus 10/2023. 247 sivua. Helsinki 2023.

ISBN 978-952-408-088-0 (verkkojulkaisu)

Osallisuuden edistäjän opas tarjoaa tietoa ja työkaluja osallisuuden edistämiseen kunnissa, hyvinvointialueilla, julkisissa organisaatioissa, järjestöissä, seurakunnissa, harraste-seuroissa, yrityksissä, asukas-yhteisöissä ja vertaisryhmissä.

Oppaassa kerrotaan tiiviisti, mitä osallisuus on ja miten se on tutkimusten mukaan yhteydessä ihmisten hyvinvointiin. Ymmärrys perustuu osallisuuden viitekehykseen, jossa osallisuus ja osallisuutta edistävät toimet jaotellaan kolmeen osa-alueeseen: 1) osallisuus omassa elämässä, 2) osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa, ja 3) osallisuus yhteisestä hyvästä. Viitekehys pohjautuu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa (THL) tehtyyn tutkimukseen ja aiempaan tutkimuskirjallisuuteen. Opas toimii jatko-osana Mitä osallisuus on? (THL 2017) -viitekehysjulkaisulle.

Osallisuuden osa-alueita mukailleen osallisuuden edistämisen tavoitteena on, että ihmiset 1) voivat vaikuttaa oman elämänsä kulkuun, olla oma itsensä, elää omannäköistä elämää ja tehdä hyvinvointiaan palvelevia valintoja, 2) pääsevät osalliseksi yhteisöllisyyden hyvistä puolista ja voivat vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin, 3) pääsevät nauttimaan yhteisesti tuotetusta hyvästä, voivat tehdä yhdessä hyvää muille, näyttää osaamistaan ja saada siten arvostusta ja kiitosta. Kaikki tämä lisää paikallista elinvoimaa ja houkuttelevuutta, parantaa väestösuhteita, lisää turvallisuutta ja tuottaa parempia palveluja. Vaikeassa elämäntilanteessa oleville osallisuus avaa mahdollisuuksia ja tulevaisuuden näkymiä, mikä tukee esimerkiksi toipumista ja opinto- ja työpoluilla etenemistä.

Opas tarjoaa osallisuustoimien arvioijille ja tutkijoille kaksi tutkimuksellista työkalua. Osallisuusindikaattori on määrällisen tutkimuksen työkalu osallisuuden kokemuksen mittaamiseen ja seurantaan. Pienet onnistumistarinat -työkalun avulla voidaan laadullisesti arvioida ja analysoida osallisuuden kokemuksessa tapahtuneita muutoksia. Osallisuutta edistävän toiminnan kehittäjiä ja arvioijia tukevat lisäksi osallisuuden 24 apukysymystä, jotka perustuvat edellä mainittuun osallisuuden viitekehykseen.

Oppaan pääsisältö on monipuolinen osallisuuden edistäjän työkalupakki: lähes 20 teemakokonaisuutta täynnä vinkkejä, ohjeita, malleja ja tutkimustietoa osallisuuden edistämiseen. Osallisuuden edistämisen malleiksi kutsuttuihin teemakokonaisuuksiin on liitetty 101 ”osallisuuden palasta” eli toimintamallia, joilla voidaan edistää erityisesti heikoimassa asemassa olevien osallisuutta. Teemakokonaisuuksiin liitetyt toimintamallit on kuvattu ja arvioitu osallisuuden osa-alueiden näkökulmasta. Työkalut on kehitetty ensi sijassa käytettäväksi työikäisten kanssa.

Julkaisun on tehnyt THL:n ja Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteinen Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra, jota rahoittaa Euroopan sosiaalirahasto. Julkaisu koostaa yhteen kokemuksia Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjalla 5 tehdystä osallisuuden kehittämistyöstä ohjelmakaudella 2014–2020.

Avainsanat: osallisuus, osallisuuden edistäminen, osallisuuden edistämistyö, osallisuustyö, osallisuustutkimus, osallisuusindikaattori, köyhyys

Sammandrag

Osallisuuden edistäjän opas [Handbok för främjande av delaktighet]. Institutet för hälsa och välfärd (THL).Handledning 10/2023. 247 sidor. Helsingfors, Finland 2023.

ISBN 978-952-408-088-0 (nätpublikation)

Handboken för främjande av delaktighet erbjuder information och verktyg för att främja delaktighet i kommuner, välfärdsområden, offentliga organisationer, organisationer, församlingar, hobbyföreningar, företag, bostadsföreningar och kamratstödsgrupper.

Handboken innehåller kortfattad information om vad delaktighet är och vilket samband den enligt undersökningar har visat sig ha med människors välfärd. Förståelse grundar sig på referensramen för delaktighet, där delaktighet och åtgärder som främjar delaktighet indelas i tre delområden: 1) delaktighet i det egna livet, 2) delaktighet i gemenskaper och påverkansprocesser, och 3) delaktighet i det gemensamma bästa. Referensramen grundar sig på THL:s forskning och tidigare forskningslitteratur. Handboken är en fortsättning på publikationen *Mitä osallisuus on? (Vad är delaktighet? THL 2017)*.

I enlighet med delaktighetens delområden är målet med främjandet av delaktighet att människor 1) ska kunna påverka sitt eget liv, vara sig själva, leva sitt eget liv och göra val som får dem att må bra, 2) få del av de goda sidorna av gemenskap och påverka sådant som är viktigt för dem själva, 3) få njuta av det goda som skapas tillsammans, kunna göra gott för andra, visa vad de kan och därigenom få uppskattning och beröm. Allt det här ökar den lokala livskraften och attraktionskraften, förbättrar befolkningsrelationerna, ökar säkerheten och producerar bättre tjänster. För personer i en svår livssituation öppnar delaktighet upp möjligheter och framtidsutsikter, vilket till exempel stöder återhämtning och framsteg inom studier och i karriären.

Handboken innehåller två forskningsverktyg för personer som ska utvärdera och undersöka delaktighetsåtgärder. Delaktighetsindikatorn är ett verktyg för kvantitativ forskning för att mäta och följa upp upplevelsen av delaktighet. Med hjälp av verktyget *Små framgångshistorier* kan man kvalitetsmässigt bedöma och analysera förändringar i upplevelsen av delaktighet. De som utvecklar och utvärderar verksamhet som främjar delaktighet stöds dessutom av 24 hjälpfrågor som grundar sig på ovan nämnda referensram för delaktighet.

Handbokens huvudinnehåll är en mångsidig verktygslåda för främjande av delaktighet: närmare 20 temahelheter fyllda med tips, anvisningar, modeller och forskningsrön för att främja delaktighet. I de temahelheter som kallas modeller för främjande av delaktighet ingår 101 "delaktighetsbitar" som är koncepter för hur man särskilt kan främja delaktighet bland dem som har det sämst ställt. Koncepten som hör ihop med temahelheterna har beskrivits och bedömts utifrån delaktighetens delområden. Verktygen har utvecklats främst för att användas med personer i arbetsför ålder.

Publikationen har utarbetats av THL:s och yrkeshögskolan Diakonias gemensamma koordinationsprojekt för främjande av social delaktighet – Sokra, som finansieras av Europeiska socialfonden. Publikationen samlar erfarenheter från arbetet med att utveckla delaktigheten inom Europeiska socialfondens prioriterade område 5 under programperioden 2014–2020.

Nyckelord: delaktighet, främjande av delaktighet, arbete för att främja delaktighet, delaktighetsarbete, delaktighetsundersökning, delaktighetsindikator, fattigdom

Abstract

Osallisuuden edistäjän opas [A guide for promoters of inclusion]. National Institute for Health and Welfare (THL). Directions 10/2023. 247 pages. Helsinki, Finland 2023.

ISBN 978-952-408-088-0 (online publication)

The guide for promoters of inclusion provides information and tools for the promotion of inclusion in municipalities, wellbeing services counties, public organisations, NGOs, parishes, clubs, companies, residential communities and peer groups.

The guide provides a concise description of what inclusion is and how it is linked to people's well-being according to studies. The understanding is based on the framework for inclusion, in which inclusion and measures promoting inclusion are divided into three domains: 1) inclusion in one's own life, 2) inclusion in communities and public participation, and 3) involvement in cooperation for the common good. The framework is based on research conducted at THL and on earlier research literature. The guide serves as continuation for the framework publication *Mitä osallisuus on?* (THL 2017).

Adapting the domains of inclusion, the promotion of inclusion aims to enable people to 1) influence the course of their life, be themselves, live the kind of life they want to and make choices that serve their well-being, 2) benefit from the good sides of the sense of community and be able to influence matters that they find important, 3) have the opportunity to enjoy the common good, be able to do something good together for others, show their knowledge and skills, and that way receive appreciation and gratitude. All this increases local vitality and attractiveness, improves relations between population groups, increases safety and produces better services. For persons in a difficult life situation, inclusion opens up opportunities and future prospects, supporting recovery and progress in their study and employment paths.

The guide provides two investigative tools for the evaluators and researchers of inclusion activities. The Experiences of Social Inclusion Scale is a tool for quantitative research for measuring and monitoring the experience of inclusion. The Small success stories tool can be used to qualitatively assess and analyse the changes that have taken place in the experience of inclusion. The developers and evaluators of activities promoting inclusion are also supported by the 24 auxiliary questions about inclusion which are based on the above-mentioned framework for inclusion.

The main content of the guide is a versatile toolkit for promoters of inclusion: almost 20 thematic entities full of tips, instructions, models and research data for the promotion of inclusion. A total of 101 "pieces of inclusion", i.e. operating models, have been linked to the thematic entities, called models for promoting inclusion. These operating models can be used to promote especially the inclusion of those in the weakest position. The operating models linked to the thematic entities have been described and assessed from the points

of view of the domains of inclusion. The tools have been developed primarily for use with people of working age.

The publication has been drawn up by theProject to co-ordinate the promotion of social inclusion (Sokra). Sokra is carried out by the Finnish Institute for Health and Welfare (THL) in collaboration with the Diaconia University of Applied Sciences (Diak) and is funded by the European Social Fund. The publication compiles experiences from the work carried out to promote inclusion under priority axis 5 of the European Social Fund in the programming period 2014–2020.

Keywords: inclusion, promotion of inclusion, work to promote inclusion, inclusion work, research on inclusion, Experiences of Social Inclusion Scale, poverty

Osallisuuden edistäjän opas

Osallisuus on sitä, että ihminen voi vaikuttaa elämäänsä ja hänelle tärkeisiin asioihin.

Osallisuus on myös sitä, että ihminen on yhteydessä toisiin ihmisiin ja saa muilta arvostusta ja kiitosta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on julkaissut osallisuuden edistäjän oppaan. Se sisältää paljon keinoja, joilla osallisuutta voi lisätä.

Osallisuus lisää hyvinvointia

Osallisuuden tunne auttaa erityisesti niitä ihmisiä, jotka ovat vaikeassa elämäntilanteessa. Vaikea elämäntilanne voi johtua esimerkiksi sairaudesta tai köyhyydestä.

Kokemus siitä, että saa osallistua ja vaikuttaa voi auttaa ihmistä monella tavalla. Ihminen voi esimerkiksi helpommin aloittaa opinnot tai työt tai toipua sairaudesta.

Osallisuus lisää kaikkien hyvinvointia. Osallisuus esimerkiksi lisää turvallisuutta ja parantaa palveluja.

Oppaasta saa työkaluja osallisuuden lisäämiseen

Osallisuuden edistäjän opas sisältää paljon vinkkejä ja ohjeita, joilla osallisuutta voi lisätä. Oppaassa on yli sata toimintamallia eli tapaa lisätä osallisuuden kokemusta erilaisissa tilanteissa. Tällaisia toimintamalleja ovat esimerkiksi kaikille avoin kohtaamispaikka, tuettu vapaaehtoistoiminta tai neuvonta tietokoneen käytössä.

Opas esittelee myös työkalun, jolla voi mitata osallisuuden kokemusta. Osallisuuden kokemus voi myös muuttua.

Opas antaa keinoja tutkia ja arvioida, onko osallisuuden kokemus muuttunut.

Miten opasta voi käyttää?

Opasta voi käyttää esimerkiksi kuntien toiminnassa, järjestöissä tai yrityksissä.

Opasta voi käyttää myös seurakunnissa, harrastuksissa tai muissa ryhmissä.

Opasta voivat käyttää esimerkiksi ammattilaiset, jotka auttavat työssään toisia ihmisiä lisäämään osallisuuttaan.

Oppaan on tehnyt Sokra-hanke, joka edistää osallisuutta. Sokra-hankkeen rahoittaja on Euroopan sosiaalirahasto.

Sisällys

Lukijalle	3
Tiivistelmä	4
Sammandrag	6
Abstract	8
Selkokielineen tiivistelmä: Osallisuuden edistäjän opas	10
Johdanto: Osallisuutta arkeen, palveluihin ja päätöksiin!	13
Mitä osallisuus on? – osio 1	17
Osallisuuden edistämisen 10 periaatetta	19
Osallisuuden osa-alueet	20
Osallisuuden kokemus	27
Osallisuuden kokemuksesta kertovia tutkimustuloksia	32
Tutkimukselliset työkalut – osio 2	40
Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta	41
Pienet onnistumistarinat -työkalu osallisuusvaikutusten arviointiin	50
Osallisuuden edistämisen työkalut – osio 3	63
Edistääkö toiminta osallisuutta? 24 apukysymystä	64
Osallisuuden edistämisen mallit	68
Osallisuutta edistävä hallintomalli tukee osallisuustyön johtamista	70
Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko	82
Ohjeita osallistamiseen	96
Kokemusosaaminen	102
Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana	111
Kumppanuusrahoitusmalli	118
Ammattilaisten osallisuus edistää palvelujen vaikuttavuutta	122
Uudista asiakastyötä luovasti ja leikkisästi	131
Tarinallisuus osallisuuden edistämisen keinona	134
Luovat menetelmät vahvistavat osallisuutta	151
Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä	157
Luonto ja osallisuus	163
Kohti osallisuutta ja aktiivisuutta tukevaa sosiaaliturvaa – perustoimeentulon turvan ja palvelujen on tuettava toisiaan	179
Kaikki mukaan: kansalaisvaikuttamisen vahvistaminen	191
Lisää ansaitsemisen mahdollisuuksia työttömille ja muille työelämän ulkopuolella oleville	198
Pitkään työttömänä olleiden työllistymisen tuki	206
Vapaaehtoistoimintaa järjestämällä ja tukemalla voidaan lisätä osallisuutta	215
Avoimet tilat – ihmiset kohtaavat ja elämänpiiri laajenee!	221
Digiosallisuuden edistäminen	230
Liitteet	247

Osallisuutta arkeen, palveluihin ja päätöksiin!

Osallisuutta tulee edistää kaikissa palveluissa, toiminnoissa ja yhteiskuntapolitiikassa. Eri-tyistä huomiota on kiinnitettävä heikossa asemassa olevien osallisuuteen: on huomioitava erilaiset tarpeet, tarjottava mahdollisuuksia osallistua ja olla mukana yhteisöissä ja yhteiskunnassa, sekä otettava erityyppiset kokemukset mukaan suunnitteluun, päätösten valmisteluun ja itse päätöksentekoon.

Osa tärkeistä osallisuutta lisäävistä toiminnoista on edelleen hankemuotoisia tai hyvin paikallisia. Kaikkia osallisuutta lisääviä palveluita ja toimintoja ei välttämättä osata mieltää sellaisiksi. Tavoitteena tulisi olla, että kaikki julkiset palvelujen ja toiminnot onnistuisivat lisäämään ihmisten osallisuutta. Kannustamme sinua, arvoisa lukija, viemään tätä viestiä eteenpäin osallisuuden edistäjän oppaan avulla!

Osallisuuden edistämällä voidaan:

- **Vähentää eriarvoisuutta, köyhyyttä ja syrjäytymistä**

Osallisuus on yhteydessä hyvinvointiin ja terveyteen.

- **Saada yhteiskuntaryhmät kohtaamaan**

Syntyy uutta toimeliaisuutta. Syrjintä, ennakkoluulot ja yksinäisyys vähenevät.

- **Parantaa palveluja**

Ihmiset kohdataan ihmisinä. Palvelujen käyttäjät osallistuvat palvelujen kehittämiseen.

- **Edistää työ- ja opintopoluilla etenemistä**

Vaikutusmahdollisuudet, arvostus ja tarpeellisuuden tunne suuntaavat toimijuutta tulevaan.

Miksi kuntien ja alueiden kannattaa vahvistaa osallisuuden kokemusta?

Ihmisellä on tarve tulla kuulluksi ja nähdyksi toivomallaan tavalla, kuulua joukkoon ja osallistua itselle tärkeiden asioiden edistämiseen.

Vahva osallisuuden kokemus:

- Lisää yksilön hyvinvointia: Osalliseksi itsensä kokeva ihminen tekee hyvinvointiaan palvelevia valintoja.
- Lisää yhteisöllistä hyvinvointia: Yhteisöllisyys lisääntyy. Osallinen ihminen pystyy tuottamaan ja jakamaan hyvää myös muille ihmisille esimerkiksi panostamalla elinympäristöönsä ja kehittämällä palveluja. Yhdessä kehittämällä palveluista tulee asiakaslähteisempiä eli ne vastaavat paremmin ihmisten erilaisiin tilanteisiin ja tarpeisiin.
- Edesauttaa hyviä väestösuhteita ja luo turvallista arkea: Osallinen ihminen kohtaa naapurinsa kunnioittaen eikä koe tarvetta hakea osallisuuden kokemusta esimerkiksi väkivaltaan taipuvaisista jengeistä.
- Parantaa paikallista elinvoimaa ja ilmapiiriä: Kun ihmiset kohtaavat erilaisissa ja yllättävissäkin ympyröissä, he tulevat kuulluksi ja saavat virikkeitä toisiltaan. Ihmisten kohdatessa voi syntyä uutta taloudellista toimeliaisuutta.

Näitä tavoitteita kohti kuljetaan, kun ihmiset voivat osallistua asuinalueellaan toiminnan tavoitteiden määrittelyyn, suunnitteluun, valmisteluun ja päätöksentekoon alusta alkaen: Kun alueella kehitetään yleishyödyllistä toimintaa, palveluja, osallistumisen alustoja ja tiloja tai ympäristöä, ja kun monimuotoinen joukko alueen asukkaita, järjestöjä, viranomaisia ja yrittäjiä on mukana aina valmistelusta ja suunnittelusta toteutusvaiheeseen. He neuvottelevat toivottuista tuloksista sekä tuottavat sellaisia toimintoja ja palveluja, joilla toivottuihin tuloksiin päästään.

Osallisuudesta säädetään myös laeissa. Lue lisää osallisuuteen liittyvästä lainsäädännöstä:

[Asukas- ja asiakasosallisuus \(Thl.fi\)](#)

Osallisuuden edistäminen ei ole vain osallistamista

Käytämme tässä julkaisussa kattokäsitteinä ja toistensa synonyymeinä termejä **osallisuuden edistäminen**, **osallisuuden edistämisyy** ja **osallisuustyö**. Huomioithan, että osallisuuden edistäminen ei tarkoita vain osallistamista, osallistumiskanavia tai asiakasosallisuutta. Osallistaminen, osallistumiskanavat ja asiakasosallisuus kuuluvat osallisuuden edistämiseen, mutta osallisuuden edistämiseksi tarvitaan myös muita ja laajempia toimia.

Laajoilla osallisuuden edistämisen toimilla pyritään vahvistamaan osallisuuden kokemusta, luomaan tilanteita ihmisten kohtaamisille ja myös omaehtoiselle yhteiselle toiminnalle – näin tuetaan myös yksilöiden ja yhteisöjen mahdollisuuksia lisätä hyvinvointiaan, osallistua yhteisen hyvän tuottamiseen, hallita paikallisia riskejä ja keksiä niihin uusia ratkaisuja. Näihin tavoitteisiin voidaan päästä myös osallistamisella, osallistumiskanavilla ja asiakasosallisuudella, mutta usein tarvitaan myös muita toimia.

Esimerkkejä osallisuutta edistävästä toimista, joista monista kerromme tässä julkaisussa

Esimerkkejä osallistamisesta ja asiakasosallisuudesta:

Osallisuutta edistävä hallinto, helposti saatavilla oleva tieto vaikuttamismahdollisuuksista, osallisuusohjelman teko, asiakasraati, kehittäjäasiakkuus, yhteiskehittäminen, palvelumuotoilu, kiertävät kokoukset palveluyksiköissä, kumppanuusillat, kokemusasiantuntija-toiminta, osallistuva budjetointi, palvelun kohderyhmän osallisuus palvelun hankinnassa (esim. yhteisistä tavoitteista neuvottelu, kilpailuskriteerien laadintaan osallistuminen, arviointiin ja seurantaan osallistuminen esimerkiksi ohjausryhmän jäsenenä).

Osallisuus on voimavara, jota vahvistetaan esimerkiksi seuraavilla palveluilla ja toimilla:

Riittävä ja ennakoitava sosiaaliturva; asumisen tuki; tarinallisuutta, luovia menetelmiä, peilillisyyttä ja luontolähtöisiä menetelmiä hyödyntävät kuntoutus- ja työllisyyspalvelut; erilaiset ryhmätoiminnot (ml. työnohjaukselliset, luovat, vaikuttamis- ja vertaisryhmät) ja mielekäs tekeminen; matan kynnyksen digituki; uudenlaiset ansaitsemismahdollisuudet (esim. osuuskunta, palkattu kokemusasiantuntija); vertaistuki, tukihenkilö, omatyöntekijä, neuvonta; monikielinen ja selkeä viestintä; omaehtoisesti käydyt kurssit, vaikuttamiskurssit, opinnollistaminen, tietoiskut, lukupiirit.

Ihmisten kohtaamista ja omaehtoista toimintaa tukevat esimerkiksi:

Avoimet kohtaamispaikat (esim. kirjasto, kylätalo, kototori, saavutettava luontokohde), yhteisruokailut, maksuttomat tapahtumat ja ilmapäivät, maksuttomat harrastukset, ilmaisliiput ja -rannekkeet, tuettu loma, kulttuuriluotsit ja liikuntakaverit, talkoot ja ympäristöjen kunnostaminen, yhteisötaide, tuettu vapaaehtoistoiminta, osallistava ideakilpailu, kumppanuusrahoitus, muu kansalaisvaikuttamisen edellytysten tuki.

Erytynen huomio heikoimmassa asemassa oleviin

Kun tavoitteena on saada yhteiskuntaryhmät kohtaamaan, on ajateltava kaikkia asukkaita. Mutta erityistä huomiota tulisi kiinnittää niihin, joiden osallisuutta rajoittavat esimerkiksi köyhyys, syjintä, palvelujärjestelmän kankeus tai se, että he putoavat palvelujen väliin tai heidät käännytetään pois. Osallisuuden vaatimien voimavarojen lisäämistä sekä osallisuuden esteiden purkamista voidaan tehdä kohderyhmittäin. Erittäin heikkoa osallisuutta kokevat voidaan tunnistaa osallisuusindikaattorilla osana suunnittelutyötä (omilla kyselyillä tai käyttämällä valmiita aineistoja, esim. Sotkanet; huomioi, että osallisuusindikaattoria ei tule käyttää yksilökohtaiseen tunnistamiseen).

Osallisuustyötä suunnitellessa on muistettava, että osallisuutta lisäävät tai heikentävät tekijät eivät ole yksilön vastuulla, koska osallisuus riippuu esimerkiksi yhteiskunnallisesta asemasta, yhteiskunnan asenteista ja siitä, keiden tekemisiä pidetään merkityksellisenä ja keiden tekemisiä arvostetaan. Heikkoa osallisuutta kokevaa ihmistä ei voi suoraviivaisesti ohjata ”osallisuuspalveluihin”, vaan silloin on ensisijaisesti kuunneltava ihmistä hänen tilanteestaan, tavoitteistaan, toiveistaan ja tarpeistaan ja etsittävä ratkaisuja niiden perusteella.

Osallisuuden edistämisen keskeinen tavoite on, että ihminen tulee kuulluksi ja nähdyksi. Siksi vapaaehtoisuus ja asiakaslähtöisyys ovat tärkeitä periaatteita.

Keitä osallisuuden edistäjät ovat?

Osallisuuden edistäjiä ovat kaikki, jotka pyrkivät edistämään osallisuutta. Osallisuuden edistämistä voidaan tehdä kunnissa, hyvinvointialueilla, muiden julkisten toimijoiden toimesta, järjestöissä ja yhdistyksissä, seurakunnissa, harrasteseuroissa, yrityksissä, asukas-yhteisöissä ja vertaisryhmissä.

Kunnan tai alueen tasolla osallisuuden edistämistyö tapahtuu usein verkostomaisena työnä ja lankoja pitää käsissään osallisuusvastaava, osallisuuskoordinaattori tai titteliltään vastaava ammattilainen. Tehtävä voi sisältyä johonkin toiseen tehtävään kuten hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyöhön. Joissain tapauksissa koordinointia tekee esimerkiksi järjestö tai osaamiskeskus, mutta tällöin on tärkeää, että kuntaan tai alueelle on nimetty osallisuudesta vastaava henkilö. Osallisuudesta vastaava henkilö tai tiimi saattaa hallinnollisesti sijaita toimialalla, jonka nimessä ja johtajan tittelissä osallisuus näkyy. Lue lisää kunnan ja alueen osallisuustyön johtamisesta sivulta 83.

Koska osallisuus läpileikkaa monet ihmiselämän osa-alueet, myös osallisuuden edistämistyössä on syytä tavoitella hallinnon ja osaamisalojen rajojen ylittämistä ja yhteistyötä. Tämän vuoksi yhden osallisuusvastaavan työpanos ei riitä, vaan osallisuuden edistämisen tulisi tulla osaksi kaikkien ammattilaisten työtä ja osaamista.

Mitä osallisuus on? – osio 1

Määrittelemme osallisuuden seuraavasti:

Osallisuus on kulumista ja kuulluksi tulemistä. Osallinen ihminen kokee olevansa merkityksellinen osa kokonaisuutta. Hän tulee kuulluksi itsenään ja vaikuttaa elämänsä kulkuun ja yhteisiin asioihin.

Osallisuus edellyttää yhteyttä omiin ja yhteisiin voimavaroihin, joita ovat:

- luottamus ja keskinäinen kunnioitus
- toimeentulo
- palvelut
- tieto
- taito
- toiminta ja
- yhteiset merkitykset.

Luottamus antaa lupauksen pysyvyydestä. Se edellyttää elämän ennakoitavuutta, toimintaympäristön hallittavuutta ja vuorovaikutusta ihmisten kanssa. Kun ihmiset luottavat toisiinsa, he voivat kunnioittaa toisiaan ja uskaltavat myös tunnustaa riippuvuutensa muista. Luottamuksen rakentuminen edellyttää, että esiin nousseita ristiriitoja pystytään ratkaisemaan.

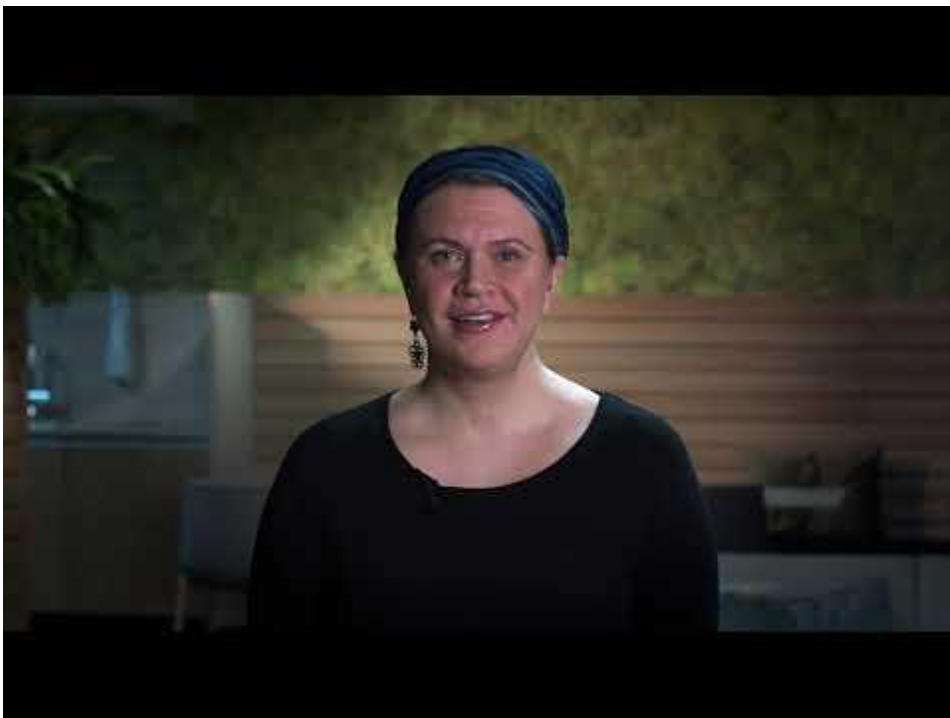
Toimeentulo tarvitaan hengissä ja terveenä pysymiseen ja toimimiseen. Tieto ja taito ovat yksin tai yhdessä hankittua osaamista, jonka jakamisesta ja käyttämisestä neuvotellaan erilaisissa kokonaisuuksissa. Palvelut ovat hyödykkeitä, joilla täydennetään yksilöllisiä tai yhteisiä toiminnan edellytyksiä.

Ihminen tulee nähdyksi ja kuulluksi usein toiminnassa. Elämän mieli ja merkityksellisyys rakentuvat vuorovaikutuksessa ihmisten, taiteen tai luonnon kanssa. Merkitykset kiinnittyvät ajatuksiin, muistoihin ja tavoitteisiin esimerkiksi sanoina, kuvina, sävelinä, tunteina ja aistimuksina.

Oleellista on, että uskoo mahdollisuuksien olemassaoloon. Osallisuuden kokemus vaikuttaa siihen, miten suuren osan potentiaalisesta toimintakyvystään ihminen ottaa käyttöönsä.

Avaamme seuraavissa luvuissa tarkemmin, mitä osallisuus, osallisuuden edistäminen ja osallisuuden kokemus ovat. Alla olevassa videossa THL:n osallisuustutkimusta johtava tutkija Anna-Maria Isola kertoo lyhyesti, mitä osallisuus on ja miten sitä edistetään.

Kuva 1. Video: Mitä osallisuus on ja miten sitä edistetään? (THL 2022) Jos video ei näy, voit katsoa sen [Youtubesta THL:n kanavalta](#).

Osallisuuden edistämisen 10 periaatetta

Kun halutaan edistää kaikkien osallisuutta, tulisi noudattaa näitä osallisuuden edistämisen periaatteita:

1. Ihminen osallistuu toimintaan tai palveluun omaehtoisesti.
2. Osallistujan kanssa etsitään yksilöllisiä ratkaisuja.
3. Osallistuja kohdataan kunnioittaen ja kategorisoimatta.
4. Yksin jääneet ja omiin oloihinsa päätyneet löydetään ja saadaan mukaan toimintaan.
5. Toimintaa tai palvelua kehitetään yhdessä.
6. Toiminta vahvistaa osallistujan vaikuttamismahdollisuuksia myös toiminnan ulkopuolella.
7. Ihminen pääsee osaksi itselleen tärkeää yhteisöä.
8. Ihminen pääsee nauttimaan yhteisestä hyvästä ja voi osallistua sen tuottamiseen ja jakamiseen tasavertaisena muiden kanssa.
9. Ihminen saa arvostusta, kiitosta ja yhteyksiä muihin ihmisiin. Yhteiskuntaryhmät kohtaavat.
10. Osallisuutta edistävät keinot juurtuvat osaksi jatkuvaa toimintaa.

Yhteiskunnan tulisi edistää sellaisia olosuhteita ja toimintoja, joissa työelämän ulkopuolella olevat voisivat vaikuttaa omaan elämäänsä, elinympäristöönsä sekä saisivat osaamisensa näkyväksi ja siten myös tunnustusta muilta ihmisiltä. Osallisuuden kokemus suuntaa yksilön toimijuutta: myönteisesti virittynyt ihminen näkee enemmän mahdollisuuksia, motivoituu ja rohkaistuu tarttumaan mahdollisuuksiin.

Nämä kymmenen periaatetta perustuvat seuraavaksi esiteltäviin osallisuuden osa-alueisiin sekä myöhemmin esiteltäviin osallisuuden 24 apukysymykseen (s. 65).

Osallisuuden osa-alueet

Osallisuus ja erilaiset osallisuutta lisäävät toimet voidaan sosiaali-, käyttäytymis- ja terveystieteelliseen tutkimukseen perustuen jaotella kolmeen osa-alueeseen.

1. Osallisuus omassa elämässä

Mahdollisuus elää omannäköistä elämää; mahdollisuus määritellä, mihin toimintaan tai palveluun osallistuu

2. Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Mahdollisuus kuulua itselle tärkeisiin ryhmiin ja yhteisöihin sekä vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin; mahdollisuus saada tukea vaikuttamiseen

3. Osallisuus yhteisestä hyvästä

Mahdollisuus yhdessä tekemiseen; mahdollisuus päästä nauttimaan yhteisestä hyvästä ja osallistua yhteisen hyvän tuottamiseen ja jakamiseen. Yhteinen hyvä on toimintaa ja arvoja, josta seuraa arvostusta, kiitosta ja yhteyksiä muihin ihmisiin.

Kerromme seuraavaksi tarkemmin kustakin osallisuuden osa-alueesta. Taustalla olevaa tutkimusta ja tutkimuskirjallisuutta avataan tarkemmin aiemmin julkaisemassamme viitekehysjulkaisussa:

[Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa \(THL 2017\)](#)

Osallisuuden osa-alue 1: Osallisuus omassa elämässä

Osallisuus omassa elämässä tarkoittaa sitä, että ihminen voi elää omannäköistä elämää. Ihminen voi myös määritellä, mihin toimintaan tai palveluun hän osallistuu.

Osallisuus edellyttää aineellisten ja aineettomien tarpeiden kohtuullista tyydyttymistä tai niihin liittyvien pitkäaikaisten vajetilojen, esimerkiksi luottamuksen, turvallisuuden tai aliravitsemuksen korjaamista.

Ollakseen osallinen omassa elämässä ihmisellä on oltava päätösvaltaa omasta elämästään, mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä kulkuun ja omiin palveluihinsa. On tärkeää, että ihminen voi toteuttaa itseään ja kehittyä itsensä näköisenä.

Jotta ihminen pystyisi vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun, toimintaansa tai oman palvelunsa sisältöön, paikkaan tai kohtaamisen tapaan, hänellä on oltava riittävästi tietoja, taitoja ja muita resursseja. Toisaalta toimintaympäristön on oltava riittävän ymmärrettävä, hallittava ja ennakoitava. Tärkeää on, että ihminen tulee kunnioitettua ja arvokkaasti kohdatuksi. Hänellä on myös oltava tilaa ja aikaa tehdä päätöksiä.

Autonomia, merkityksellisyys, hallittavuus ja ymmärrettävyys

Edward Deci ja Richard Ryan esittävät itseohjautuvuusteoriassaan, että ihmisen kolme psykologista perustarvetta ovat omaehtoisuus (autonomy), kyvykkyyden osoittaminen (competence) ja yhteenkuuluvuus (relatedness). Kun nämä tarpeet tyydyttyvät, syntyy sisäinen motivaatio. Sisäisen motivaation puolestaan tiedetään olevan yleensä ulkoista motivaatiota palkitsevampaa.

Teoriaa itseohjautuvuudesta on sovellettu useissa interventiotutkimuksissa, joissa autonomian on todettu tukevan hyvinvointia ja lisäävän terveyttä edistäviä valintoja. On selvää näyttöä muun muassa siitä, että autonomiaa tukeva opetustyyli eli valinnanvaran tarjoaminen ja ihmisten vilpittön kuuleminen johtavat terveyden ja hyvinvoinnin kannalta suotuisampaan käyttäytymiseen.

Koherenssin tunne auttaa ihmistä ottamaan käyttöönsä omia voimavarojaan. Koherenssin kannalta keskeisiä tekijöitä ovat:

- Elämän ja elinympäristön ymmärrettävyys (comprehensibility), eli se, minkä verran elinympäristö ja elämä tapahtumineen ovat järkeen käypiä ja ennakoitavia.
- Elämän hallittavuus (manageability) puolestaan tarkoittaa, että omiin asioihin pystyy vaikuttamaan.
- Kokemus merkityksellisyydestä (meaningfulness) ohjaa ihmistä panostamaan voimavarojaan valitsemiinsa asioihin.

Jos ei koe elämäänsä ja maailmaansa merkitykselliseksi, ei sitä voi myöskään ymmärtää ja hallita. Niukkuudessa elävä on altis kadottamaan koherenssin ja merkityksellisyyden kokemuksen.

Viimeaikaisen tutkimuksen perusteella niukkuus aiheuttaa muutoksia myös aivoissa. Aineellisessa ja aineettomassa niukkuudessa osa sisäisestä kapasiteetista piiloutuu, kun yhteys omiin tarpeisiin ja potentiaaliin katkeaa. Tulevaisuususkko hupenee ja elämä etenee päivä kerrallaan sinnitellen.

Osallisuuden osa-alue 2: Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

On tärkeää, että ihmiset voivat kuulua itselleen tärkeisiin yhteisöihin ja vaikuttaa niissä tärkeisiin asioihin. Heille pitää myös tarjota tukea vaikuttamiseen. Yhteisöjä voivat olla kavereipiiri, perhe, asuinalueen ihmiset, paikallinen tai verkossa kokoontuva harrastusryhmä, kansalaisliike tai yhteiskunta.

Voimattomuutta ja toivottomuutta tuntevalle mahdollisuus vaikuttaa omaan elinympäristöön ja omiin yhteisöihin on olennainen osallisuuden osa-alue. Moni kokee vaikutusmahdollisuuksien puutetta. Onnistunut vaikuttaminen tuo sisältöjä ja merkityksellisyyttä elämään.

Voimattomuuden keskellä kokemus siitä, että pystyy liikauttamaan jota kuta tai jättämään jäljen itsen ulkopuolelle, voi olla käänteentekevä. Siitä voi syntyä ensinnäkin tahtoa tavoitella enemmän, ja toisekseen siitä seuraa aitoa osallisuutta, kun jaksetaan osallistua neuvotteluihin resurssien jakamisesta.

Ratkaisevan tärkeää huono-osaisuuden, köyhyyden ja pitkäaikaistyöttömyyden vähentämisessä on saada mukaan ne, jotka tilanteesta kärsivät, mutta ovat hiljaa, koska eivät usko mahdollisuuksiinsa vaikuttaa.

Vaikuttaminen ja vaikuttuminen

Jos osallisuuden kokemus on pitkäaikaisen köyhyyden, vaikeuksien tai syrjinnän vuoksi haurastunut, ihmistä rohkaistaan ensin vaikuttamaan omaan elämäänsä ja aivan pienesti myös itsen ulkopuolelle.

Toisena askeleena tuetaan ihmistä vaikuttamaan yksin ja yhdessä pieniin tai isoihin yhteisiin asioihin joko omassa ryhmässä, lähiympäristössä, paikallisessa yhteisössä tai laajemmin yhteiskunnassa.

Ei pidä kuitenkaan automaattisesti ajatella, että vaikeuksia kokeneet ihmiset eivät kykene vaikuttamaan tai osaa vaikuttaa omaan ympäristöönsä. Ihminen toimii usein niin kuin

hänen uskotaan toimivan. Jos pitää ihmistä pystymättömänä, hän luultavasti toimii kuten pystymätön.

Toiseen uskominen ja kohteleva vertaisena vaikuttajana tuottavat parempia tuloksia. Kun saa kokemuksen siitä, että pystyy vaikuttamaan, mieli virittyy myönteisesti. Silloin voi myös vaikuttaa toisten sanoista ja tekemisistä: vaikuttaminen innostaa ihmisiä kääntymään itsestä ulospäin, saa uteliaaksi ja tekee myös vaikuttamisen mahdolliseksi.

Vaikuttaminen on prosessi, joka tarvitsee tuekseen rakenteita (paikkoja, tiloja, kanavia, foorumeita, menetelmiä), jotka tekevät vuorovaikutuksen eli vaikuttamisen, vaikuttamisen ja toisiin ihmisiin virittäytymisen mahdolliseksi. Tällaisia kanavia ja menetelmiä ovat erilaiset raadit, vaikuttamisesimerkkien näyttäminen ja osoittaminen, yhteistaiteen tilat, puistot, kadut, matalan kynnykset tilat ja yhteisvaikuttaminen.

Lue lisää: Kaikki mukaan: Kansalaisvaikuttamisen vahvistaminen (s. 191)

Palvelujen yhteiskehittäminen ja yhdessä suunnittelu

Palvelut on tarkoitettu lisäämään toimintavalmiuksia, mutta kaikkein heikoimmassa asemassa olevan näkökulmasta ne eivät sitä välttämättä tee. Palvelut, kuten velvoitteita sisältävät työllisyyspalvelut, voivat jopa vähentää elämän hallittavuutta. Kun kehitetään palveluja yhdessä asiakkaiden kanssa, voidaan olla varmempia siitä, että ne vastaavat tarpeeseen.

Yhteiskehittämisessä kaikille asiakkaille tai osallistujille tarjotaan mahdollisuus toiminnan, palvelun tai palvelujärjestelmän ideointiin, suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Pelkkä sisältöjen ehdottaminen ei vielä ole yhteiskehittämistä, mutta suunnitteluun, toteuttamiseen tai arviointiin osallistuminen on. Yhteiskehittämisen sijaan voidaan puhua myös yhteisluomisesta. Yhteiskehittäminen edellyttää asiakkaan tai osallistujan ja työntekijän tasaveroista kumppanuutta.

Lue lisää:

Osallisuutta edistävä hallintomalli (s. 71)

Kokemusosaaminen (s. 103)

Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana (s. 122)

Osallisuuden osa-alue 3: Osallisuus yhteisestä hyvästä

Kaikilla pitäisi olla mahdollisuus päästä nauttimaan yhteisestä hyvästä, osallistua yhteisen hyvän tuottamiseen sekä sen jakamiseen yhdessä muiden kanssa. Tällaiseen toimintaan osallistumisesta seuraa arvostusta, kiitosta ja yhteyksiä muihin ihmisiin.

Osallisuutta edistäviä olosuhteita on helpointa luoda lähellä ihmisiä. Paikallisesti voidaan rakentaa tiloja sekä luoda tilanteita ja toimintaa, jossa asukkaalla on tilaisuus näyttää osaamistaan, kokea yhteenkuuluvuutta, panostaa yhteiseen hyvään ja vaikuttaa resurssien hallintaan. Tällaisia tilanteita ja toimintaa voidaan luoda myös virtuaalisissa ympäristöissä.

Avoimet ja maksuttomat yhteiset tilat

Asukkaille voidaan tarjota avoimia ja yhteisiä tiloja, kuten kylätalot, vapaan taiteen tilat, toimintakeskukset, matalan kynnyksen tilat, puistot ja kadut, joissa yhteiskuntaryhmästä tai asemasta riippumatta kuka tahansa voi kokea yhdenvertaisuutta, yhteenkuuluvuutta sekä panostaa yhteiseen hyvään ja saada osaamisensa näkyviin. Avoimissa tiloissa oleskelu ilman sanallista vuorovaikutusta on keino kokea yhteenkuuluvuutta.

Esimerkiksi vapaan taiteen tiloissa työelämästä tutut hierarkiat voivat murtua ja rakentua hetkeksi uudestaan, kun ihminen saa ilmaista itseään taiteella ja tulla siten näkyväksi ja tunnustetuksi.

Yhteisessä työhuoneessa työtön taas pääsee osalliseksi työn tuntua ja rutiineja, ja saa hyvällä onnella työyhteisön ja lounasseuran. Ympäristötalkoot tai vapaaehtoistyö ovat puolestaan toimintaa, joissa ei ainakaan heti tule puheeksi sosiaalinen asema tai palkka.

Kaupunkiviljely, maksuttomat harrastusmahdollisuudet, maksuttomat tai hyvin edulliset liikuntapaikat, edullinen yhteisöruokailu tai luontoretket voivat myös olla tärkeitä resursseja, kun rahat ovat tiukalla.

Lue lisää:

Avoimet tilat – ihmiset kohtaavat ja elämänpiiri laajenee! (s. 220)

Luovat menetelmät vahvistavat osallisuutta (s. 151)

Luonto ja osallisuus (s. 163)

Paikalliset yhteisöt luovat monenlaista arvoa

Yhteiset tilat ja toiminnan alustat luovat edellytyksiä paikalliselle yhteisöllisyydelle, jolla voi olla myönteisiä taloudellisia seurauksia. Osuuskunnat, aikapankit, ryhmätyöllistyminen sekä palvelujen yhteistuotanto asukkaiden ja paikallisten yhdistysten kesken (esimerkiksi kimpakyydit, ylijäämäruuan kuljettaminen ja jakaminen, yhteisöruokailujen järjestäminen, maisemointi) ovat yhteisöllisiä järjestelmiä, jotka luovat taloudellisen arvon lisäksi

myös muunlaista arvoa, kuten voimaantumista, merkityksellisyyden kokemusta, yhteenkuuluvuutta ja luottamusta.

Lue lisää:

Lisää ansaitsemisen mahdollisuuksia työttömille ja muiden työelämän ulkopuolella oleville (s. 198)

Kumppanuusrahoitusmalli (s. 119)

Vapaaehtoistoimintaa lisäämällä ja tukemalla voidaan lisätä osallisuutta (s. 214)

Mahdollisuus panostaa ja saada osansa yhteisestä hyvästä

Pitkään työttömänä olleet kertovat huomattavan usein, että heillä ei ole tilaisuutta kokea yhteenkuuluvuutta ja panostaa yhteiseen hyvään. Yhteiseen hyvään panostaessaan ihminen voi kokea tekevänsä jotakin merkittävää sekä saada osakseen kunnioitusta ja kiitosta, mikä on monelle työssä käyvälle arkipäivää.

Yhteiseen hyvään panostaminen on toimintaa, joka vastaa esimerkiksi kylässä, korttelissa, lähiössä tai virtuaalisessa tilassa ilmenneeseen tarpeeseen.

Yhteiseen hyvään panostaessaan ihminen voi kokea yhdenvertaisuutta yhteiskuntaryhmästä tai asemasta riippumatta ja saada kiitosta ja tunnustusta kasvokkaisissa kohtaamisissa tuttujen ja tuntemattomien kanssa. Ihminen voi tuntea osallistuvansa sosiaalisen arvон muodostamiseen ja voi kokea olevansa kiitoksen arvoinen. Sosiaalisia arvoja ovat esimerkiksi voimaantuminen ja hyvät yhteisölliset suhteet. Sosiaalisesta arvosta voi syntyä taloudellista arvoa, mutta niin ei tapahdu automaattisesti.

Paikallisten riskien, resurssien ja potentiaalin hallinta, hyödyntäminen ja jakaminen

Siinä missä esimerkiksi kansanedustuslaitos saattaa tuntua olevan kaukana arjesta ja vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa, paikallisesti voidaan nimetä ja hallita riskejä, resursseja ja yhteistä potentiaalia. Esimerkiksi terveyspalvelut ja osa sosiaalipalveluista tarvitsevat toki taakseen laajan väestöpohjan, mutta on olemassa potentiaalia ja resursseja, joiden johtaminen ja jakaminen hoituvat paikallisesti.

Yksityisessä ja yhteisessä toiminnassa syntyy potentiaalia, joka lisää alueen elinvoimaisuutta ja houkuttelevuutta. Potentiaali tarvitsee resurssit eli paikalliset ihmiset, heidän osaamisensa ja keskinäisen vuorovaikutuksen, yhteiset tilat, luonnonvarat ja elvyttävät luontoympäristöt. Yhteiset tilat ja elvyttävät luontoympäristöt houkuttelevat vierailijoita, mutta sen lisäksi ne innostavat paikallisia kokeilemaan yrittäjyyttä ja tuotteistamaan palveluja.

Yhdessä hallittavia riskejä ovat esimerkiksi jonkin elinkeinon loppuminen, virikkeetön ympäristö, järjestyshäiriöt, syrjäytyminen ja se, ettei kaikkien osaaminen tule näkyviin.

Kunnan johto ja virkahenkilöt voivat auttaa paikallisia toimijoita liittymään yhteen tunnistamaan riskejä sekä hallitsemaan paikallista potentiaalia ja resursseja. Jos kuntaa ja kunnan palveluja koskeva seurantatieto on avoimesti saatavilla, se helpottaa paikallisten toimijoiden osallistumista yhteisen hyvän tuottamiseen ja uusien ratkaisujen keksimiseen. Kunnan viranomaiset voivat tasoittaa tietä yhteiselle tekemiselle hoitamalla byrokratian, jota pelätään ja joka voi usein asettaa esteitä uusien ratkaisujen tielle. Tällöin yhteinen tekeminen myös juurtuu paikallisen osallisuutta edistävän hallinnan kulttuuriksi.

Nykyisessä kuntalaissa kannustetaan asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien tarjoamiseen. Erikseen mainitaan lapset, nuoret, vammaiset ja vanhukset. Muun muassa pitkäaikaistyöttömiä tai mielenterveyskuntoutujia ei mainita, mutta mikään ei estä paikallisia aktiiveja järjestäytymästä esimerkiksi raadiksi, johon kuuluu pitkäaikaistyöttömien, viranomaisten, järjestöjen ja elinkeinoelämän edustajia, ja joka laatii paikalliset kuntouttavan työtoiminnan eettiset kriteerit ja valvoo niiden toteutumista. Palvelun tuotantoon voidaan perustaa ohjausryhmä, jossa on jäsenenä myös palvelun käyttäjien edustajia.

Avoimissa yhteisissä tiloissa tai muilla toimintaa tukevilla alustoilla voi syntyä itsenäisesti toimivia paikallisia yhteisöjä, jotka kasvattavat yksilön ja yhteisön potentiaalia ja hyvinvointia. Yhteisöt kannattaa nähdä paikallisen kukoistuksen lähteenä, joiden toimeliaisuutta ei pitäisi liikaa haitata hallinnollisesti kuormittavilla väliintuloilla.

Syrjityt ryhmät saattavat pyrkiä selviytymään eristäytymällä muusta yhteiskunnasta. Jos syrjitty tai sivussa oleva ryhmä sitten saa yhteiskunnassa virallisen aseman autonomiaansa menettämättä, tulee tunnistetuksi ja tunnustetuksi, heidän resurssinsa lisääntyvät useimmiten samalla. Käytännössä virallisen aseman saaminen ja tunnustetuksi tuleminen voi tarkoittaa sitä, että yhteisön jäsenille tarjotaan palveluita heidän omalla äidinkielellään, heidän uskontonsa säännöt hyväksytään tai heille tarjotaan kulttuurisensitiivisiä terveyspalveluita.

Kirjallisuus

[Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa \(THL 2017\)](#)

Osallisuuden kokemus

Osallisuuden ja osallisuutta lisäävien toimien onnistumisen tärkein mittari on se, kokevatko ihmiset olevansa osallisia. Kokevatko ihmiset, että he voivat halutessaan vaikuttaa asioihin, että heidän tekemisillään on merkitystä ja että he ovat päässeet osaksi yhteisöä?

Osallisuuden kokemus muodustuu neljästä seikasta:

- Kuuluminen: kuuluminen itselle tärkeään ryhmään tai yhteisöön
- Merkityksellisyys: päivittäisten tekemisen merkityksellisyys
- Hallittavuus: mahdollisuus tavoitella itselle tärkeitä asioita
- Osallistuminen: mahdollisuus osallistua yhteisiin tekemisiin ja vaikuttaa elinympäristöön

Osallisuuden kokemuksen tekijöitä avataan tarkemmin aliluvussa Osallisuusindikaattorin väittämien perustelut ja tausta (s. 47). Vaikka osallisuusindikaattorin kymmenen väittämää ovatkin teoreettisesti jaettavissa yllä mainittuihin neljään ulottuvuuteen, tieteellinen validointi osoittaa, että kaikki indikaattorin väittämät kuuluvat yhteen faktoriin, osallisuuden kokemukseen.

Kuvaamme seuraavaksi, millaisia yhteyksiä osallisuuden kokemuksella on hyvinvointiin ja kansantalouteen ja mitä tutkimustulokset kertovat. Osiossa 2 kerromme osallisuuden kokemuksen mittaamisen ja arvioinnin välineistä eli osallisuusindikaattorista ja Pienet onnistumistarinat -arviointityökalusta. Osallisuuden kokemusta ja siihen vaikuttavia tekijöitä voidaan tutkia myös muilla laadullisilla menetelmillä, kuten havainnoimalla (ks. esim. Havainnointimalli luovaan ryhmätoimintaan, Isola & Huhtinen-Hildén 2020).

Osallisuuden kokemuksen yhteys eri hyvinvoinnin tekijöihin

Osallisuuden kokemus on keskeinen osa hyvinvointia. Kuulumisen, merkityksellisyyden, hallittavuuden ja osallistumismahdollisuuksien puute heikentää hyvinvointia ja elämänlaatua. Osallisuuden kokemuksen on havaittu olevan yhteydessä esimerkiksi terveyteen, toiminta- ja työkykyyn, mielenterveyshäiriöihin ja elämänlaatuun.

Osallisuuden kokemus on

- osa hyvinvointia
- voimavara ja muutosprosessi, joka lisää hyvinvointia

Osallisuuden kokemuksella näyttää olevansa keskeinen rooli eriarvoistumisen mekanismeissa.

Heikko osallisuuden kokemus viittaa siihen, että henkilö on syrjäytymisvaarassa tai kokee itsensä syrjäytetyksi. Osallisuusindikaattorin tulosten on osoitettu olevan yhteydessä koettuun yksinäisyyteen, taloudellisiin vaikeuksiin, köyhyyteen, koulutusasteeseen ja työmarkkina-asemaan. Sisäministeriön mukaan syrjäytyminen on myös yksi suurimmista sisäisistä turvallisuusriskeistä.

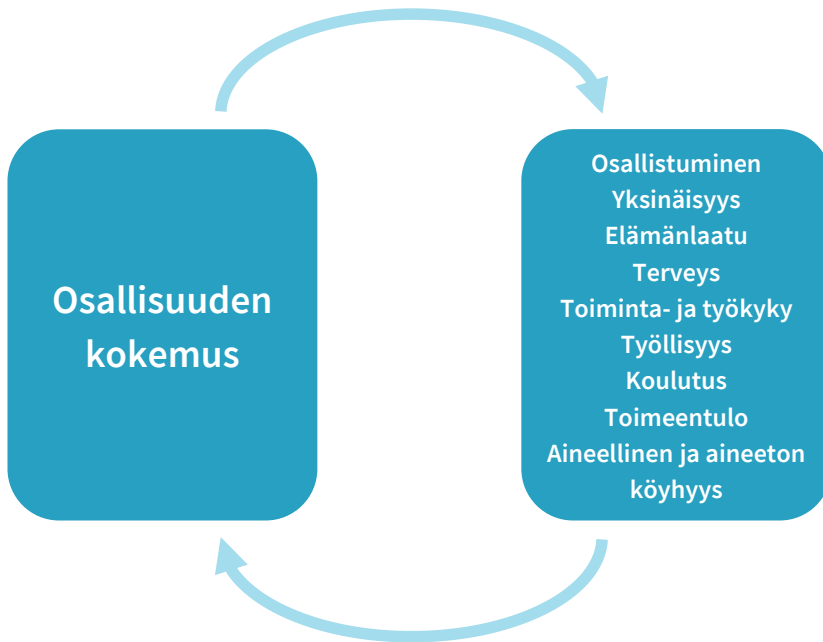
Tutkimukset osoittavat myös, että osalliseksi itsensä kokeva ihminen tekee hyvinvointiaan palvelevia valintoja, koska hänen tulevaisuushorisonttinsa pitenee. Osaton ihminen näkee edessään vain riskejä ja kielteisiä asioita.

Kaikkien, mutta erityisesti heikommassa asemassa olevien väestöryhmien osallisuuden lisäämisellä (mm. sosiaaliturvan ja palvelujen sujuvoittamisella sekä osallistamis- ja vaikutusmahdollisuuksien tarjoamisella) on siis suuret vaikutukset terveyteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Osallisuuden kokemuksen yhteyksiä eri ilmiöihin on havainnollistettu kuviossa 1.

Kuvio 1. Osallisuuden kokemuksen yhteydet muihin ilmiöihin

Osallisuuden kokemus on vuorovaikutussuhteessa kuviossa mainittujen ilmiöiden kanssa. Se tarkoittaa, että osallisuuden kokemus voi olla sekä syy että seuraus. Esimerkiksi matala osallisuuden kokemus voi heikentää mielenterveyttä. Toisaalta mielenterveyshäiriöt voivat aiheuttaa matalaa osallisuuden kokemusta. Tällä tavoin muodostuu kierrettä, joka voi johtaa positiiviseen tai negatiiviseen suuntaan. Negatiivinen syöksykierre voidaan katkaista osallisuuden edistämällä. Kuvio 2 havainnollistaa osallisuuden kokemuksen vuorovaikutusta muihin ilmiöihin.

Kuvio 2. Osallisuuden kokemuksen vuorovaikutus muihin ilmiöihin

Osallisuuden kokemuksen taloudellinen merkitys

Osallisuuden kokemuksen monenlaiset yhteydet koettuun hyvinvointiin, terveyteen, toiminta- ja työkykyyn viittaavat siihen, että osallisuuden kokemuksella on suuria potentiaalisia kansantaloudellisia vaikutuksia.

Osallisuuden kokemus eroaa vahvasti työllisten ja työttömien tai työkyvyttömyyseläkkeellä olevien välillä. Myös työttömyyden kesto, erityisesti yli 2 vuotta pitkittynyt työttömyys, ja koulutusaste ovat yhteydessä osallisuuden kokemukseen. Osallisuuden kokemus näyttää olevan syrjäytymisen suhteen sekä syy että seuraus, joten se on vuorovaikutussuhteessa niiden kanssa. Tutkimustuloksia esitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

THL:n ja Sitran tutkimus (Hilli ym. 2017) osoittaa, että syrjäytyminen aiheuttaa inhimillisen hyvinvointivajeen lisäksi suuria taloudellisia kustannuksia yhteiskunnalle esimerkiksi erilaisten korjaavien palveluiden, tulonsiirtojen ja menetettyjen verotulojen kautta.

Samanlainen vuorovaikutussuhde muodostuu myös osallisuuden kokemuksen ja yksilön hyvinvoinnin ja terveyden välillä. Erityisesti yhteys mielenterveyteen on vahva. Heikentynyt mielenterveys on suurin työkyvyttömyyttä aiheuttava syy. Toisaalta heikentynyt terveys kasvattaa sosiaali- ja terveyspalveluiden tarvetta.

Kirjallisuus

- Hilli, P., Ståhl, T., Merikukka, M., & Ristikari, T. (2017). [Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskemasta](#). Yhteiskuntapolitiikka 82 (6), 663–675.
- Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). [Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa](#). Työpäperi 2017/33. Helsinki: THL.
- Isola, A.-M., Siukola, R., & Kukkonen, M. (2019) [Gendered experiences of poverty and recognition in the Finnish welfare state](#). NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research 27 (3), 152–165.
- Isola, A.-M., Virrankari, L., & Hiilamo, H. (2021) [On Social and Psychological Consequences of Prolonged Poverty—A Longitudinal Narrative Study From Finland](#). Journal of Social and Political Psychology, 9(2), 654-670.
- Leemann, L., Isola, A.-M., Kukkonen, M., Puromäki, H., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2018). [Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi: Kyselytutkimuksen tuloksia](#). Työpäperi 2018/17. Helsinki: THL.
- Leemann, L., Martelin, T., Koskinen, S. Härkänen, T. & Isola, A.-M. (2022) [Development and Psychometric Evaluation of the Experiences of Social Inclusion Scale](#). Journal of Human Development and Capabilities, 23:3, 400–424
- Leemann, L., Nousiainen, N., Keto-Tokoi, A., & Isola, A.-M. (2022) Osallisuuden kokemus aikuisväestössä. Teoksessa: Karvonen, Kestilä & Saikkonen (toim.) [Suomalaisten hyvinvointi 2022](#). THL
- Sisäministeriö (2017). [Hyvä elämä – turvallinen arki. Valtioneuvoston periaatepäätös sisäisen turvallisuuden strategiasta 5.10.2017](#). Sisäministeriön julkaisu 15/2017. Helsinki: Sisäministeriö.

Osallisuuden kokemuksesta kertovia tutkimustuloksia

Esittelemme seuraavaksi poimintoja osallisuuden kokemuksesta kertovista tutkimustuloksista. Lähdeviitteet on koottu Kirjallisuus-otsikon alle. Sen jälkeen esittelemme vielä joitakin esimerkinomaisia poimintoja alueellisista kyselyistä.

Työssäkävien osallisuuden kokemus on vahvempaa kuin työttömillä ja työkyvyttömillä

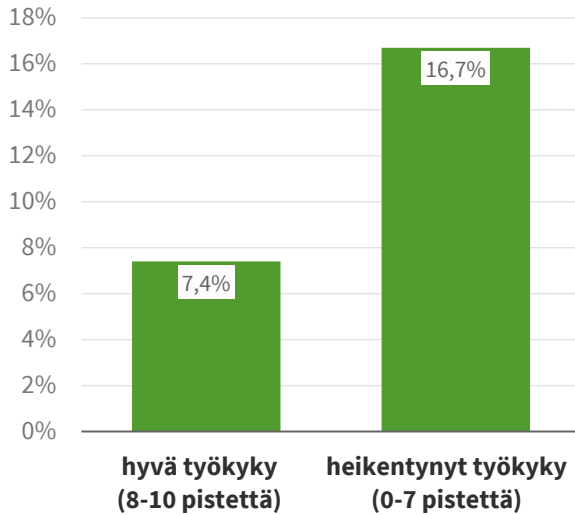
Suomessa asuvien aikuisten osallisuuden kokemus vaihtelee merkittävästi, käy ilmi vuonna 2022 julkaistusta THL:n tutkimuksesta (Leemann ym. 2022, ks. myös Hedman ym. 2021). Erot ovat yhteydessä hyvinvointiin ja yhteiskunnalliseen asemaan. Kaikista tutkimuksessa tarkastelluista ryhmistä keskimäärin vahvinta osallisuutta kokivat yrittäjät ja heikointa työttömät. Tutkimuksen aineistona käytettiin Finsote 2019 -kyselyä.

- Aikuisten (yli 20-vuotiaat) osallisuuden kokemus oli osallisuusindikaattorilla mitattuna keskimäärin 75,2 pistettä.
- Erittäin heikon osallisuuden kokemuksen rajaksi on määritelty 50 pistettä. Kymmenellä prosentilla oli erittäin heikko osallisuuden kokemus.
- 24,5 prosenttia Suomen työttömistä kokee erittäin heikkoa osallisuutta. Osuus on suurempi myös työkyvyttömiä, opiskelijoiden, heikompaa terveyttä kokevien sekä siviilisäädyltään naimattomien keskuudessa.
- Korkea koulutustaso näyttää vähentävän riskiä erittäin heikkoon osallisuuden kokemukseen.

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevat kokevat työllisiä heikompaa osallisuutta. Sen sijaan perhevapaalla tai vanhuuseläkkeellä olevien osallisuuden kokemus ei ollut työllisiä heikompi.

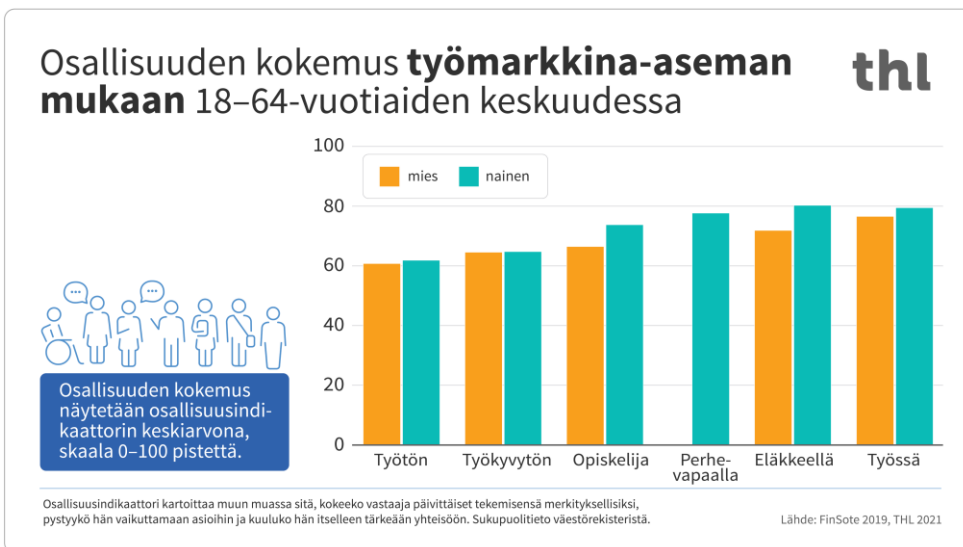
Naiset kokevat keskimäärin hieman miehiä vahvempaa osallisuutta, ja miehillä riski kokea erittäin heikkoa osallisuutta on noin puolitoistakertainen naisiin verrattuna. Yksinasuvien osallisuuden kokemus on heikompaa kuin pariskunnilla ja lapsiperheillä.

Tutkimus on ensimmäinen, jossa tarkasteltiin monien tekijöiden yhteisvaikutusta osallisuuden kokemukseen koko Suomen aikuisväestöä edustavan otoksen avulla. Erittäin heikko osallisuuden kokemus liittyy tilanteisiin, joissa muita heikompi asema, pienet tulot ja esimerkiksi sairaudet kietoutuvat yhteen ja vaikeudet kasautuvat. Kun erilaiset hyvinvoinnin vajeet ja heikko osallisuuden kokemus kasaantuvat, mahdollisuudet päästä irti huono-osaisuudesta vähenevät.

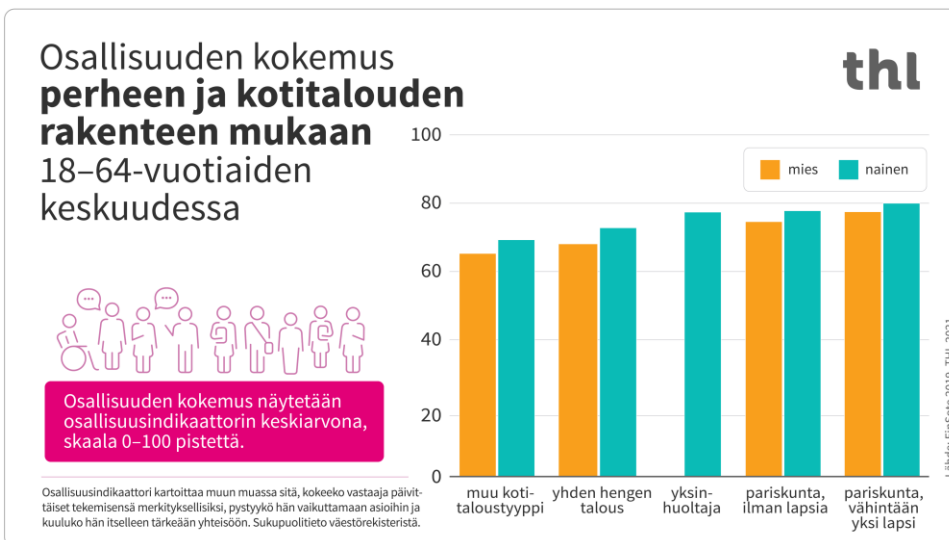

Kuvio 3. Työkykynsä heikoksi arvioivilla on selvästi useammin erittäin heikko osallisuuden kokemus. Alle 50 osallisuusindikaattorin pistettä saaneiden prosenttiosuudet itsearvioidun työkyvyn mukaan. (Leemann ym., THL 2022)

Kuvioon 3 liittyvä tutkijoita kiinnostava tieto: Logistisessa regressioanalyysissä havaittiin, että työkykynsä heikentyneeksi arvioivien erittäin heikon osallisuuden kokemuksen vetosuhte oli yli kolminkertainen verrattuna niihin, jotka arvioivat työkykynsä hyväksi.

Kuvio 4. Infograafi osallisuuden kokemuksesta työmarkkina-aseman mukaan (Hedman ym. 2021).

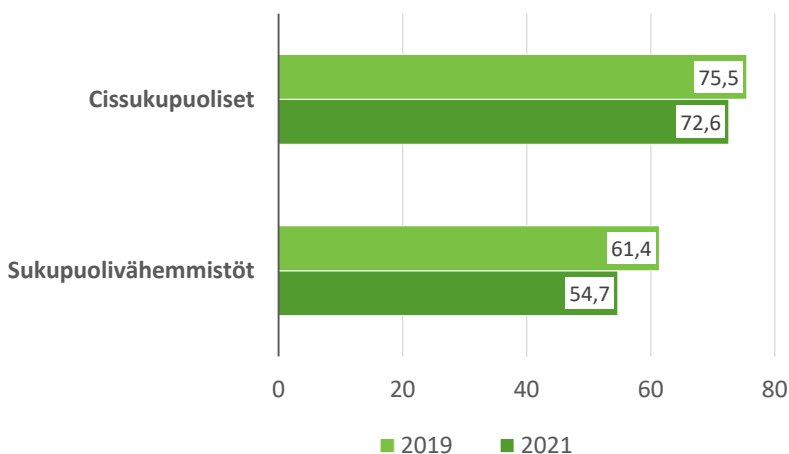
Kuvio 5. Infograafi osallisuuden kokemuksesta perheen ja kotitalouden rakenteen mukaan (Hedman ym. 2021).

Sateenkaarinuorten osallisuuden kokemus heikentyi korona-aikana selvästi muita nuoria enemmän

Korona-aikana nuorten osallisuuden kokemus heikentyi yleisesti, mutta osalla nuorista heikentyminen oli selvästi muita voimakkaampaa. Monilla heistä osallisuuden kokemus oli jo ennestään muita heikompi. Nuorten väliset hyvinvointierot kasvoivat siis entistä suuremmiksi. Vuosina 2019–2021 osallisuuden kokemus heikentyi muita enemmän:

- seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöihin kuuluvilla nuorilla
- vähävaraisten perheiden nuorilla
- oman terveytensä heikoksi kokeneilla nuorilla.

Tulokset käyvät ilmi Nuorten elinolot -vuosikirjassa 2022 julkaistusta tutkimuksesta, jossa tarkasteltiin nuorten osallisuuden kokemuksen muutoksia vuosien 2019 ja 2021 Kouluterveyskyselyn perusteella (Leemann & Virrankari 2022). Kaikkien vastaajien osallisuusindikaattorin keskiarvo laski 75 pisteestä (vuosi 2019) 71,8 pisteeseen (vuosi 2021).

Kuvio 6. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten osallisuuden kokemus heikentyi korona-aikana yli kaksinkertaisesti verrattuna cissukupuolisiin. Osallisuuden kokemus sukupuoliryhmittäin vuosina 2019 ja 2021 (osallisuusindikaattorin keskiarvo, 0–100 pistettä). (Leemann & Virrankari, THL 2022, Kouluterveyskysely 2019 & 2021)

Köyhyyttä kokeneilla selvästi heikompi osallisuuden kokemus

Köyhyyttä kokeneilla on usein matalampi osallisuuden kokemus kuin muilla. Köyhyyden kokemisesta kertoivat pelko ruoan loppumisesta, tinkiminen lääkkeiden ostosta tai lääkärissä käynnistä rahapulan vuoksi. Tutkimuksen aineistona toimi Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi -kysely (Sokran kyselytutkimus 2017). (Leemann ym. 2022.)

Pitkään jatkunut köyhyys heikentää monia osallisuuden ja hyvinvoinnin edellytyksiä

Pitkään jatkuneen köyhyyden sosiaalisia ja psyykkisiä vaikutuksia tutkittiin kahdessa tutkimuksessa, joissa analysoitiin Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailusta kertynyttä seuranta-aineistoa vuosilta 2006 ja 2012 (Isola, Virrankari & Hiilamo 2021, Virrankari & Isola, 2021). Köyhyyttä kokeneiden kirjoitukset kertovat, että köyhyyden katkaisu edellyttää elämän ennakoitavuutta ja merkityksellisyyttä.

Pitkään jatkuneiden vaikeuksien keskellä tulevaisuuden suunnittelu on vaikeaa, kun ihminen joutuu keskittymään päivästä toiseen selviytymiseen ja ennakoimaan pahinta. Silloin hän ei myöskään havaitse tarjolla olevia myönteisiä mahdollisuuksia eikä lähde tavoittelemaan asioita, joita ei koe mahdollisiksi saavuttaa.

Tutkimuksissa löydettiin keskeisiä tekijöitä, jotka tukevat ihmisen mahdollisuuksia elää omannäköistä elämää, tavoitella itselleen tärkeitä asioita ja tehdä hyvinvointiaan tukevia ratkaisuja. Näitä tekijöitä olivat oman elämän ja ympäröivän maailman hallittavuus ja ennakoitavuus, taloudelliset resurssit, kuuluvuuden tunteet, yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet sekä kokemus elämän merkityksellisyydestä.

Tutkimusten löydökset ovat suunnanneet osallisuusindikaattorin kehittämistä THL:ssä.

Osallisuuden kokemus, seksuaalinen häirintä ja seksuaaliväkivalta

Seksuaalista häirintää tai seksuaaliväkivaltaa kokeneilla nuorilla on selvästi muita nuoria matalampi osallisuuden kokemus, käy ilmi Kouluterveyskyselyyn 2019 aineistosta. (Virrankari & Leemann 2022a, 2022b.)

Osallisuuden kokemus ja koulukiusaaminen

Kouluterveyskyselyyn 2019 tulokset osoittavat, että sekä kiusaajilla että kiusatuilla on muita matalampi osallisuuden kokemus. Mitä useammin kiusaa tai joutuu kiusatuksi, sitä heikompa osallisuutta nuori kokee. (Virrankari, Leemann & Kivimäki 2020.)

Tuetun loman vaikutukset osallisuuden kokemukseen

Tuetun loman jälkeen vanhempien osallisuuden kokemus oli vahvistunut. Tuetulla lomalla oli joillekin osallistujille jopa käänteentekeviä vaikutuksia. Tällaisia muutoksia olivat asuinpaikkakunnan vaihtaminen, siirtyminen palkkatyöhön tai selkeästi parempi mielen

hyvinvointi. Osallisuusindikaattoria käytettiin ensi kertaa seurantatutkimuksessa todentamaan muutokset osallisuuden kokemuksessa. (Mäntylä 2020.)

Kirjallisuus

- Hedman, Lilli; Ikonen, Jonna; Leemann, Lars; Koskela, Timo; Martelin, Tuija; Solin, Pia; Tamminen, Nina; Parikka, Suvi (2021) [Osallisuuden kokemus ja positiivinen mielenterveys työmarkkina-aseman ja kotitalouden rakenteen mukaan: FinSote 2019 -tutkimuksen tuloksia](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 5/2021
- Isola, Anna-Maria, Virrankari, Lotta & Hiilamo, Heikki (2021) [On Social and Psychological Consequences of Prolonged Poverty – A Longitudinal Narrative Study From Finland](#). Journal of Social and Political Psychology 9(2), 654–670
- Lars Leemann, Tuija Martelin, Seppo Koskinen, Tommi Härkänen & Anna-Maria Isola (2022) [Development and Psychometric Evaluation of the Experiences of Social Inclusion Scale](#). Journal of Human Development and Capabilities, 23:3, 400–424
- Leemann, Lars & Virrankari, Lotta (2022) Nuorten osallisuuden kokemus ja siinä tapahtuneet muutokset vuosina 2019–2021: ovatko erot kasvaneet koronaepidemian aikana? Teoksessa: Kekkonen, Marjatta ym. (toim.) [Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan, Nuorten elinolot -vuosikirja 2022](#). THL
- Leemann, Nousiainen, Keto-Tokoi & Isola (2022) Osallisuuden kokemus aikuisväestössä. Teoksessa: Karvonen, Kestilä & Saikkonen (toim.) [Suomalaisten hyvinvointi 2022](#). THL
- Mäntylä, Erika (2020) [Lomalle yhdenvertaisuuteen. Lomatoiminnan osallisuusvaikutusten arviointi](#). THL, Työpaperi 9/2020
- Virrankari, Lotta, Leemann, Lars & Kivimäki, Hanne (2020) [Osallisuuden kokemus ja koulukiusaaminen: Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksia](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 35/2020
- Virrankari, Lotta & Isola, Anna-Maria (2021) [Miten käy mahdollisuuksille köyhydessä? Yhteiskuntapolitiikka-lehti 3/2021: 287–296](#)
- Virrankari, Lotta & Leemann, Lars (2022a) [Osallisuuden kokemus ja seksuaalinen häirintä: Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksia](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 13/2022
- Virrankari, Lotta & Leemann, Lars (2022b) [Osallisuuden kokemus ja seksuaaliväkivalta: Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksia](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 14/2022

Esimerkkejä muista tutkimuksista, joissa on käytetty osallisuusindikaattoria osallisuuden kokemuksen mittaamiseen

- Ahrnberg, Hanna, Appelqvist-Schmidlechner, Kaija, Mustonen, Pekka, Fröjd, Sari & Aktan-Collan, Katja (2021) [Determinants of positive mental health in adolescents: a cross-sectional study on relationships between positive mental health, self-esteem, character strengths and social inclusion](#). International Journal of Mental Health Promotion, 23(3), 361-374.
- Grekula, Eeva-Maria (2022) [Köyhyslokerossa – osallisuutta muiden ehdoilla](#). Vasemmistofoorumi ry, Raportteja 1/2022.
- Harju, Marika & Viiri, Nina (2022) [Osallisuutta etänä: etäyhteydellä toteutettavan kulttuuri- ja taideryhmätoiminnan yhteys etäkotihoidon asiakkaiden osallisuuden kokemukseen](#). YAMK-opinnäytetyö. Lapin Ammattikorkeakoulu & Oulun Ammattikorkeakoulu.
- Repo, Juuso, Herkama, Sanna, Yanagida, Takuya & Salmivalli, Christina (2022) [Transition to emerging adulthood during the COVID-19 pandemic: Changes in anxiety and the role of inclusion/exclusion experiences](#). European Journal of Developmental Psychology
- Salminen, Kirsi-Marja (2021) [Asiakasraati asiakasosallisuuden kehittäjänä](#). AMK-opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Tutkimus, jossa tullaan käyttämään osallisuusindikaattoria:** Ristolainen, Hanna, Forma, Leena, Hawkins, Jemma & Tiilikainen, Elisa (2022) [Study protocol of a mixed method pragmatic quasi-experimental trial to evaluate the day activity services targeted at older home care clients in Finland](#). BMC Geriatr 22, 810 (2022).

Alueelliset kyselyt osallisuuden kokemuksesta

Osallisuuden kokemus vaihtelee pääkaupunkiseudun kaupunkien välillä

Tulos käy ilmi Pääkaupunkiseudun hyvinvointikyselystä 2021. Osallisuusindikaattorin keskiarvo on koko pääkaupunkiseudulla 74,9 pistettä. Kauniaisissa keskiarvo on 80,9 pistettä, Helsingissä ja Espoossa hyvin lähellä koko alueen keskiarvoa, mutta Vantaalla selvästi alempi 72,6 pistettä. Pääkaupunkiseutulaisten osallisuuden kokemusta tarkasteltiin lisäksi muun muassa iän, sukupuolen ja koulutustason mukaan.

Erjansola, J., Mäki, N. & Ahlgren-Leinvuo, H. (2022) Osallisuus. Teoksessassa Ahlgren-Leinvuo, H., Erjansola, J., Joensuu, M., Mäki, N., Mänty, M. & Sihvonen, A.-P. [Pääkaupunkiseudun asukkaiden hyvinvointi ja terveys. Pääkaupunkiseudun hyvinvointikyselyn 2021 tuloksia](#). S. 58–63.

Helsingiläisnuorten osallisuuden kokemuksessa alueellisia eroja

Helsingin kaupungin HYTE-barometrin kartasta (kuvio 11 barometrin sivulla 25) voidaan havaita, että Helsingin keskustan tuntumassa asuvilla nuorilla on vahvempi osallisuuden kokemus. Alueiden välillä on kuitenkin eroja. Aineisto on poimittu vuoden 2019 Kouluterveyskyselystä.

[Stadin HYTE-barometri – Hyvinvointikertomus 2018–2021 \(Helsingin kaupunki, Tilastoja 2021:1\) \(pdf, 3 Mt\)](#)

Päijät-Hämeen kuntien asukkaiden välillä eroa osallisuuden kokemuksessa

Päijät-Hämeen hyvinvointialueen hyvinvointikyselystä 2021 käy ilmi, että alueen kunnista Orimattilassa ja Asikkalassa osallisuuden kokemus on vahvin ja Hartolassa heikoin (alle 70 pistettä).

[Osallisuuden kokemus on keskeinen osa hyvinvointia \(Paijat-sote.fi\)](#)

[Osallisuutta valtavirran laidalla \(Paijatha.fi\)](#)

[Päijät-Hämeen hyvinvointikyselyn 2021 tulokset \(Paijat-hame.fi\) \(pdf 3,5 Mt\)](#)

[Päijät-Hämeen hyvinvointikyselyn 2021 tuloksia Hartolan osalta \(Hartola.fi\) \(pdf 981 kt\)](#)

Muita alueellisia kyselyjä

- Vantaan kaupungin osallisuuskyselyn toinen kierros toteutettiin vuoden 2022 alussa.

[Vantaalaisten osallisuuden kokemus vahvistui vuonna 2021 \(Vantaa.fi\)](#)

- Joensuu kaupunki toteutti osallisuuskyselyn vuonna 2021.

[Jokaisen Joensuu -osallisuuskyselyn 2021 tulokset \(Joensuu.fi\)](#)

- Hattulan kunnan osallisuuskysely toteutettiin vuonna 2021.

[Tulokset Hattulan laajassa hyvinvointikertomus ja -suunnitelmassa 2022–2025 \(Hattula.fi\)](#)

- Pohjois-Savon hyvinvointialueen asukaskysely toteutettiin vuonna 2021.

[Pohjois-Savon asukaskyselyn tulokset \(pdf 850 kt\) \(Posote20.lianacms.com\)](#)

[Mitä mieltä Pohjois-Savolaiset ovat tulevasta hyvinvointialueesta? Asukaskyselystä ja osallisuustoiminnasta nousee esiin kolme tärkeää pointtia \(uutinen 29.6.2022\) \(Posote20.fi\)](#)

Lisää kiinnostavia tutkimustuloksia

Löydät lisää osallisuuteen liittyviä tutkimusjulkaisuja osoitteesta thl.fi/osallisuusindikaattori sekä Sokra-koordinaation verkkosivun Tutkimus-osiosta osoitteessa thl.fi/sokra.

Löydät verkkosivulta myös **Sokran tutkimusviestit**, joihin on koottu kiinnostavia osallisuustutkimuksen tuloksia eri puolilta Suomea ja maailmaa.

Tutkimukselliset työkalut – osio 2

Kerroimme edellisessä osiossa, mitä osallisuuden kokemus on. Tässä osiossa kerromme, miten voit tutkia ja seurata ihmisten osallisuuden kokemusta ja sen muutoksia.

Osion luvut kertovat kahdesta osallisuuden kokemuksen mittaamiseen ja arviointiin tarkoitetusta välineestä:

1. Osallisuusindikaattori

Määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen mittari

2. Pienet onnistumistarinat -arviointityökalu

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen työkalu

Molemmat työkalut on kehitetty THL:n Sokra-koordinaatiohankkeessa Euroopan sosiaalirahaston tuella.

Osallisuuden kokemusta ja siihen vaikuttavia tekijöitä voidaan tutkia myös muilla laadullisilla menetelmillä, kuten havainnoimalla (ks. esim. Havainnointimalli luovaan ryhmätoimintaan, Isola & Huhtinen-Hildén 2020).

Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta

Osallisuuden kokemusta voidaan mitata THL:n kehittämällä, tieteellisesti validoidulla osallisuusindikaattorilla (engl. Experiences of Social Inclusion Scale, ESIS).

Osallisuusindikaattori muodostuu kymmenestä väittämästä, jotka kartoittavat vastaajan kuulumisen tunteita, tekemisten merkityksellisyyttä sekä toimintamahdollisuuksia ja hallittavuutta. Vaikka väittämät ovatkin teoreettisesti jaettavissa näille ulottuvuuksille, tieteellinen validointi osoittaa kaikkien väittämien kuuluvan yhteen faktoriin eli vaikuttavaan tekijään, osallisuuden kokemukseen.

Väittämien vastaukset sijoittuvat jatkumolle, jonka toinen ääripää edustaa osattomuuden kokemusta ja toinen osallisuuden kokemusta.

Väittämien taustalla on kokonaisvaltainen käsitys osallisuudesta kuulumisena ja kuulluksi tulemisena: Osallinen ihminen voi vaikuttaa oman elämänsä kulkuaan ja yhteisiin asioihin. Osallinen ihminen pääsee osalliseksi yhteisestä hyvästä: hän voi sekä tuottaa yhteistä hyvää että pääsee nauttimaan siitä. Vaikutusmahdollisuuksien ja resurssien ohella oleellista on, että uskoo mahdollisuuksien olemassaoloon.

Osallisuusindikaattori on tieteellisesti validoitu virallisessa muodossaan, eikä väittämien muokkaaminen tai soveltaminen ole sallittua. Osallisuusindikaattoria on kehitetty THL:n Sokra-koordinaatiohankkeessa, jota Euroopan sosiaalirahasto rahoittaa.

Missä osallisuusindikaattoria voi käyttää?

Mikäli haluat indikaattorin mukaan omaan tutkimukseesi, seurantatutkimukseesi tai toiminnan arviointiin, ota aina ensin yhteyttä THL:n osallisuustiimin tutkijoihin ja lue tämän luvun ohjeet. Ajantasaisimmat ohjeet löydät osoitteesta thl.fi/osallisuusindikaattori.

Väestötutkimuksessa

Osallisuusindikaattori on mukana muun muassa Terve Suomi -tutkimuksessa, Kouluterveyskyselyssä, Finsotessa, MoniSuomi-tutkimuksessa, Ahvenanmaan Sentimentti-väestökyselyssä, Pääkaupunkiseudun hyvinvointikyselyssä, Päijät-Hämeen hyvinvointialueen hyvinvointikyselyssä, Vantaan kaupungin osallisuuskyselyssä, Vankien terveys, työkyky ja hoidon tarve -tutkimuksessa ja Suomalaisten yksinelävien mielenterveys -tutkimuksessa. Kyselyjen tuloksia esiteltiin edellisessä luvussa.

Seurantatietoa tuottavana mittarina

Osallisuusindikaattori on valittu mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusvaikutavuusmittaristoon (KUVA). KUVA-mittaristo tukee sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen ohjausta ja johtamista. Osallisuusindikaattori on myös ehdolla hyvinvointialueiden ja kuntien hyvinvointikertomusten vähimmäistietosisältöihin (valmistelu käynnissä keväällä 2023).

Osallisuusindikaattori on valittu myös valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2020–2023 sekä Suomen romanipoliittisen ohjelman 2023–2030 seurantamittaristoon. Osallisuusindikaattori löytyy Sotkanet-tietopalveusta.

Toiminnan arvioinnissa

Osallisuusindikaattorilla voi mitata osallisuuden kokemuksen muutosta ja se auttaa osallisuutta edistävän toiminnan vaikutusten todentamisessa.

Osallisuusindikaattori oli mukana STEAn vaikutusarvioinnin mittaripilotissa. Pilotin myötä osallisuusindikaattoria tullaan käyttämään Näkymättömät-avustusohjelman (2024–2026) hankkeiden toiminnan arvioinnissa.

Sokra-koordinaatiossa kehitettiin osallisuuskysely, joka sisältää osallisuusindikaattorin. Osallisuuskyselyä voitiin hyödyntää osallisuutta edistävien hankkeiden tai muiden interventioiden vaikutusten arvioinnissa. Kyselyssä osallisuuden kokemusten muutosta todennetaan aloitus- ja lopetuskyselyjen vastauksia vertailemalla. Osallisuuskysely on ollut tarjolla Euroopan sosiaalirahaston (ESR) toimintalinjan 5 hankkeiden käyttöön, mutta myös muut tahot ovat voineet käyttää lomakkeen kysymyksiä itsenäisesti. Yhdenvertaisen osallisuuden koordinaation tavoitteena on kehittää edelleen osallisuuskyselyn verkkoversiota uusien ESR+ erityistavoitteen 4.3 hankkeiden käyttöön.

[Yhdenvertaisen osallisuuden koordinaatio \(Thl.fi\)](https://thl.fi/yhdenvertaisen-osallisuuden-koordinaatio)

Keskustelun ja ajatusten herättäjänä tapahtumissa ja messuilla

Osallisuusindikaattorin sovellus Osallisuustesti.fi on leikkimielinen verkkotesti, jonka avulla voit selvittää, kuinka osallinen olet. Osallisuustesti.fi-verkkopalvelu päättyy syyskuun 2023 lopussa.

[Osallisuustesti.fi](https://osallisuustesti.fi)

Keskustelun ja ajatusten herättäjänä ryhmätoiminnassa

Osallisuusindikaattorin väittämiä voi käyttää ryhmäkeskusteluissa yleisellä tasolla keskustelun pohjana ja ajatusten herättäjänä. Älkää kuitenkaan samassa yhteydessä täyttäkö mittaria tai keskustelko siitä, mitä kukin vastaisi väittämiin, ellei ihminen kerro sitä oma-aloitteisesti. Ryhmäkeskustelu ei saa olla piilotettu arviointi (ks. seuraava kohta). Keskusteluun osallistumisen tulee olla vapaaehtoista. Voit valita keskusteluun myös vain osan osallisuusindikaattorin väittämistä. Löydät taustatietoa väittämistä myöhemmin tästä luvusta.

Ei tällä hetkellä yksilötason asiakasohjaukseen

Tämän kirjan kirjoittamishetkellä emme suosittele osallisuusindikaattorin käyttöä asiakkaan yksilöarvioinnissa osana yksilötason asiakasohjausta, koska asiaa ei ole tutkittu tarpeeksi. Jos suunnittelet tutkimusta osallisuusindikaattorin käytöstä asiakasohjauksessa, ota yhteyttä THL:n osallisuustiimin tutkijoihin.

Hyödynnä osallisuusindikaattorilla tuotettua tutkimustietoa

- Osallisuusindikaattorilla saatuja tutkimustuloksia löydät edellisestä osiosta (s. 34) sekä osoitteesta thl.fi/osallisuusindikaattori.
- [Erittäin heikkoa osallisuutta kokevien osuudet Sotkanet-tilastopalvelussa \(Sotkanet.fi\)](https://www.sotkanet.fi/tilastopalvelu) Aikuisväestön osalta voit tarkastella koko väestön tietoja iän, sukupuolen ja koulutuksen mukaan. Koululaisten ja toisen asteen opiskelijoiden osalta voit tehdä lisäksi alueellisia ja kuntakohtaisia tarkasteluja. Uusien väestökyselyaineistojen myötä muun muassa aikuisväestön alueelliset tiedot laajenevat kesällä 2023. Löydät osuudet vapaasanahaualla "erittäin heikko osallisuuden kokemus" tai yllä olevan linkin kautta.

Osallisuusindikaattorin yleinen kuvaus

Osallisuusindikaattorin pääkysymys on: ”Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Merkitse jokaisen väittämän kohdalla se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten omaa kokemustasi”.

Osallisuusindikaattorin kymmenen väittämää ovat:

1. Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä
2. Saan myönteistä palautetta tekemisistäni
3. Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön
4. Olen tarpeellinen muille ihmisille
5. Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun
6. Tunnen, että elämälläni on tarkoitus
7. Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita
8. Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen
9. Koen, että minuun luotetaan
10. Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin.

Vastausvaihtoehtoina esitetään 1) täysin eri mieltä, 2) jokseenkin eri mieltä, 3) ei samaa eikä eri mieltä, 4) jokseenkin samaa mieltä, 5) täysin samaa mieltä. Kuhunkin kysymykseen vastataan asteikolla 1–5.

Osallisuusindikaattori lasketaan väittämien pisteistä ja summa muunnetaan asteikolle 0–100. Suurempi pistemäärä tarkoittaa vahvempaa osallisuuden kokemusta. Osallisuuden kokemus voidaan raportoida jatkuvana muuttujana tai käyttää katkaisukohtaa. Erittäin heikon osallisuuden kokemuksen rajaksi on määritelty alle 50 pistettä. Tätä katkaisupistettä käytetään esimerkiksi Sotkanet-tilastopalvelussa.

Jos otat osallisuusindikaattorin käyttöön, sitä on tärkeää käyttää juuri tässä muodossa ja noudattaa tässä luvussa annettuja tarkempia ohjeita. Ajantasaiset ohjeet löydät osoitteesta thl.fi/osallisuusindikaattori.

Osallisuusindikaattoria voidaan käyttää yksilöiden osallisuuden kokemuksen mittaamiseen. Jos mittauskertoja on enemmän kuin yksi, voidaan tarkastella vastaajien kokemuksen muutosta. Jos tarkastellaan yhtä aikaa useiden henkilöiden vastauksia, voidaan vertailla eri ryhmien keskiarvoja. Näin voidaan tarkastella eroja osallisuuden kokemuksissa esimerkiksi sukupuolittain, ikäryhmittäin tai työmarkkina-aseman mukaan.

Indikaattoria voidaan käyttää laajasti erilaisissa toimintaympäristöissä ja myös kansainvälisesti, koska se ei ole palvelujärjestelmä- tai kulttuurisidonnainen. Osallisuusindikaattori

on käännetty eri kielille (mm. englanti, ruotsi, venäjä, pohjoissaame, arabia, somali). Pyydä kieliversioilta THL:n osallisuustiimin tutkijoilta. Selkokielistä versiota kehitetään Savasäätiön Osalliseksi-hankkeessa (STEA 2021–2023).

Osallisuusindikaattoria on käytetty Kouluterveyskyselyssä peruskoulun 8-luokkalaisille ja sitä vanhemmille oppilaille. Vielä ei tiedetä, miten indikaattori toimii tätä nuoremmille lapsille. Työ 3–12-vuotiaille lapsille soveltuvan osallisuusindikaattorin kehittämiseksi on aloitettu Pelastakaa Lapset ry:n kanssa vuonna 2022 ja kehittämistyötä jatketaan Jyväskylän yliopiston kanssa.

Osallisuusindikaattori on tieteellisesti validoitu: indikaattori toimii erittäin hyvin

Osallisuusindikaattorin suomenkielinen versio on tieteellisesti validoitu eri menetelmiä käyttäen. THL:n toteuttamassa validointitutkimuksessa (Leemann ym. 2022) indikaattorin tieteellistä pätevyyttä tarkasteltiin järjestelmällisesti ja monipuolisesti. Kaikki tieteellisen validoinnin vakiintuneet kriteerit osoittavat, että indikaattori toimii erittäin hyvin ja mittaa sitä, mitä sillä olisi tarkoituskin mitata. Väittämät muodostavat koherentin kokonaisuuden, eli jokaisen väittämän sisällyttäminen kysymyspatteristoon on perusteltua.

Validointitutkimuksessa havaitut yhteydet koetun terveyden, yksinäisyyden ja elämänlaadun mittareihin vahvistavat käsitystä siitä, että osallisuuden kokemus on keskeinen hyvinvoinnin tekijä. Analyysit osoittavat kuitenkin, että osallisuusindikaattori ei mittaa samoja käsitteitä vaan omaa kokonaisuuttaan eli osallisuuden kokemusta.

Lars Leemann, Tuija Martelin, Seppo Koskinen, Tommi Härkänen & Anna-Maria Isola (2022) [Development and Psychometric Evaluation of the Experiences of Social Inclusion Scale](#). *Journal of Human Development and Capabilities*, 23:3, 400–424

Osallisuusindikaattorin väittämien perustelut ja tausta

Osallisuusindikaattorin väittämät on muodostettu tukeutuen aiempaan tutkimukseen ja tutkimuskirjallisuuteen. Väittämiä on testattu ja kehitetty edelleen ryhmähaastattelujen ja avoimesta verkkotestistä saadun palautteen perusteella.

1. Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä.

Mielekäs toiminta, jossa voi olla hyödyksi tai tehdä hyvää jollekin toiselle, tuo elämään merkityksellisyyden kokemuksia. Merkityksellisyyden kokemus on hyvinvoinnin välttämätön edellytys. Merkityksellisyyden kokemus motivoi, auttaa ottamaan vastuuta elämästään ja tekemään hyvinvointia edistäviä valintoja.

2. Saan myönteistä palautetta tekemisistäni.

Myönteisesti virittyneenä ihminen uskoo itseensä ja pystymiseensä. Myönteinen palaute antaa kokemuksen siitä, että on arvostettu. Myönteinen palaute voi olla merkki, joka myöhemmin voi auttaa suuntaamaan toimintaa. Myönteisen palautteen saaminen edellyttää yhteyksiä muihin ihmisiin ja sitä, että on saanut osoitettua omaa kyvykkyyttään tai tehtyä jotain hyvää.

3. Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön.

Ryhmässä, yhteisössä tai yhteiskunnassa muotoutuvat ne asiat, joita pidetään yleisesti tärkeinä ja jotka siten auttavat muodostamaan merkityksellisyyden kokemuksia. Ryhmässä tai yhteisössä voi tuntea läheisyyttä ihmisten kanssa, osoittaa kyvykkyyttään ja panostaa yhteiseen hyvään. Ryhmässä tai yhteisössä pystyy myös osallistumaan resurssien hallintaan.

4. Olen tarpeellinen muille ihmisille.

Voidakseen kokea olevansa tarpeellinen jolle kulle toiselle, on oltava sosiaalisia suhteita ja kuuluttava erilaisiin vuorovaikutusympäristöihin. Tarpeellisuuden kokemus liittyy läheisesti siihen, että pystyy tekemään hyvää, voi osoittaa kyvykkyyttään, pystyy osallistumaan vaikuttamisen prosesseihin ja että kokee merkityksellisyyttä.

5. Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun.

Jotta voi vaikuttaa oman elämänsä kulkuun, on kyettävä ymmärtämään itselleen ja ympärillään tapahtuvia asioita. On oltava myös tiedolliset ja taidolliset välineet vaikuttaa niihin.

Toimintavalmiuksien viitekehys rakentuu ajatukselle siitä, että köyhällä ei ole vapautta tavoitella itsensä, yhteisönsä ja yhteiskuntansa arvostamia asioita. Vapauden puutteessa minä-pystyvyyden tunne ja toimijauskomukset voivat heiketä. Toimijuuden supistuessa ihminen ei välttämättä koe olevansa autonominen yksilö. Vaikka ympärillä olisi mahdollisuuksia, niitä ei välttämättä näe. Tai jos näkee mahdollisuudet, niihin ei uskalla välttämättä tarttua. Silloin ei ole vapaa tavoittelemaan itselleen tärkeitä asioita.

6. Tunnen, että elämälläni on tarkoitus.

Elämän tarkoitus liittyy kaikkiin edellä esitettyihin väittämiin. Elämän tarkoitus on yhteydessä muun muassa siihen, kokeeko ihminen itsensä tarpeelliseksi, kuuluuko itselleen tärkeään ryhmään ja kokeeko päivittäiset tekemisensä merkityksellisiksi. Elämän tarkoitus on myös yhteydessä päämääriin ja tavoitteisiin. Motivaatio syntyy, kun ihminen uskoo itseensä, on myönteisesti virittynyt ja asettaa tavoitteita.

7. Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita.

Jotta voi tavoitella itselleen tärkeitä asioita, on ensinnäkin oltava vapaus poliittiseen vaihtamiseen, taloudelliseen vaihtoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Sen lisäksi on oltava saata-villa toimintavalmiuksia parantavia mahdollisuuksia kuten palveluita, taloudellista turvaa, koulutusta ja sivistymisen mahdollisuuksia.

Vaikka ihmisellä ulkoapäin katsottuna olisi mahdollisuudet tavoitella itselleen tärkeitä asi-oita, hän ei välttämättä itse koe niin. Jos ei usko itseensä ja mahdollisuuksiinsa, on vaikeaa asettaa tavoitteita.

8. Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen.

Osataksaan hakea apua on tunnettava toimintaympäristö ja hallittava siihen liittyvät asiat. On myös tunnettava kuuluvansa sellaiseen kokonaisuuteen, kuten sukuun, naapurustoon, paikallisyhteisöön, tai oltava kontakti palveluihin, josta apua voi hakea ja johon tietää voi-vansa tarpeen tullen turvautua.

9. Koen, että minuun luotetaan.

Tutkimukset osoittavat vaikeuksien parissa kamppailevien ihmisten kokevan, ettei heihin luoteta. Avun piiriin hakeutumista helpottaa, jos voi kokea luottavansa avun tarjoajaan. Luottamus edellyttää sitä, että esimerkiksi toimeentulo, tapahtumat ja ihmiset ovat koh-tuullisesti ennakoitavia. Luottamussuhteen rakentumiseen on varattava aikaa.

10. Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin.

Mahdollisuus vaikuttaa elinympäristön asioihin edellyttää ennen kaikkea poliittisen toimi-juuden vapauksia mutta myös toiminta-alustoja ja menetelmiä siihen. Yhteisiin asioihin vaikuttaminen edellyttää, että on osa sellaista piiriä, kokonaisuutta tai paikallista yhteisöä, jossa tarjoutuu tilaisuus vaikuttaa. On myös ymmärrettävä elinympäristöään, sen tapahtu-mia ja sitä, mihin voi ja kannattaa vaikuttaa.

Pitkään ja monia vaikeuksia kokeneet ihmiset kaipaavat kokemusta siitä, että voivat olla ”yhteiskuntakelpoisia kansalaisia”. Tämä toteutuu silloin, kun jollakin tavalla pystyy pa-nostamaan yhteiseen hyvään.

Osallisuusindikaattorin käyttöön liittyvät ohjeet, pisteytys ja sum-mapisteen laskeminen

Osallisuusindikaattori on esitetty kuvassa 2. Osallisuusindikaattoria tulee käyttää sanatar-kasti juuri tässä esitettyssä muodossa. Osallisuusindikaattorin pääkysymystä, ohjaavaa lau-setta, vastausvaihtoehtoja, väittämiä tai niiden järjestystä ei saa millään tavalla muuttaa tai muunnella, eikä jättää pois. Osallisuusindikaattori on validoitu tässä nimenomaisessa muodossa. Erimuotoisilla kysymyspatteristoilla saatuja tuloksia ei voida suoraan vertailla.

Osallisuusindikaattoria voidaan käyttää paperilomakkeessa tai sähköisesti. Vastaajan tulisi mahdollisuuksien mukaan täyttää osallisuusindikaattori itse. Haastattelumuotoa ei ole tarkistettu ja sitä on vältettävä. Osallisuusindikaattorin käytössä on kaikissa tapauksessa noudatettava yleisiä tutkimuseettisiä periaatteita (esim. tietoon perustuva suostumus, vapaaehtoisuus ja anonyymiteetti) sekä kaikkia tietosuojaan liittyviä säännöksiä.

Osallisuusindikaattorin käyttö on maksutonta, mutta pyydämme ilmoittamaan mahdollisesta käyttönotosta hyvissä ajoin etukäteen THL:n osallisuustiimin tutkijoille.

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

Merkitse jokaisen väittämän kohdalla se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten omaa kokemustasi.

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	☐	☐	☐	☐	☐
Saan myönteistä palautetta tekemisistäni	☐	☐	☐	☐	☐
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tarpeellinen muille ihmisille	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita	☐	☐	☐	☐	☐
Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että minuun luotetaan	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin	☐	☐	☐	☐	☐

© Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019, all rights reserved

Kuva 2. Osallisuusindikaattori

Taulukko 1. Osallisuusindikaattorin pisteytys

Vastausvaihtoehto	Pisteet
täysin eri mieltä	1 piste
jokseenkin eri mieltä	2 pistettä
ei samaa eikä eri mieltä	3 pistettä
jokseenkin samaa mieltä	4 pistettä
täysin samaa mieltä	5 pistettä

Osallisuusindikaattorin summapistemäärän laskeminen

Osallisuusindikaattorin pistemäärä lasketaan väittämien pisteistä, jotta summapistemäärä on välillä 10–50. Tämä pistemäärä muunnetaan asteikolle 0–100. Lopullinen summapistemäärä lasketaan seuraavan kaavan mukaan:

$$\text{Summapistemäärä (0–100)} = \left(\sum_{i=1}^{10} x_i - 10 \right) \times 2,5$$

Kuva 3. Osallisuusindikaattorin summapistemäärän kaava. Kaavassa x on väittämien i pistemäärä.

Kaavan mukaan kaikkien 10 väittämien pisteet lasketaan yhteen (raakasummapistemäärä 10–50). Raakasummapistemäärästä vähennetään 10 (jäljellä 0–40 pistettä). Tämän jälkeen kerrotaan 2,5:llä. Lopputulos on summapistemäärä 0–100.

Kaavasta seuraa, että puuttuvat arvot (väittämät, joihin ei ole vastattu) eivät ole sallittuja. Osallisuusindikaattori on validoitu sallimatta puuttuvia arvoja.

Puuttuvien arvojen korjaamista ei ole tarkasteltu riittävästi. Sokran kyselytutkimuksen aineistoon perustuvat alustavat tulokset viittaavat siihen, että yhden puuttuvan arvon korjaaminen muiden väittämien keskiarvolla ei vaikuttaisi lopputulokseen. Tällä hetkellä on kuitenkin suositeltavaa käyttää pelkästään täysin täytettyjä kysymyspattereita, kun lasketaan osallisuusindikaattorin summapistemäärä.

Lue lisää

thl.fi/osallisuusindikaattori

Kirjallisuus

- Leemann, Nousiainen, Keto-Tokoi & Isola (2022) Osallisuuden kokemus aikuisväestössä. Teoksessa: Karvonen, Kestilä & Saikkonen (toim.) [Suomalaisten hyvinvointi 2022](#). THL
- Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). [Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa](#). THL, Työpaperi 33/2017
- Isola, A.-M., Siukola, R., & Kukkonen, M. (2019) [Gendered experiences of poverty and recognition in the Finnish welfare state](#). NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research 27 (3), 152–165.
- Isola, A.-M., Virrankari, L., & Hiilamo, H. (2021) [On Social and Psychological Consequences of Prolonged Poverty—A Longitudinal Narrative Study From Finland](#). Journal of Social and Political Psychology, 9(2), 654-670. <https://doi.org/10.5964/jspp.7615>
- Leemann, L., Isola, A.-M., Kukkonen, M., Puromäki, H., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2018). [Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi: Kyselytutkimuksen tuloksia](#). THL, Työpaperi 17/2018
- Lars Leemann, Tuija Martelin, Seppo Koskinen, Tommi Härkänen & Anna-Maria Isola (2022) [Development and Psychometric Evaluation of the Experiences of Social Inclusion Scale](#). Journal of Human Development and Capabilities, 23:3, 400–424

Pienet onnistumistarinat -työkalu osallisuusvaikutusten arviointiin

Pienet onnistumistarinat on laadullinen arviointityökalu, joka on tarkoitettu osallisuutta edistävän toiminnan arviointiin. Arviointityökalun avulla voidaan selvittää vaikutusmekanismeja eli sitä, miten toiminta on onnistunut edistämään osallistujien osallisuuden kokemusta. Sitä voidaan käyttää myös kuvaamaan, mitä osallisuuden kokemuksen vahvistuminen osallistujille merkitsee. Kertyvä tieto on ensiarvoisen tärkeää, kun halutaan tietää, millaiset toimet ovat vaikuttavia.

Työkalun ideana on haastatella toimintaan osallistuneita eli niitä, joiden osallisuutta interventio pyrkii edistämään. Siinä tunnistetaan **pieniä onnistumistarinoita** eli yksittäisiä osallisuutta vahvistaneita kokemuksia. Haastateltavien kertomukset antavat ensi käden tietoa positiivisista vaikutuksista osallistujaan ja tuovat osallistujien oman äänen kuuluville.

Haastattelut ovat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, ja niitä voivat toteuttaa esimerkiksi hanketyöntekijä, opinnäytteen tekijä tai muu arviointia tekevä henkilö. Työkalun hyödyntäjällä tulee olla kykyä käyttää laadullista menetelmää ja tulkita tavoitteita, tuloksia ja vaikutuksia. Haastattelut tulisi toteuttaa haastateltavan ja haastattelijan yhteisellä kielellä, kahden kesken rauhallisessa tilassa ja luottamuksellisessa ilmapiirissä.

Kerromme myöhemmin tässä luvussa tarkemmat ohjeet Pienet onnistumistarinat -arviointityökalun käyttöön.

Pienet onnistumistarinat -työkalu täydentää osallisuusvaikutusten arvioinnin työkalupakkia

Työkalu on kehitetty Euroopan sosiaalirahaston rahoittamien, heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta edistävien hankkeiden parissa. Hankkeiden lisäksi työkalu on sovellettavissa muuhunkin osallisuutta edistävään toimintaan.

Työkalu perustuu THL:n Sokra-koordinaatiossa tehtyyn osallisuusvaikutuksia selvittävään arviointitutkimukseen (Nousiainen 2021). Sen perustana on narratiivinen tutkimusperinne ja erityisesti Georgakopouloun (2015) pienten kertomusten lähestymistapa.

Työkalu perustuu osallisuuden viitekehykseen ja ymmärrykseen osallisuuden kokemuksesta, ja se on kehitetty täydentämään erityisesti osallisuusindikaattorilla saatavaa tietoa osallisuuden kokemuksesta. Pienet onnistumistarinat -työkalu ei ole kokonaisvaltainen arviointimalli, vaan tarinoiden lisäksi tietoa kannattaakin kerätä esimerkiksi kyselyin ja osallisuusindikaattorilla, havainnoimalla toimintaa tai osoittamalla tuloksellisuutta jotenkin muuten.

Esimerkki työkalulla saaduista tutkimustuloksista

Yhteisten keittiöiden arviointitutkimuksessa hyödynnettiin Pienet onnistumistarinat -työkalua. Tutkimuksessa keskityttiin erityisesti avoimien tilojen ja kohtaamispaikkojen osallisuutta lisääviin vaikutuksiin. Yhteiset keittiöt ovat seurakuntien, kuntien ja järjestöjen ylläpitämiä kaikille avoimia kohtaamispaikkoja, joissa syödään yhdessä ja järjestetään yhteistä toimintaa. Mukana voi olla vapaaehtoisia ja esimerkiksi työtoimintaan osallistuvia.

Tutkimuksessa haastateltiin Yhteisten keittiöiden toimintaan osallistuneita ja haastatelluista tunnistettiin pieniä onnistumistarinoita. Niiden perusteella havaittiin, että:

- Kokemukset rennosta yhdessäolosta erilaisten ihmisten kesken lisäävät valmiuksia pärjätä sosiaalisissa tilanteissa. Se voi auttaa suuntautumaan asiakaspalvelutehtäviin omalla työuralla tai vapaaehtoistoiminnassa.
- Muilta saatu positiivinen palaute tai kokemus hyödyllisyydestä auttavat tunnistamaan oman toiminnan mielekkyyttä ja perustelevat osallistumista esimerkiksi vapaaehtoisuustoimintaan.
- Kokemukset lisääntyneistä taidoista ja itseluottamuksesta rakentavat pystyvämpää käsitystä itsestä.

Nousiainen, Marko (2021) [Pienet onnistumistarinat ja osallisuuden kokeminen Yhteisissä keittiöissä](#). Yhteiskuntapolitiikka 86(2), 155–165

Pienet onnistumistarinat -työkalua on hyödynnetty myös lasten osallisuuden kokemuksen tutkimiseen varhaiskasvatuksen yhteisötaidetoiminnassa.

Kähkönen, Katja (2023) [Lasten osallisuuden tukeminen varhaiskasvatuksessa yhteisötaiteen keinoin](#) (opinnäyte, Turun ammattikorkeakoulu)

Miksi osallisuutta kannattaa arvioida laadullisilla haastatteluilla?

Pienet onnistumistarinat -työkalu on systemaattinen arviointitapa, joka hyödyntää asiakkaiden tai osallistujien kokemuksia. Pienissä onnistumistarinoissa hankkeen tai intervention kohderyhmä, asiakkaat tai osallistujat pääsevät ääneen. Tarinat kertovat, mitä osallisuuden kokemuksen vahvistuminen merkitsee käytännössä osallistujan kannalta ja kenen osallisuus on lisääntynyt.

Pienet onnistumistarinat auttavat kehittämään toimintaa ja viestimään sen onnistumista muille, kuten vaikkapa rahoittajalle. Esimerkiksi toiminnan vaikuttavuutta esittelevissä arviointiraporteissa sitaattit osallistujien omista kokemuksista luovat tuntua autenttisuudesta ja havainnollistavat toiminnan vaikutuksia.

Ihmisen kokemuksia osallisuudesta tai niiden muutosta ei voi välttämättä suoraan havainnoida, koska ne eivät näy päällepäin. Ihmiset voivat kokea asiat eri tavoin, ja osallistujan kokemus samasta tilanteesta voi olla erilainen kuin työntekijän. Tilanteet voivat vaikuttaa eri osallistujiin eri tavoin. Myös hyvin pienet ja arkiset kokemukset, kuten kannustavat sanat tai rento yhdessäolo voivat olla tärkeitä muutoksen tuottajia. Niiden merkitystä voi kuitenkin olla vaikea havaita arjessa.

Osallisuuden kokemus rakentaa näköaloja valoisampaan tulevaisuuteen

Osallisuuden kokeminen on edellytys sille, että voi havaita uusia mahdollisuuksia, uskoa niiden olemassaoloon omassa elämässä ja voi hyödyntää niitä. Arvioinnissa on tärkeää kuvata, millaisia uusia toimintamahdollisuuksia vahvistuvan osallisuuden myötä avautuu.

Onko toiminta esimerkiksi vahvistanut ideoita pääsystä jatkopoluille kuten työnhakuun, palveluihin tai opiskeluun? Onko tullut uusia tulevaisuuden suunnitelmia, haaveita tai uskoa pärjäämiseen? Ovatko luottamus, yhteenkuuluvuuden tunteet tai kyky toimia yhdessä muiden kanssa lisääntyneet?

Ohjeet Pienet onnistumistarinat -arviointityökalun käyttöön

Työkalun käyttö etenee seuraavilla askelilla. Askelia avataan seuraavaksi tarkemmin.

Valmistelu:

- Sopii toimintaan, jonka keskeisenä tavoitteena on osallisuuden kokemuksen vahvistaminen.
- Haastatteluun tulee valita myönteisesti toiminnan kokeneita osallistujia, jotta positiiviset vaikutusmekanismit tulisivat esiin.
- Haastatteluun osallistuminen on aina vapaaehtoista.
- Sovella osallisuuden kokemuksiin johdattelevaa kysymysrunkoa.

Haastattelu:

- Haastattelut ovat yksilöhaastatteluja, jotka toteutetaan luottamuksen ilmapiirissä ja tilassa, jossa ei ole ulkopuolisia läsnä.
- Tavoitteena on saada aikaan mahdollisimman luonnollinen keskustelu haastateltavan kokemuksista toiminnassa: keskity kuuntelemaan, anna tilaa ja aikaa kertoa omista kokemuksista siten, kun se on haastateltavalle luontevaa.
- Rohkaise haastateltavia jakamaan pieniä ja vähäpätöiseltäkin vaikuttavia arkisia kokemuksia.
- Tallenna keskustelut joko nauhurilla tai mahdollisimman tarkoilla muistiinpanoilla. Parasta on litteroida eli kirjoittaa äänitallenteet tekstiksi.

Analyysi

- Kaikki tarinat eli juonelliset tapahtumien kuvaukset tunnistetaan.
- Tulkitse, millaisesta osallisuuden lisääntymisestä tarinat kertovat. Millainen toiminta, tilanteet tai tapahtumat lisäävät osallisuutta? Esimerkkejä: sosiaalisen vuorovaikutuksen lisääntyminen tai helpottuminen, pystyvyyden tunteiden lisääntyminen tai merkityksellisyyden tunnetta luovat kokemukset.
- Tyypittely: toistuvatko tietynlaiset tilanteet tai tapahtumat?

Raportointi

- Arvoitiraporttiin tulee kirjata tarinoiden ohella myös muita tuloksia, kuten määrällistä tietoa. Onnistumisten ohella myös epäonnistumiset on hyvä muistaa mainita.
- Osallistujien oma ääni kannattaa tuoda esiin siteeraamalla tarinoita.
- Kerro raportissa, millaisesta osallisuuden edistymisestä tarinat ovat esimerkkejä. Mitä ne kertovat toiminnan vaikuttavuudesta?
- Muista luottamuksellisuus. Haastateltujen henkilöllisyyden ei tule käydä ilmi raportista.

Valmistelut

Määrittele, mitä olet arvioimassa

Aluksi tulee olla selvillä, mitä interventiolla tai hankkeella on haluttu saada aikaan ja miten. Arvioinnin tulee kohdistua tavoiteltuun muutokseen: millä tavoin hanke tai interventio pyrkii maailmaa muuttamaan.

Pienet onnistumistarinat -työkalu soveltuu erityisesti toimintaan, joka pyrkii lisäämään heikoimmassa asemassa olevien osallisuuden kokemusta lisäämällä esimerkiksi:

- pystyvyyden tunnetta ja itseluottamusta
- kokemusta oman toiminnan merkityksellisyydestä ja arvosta
- yhteenkuuvuutta eli sosiaalisia kontakteja tai valmiuksia toimia ja olla yhdessä muiden kanssa.

Pienet onnistumistarinat ovat laadullisia, eli ne vastaavat laatua koskeviin millainen- tai miten-kysymyksiin. Ne eivät vastaa määrää koskeviin, miten paljon -kysymyksiin.

Laadulliset haastattelut tuottavat esimerkkejä siitä, millaiset hankkeessa toteutetut toimet ovat edistäneet osallisuuden kokemista. Pienet onnistumistarinat auttavat pohtimaan, miksi toteutuneet vaikutukset olisivat juuri hankkeen toiminnan ansiota.

Muokkaa myöhemmin tässä luvussa esiteltävää haastattelukysymysrunkoa sen mukaan, millaisia vaikutuksia ollaan tarkalleen ottaen tarkastelemassa.

Haastateltavien valinta

Pienten onnistumistarinat -työkalun käyttöä ei ole rajattu mihinkään erityiseen kohderyhmään. Todennäköisesti positiivisimpia vaikutuksia voidaan kuitenkin havaita niillä, jotka ovat ennen toimintaa kokeneet osallisuutensa heikoksi.

On hyvä valita haastateltaviksi sellaisia osallistujia, jotka ovat kokeneet toiminnan positiivisesti. Siten saadaan esiin positiivisia vaikutusmekanismeja. Jos toiminnassa on paljon osallistujia, kaikkia ei tarvitse haastatella. Muutamakin haastattelu voi tuottaa hyvän käsityksen toiminnan vaikutusmekanismeista. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastateltavilla tulee siis olla mahdollisuus myös kieltäytyä tai keskeyttää haastattelu ilman seurauksia.

Kun pyydät osallistujaa haastateltavaksi, selosta haastattelun käyttötarkoitus ja varmistu, että hän ymmärtää haastatteluun suostuessaan, mistä on kyse.

Kaikille kohderyhmille Pienet onnistumistarinat -työkalu ei sovi. Menetelmän valinnassa on huomioitava, että haastateltavien tulee kyetä pukea kokemuksensa sanoiksi. Jos haastateltavalla ja haastattelijalla ei ole yhteistä kieltä tai sanallinen ilmaisu on muuten mahdollista, täytyy valita jokin muu menetelmä.

Tulkin käyttö on mahdollista, mutta se heikentää merkitysten välittymistä. Tällöin tarinat eivät ole omasanaisia vaan tulkin sanoittamia. Parempi vaihtoehto on etsiä kielitaitoinen haastattelija ja kääntää valmis haastattelu arvioinnin kielelle.

Haastattelujen toteuttaminen

Haastatteluissa keskustellaan osallistujan omista kokemuksista

Tarkoitus on saada selville osallistujan omia kokemuksia ja tulkintoja omasta osallistumisestaan, ei sitä, miten joku toinen mahdollisesti on toiminnan kokenut. Osallistujan kokemus ei koskaan ole virheellinen. Siksi haastattelun on oltava mahdollisimman luonteva keskustelu osallistumisen aikana koetuista asioista.

Osallistujan omakohtaisia kokemuksia voidaan pitää toiminnan tuloksina ainakin silloin, kun niissä näkyy jokin toiminnalla tavoiteltu asia.

Haastateltaville on syytä kertoa, että haastatteluissa puhutaan omista kokemuksista. Haastatteluihin ei tarvitse erikseen valmistautua, eikä kysymyksiin ole oikeita tai vääriä vastauksia. Yksityiskohtaisemmin ei tarvitse ohjeistaa, jottei ohjeistus ala ohjata liikaa itse keskustelua.

Panosta haastattelutilanteeseen, koska kokemusten jakaminen edellyttää luottamusta

Haastattelut on syytä tehdä rauhallisessa tilassa piilossa muiden katseilta ja kuulevilta korviltä. Henkilökohtaisten kokemusten esiintuominen ryhmässä voi olla vaikeaa ujommille. Siksi on tärkeää keskustella kahdestaan ja luottamuksellisessa ilmapiirissä. Haastattelut on suositeltavaa tallentaa nauhalle, mutta tarinat voidaan myös kirjata ylös yhdessä haastateltavan kanssa.

Voi olla hyödyllistä, että haastattelut toteuttaa ulkopuolinen henkilö, kuten vaikkapa opin-
näytteen tekijä. Ulkopuoliselle voi olla helpompi puhua avoimesti. Toiminnassa itse läsnä-
olleealla voi olla ennakkokäsityksiä tilanteista, ja niistä irrottautuminen voi olla vaikeaa. Haastateltavan voi myös olla luontevampaa kuvailla toimintaa henkilölle, joka ei lähtökoh-
taisesti tiedä siitä mitään.

Haastateltavan kokemusta tai tulkintaa ei koskaan saa kiistää, vaikka se olisi vastakkainen omalle näkemykselle toiminnasta. Tulee lähteä siitä, että kaikki haastattelussa sanottu on totta, ainakin haastatellulle itselleen. Kerrotun kokemuksen ”totuusarvoa” voi tarkastella sen mukaan, miten yksityiskohtaisesti haastateltu onnistuu kuvaamaan kokemuksen merkitystä itselleen.

Herkisty kuulostelevaan pieniä onnistumisia ja rohkaise haastateltavaa kerto- maan niistä

Osallisuuden kokemus, esimerkiksi koherenssin tunne (oma elämä tuntuu hallittavalta), kehittyä pienissä palasissa. Positiivinen muutos ei välttämättä muuta osallistujan koko

elämää, mutta pienikin vahvistuminen voi olla hyödyllinen askel eteenpäin. Siksi myös haastatteluissa tulee rohkaista kertomaan arkisia, pieniä tai vähäpätöiseltä tuntuvia kokemuksia toimintaan osallistumisesta.

Vähäpätöisinä pitämiensä kokemusten kertominen voi kuitenkin tuntua haastateltavasta hyödyttömältä. Vähättelevät kommentit, kuten ”tämä nyt on vaan tällainen esimerkki”, kertovat, että juuri niissä ollaan pienten onnistumisten äärellä. Siksi haastattelijan tulee kommentoida kaikkia kerrottuja kokemuksia rohkaisevasti: ”tuohan kuulostaa hyvältä”, ”tuollakin on merkitystä” tai ”tuokin kuulostaa onnistumiselta”.

Pieni onnistuminen voi tulla esiin vaikkapa sivulauseessa. Siksi haastattelijan tulee olla tarkkana ja tarttua vähäpätöiseltä vaikuttaviin asioihin. Haastateltavalta voi myös kysyä, mikä hänen mielestään on ollut syynä positiiviselle kokemukselle.

Haastatteluissa on myös keskeistä pohtia, näkyykö lisääntynyt osallisuus jotenkin arkipäivän elämässä: Uskalletaanko tehdä jotain, mitä ei ennen uskallettu? Tehdäänkö jotain asioita nyt toisin kuin aikaisemmin? Onko elämä jotenkin parempaa kuin ennen?

Onnistumistarinan kertominen voi hyödyttää myös haastateltavaa

Tarinoita kertomalla kokemus voi tulla merkitykselliseksi myös haastateltavalle itselleen. Tarinoilla on terapeutista voimaa, joka järjestää omaa maailmaa koherentimmaksi. Siksi on hyvä, että myös haastateltavat tunnistavat arkisten kokemusten positiivisen merkityksen.

Haastattelutilanne ja arviointiprosessissa mukana olo voivat auttaa myös osallistujia katsomaan omaa toimintaan osallistumistaan erilaisesta näkökulmasta. Vähäpätöisiltä vaikuttavat kokemukset voivat saada uuden merkityksen osana tarinaa.

Huomioi, että kaikki eivät ole yhtä hyviä tarinankertojia

Haastattelutilanteessa on hyvä huomioida, että toiset voivat tarvita enemmän apua tarinoiden kertomiseen. Haastattelijan tulee rohkaista tarinan etenemistä kysymyksin, kuten ”miltä se sinusta tuntui”, ”miten se vaikutti sinun toimintakykyysi” ja ”miten muutos näkyy arkipäivässäsi”. Tällaiset jatkokysymykset ovat koepalloja, joihin haastateltava voi vastata pienellä tarinalla. Tulee silti varoa laittamasta sanoja haastateltavan suuhun.

Haastattelurunko

Haastattelu jakautuu kolmeen teemaan: merkityksellisyyden kokemukseen, toimijauskoemuksiin ja sosiaalisten suhteiden koettuun laatuun. Teemoihin on koottu kysymyksiä, joiden tarkoitus on ohjata keskustelu osallisuuden kokemukseen. Haastattelurunko on viitteellinen ja teemoiksi voidaan ottaa muitakin osallisuuden kokemukseen vaikuttavia tai arvioitavan toiminnan kannalta tärkeitä tekijöitä, kuten hallittavuus ja ennakoitavuus.

Haastattelukysymyksiä on sovellettava joustavasti. Keskeistä on osallisuutta edistäneestä toiminnasta keskusteleminen, ei kaikkien kysymysten läpikäyminen. Kysymysten tarkoitus

on virittää keskustelua, ja siksi haastattelussa voi kysyä muitakin kysymyksiä. Haastateltaville on hyvä antaa tilaa kertoa kokemuksistaan omin sanoin, joten haastattelurunkoa ei tarvitse seurata orjallisesti.

Usein käy niin, että jostakin haastattelun teemasta keskustellaan jo ennen kuin siihen on siirrytty. Jos keskustelu eksyy aiheesta, haastattelijan on hyvä palauttaa keskustelu kohteellaasti takaisin toimintaa koskeviin kokemuksiin.

Teema 1: Merkityksellisyys

- Miltä osallistuminen on sinusta tuntunut? Millainen merkitys hankkeeseen osallistumisella on sinulle ollut?
  - Millaiset asiat toiminnassa ovat olleet hyviä? Millaiset ovat huonoja?
- Miten olet hyötynyt toiminnasta? / Millaisia vaikutuksia toiminnalla on sinulle ollut?
  - Voitko antaa esimerkkiä?
  - Miten vaikutukset näkyvät arkielämässäsi? Terveudessa tai hyvinvoinnissa?
  - Teetkö nyt jotain asioita eri tavalla kuin aikaisemmin?

Teema 2: Toimijauskomukset

- Millaisiin asioihin olet voinut vaikuttaa toiminnassa?
  - Esimerkiksi toiminnan sisältöihin? Tai elinympäristöön? Tai omaan elämään?
  - Millä tavalla? Voitko kuvata tilannetta, jossa pystyit vaikuttamaan?
- Oletko oppinut jotain uutta?
  - Mitä? Millainen se kokemus oli?
- Oletko havainnut muutoksia itseluottamuksessasi? Miten ne näkyvät elämässäsi?
- Onko osallistuminen vaikuttanut tulevaisuuden suunnitelmiisi? Miten?

Teema 3: Sosiaalisten suhteiden laatu

- Oletko saanut uusia tuttavuuksia tai ystäviä?
  - Keitä? Millaisissa tilanteissa näet heitä?
- Miten näkemyksesi on otettu huomioon toiminnassa?
  - Millaisissa tilanteissa tai asioissa esimerkiksi?
- Millaista palautetta olet saanut osallistuessasi?
  - Keneltä?
  - Millainen se tilanne oli?

Hyvän haastattelun periaatteita

- Haastatteluun osallistuminen on aina vapaaehtoista. Haastattelun saa keskeyttää ja tutkimuksesta peräytyä. Ketään ei voi pakottaa jakamaan kokemuksiaan muille. Painostaminen vähentää osallisuuden kokemusta.
- Kun pyydät osallistujaa haastateltavaksi, selosta haastateltaville haastattelun käyttötarkoitus ja eteneminen selkeästi. Kysy suostumusta uudelleen sitten, kun tiedät, että haastateltava on ymmärtänyt, mistä on haastatteluissa kysymys.
- Haastattelut on tallennettava mahdollisimman tarkkaan. Paras tapa, on nauhoittaa haastattelut ja kirjata puhe nauhoituksista yksityiskohtaisesti tekstiksi. Toinen tapa on kirjoittaa keskustelun kuluessa tarinat muistiin mahdollisimman tarkkaan, mieluiten yhdessä haastateltavan kanssa.
- Jos mahdollista, kunkin haastattelun puheesta tunnistetut tarinat voi antaa tarkastettavaksi hänelle itselleen, jotta hän voi tarkistaa, onko hän niistä samaa mieltä. Tämä on erityisen suotavaa, jos haastattelut on kirjattu ylös vain muistiinpanoin.
- Tarinat on syytä anonymisoida siten, ettei puhujien henkilöllisyys käy niistä ilmi.
- Haastatteluissa tuotettua materiaalia ei tule antaa ulkopuolisten nähtäväksi. Anonymisoimaton materiaali tulee säilyttää esimerkiksi lukitussa kaapissa, ettei se joudu ulkopuolisten nähtävillä edes vahingossa. Parasta on hävittää haastattelut, kun niitä ei enää käytetä.
- Haastatteluun osallistumisesta ei tule maksaa korvausta, koska muuten haastateltavalle voisi tulla painetta myötäillä haastattelijan oletettuja ajatuksia. Sen sijaan pienet kiitoksen osoitukset kuten kahvit tai karamellit ovat paikallaan.
- Haastatteluissa tulee antaa riittävästi aikaa vastauksille. Haastateltava voi puhua hitaasti tai hän voi miettiä hiljaa pitkiäkin aikoja. Haastattelijan ei tule häiritä tätä.

Haastattelujen analyysi

Analysia tehdessäsi kiinnitä huomiota vaikutusmekanismeihin. Tarkoitus ei ole selvittää kaikkia vaikutuksia, vaan lisätä ymmärrystä todennäköisimmistä vaikutusten syistä.

Hyvässä tarinassa ilmenee, millainen osallistumisessa koettu asia on lisännyt osallisuuden kokemusta, millä tavoin ja miten se näkyy osallistujan elämässä. Se on esimerkki siitä, millainen toiminta, vuorovaikutus tai oppiminen voi edistää osallistumista ja osallisuuden kokemusta.

Arvioija rekonstruoi tarinoiden merkityksen

Ensimmäinen tehtävä on tunnistaa haastatteluista tarinat. Tässä työkalussa tärkeämpää on tunnistaa monia pieniä tarinoita eli yksittäisiä kuvauksia osallistumisesta arvioitavaan toimintaan, kuin yksi elämäntarina. Pienet onnistumistarinan voivat, mutta niiden ei

tarvitse välttämättä limittyä haastatellun elämäntarinaa. Yksittäisetkin positiiviset kokemukset ovat onnistumisia.

Tarinat on helpointa hahmottaa tekstiksi litteroiduista haastattelunauhoista, mutta nauhoja kuuntelemalla tai muistiinpanoja lukemalla voi myös onnistua.

Tarina on mikä tahansa tapahtuman kuvaus, jossa on ajallisesti etenevä rakenne, vähintään alku ja loppu. Toisin sanoen siinä on juoni, joka nivoo kerrotut, muutoin irralliset tapahtumat kokonaisuudeksi. Tarinassa voi hyvin olla katkoksia, siinä voidaan hypätä tapahtumien yli tai kertoa kymmenienkin vuosien tapahtumat muutamalla sanalla.

Seuraaviin asioihin kannattaa kiinnittää huomiota: Tapahtumien järjestys tarinassa kertoo siitä, mikä tapahtuma kertojan mielestä vaikutti toiseen tapahtumaan. Kun jotakin tapahtumaa kuvataan yksityiskohtaisesti, se on erityisen merkityksellinen kertojalle. Jos kertomisen tyyllissä siirrytään imperfektistä presenssiin, haastattelija kutsutaan ikään kuin mukaan todistamaan itselle erityisen tärkeää tapahtumaa.

Analysin tarkoituksena on tunnistaa, mitä tarina merkitsee toimintaan osallistujalle. Aina haastateltavat eivät itse osaa tuoda tätä itse esiin. Tarinan paikka haastattelussa voi kertoa merkityksestä: jos tarina kerrotaan osana vaikutusmahdollisuuksista keskustelua, sitä käytetään todennäköisesti havainnollistamaan vaikutusmahdollisuuksiin liittyvää muutosta. Jos tarina tulee osana sosiaalisia suhteita koskevaa keskustelua, se todennäköisesti kertoo, mitä muutoksia sosiaalisissa suhteissa on tapahtunut.

Toiminnassa vaikuttavat mekanismit voivat näkyä tarinassa myös juonenkäänteinä: mikä yksittäinen asia sai aikaan muutoksen parempaan. Pieni onnistumistarina voi olla vähimillään muutamalla sanalla kuvattu muutos. Sekin voi täydentää kuvaa vaikutusmekanismeista, jos muissa haastatteluissa on samanlaisia, mutta yksityiskohtaisempia tarinoita.

Parhaassa tapauksessa haastateltavan kertomasta tarinasta käy ilmi vaikutus, eli mikä on lisännyt osallisuutta ja miten lisääntynyt osallisuus ilmenee osallistujan elämässä: Millaisia uusia toimintamahdollisuuksia on tullut? Mitä on opittu? Millaisia uusia ja yllättäviä ominaisuuksia itsestä on löydynt? Erityisen kuvaavia ovat yksityiskohtaiset esimerkit vaikuttaviksi koetuista tilanteista. Ne havainnollistavat millainen hankkeen toiminta on ollut osallistujien kannalta onnistunutta.

Lopulta arvioinnin tekijän tehtävä on tulkita, millaisissa haastateltavan kuvaamissa kokemuksissa on kyse osallisuuden kokemuksen kasvusta. Hyvä tapa on antaa haastateltavalle mahdollisuus muokata tulkintaa, kiistää tai vahvistaa se esimerkiksi haastattelun kuluessa tai jälkikäteen.

Tarinoista voi paljastua myös aiemmin itselle tuntemattomia tai yllättäviä vaikutuksia ja mekanismeja. Ne kertovat, mihin toiminnassa kannattaa kiinnittää huomiota jatkossa. Siksi tulkinnassa kannattaa toimia avoimin mielin ja käyttää mielikuvitusta.

Tulkinnassa kannattaa kiinnittää huomiota myös taustalla vaikuttaviin tilanteisiin ja asia-yhteyksiin, jotka toimivat tarinoiden näyttämönä: Millaisissa tilanteissa tarinat tapahtuvat? Mitä niissä tehdään? Keitä on paikalla tai ketkä vaikuttavat? Millaista on henkilöiden välinen vuorovaikutus? Millainen on haastatellun lähtötilanne? Millainen ongelma tarinassa ratkeaa?

Tarinoiden käyttö edellyttää kykyä pohdiskella, peilata ja puntaroida toiminnan tavoitteita, tuloksia ja vaikutuksia.

Tyypittely ja luokittelu

Kun pienet onnistumistarinat ja niissä kuvatut vaikutukset on tunnistettu, pohditaan, toistuvatko kokemuksissa tietyyntyyppiset tarinat, esimerkiksi positiivisen palautteen saaminen, mahdollisuudet vaikuttaa tai uusien tehtävien parissa saadut oivallukset omasta kyvykkyydestä. Toistuvat tarinatyyppit kuvaavat toiminnassa todennäköisesti vaikuttavia mekanismeja. Laadullisessa arvioinnissa yksikin tarina on riittävä määrä todentamaan vaikutusta, mutta uskottavuus lisääntyy, jos samankaltaisia tarinoita on useampia.

Esimerkkejä

Tässä esimerkkejä Yhteisen keittiön arviointitutkimuksen haastatteluaineistosta tunnistetuista pienistä onnistumistarinoista ja niiden analyysistä. Löydät lisää aineistositaatteja tutkimuksesta kertovasta julkaisusta.

Esimerkki 1

Alla olevassa pienessä onnistumistarinassa Yhteisen keittiön työharjoittelija kuvaili aikaisempaa sosiaalisten tilanteiden pelkoaan esimerkiksi tavallisen asiakaspalvelutilanteen pelottavuudesta. Tarinassa ongelman ratkaisi työvalmentajan ystävällinen huomio, mikä teki tilanteen hullunkurisuuden näkyväksi hänelle itselleen. Lopuksi hänen suhteensa asiakkaiseen kääntyi päällelleen. Tarinassa toiminta muiden kanssa ja rohkaiseva tuki auttoivat häntä löytämään uudenlaisia voimavaroja, joiden kautta sosiaalisissa tilanteissa toiminta tuli helpommaksi.

”(...) alkuun mua piti vähän tönäillä sillä lailla, kun mun mielestä oli jotenkin niin kauhea alkuun, kun asiakkaita oli valtavasti. Että kun mä leipomaskin olin, mä vaan toin pullaa tuohon kahvilatiskille ja sitte mä, että kauhea, äkkiä pois. Sitte tosiaan työvalmentaja [Ursula], niin sit se [sanoi] mulle, että ”kuule kun niitä [asiakkaita] vois kattoo ihan silmiinkin ja puhuakin niille”. Nykyään mä höpötän sitte niin jotta. [Naurua] Niistä on tullu tosi ihania niistä asiakkaista.”

Esimerkki 2

Alla olevalla pienellä onnistumistarinalla Yhteisen keittiön työharjoittelija kuvasi vaikutusmahdollisuuksia. Tarinassa vastuu harrasteiltojen vetäjänä oli kokemus, jonka kautta oma toiminta voitiin nähdä arvokkaana. Erityisen merkitykselliseksi kerrottiin havainto muiden

osallistujien positiivisesta reaktiosta. Se oli osoitus kuulluksi ja tunnustetuksi tulemisesta. Tarinan avulla kertoja rakensi merkityksellisyyden kokemusta.

”No esim. vaikka noi [harraste]illat, mitä meil on ollu. Että silloin ku mä tulin tänne taloon, niin tääl oli semmonen periaate, et kerran kuukaudessa [oli harrasteilta] ja sitte siitä se johtaja lähti pois, niin musta tuli sitte se. Et mä rupesin pitää niitä [harraste]iltoja. Niin sit mä sain tosi paljon vaikuttaa. Ja sitte me lisättiin, et sitä oli useammin sitä, että huomaa, että kaikki tykkäs siitä. Ja sen mä otin itte silleen, että se oli niinku niin tärkeä.”

Nousiainen, Marko (2021) [Pienet onnistumistarinat ja osallisuuden kokeminen Yhteisissä keittiöissä](#). Yhteiskuntapolitiikka 86(2), 155–165.

Raportointi

Pienet tarinat osana arviointiraporttia

Osallisuustarinat tukevat muuta vaikutusten arviointia, kuten tietoa positiivisten siirtymien määrästä. Osallisuustarinoiden tärkein tehtävä on havainnollistaa, miksi havaitut vaikutukset ovat juuri toiminnan ansiota. Arviointiraportissa on syytä kertoa myös intervention tavoitteita, siihen käytetyistä resursseista, toimenpiteistä, tuotoksista – ja määrällisistä ja laadullisista vaikutuksista.

Kun vaikutuksia raportoidaan pienten onnistumistarinoiden avulla, on hyvä esittää osallistujien omasanasia sitaatteja onnistumistarinoista. Ne tuovat tekstiin uskottavuutta ja elävyyttä ja autenttisuuden tuntua. Tulee kertoa myös, millaisesta hankkeen tavoittelemasta vaikutuksesta sitaatit ovat esimerkkejä.

Raportissa pitää huolehtia haastateltujen nimettömyydestä. Siksi on poistettava tai karkeistettava kaikki sellaiset tiedot, joista osallistuja voidaan tunnistaa. Tämä on tehtävä aina, elleivät haastateltavat nimenomaan halua omien nimiensä mainitsemista.

Pienet onnistumistarinat -työkalu ei ole kokonaisvaltainen arviointimalli

Pienet onnistumistarinat ovat parhaimmillaan osana laajempaa arviointia, koska niillä on muita arviointitietoja ja vaikuttavuuspohdintaa tukeva rooli. Toiminnan vaikutusten kokonaisuutta on hyvä tarkastella myös määrällisesti, kuten keräämällä tietoja osallistujien siirtymistä eteenpäin jatkopoluilla, työllistymisistä tai siirtymisistä koulutukseen.

Pienet onnistumistarinat kertovat vain onnistumisista, eivätkä siksi anna kattavaa kuvaa toiminnasta. Myös epäonnistumisista voi oppia ja toimintaan pettyneetkin osallistujat tulee päästää ääneen. Siihen voidaan hyödyntää muita menetelmiä.

Kirjallisuus

- Bamberg, Michael & Georgakopoulou, Alexandra (2008) [Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis](#). *Text and Talk* 28:3, 377–396.
- Georgakopoulou, Alexandra (2015). [Small Stories Research. Methods – Analysis – Outreach](#). In Fina, Anna de & Georgakopoulou, Alexandra (eds.) *The Handbook of Narrative Analysis*. Chichester: John Wiley & Sons, 255–271.
- Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 90–118.
- Nousiainen, Marko (2021) [Pienet onnistumistarinat ja osallisuuden kokeminen Yhteisissä keittiöissä](#). *Yhteiskuntapolitiikka* 86:2, 155–165.
- Preez, Jan du (2013) Student self-efficacy narratives. A collaborative co-constructive method. *Australian journal of Psychology* 65, 107–114

Osallisuuden edistämisen työkalut

– osio 3

Tässä osiossa esittelemme erilaisia työkaluja osallisuuden edistämiseen. Osio 3 on julkaisun laajin osio. Työkalut on kehitetty ensi sijassa käytettäväksi työikäisten kanssa.

1. **Osallisuuden 24 apukysymystä** auttavat arvioimaan ja kuvaamaan, millä tavalla toiminta edistää osallisuutta. Apukysymykset perustuvat osiossa 1 esiteltyyn osallisuuden viitekehykseen ja osallisuuden kolmeen osa-alueeseen. Olemme käyttäneet apukysymyksiä osallisuutta edistävien toimintamallien eli ”osallisuuden palasten” arviointiin.
2. **Osallisuuden edistämisen mallit** ovat teemakokonaisuuksia, joihin on koottu erilaisia osallisuuden edistämisen vinkkejä, periaatteita ja toimintatapoja.
  - Teemakokonaisuuksiin on linkitetty 101 ”osallisuuden palasta”, joiden avulla voidaan lisätä erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta. Osallisuuden palaset on arvioitu Sokra-koordinaation toimesta ja voit tutustua niihin tarkemmin Innokylä-verkkopalvelussa.

Edistääkö toiminta osallisuutta? 24 apukysymystä

Osallisuuden 24 apukysymystä auttavat hahmottamaan ja sanoittamaan sitä, miten toiminta tarkalleen ottaen edistää osallisuutta. Apukysymyksiä voidaan hyödyntää esimerkiksi kunnan tai hyvinvointialueen järjestämässä palvelussa tai toiminnassa, hankkeessa, kaavoitus- tai kuulemisprosessissa, järjestössä, seurakunnassa tai vaikka vapaamuotoisessa kansalaistoiminnassa.

Kun toimintaa ohjataan ja kehitetään näiden kysymysten avulla, voidaan lisätä ihmisten osallisuutta ja hyvinvointia sekä uskoa tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin. Tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta, köyhyyttä, syrjäytymistä ja syrjintää.

- Apukysymykset on jaoteltu kolmen osallisuuden osa-alueen mukaan, jotka esitimme osiossa 1. Jaottelu on tehty tukeutuen sosiaali-, käyttäytymis- ja terveystieteelliseen tutkimukseen. Apukysymykset ja niiden taustalla olevat osallisuuden osa-alueet on kehitetty Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa yhteistyössä Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden kanssa.
- Osallisuuden edistämisen Sokra-koordinaatio on arvioinut hankkeissa kehitettyjä osallisuuden edistämiskeinoja hyödyntäen näitä apukysymyksiä. Keinoja kutsutaan "osallisuuden palasiksi" ja niistä kerrotaan lisää seuraavissa luvuissa.

- 24 apukysymystä tiivistyvät kymmeneksi osallisuuden edistämisen periaatteeksi, jotka esiteltiin sivulla 65.
- Kerroimme osiossa 2, että voit kehittää toimintaa myös arvioimalla ja seuraamalla ihmisten osallisuuden kokemusta ja sen muutoksia.

Osallisuus omassa elämässä

1. Miten houkuttelette mukaan ihmisiä, jotka eivät koe julkisia tiloja turvallisiksi tai jotka vetäytyvät omiin oloihin rahan puutteen tai muiden vaikeuksien vuoksi?
2. Mitä teette, jotta yksin jääneet tulisivat a) löydetyiksi, b) kunnioittaen kohdatuiksi, c) vuorovaikutukseen innostetuiksi ja d) palveluihin, toimintaan tai työelämään saatuiksi?
3. Etsitäänkö toimintaan tai palveluun osallistujan kanssa hänelle sopivia ratkaisuja? Millä tavalla?
4. Voiko toimintaan osallistua halutessaan vain sivustakatsojana tai pienellä ja satunnaisellakin panoksella?
5. Saako osallistuja olla toimija eikä toiminnan kohde? Miten se tehdään käytännössä?
6. Saako osallistuja kokeilla erilaisia rooleja? Miten se tehdään käytännössä?
7. Järjestättekö tapahtumia ja toimintaa, jossa ihmiset voivat irrottautua hetkeksi arjesta? Millaisia?

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Yhdessä suunnittelu ja yhteiskehittäminen

8. Onko osallistujien tarpeita selvitettäessä kuultu osallistujia itseään? Miten?
9. Käytetäänkö palvelussa tai toiminnassa jotakin yhteiskehittämisen menetelmää?
  - Esim. kokemusasiantuntijuus, kehittäjäasiakkuus, fokusryhmä, asiakasraati tai jokin aivan uusi menetelmä.
10. Millaista yhteiskehittämistä tai yhteistuotantoa teette? Esim. kokemusasiantuntijan vastaanotto tai kyläjuhlien järjestäminen yhdessä muiden toimijoiden kanssa.
11. Muotoillaanko palvelua yhdessä asiakkaiden kanssa palvelumuotoilun tai muun tuotekehityksen työkalun avulla? Mitä teette käytännössä?
12. Millä tavalla yhteis- tai tuotekehittämiseen osallistuva voi seurata työnsä vaikuttavuutta?

13. Kerätäänkö yhteiskehittämisen myötä kertynyttä kokemustietoa talteen ja hyödynnetäänkö sitä paikallisesti tai valtakunnallisesti? Onko tähän luotu pysyvä rakenne?
14. Pyritäänkö yhteiskehittäminen vakiinnuttamaan pysyväksi käytännöksi julkisen sektorin toimialoilla? Miten?

Omaehtoinen ja yhteinen toiminta

15. Annetaanko osallistujille erilaisia tilaisuuksia toteuttaa itseään tai ilmaista ajatuksiaan tai mielipiteitään?
  - Esim. piirtämällä, maalaamalla, kirjoittamalla, kuvaamalla tai muulla tavoin luovasti.
16. Millä tavoin kaikkein heikoimmassa asemassa olevat saavat osaamisensa näkyviin niin, että siitä seuraa arvostusta ja kiitosta myös oman viiteryhmän ulkopuolelta?
17. Etsitäänkö keinoja, joilla osallistujat voivat vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin lähipiirissä, elinympäristössä tai laajemmin? Mitä nämä keinot ovat?
18. Lisätäänkö kansalais- ja demokratiataitoja?
  - Esim. vapaan sivistystyön keinoin, opintopiirein, avoimin tiloin tai maahanmuuttajien kielitaitoon panostamalla.
19. Toteuttavatko osallistujat yksin tai yhdessä vertaisten ja ammattilaisten kanssa isompia tai pienempiä projekteja, joilla osallistujat saavat tärkeiksi kokemilleen asioille näkyvyyttä?
  - Esim. pop up -tapahtuma, kansalaisopiston kurssi, asennekampanja, mielipidekirjoitus, kokemustietoisku, avoin tila, flash mob, osallistavaa tiedettä tai kulttuuria.
20. Miten rohkaisette osallistujia köyhyyden torjuntaan tai syrjinnän ehkäisemiseen?

Osallisuus yhteisestä hyvästä

21. Luodaanko toiminnassa yhteisiä tiloja ja yleishyödyllistä toimintaa, jossa ihmiset voivat kohdata toisensa tasavertaisina ilman, että ihmisten ongelmat tai taustat määrittäisivät kohtaamista? Pyritäänkö toiminnassa aktiivisesti siihen, että eri väestöryhmät kohtaavat?
22. Tarjoaako toiminta mahdollisuuden luoda yhteistä hyvää eli sosiaalista ja jopa taloudellista arvoa a) muille toimintaan osallistuville ja b) laajemmin paikallisessa yhteisössä?
  - Esim. virkistys; ympäristönhoito; yhteisten tilojen viihtyvyyden, yhteisötaiteen, harrastusmahdollisuuksien tai sosiaalisen toiminnan yhteistuotanto; tietojen ja

taitojen jakaminen; osuuskuntiin osallistuminen; yhteisöllisen hyvinvoinnin ja luottamuksen rakentaminen.

23. Tarjoaako toiminta mahdollisuuden nauttia paikallisen yhteisöllisyyden hyvistä puolistista?

- Esim. merkityksellisyden kokemus osana yhteisöä, yhdenvertaisuuden kokemus, luottamus, yhteisöllinen hyvinvointi, toisten ihmisten seura, tiedot ja taidot.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

On tärkeää, että yllä mainitut hyvät osallisuutta edistävät keinot juurtuvat osaksi jatkuvaa toimintaa.

24. Millaisia osallisuutta lisääviä rakenteita toiminnassa luodaan? Miten?

- Esimerkkejä rakenteista: osallisuusohjelma, kunnan ja kansalaistoimijat yhteen tuova toimintamalli (esimerkiksi kumppanuuspöytä tai kumppanuusrahoitus), verkosto, osallisuutta edistävä säännöllinen yleishyödyllinen toiminta, osallisuuden edistämisestä vastaava työntekijä, luovia toimintamalleja työssään käyttävä kiertävä kulttuurituottaja tai luova pedagogi, sosiaalityön asiakkaiden ja kansalaisopiston yhteiskehittäjä ja -tuottaja säännöllisesti järjestettävä kurssi.

Osallisuuden edistämisen mallit

Osallisuutta edistäessä erityinen huomio tulisi kiinnittää kaikista heikoimmassa asemassa oleviin ja syrjittyihin. Jos heikossa asemassa oleva ihminen voi osallistua, vaikuttaa ja kuu-
lua joukkoon, osallisuuden edellytykset ovat muillekin todennäköisemmin hyvät.

Osallisuustyö täydentää ja uudistaa nykyistä hyvinvointijärjestelmää. Parhaimmillaan se yhdistää paikalliset palvelut, elinkeinoelämän, kolmannen sektorin ja asukkaat. Osalli-
suutta voi edistää niin sosiaali-, terveys-, työelämä- kuin sivistys- ja vapaa-ajan palveluissa.

Olemme koonneet yhteen erilaisia osallisuuden edistämisen keinoja ja esittelemme ne näi-
den teemojen mukaan seuraavissa luvuissa:

Osallisuutta edistävä hal- lintomalli ja osallisuus- työn johtaminen

- Osallisuusohjelma
- Ohjeita osallistamiseen
- Kokemusosaaminen
- Verkostoiva työ
- Kumppanuusrahoitus
- Ammattilaisten osalli-
suus

Asiakastyön uudistami- nen luovasti ja leikkisästi

- Tarinallisuus
- Luovat menetelmät
- Pelillisuus
- Luonto ja osallisuus

Osallisuutta ja aktiivi- suutta tukeva sosiaali- turva

Kansalaisvaikuttamisen vahvistaminen

Ansaitsemismahdolli- suuksien lisääminen

Työllistymisen tuki

Vapaaehtoistoiminnan järjestäminen ja tukemi- nen

Avoimet tilat

Digiosallisuuden edistä- minen

Osallisuustyön onnistumisia – osallisuuden palasia

Löydät jokaisesta osallisuuden edistämisen mallista niin kutsuttuja ”osallisuuden palasia”. Osallisuuden palaset ovat eri puolilla Suomea kehitettyjä keinoja, joilla edistetään erityisesti heikoimmassa asemassa olevien työikäisten ihmisten osallisuutta. Keinot on kuvattu ja arvioitu Sokra-koordinaation ja Euroopan sosiaalirahaston (ESR) toimintalinjan 5 hankkeiden yhteisessä Osallisuuden palaset -prosessissa.

Sokra-koordinaatio on arvioinut osallisuuden palaset tässä kirjassa kuvattujen osallisuuden osa-alueiden sekä lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

- Osallisuuden osa-alueiden arvioinnissa on käytetty 24:ää osallisuuden apukysymystä (s. 65).
- Lupaavan käytännön kriteerit löydät [Mitä osallisuus on? -julkaisusta](#) (THL 2017, s. 67).

Osallisuuden palaset on kuvattu Innokylä-verkkopalveluun yhdessä kunkin hankkeen kanssa. Osallisuuden palasten arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

[Osallisuuden palaset Innokylä-verkkopalvelussa](#)

Osallisuutta edistävä hallintomalli tukee osallisuustyön johtamista

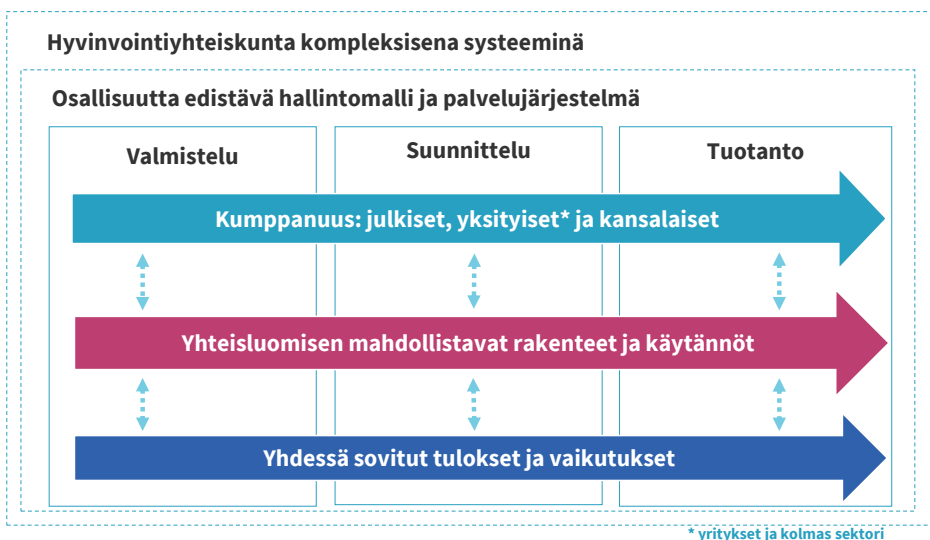
Osallisuutta edistävässä hallintomallissa julkiset ja yksityiset toimijat sekä kansalaiset luovat yhdessä parempaa elinympäristöä ja parempia palveluita.

Käytännössä se tarkoittaa esimerkiksi yhteiskehittämistä, yhteisluomista ja yhteistuotantoa, jossa kansalaisesta tai asiakkaasta tulee myös toiminnan kehittäjä, yhteistuottaja ja vertaisarvioija – hän ei enää ole vain äänestäjä tai palautteen antaja. Malli tekee mahdolliseksi esimerkiksi sen, että monenlaista hoitoa ja tukea tarvitsevat ihmiset voivat osallistua käyttämiensä palvelujen järjestämiseen ja hankintaan.

Osallisuutta edistävä hallintomalli

- lisää heikoimmassa asemassa olevien ihmisten mahdollisuuksia osallistua, vaikuttaa ja kuulua joukkoon,
- poistaa syrjäyttäviä mekanismeja ja luo hyviä väestösuhteita sekä turvallista arkea,
- parantaa palvelujärjestelmän toimivuutta, palvelujen laatua ja vaikuttavuutta
- sekä lisää kaikkien mainittujen seikkojen ansiosta yksilön ja yhteisön hyvinvointia.

Hallintomalli toimii alustana erilaisille osallisuuden edistämisen keinoille, joita on kehitetty muun muassa Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeissa eri puolilla Suomea.

Kuvio 7. Osallisuutta edistävän hallintomallin kaaviokuva

Osallisuutta edistävän hallintomallin periaatteet

1. **Kumppanuus** julkisten (esim. kunnan viranomaiset ja poliitikot), yksityisten (esim. järjestöt ja yritykset) ja kansalaisten (esim. palvelujen käyttäjät tai omaiset) kesken (niin kutsuttu 4P-kumppanuus, Public-Private-People Partnership). Kumppanuus on edellytys sille, että saadaan kehitettyä yhteistuotannon ja yhteistuotannon rakenteet.
2. **Yhteistuotannon** (co-production) ja yhteistuotannon (co-creation) mahdollistavat rakenteet, käytännöt ja kulttuuri.
3. **Tulos- ja vaikuttavuusperusteisuus** eli yhdessä sovittujen tavoitteidensuuntaisesti toimiminen. Tavoitteiden toteutumista voidaan mitata objektiivisesti ja/tai subjektiivisesti. Toivotuista tuloksista ja niiden arvioimisesta keskustellaan ja neuvotellaan alusta alkaen, kun kumppanit kokoontuvat yhteen.

Mallin periaatteet tukevat toisiaan ja ovat luonteeltaan prosessinomaisia. Ne kattavat toiminnan tai palvelun valmistelun vireämisen, suunnittelun ja kehittämisen sekä tuotannon ja sen arvioinnin.

Osallisuutta edistävä hallintomalli muuttaa kaikkien rooleja

- Asukas tai palvelujen käyttäjä voi osallistua monilla tavoilla ja eri tasoilla.
- Uudet roolit edellyttävät ammattilaisilta uudenlaista osaamista sekä johtamista.

- Toiminnan arviointi muuttuu, kun kansalaiset osallistuvat neuvotteluihin siitä, mitä tavoitellaan ja miten tavoitteiden saavuttamista arvioidaan, ja kun vaikutusten ajatellaan syntyvän verkostojen prosesseissa.
- Julkisrahoitteiseen lakisääteiseen toimintaan tai palveluun liittyvät velvoitteet ja oikeudet säilyvät kuitenkin ennallaan.
- Valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden rooli osallisuutta edistävän hallintomallin periaatteiden mahdollistamisessa ja osallisuustyön johtamisessa on merkittävä.
- Julkinen organisaatio nähdään osana palvelujärjestelmän kompleksista ja yhteenkietoutunutta systeemiä. ”Hallinnosta” siirrytään ”hallintaan”. Hallinnan mekanismina toimivat erilaiset verkostot.

Osallisuutta edistävä hallintomallin toteuttaminen käytännössä

Osallisuutta edistävä tapa järjestää hallinto on uusi, mutta sen käytännön toteuttamiseen löytyy jo erilaisia hyväksi havaittuja työkaluja ja toimintamalleja.

Työkaluja ja malleja osallisuutta edistävän hallintomallin periaatteiden mukaan:

1. Kumppanuus julkisten, yksityisten ja kansalaisten kesken

- [Kumppanuusilta kokoaa yhteen julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan ja kokemustiedon paikalliset toimijat \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kototori tukee kotoutujaa monialaisesti ja yhteisöllisesti \(Innokyla.fi\)](#)
- [Avoin olohuone ilman vaatimusta päihitteettömyydestä \(Innokyla.fi\)](#)
- Kumppanuusrahoitusmalli (s. 119)
- Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko (s. 83)
- Verkostoivan työn mallit (s. 112)
- Kansalaisvaikuttamisen vahvistaminen (s. 191)
- Kokemusosaamisen mallit (s. 103)
- Ammattilaisten osallisuutta vahvistavat mallit (s. 123)

2. Yhteistuotanto ja yhteisluominen

- [Palveluohjauksen mallin kehittäminen yhdessä paljon tukea tarvitsevien kanssa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteiskehittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)

- [Viisi tapaa perustaa avoin yhteinen tila \(Innokyla.fi\)](#)
- [Naapuriyhteisötoiminta tukee kehitysvammaisten itsenäistä asumista \(Innokyla.fi\)](#)
- Kokemusosaamisen mallit (s. 103)
- Ammattilaisten osallisuutta vahvistavat mallit (s. 123)

3. Tulos- ja vaikuttavuusperusteisuus

- [Yhteiskehittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallistuva budjetointi - inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähioon \(Innokyla.fi\)](#)
- Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko (s. 83)
- [Osallisuus sosiaali- ja terveystalouden hankinnassa \(Innokyla.fi\)](#)

Paikallisen osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko

Kunnat ja hyvinvointialueet johtavat paikallisesti tehtävää osallisuustyötä. Osallisuus vahvistuu, kun asukkaat ja paikalliset toimijat voivat osallistua alueen kehittämiseen alusta alkaen. He neuvottelevat toivotuista tuloksista sekä tuottavat sellaisia toimintoja ja palveluja, joilla toivottuihin tuloksiin päästään.

Tavoitteet, niiden toteuttaminen, seuranta ja arviointi kannattaa kirjata yhdessä ylös esimerkiksi kunnan tai alueen osallisuusohjelmaksi.

Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko (s. 83)

Kumppanuusrahoitus tukee kumppanuuksia ja yhteistuotantoa

Kansalaisjärjestöt, asukkaat ja esimerkiksi osuuskunnat voivat luoda kumppanuusrahoituksen avulla kumppanuuksia julkisten toimijoiden, kuten kunnan tai sairaanhoitopiirin kanssa. Julkinen toimija voi varata budjetistaan osuuden kumppanuusrahoitukseen tai osallistuvaan budjetointiin. Yksittäisten asukkaiden tai asukasryhmien aktiivisuuden taloudellinen tukeminen innostaa yhteiseen tekemiseen. Järjestöjen tukeminen kumppanuusrahoituksella tuo järjestöjen osaamista paikallisena voimavarana näkyviin ja täydentää viranomaisten asiantuntemusta.

Kumppanuusrahoituksessa kumppanuus toteutuu valmistelu-, suunnittelu- ja toteutusvaiheessa, kun kunta kutsuu asukas- ja järjestötoimijan yhteisen pöydän ääreen, tiedottaa kumppanuushauista ja rahoitusmahdollisuuksista, sopii kumppanien kanssa tavoitelluista tuloksista, resursseista ja vastuista, kutsuu koolle kumppanuuksiin liittyen ohjaus- tai työryhmän sekä vastaa siitä, että rahoitetun toiminnan tulokset tulevat arvioituksi.

Yhteistuotanto toteutuu, kun rahoitetaan useamman toimijaryhmän valmistelemaa, suunnittelemaa ja toteuttamaa toimintaa ja kun arvioinnissa käytetään useamman toimijaryhmän näkökulmia.

Kumppanuusrahoitusmalli (s. 119)

Verkostomaisuus sopii kompleksisten ilmiöiden hallintaan

Osallisuutta edistävää hallintomallia luonnehtii siirtyminen hallinnosta verkostomaiseen hallintaan. Sen ytimenä on ymmärrys yhteiskunnan kompleksisuudesta eli asioiden yhteenkietoutumisesta. Verkostoivassa työssä kumppanuus, yhteisluominen ja -tuotanto sekä tulos- ja vaikuttavuusperustaisuus voivat toteutua, kun verkostoja johdetaan yhdessä sovitun tavoitteen suuntaan.

Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana (s. 112)

Ammattilaiset voivat edistää kumppanuutta ja yhteistuotantoa

Ammattilaiset ovat avainasemassa, kun palveluja kehitetään yhdessä ja kun yhteistuotannon rakenteita luodaan. Heillä on yhteys esimerkiksi kokemosasaajiin, joita tarvitaan osallisuutta edistäviin kumppanuuksiin. Koska ammattilaiset ovat tekemisissä paljon palveluja tarvitsevien ja heikossa asemassa olevien kanssa, heille kertyvää tietoa ja kehittämiskehdoituksia kannattaa hyödyntää. Lisäksi ammattilaiset voivat tehdä osallisuutta edistävää kumppanuuteen perustuvaa asiakas- ja verkostotyötä. Yhteistyö kokemosasaajien kanssa lisää ammattilaisten osaamista.

Ammattilaisten osallisuus edistää palvelujen vaikuttavuutta (s. 123)

Kokemosasaajat ovat kumppaneita, joita tarvitaan laatimaan odotettuja tuloksia ja vaikutuksia

Kokemosasaaminen on kokemuksen tuomaa ymmärrystä ja tietoa, jota hyödynnetään toisten ihmisten auttamiseksi ja tukemiseksi. Kokemustieto antaa ammatillisen ja tieteellisen tiedon rinnalle kokemuspohjaisen näkökulman. Kokemustieto kertoo, millainen toiminta ja palvelut koetaan vastaavan tarpeeseen.

Kumppanuus toteutuu, kun kunta kutsuu kokemosasaajia yhteiseen pöytään asiantuntijoiden ja päättäjien kanssa kertomaan palveluihin liittyvistä tarpeista, neuvottelemaan palvelujen tuloksista ja vaikutuksista ja tuottamaan palveluita. Yhteistuotantoa on esimerkiksi kokemosasiantuntijan vastaanotto.

Kokemosasaaminen (s. 103)

Osallisuutta edistävä hallintomalli julkisen hankinnan eri vaiheissa

Valtiovarainministeriö suosittelee, että hankintayksiköt osallistavat palvelunkäyttäjiä hankinnan suunnitteluun, erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnoissa. Osallistamiseen suositellaan sovellettavaksi tässä luvussa esiteltyä hallintomallia.

[Suomen julkisten hankintojen tilannekuva \(Valtiovarainministeriö 2020\)](#)

Julkinen toimija voi monin tavoin edistää palvelujen käyttäjien osallisuutta hankinnan kaikissa vaiheissa.

- Hankinnan valmisteluvaiheeseen soveltuvia keinoja ovat esimerkiksi palvelunkäyttäjille ja heidän läheisilleen järjestettävät seminaarit ja keskustelutilaisuudet, kyselyt, asiakas- ja asukasraadit ja käyttäjälähtöinen yhteissuunnittelu. Valmisteluvaiheessa voidaan hyödyntää myös palvelumuotoilua. Lisäksi asiakkaat tai esimerkiksi heitä edustavat potilasyhdistykset voidaan kutsua mukaan palvelujen tuottamisesta kiinnostuneille järjestettäviin markkinavuoropuheluihin.
- Hankinnan kilpailutusvaiheessa voidaan tehdä yhteistyötä esimerkiksi tarjouspyynnössä kuvattavien tavoitteiden, palvelukuvauksen ja tarjousten vertailuperusteiden viimeistelemisessä.
- Hankinnan sopimusaikana palvelujen käyttäjät osallistuvat esimerkiksi kokemusasiantuntijan ja vertaisen rooleissa palvelujen kehittämiseen, tuottamiseen ja arvioimiseen ammattilaisten rinnalla.

[Osallisuus sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuustyö läpäisee monia yhteiskuntapolitiikan aloja

Osallisuus on esimerkki ilmiöstä, jossa elämän merkityksellisyyttä lisäävät vuorovaikutussuhteet kietoutuvat tiiviisti hyvinvoinnin aineellisiin (esim. toimeentulo, asuminen, virkistytymisen) ja aineettomiin (esim. ystävät, palvelut, turva) lähteisiin. Siksi myös osallisuustyön on läpäistävä ja koottava yhteen monia yhteiskuntapolitiikan aloja, hyvinvointipalveluja, paikallisia yhteisöjä ja yksilöitä. Osallistamisen sijaan on kyse kansalaisten aidosta mahdollisuudesta osallistua, kuulua ja tulla kuulluksi siten, että heidän äänensä myös muuttuu toiminnaksi ja paremmiksi palveluiksi.

Osallisuutta edistävän hallintomallin teoreettisena taustana toimii julkishallinnon kolmanneksi kehitysvaiheeksi kutsuttu uusi julkinen hallinta (new public governance). Se korostaa yhteistyötä ja kansalaisten mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan monenlaisilla areenoilla. Ihmisiä yhdistävä osallisuustyö on osa mallin normaalia toimintakulttuuria, käytäntöjä ja rakenteita.

Osallisuutta edistävä hallintomalli perustuu tutkimukseen

Osallisuutta edistävän hallintomallin taustalla oleva tutkimuskirjallisuus esittelee raportissa, jossa tarkastellaan uuden julkisen hallinnan soveltamista sosiaali- ja terveystalouden hankinnassa (Schneider, THL Raportti 14, 2019).

Raportissa tapaustutkimuksen kohteena on innovatiivinen huumeiden hankinta. Innovatiivisen hankinnan tavoitteena on uusi tai parannettu palvelu, hankinnan prosessi tai toimijoiden yhteistyö palvelun toteuttamisessa. Tulosten ja aiempien tutkimusten synteessä raportissa esitetään ideaalimalli siitä, miten sosiaali- ja terveystalouden hankinnoissa voidaan hyödyntää yhteistyötä ja osallistumista painottavan uuden julkisen hallinnan periaatteita.

Tässä luvussa esitetty hallintomalli on laajennettu koskemaan myös muita palvelujen järjestämistapoja.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Osallisuutta edistävä hallintomalli \(Innokyla.fi\)](https://innokyla.fi)

Kirjallisuus

- Schneider, Taina. [Uusi julkinen hallinta, yhteistyö ja osallisuus sosiaali- ja terveystalouden hankinnassa. Tapaustutkimus innovatiivisesta huumeiden hankinnasta.](#) Raportti 14, THL 2019.
- Isola, Ana-Maria., Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla, & Keto-Tokoi, Anna (2017) [Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa.](#) THL Työpäpöri 33/2017.
- Raisio, Harri, Jalonen, Harri & Uusikylä, Petri (2018) [Kesy, sotkuinen vai pirullinen ongelma? Tiedon käyttö yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.](#) Sitra
- [Hyvä elämä – turvallinen arki. Valtioneuvoston periaatepäätös sisäisen turvallisuuden strategiasta 2017.](#) Sisäministeriö 2017
- Kuntalaiset keskiöön. Työkalupakki kuntalaisten osallistumiseksi palvelujen kehittämiseen ja päätöksentekoon. Kuntaliitto 2014
- Ekholm, Elina, Tuokkola, Kati & Luhtasaari, Mia (2018) [Yhteiselön avaimia – Virikkeitä kunnille hyvien väestösuhteiden edistämiseksi.](#) Oikeusministeriö
- Rask, Mikko & Ertiö, Titiana (2019) [Yhteisluomisen tutka. Malli osallisuustoiminnan kokonaisvaltaiseen arviointiin.](#) BIBU-tutkimushanke, Helsingin yliopisto
- Tuurnas, Sanna; Kurkela, Kaisa; Rannisto, Pasi-Heikki (2016) [Osallisuuden monet kasvot.](#) Tampereen yliopisto
- Sihvo, Sinikka, Isola, Anna-Maria, Kivipelto, Minna, Linnanmäki, Eila, Lyytikäinen, Merja & Sainio, Salla (2018) [Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli.](#) Loppuraportti. STM

Osallisuutta edistävä hallintomalli käytännössä – tapausesimerkkinä psykiatria- ja päihdepalvelujen toipumisorientoitunut toimintamalli

Seuraavassa havainnollistetaan Helsingin kaupungin psykiatria- ja päihdepalvelujen toipumisorientoituneen toimintamallin avulla, mitä osallisuutta edistävä hallintomalli ja sen periaatteiden soveltaminen käytäntöön tarkoittaa. Haastattelu on tehty syksyllä 2019 ja se on julkaistu alun perin osoitteessa Thl.fi.

Mitä toipumisorientaatio tarkoittaa? Toipumisorientaatiolle ominaista on toivon herättäminen, yksilöllinen, kokonaisvaltainen ja kumppanuuteen perustuva hoitosuhde.

Esimerkki 1. Kumppanuus julkisten ja yksityisten toimijoiden sekä kansalaisten kesken

Toipumisorientoitunut palvelujärjestelmä perustuu kumppanuuteen ja toivon herättämiseen. Tämä edellyttää jaettua tietoa ja siihen perustuvaa päätöksentekoa, mitä tuetaan paljon palveluja tarvitsevien tuen mallilla. Mallissa asiakas antaa suunnan eli palvelutarpeet tunnistetaan ja palvelusuunnitelma laaditaan monialaisesti hänen kanssaan ja nimetty vastuuhenkilö kokoaa palvelut ja tukee asiakkaan muutosta. ”Kyse on ihmisen koko elämäkokonaisuudesta. Sairaus on vain yksi osa sitä”, sanoo Helsingin psykiatria- ja päihdepalvelujen johtaja Mikko Tamminen.

Kumppanuutta rakennetaan levittämällä toipumisorientaation ajatusta perinteisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle, jolloin palvelujärjestelmä ja kansalaisyhteiskunta liittoutuvat. Kumppanuuksien luominen kansalaisten, kansalaisjärjestöjen ja julkisen kanssa helpottuu, kun käytössä on kaikkien saavutettavissa oleva alusta, jollaisen esimerkiksi työväenopisto tarjoaa.

Kumppanuuksia edistetään muun muassa seuraavilla tavoilla:

- Syksyllä 2019 pilotoitiin kaikille helsinkiläisille avointa Recovery College / Toipuminen kohti uutta -kurssia työväenopistolla yhteistyössä kumppanuusjärjestöjen kanssa. Kaupungin kumppanuusjärjestöinä ovat Lilinkoti-säätiö, Sininauhaliitto, Alvi ry, Eskot ry, Sosped, Finfami ja Taiteen sulattamo.
- Oppilaitosyhteistyötä on tehty monin tavoin, kuten järjestämällä mielenterveys- ja päihdetyön erikoisammattitutkinto sekä vertaisohjaajana ja kokemusasiantuntijana toimimisen koulutukset yhteistyössä Stadin ammatti- ja aikuisopiston kanssa. Lisäksi ammatillaiset ja kokemusasiantuntijat käyvät puhumassa ja kouluttamassa oppilaitoksissa ja opiskelijat käyvät tutustumassa kaupungin toimintaan.

Esimerkki 2. Yhteistuotannon ja yhteisluomisen mahdollistavat rakenteet, käytännöt ja kulttuuri – Kohti toipumisorientoitunutta palvelujärjestelmää

Helsingin kaupungin psykiatria- ja päihdepalvelujen tavoitteena on toipumisorientoitunut palvelujärjestelmä. Tavoitteeseen pääseminen edellyttää muutosta ammattilaisten

tiedoissa, taidoissa ja asenteissa sekä organisaation rakenteissa ja käytännöissä. Helsingin psykiatria- ja päihdepalvelujen johtaja Mikko Tammisen mukaan ”Muutos syntyy vähitellen, mutta se etenee ja suunta on selvä.”

Yhteistuotantoa ja yhteisluomista tuetaan esimerkiksi

- järjestämällä toipumisorientaatiota koskevia seminaareja ja koulutusta ylimmälle johdolle, lähiesimiehille ja henkilöstölle
- nimeämällä toipumisorientaatiokoordinaattori, paljon palvelua tarvitsevien tuen koordinaattori sekä vertais- ja kokemusasiantuntijatoiminnan koordinaattori
- nimeämällä vertaistoiminnan vastuuhenkilö jokaiseen yksikköön
- sisällyttämällä kokemusasiantuntijuus ja vertaisuus osaksi palvelujärjestelmän normaalia toimintaa
- julkaisemalla henkilöstön ja kokemusasiantuntijoiden yhteistyönä suunniteltu toipumista tukeva kännykkäsovellus (Helsinki Recovery App)
- esimerkkejä yhteistuotannosta ovat palvelujen kehittämiseen osallistuminen, esimerkiksi päihdepalvelujen hankinta, korvaushoitomallin kehittäminen, johtoryhmätyöskentely ja henkilöstön kehittämispäivät

Yhteisluomisen tuloksena on syntynyt muun muassa:

- liikkuvia työmalleja ja jalkautumista asiakkaiden omiin elinympäristöihin, kuten koteihin ja kahviloihin sekä erilaisiin matalankynnyksen paikkoihin

Esimerkki 3. Yhdessä sovitut ja tavoiteltavat tulokset ja muutos

Toipumisorientaatioon kuuluu periaate siitä, että asiakas ja ammattilainen sopivat hoidon tavoitteet yhdessä asiakkaan lähtökohdista käsin. Helsingin psykiatria- ja päihdepalvelujen johtaja Mikko Tamminen kuvaa, että ”jos asiakas asettaa tavoitteekseen ulkoilun, silloin edetään tämän tavoitteen mukaan. Eikä niin, että järjestelmä asettaa tavoitteen siitä, että veriarvojen pitää parantua ja sitten neuvotaan ihmistä kävelemään.” Asiakas osallistuu oman hoitonsa arviointiin esimerkiksi käyttämällä kännykkäsovelluksella recovery-mittaria. Tiedot jäävät vain hänelle itselleen, mutta niitä voidaan käyttää myös yhdessä ammattilaisen kanssa.

Kumppanuus, yhteistuotanto ja yhteisluominen luovat aikaa myöten rakenteet, joissa myös palvelujärjestelmää koskevista tavoitteista voidaan sopia asukkaiden ja palvelunkäyttäjien kanssa. ”Tässä ollaan vielä alussa, mutta edetään pienin askelin”, Tamminen toteaa.

Osallisuuden palaset

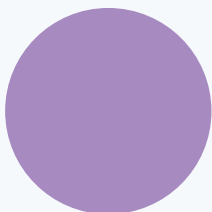
/ Osallisuutta edistävä hallintomalli

Osallisuutta edistävää hallintoa tukevia käytänteitä on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

[Kumppanuusilta kokoa yhteen julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan ja kokemustiedon paikalliset toimijat \(Innokyla.fi\)](#)

Sote-alueen, kuntien, järjestöjen, yritysten ja seurakuntien toimijoita sekä kokemusasiantuntijoita kutsutaan koolle ja autetaan luomaan kumppanuuksia hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ja paikallisten palvelujen kehittämiseksi.

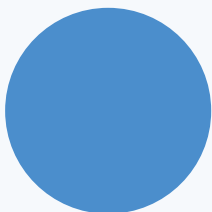
[Osallisuus sosiaali- ja terveystalvelujen hankinnassa \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuus sote-palvelujen hankinnassa tarkoittaa palvelunkäyttäjien monipuolisia mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa julkisen hankinnan valmisteluun, kilpailutukseen sekä toiminnan kehittämiseen ja toteuttamiseen hankinnan sopimusaikana.

[Osallistavalla ideakilpailulla uutta matalan kynnyksen liikuntatoimintaa \(Innokyla.fi\)](#)

Ideakilpailulla kerätään yhdistys- ja kuntatoimijoilta uudenlaisia ratkaisuja matalan kynnyksen liikuntatoimintaan. Kilpailun pohjalta toteutetaan kokeiluprojekteja, joiden suunnitteluun ja toteutukseen kohderyhmään kuuluvat henkilöt osallistuvat.

[Palveluohjauksen mallin kehittäminen yhdessä paljon tukea tarvitsevien kanssa \(Innokyla.fi\)](#)

Paljon tukea tarvitsevien työikäisten palveluohjauksen alueellinen toimintamalli kehitetään yhdessä asiakkaiden, monialaisten ammattilaisten ja järjestöjen kesken. Malli ohjaa alueen ammattilaisten työtä ja asiakaslähtöisyyden toteutumista palveluohjauksessa.

[Poikkeustilanteiden toimintamalli heikoimmassa asemassa olevien avun koordinointiin \(Innokyla.fi\)](#)

Toimintamalli ohjaa ja koordinoi palveluverkostoa poikkeustilanteissa. Tavoitteena on vahvistaa etenkin heikommassa asemassa olevien osallisuutta, toimintakykyä ja yhteisöllisyyttä sekä kehittää paikallisten toimijoiden yhteistyötä.

[Sosiaalisen raportoinnin yhteistuotanto asiakkaiden kanssa \(Innokyla.fi\)](#)

Sosiaalinen raportointi on yksi rakenteellisen sosiaalityön menetelmä. Toimintamallissa asiakkaat osallistuvat sosiaalisen raportoinnin tuottamiseen. Yhteinen sosiaalinen raportointi vahvistaa asiakkaiden osallisuutta yksilö-, yhteisö- ja yhteiskunnallisella tasolla.

[Yhteiskehittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä \(Innokyla.fi\)](#)

Yhteiskehittämiseen osallistuvat asiakkaat, ammattilaiset ja esihenkilöt. Prosessissa asiakkaiden ja ammattilaisten suhde voi muodostua aikaisempaa tasa-arvoisemmaksi ja ammattilaiset voivat oppia asiakkailtaan.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät osallisuutta edistävän hallintomalliin:

- [Asiakasosallisuusryhmät vammaispalvelujen yhteiskehittämisessä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Avoin olohuone ilman vaatimusta päihteettömyydestä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Hyvinvointia kioskista - avoin hyvinvoinnin arviointi-, ohjaus- ja tukipalvelu \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kototori tukee kotoutujaa monialaisesti ja yhteisöllisesti \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kulttuurihyvinvointisuunnitelma edistää hyvinvointia ja osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Lähityö \(Innokyla.fi\)](#)
- [Naapuriyhteisötoiminta tukee kehitysvammaisen itsenäistä asumista \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallistavalla ideakilpailulla uutta matalan kynnyksen liikuntatoimintaa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallisuussparraus kunnan esihenkilöille \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallisuustyön vertaismentorointi \(Innokyla.fi\)](#)

- [Osallisuutta päätöksiin – kokemusasiantuntija ohjausryhmässä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Palvelusafari nuoren vaikuttamisen välineenä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Teemapäivät – romanien ja romaniyhdistysten kohtaamispaikka \(Innokyla.fi\)](#)
- [Viisi tapaa perustaa avoin yhteinen tila \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko

Osallisuuden edistämisen tavoitteet, niiden toteuttaminen, seuranta ja arviointi kannattaa kirjata yhdessä ylös esimerkiksi kunnan tai alueen osallisuusohjelmaksi.

Tästä osiosta löydät ohjeita ja työkaluja kunnissa ja alueilla tehtävän osallisuusohjelman tekoon sekä osallisuustyön koordinointiin ja johtamiseen. Olemme koostaneet ohjeet vaiheittain:

1. Muodostakaa osallisuusryhmä
2. Valitkaa osallisuusvastaava
3. Kartoittakaa osallisuuden edistämiseen liittyvät tarpeet
4. Sopikaa osallisuuden edistämisellä tavoiteltavat tulokset, keinot ja niiden arviointi
5. Kirjatkaa osallisuuden edistämisen toimet osallisuusohjelmaan ja/tai muihin asiakirjoihin

1. Muodostakaa osallisuusryhmä

Osallisuusohjelmalla on paremmat mahdollisuudet onnistua tavoitteissaan, kun sitä on alusta alkaen sitoutunut laatimaan ja seuraamaan osallisuusryhmä. Osallisuusryhmä turvaa osallisuuden edistämisen jatkuvuuden ja systemaattisuuden. Ryhmän perustamista voi ehdottaa kuka tahansa asukas, valtuutettu tai viranomainen.

Osallisuusryhmän tehtävät

Osallisuustyöryhmä pohtii, miten se ymmärtää osallisuuden. Tiukkoihin määritelmiin ei tarvitse pyrkiä, sillä osallisuus on laeva käsite. Osallisuutta koskevan ymmärryksen rakentamiseen sopivat hyvin erilaiset dialogiset menetelmät. Niiden periaatteena on, että kaikkien ääni tulee kuulluksi.

- [Erätauko-dialogi \(Sitra.fi\)](#)
- [Osallisuuspelejä \(Kuntaliitto.fi\)](#)
- [Kortit osallisuuden edistämiseen \(Varkaus.fi\)](#)

Osallisuustyöryhmä määrittelee osallisuuden edistämiseen liittyvät yleisluontoiset tavoitteet. Tavoitteet täsmentyvät prosessin myötä. Osallisuus saa erilaisia painotuksia riippuen kunnan tai alueen väestö- ja elinkeinorakenteesta, kulttuurista, historiasta ja arvoista. Kunta- ja aluekohtaista tietoa asukkaiden terveydestä ja hyvinvoinnista, elinvoimasta, taloudesta ja ilmapiiristä voidaan koota eri lähteistä:

- kunnan ja alueen oma tietotuotanto (mm. hyvinvointikertomus)
- paikallishistorian tuntijat
- [Sotkanet.fi](#)
- [Terveysme.fi](#)
- [Huono-osaisuus Suomessa -karttasivusto \(Diak.fi\)](#)
- [Kuntatutka \(Yle.fi\)](#)
- [Miten minä voin vaikuttaa? Ulkoministeriön globaalikasvatusaineisto kouluille \(Maa-ilma2030.fi\)](#)

Osallisuusryhmän kokoonpano

Osallisuusryhmä voi olla nimetty myös muulla nimellä. Ihanteellisessa tapauksessa osallisuuden edistämisen työssä kuuluvat seuraavien ryhmien äänet:

- kaikenikäiset järjestäytymättömät asukkaat
- verkostot ja epämuodolliset yhteisöt, kuten kaupunginosaliikkeet
- kokemusasajat
- palvelujen käyttäjät
- järjestöt
- seurakunnat

- viranomaiset (sosiaali- ja terveys, työllisyys, sivistys, kulttuuri, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, ympäristö, viestintä, kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö (niin kutsuttu yhdyspintatyö), ynnä muut)
- elinkeinoelämä/yrittäjät
- valtuutetut ja luottamushenkilöt

Erityisesti pienissä kunnissa samat ihmiset edustavat tai työskentelevät useissa tehtävissä. Vastuun määrää voidaan tasoittaa ja voimia yhdistää esimerkiksi muodostamalla seutukunnallisia osallisuusryhmiä.

Jossakin toisella paikkakunnalla tai hyvinvointialueella osallisuustyötä tehnyt voi sparrata ja mentoroida osallisuusryhmän työtä ja myöhemmin myös valmiin osallisuusohjelman juurruttamista kunnan tai alueen eri toimintoihin.

[Osallisuussparraus kunnan esihenkilöille \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/osallisuussparraus-kunnan-esihenkilöille)

[Osallisuustyön vertaismentorointi \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/osallisuustyon-vertaismentorointi)

2. Valitkaa osallisuusvastaava

Osallisuuden edistäminen tapahtuu verkostomaisena työnä.

Lue lisää: Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana (s. 112)

Verkoston lankoja pitää käsissään osallisuusvastaava, jonka on hyvä tuntee asukkaiden arkea ja elinympäristöä. Osallisuusvastaavasta voidaan käyttää myös muuta nimitystä. Osallisuuden koordinointi voidaan lisätä esimerkiksi terveyden ja hyvinvoinnin yhdyshenkilöiden tai sivistystoimen työntekijöiden tehtävään. Koordinointi sopii myös puolueettomalle järjestölle, mutta tällöinkin kunnan tai alueen organisaatiossa pitää olla nimetty osallisuudesta vastaava henkilö.

On tärkeää, että myös kunnan tai alueen johto on sitoutunut ja jakaa ymmärryksen osallisuuden edistämisestä. Johdon ja päälliköiden sitoutuminen ja heidän antamansa hyväksyntä, tunnustus sekä työn tekemisen vapaus motivoivat. Hyvinvointialueen osallisuusvastaavan on hyvä luoda verkosto alueensa kuntien osallisuusvastaaville.

Osallisuuden edistäminen ylittää hallinnonalojen rajat. Siksi osallisuudesta ja siitä, miten sitä edistetään, on hyvä puhua johtoryhmissä. Johto ja päälliköt voivat esimerkiksi rekrytoinneillaan edistää myös sitä, että kulttuurinen muutos kohti julkisen, yksityisen ja kansalaisyhteiskunnan sekä hallinnonalojen yhteistyötä nopeutuu.

Lue lisää: Osallisuutta edistävä hallintomalli (s. 71)

Hallinnonrajat ylittävä ote on tärkeä varsinkin heikossa asemassa olevien osallisuuden edistämisessä. Jotta kaikille työelämän ulkopuolella oleville voidaan varmistaa

mahdollisuus mielekkääseen tekemiseen, yhteisöllisyyteen ja arvostukseen, ratkaisuja kannattaa etsiä eri toimialojen ja paikallisten toimijoiden yhteistyössä.

Esimerkiksi hyvinvointialueilla sosiaalityössä voidaan tukea asiakkaita vaikuttamaan itselleen tärkeissä asioissa omalla paikkakunnalla, osallistumaan paikalliseen järjestötoimintaan ja löytämään itselle sopivaa kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjontaa, ja toisaalta kunnan osallisuuskoordinaattori voi kannustaa asukkaita osallistumaan hyvinvointialueen sote-palvelujen kehittämiseen. Eri toimijat voivat yhteistyössä kartoittaa ja purkaa osallistumisen esteitä, kuten syrjiviä käytänteitä tai työllistymisen esteitä.

On myös tärkeä sopia ja vakiinnuttaa käytännöt, miten eri toimialoilla kerätyt asukkaiden toiveet ja kehittämissuhteet kulkevat johdon ja päättäjien käsiteltäväksi. Erityisesti huomiota tulisi kiinnittää heikossa asemassa olevien äänen kuulumiseen.

3. Kartoittakaa osallisuuden edistämiseen liittyvät tarpeet

Osallisuusryhmä kartoittaa paikkakuntansa tai alueensa tarpeet osallisuuden edistämiseen liittyen. Usein käy niin, että osallisuustoimet eivät tavoita heikoimmassa asemassa olevia, joten heihin on syytä kiinnittää erityistä huomiota.

Tarpeita voidaan kartoittaa esimerkiksi asukas- ja asiakaskyselyillä, heikkoa osallisuutta kokevien ryhmien haastatteluilla jalkautumalla esimerkiksi järjestöjen tiloihin ja havainnoimalla toimintaa, sekä järjestämällä osallisuuden työpajoja. Työpajoihin kannattaa kutsua asukkaita, kokemusasiiantuntijoita, järjestöjen edustajia ja heidän lisäksi myös eri toimialojen työntekijöitä. Toimialojen työntekijät voivat valmistautua keskustelemalla tiimeissään omassa työssä havaituista osallisuuden edistämisen tarpeista.

Kannattaa myös tutustua siihen, mitä aiemmat asukkailta ja asiakkailta kerätyt kyselyt kertovat heidän tarpeistaan. Monissa kehittämishankkeissa on usein tehty havaintoja ihmisten tarpeista. Myös niihin on syytä tutustua etukäteen. Alueiden on syytä tutustua myös kuntien havaitsemiin tarpeisiin.

Tarpeita selvittäessä voidaan samalla huomata, mitä kaikkea hyvää osallisuuden edistämiseksi kunnassa tai alueella jo tehdään. Kaikkia toimia ei välttämättä ole aiemmin tunnistettu osallisuuden edistämiseksi.

Apuna voi käyttää esimerkiksi seuraavaksi esiteltäviä osallisuuden kolmea osa-alueita apukysymyksineen. Osa-alueet ovat 1) osallisuus omassa elämässä, 2) osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseista ja 3) osallisuus yhteisestä hyvästä. Apukysymykset keskittyvät pääasiassa työikäisten osallisuuteen.

- Lue lisää osallisuuden osa-alueista sivulta 22.
- Yksittäisissä palveluissa ja toiminnoissa voidaan myös hyödyntää erilaisten toimintojen arviointiin ja kehittämiseen tarkoitettuja osallisuuden 24 apukysymystä (s. 65).

1. Osallisuus omassa elämässä

- Onko jokin ihmisryhmä vaarassa tulla toiminnassa tai palveluissa syrjityksi esimerkiksi syrjivien käytäntöjen tai asenteiden vuoksi? Jos tunnistatte tällaisia ryhmiä, millä toimilla pyritte eroon syrjinnästä ja haitallisista asenteista?
- Onko asukkaiden joukossa ihmisryhmiä, jotka välttelevät julkisia tiloja, koska eivät koe niitä turvallisiksi?
- Onko asukkaiden joukossa ihmisryhmiä, jotka vetäytyvät omiin oloihinsa rahan puutteen tai muiden vaikeuksien vuoksi?
- Pyritäänkö toimintaan ja palveluihin osallistumisen esteitä purkamaan aktiivisesti esimerkiksi eri alojen viranomaisten, järjestöjen ja asukasryhmien vuoropuhelussa?
- Onko tieto erilaisista palveluista kaikkien saatavilla ymmärrettävästi ja omalla kielellä?
- Miten varmistetaan, että jokainen palvelujen asiakas ja toimintaan osallistuva tulisi arvostavasti kohdatuiksi? Onko kunnan tai alueen palveluksessa olevilla ammattilaisilla tarvetta päivittää osaamistaan siinä, miten kohdata asiakkaita ja erityisesti haavoittuvassa ja/tai heikossa asemassa olevia asukkaita?

Lue lisää: Uudista asiakastyötä luovasti ja leikkisästi (s. 131)

- Saako esimerkiksi sote-, työllisyys- tai kotoutumispalvelun asiakas etsiä yhdessä ammattilaisen kanssa hänelle itselleen sopivia ratkaisuja?
- Onko työntekijöillä julkilausuttu lupa omaan harkintaan ja vapauteen, eli esimerkiksi siihen, että he voivat tehdä joustavasti työtä erilaisissa paikoissa ja erilaisilla menetelmillä, jotka palvelevat heidän asiakkaitaan parhaiten? Esimerkkejä paikoista: kahvilat, puistot, asiakkaan oma koti. Esimerkkejä menetelmistä: toiminnalliset menetelmät, eläinavusteinen toiminta, luontoon ja luovaan toimintaan liittyvät menetelmät.
- **Erityisesti kuntia koskeva kysymys:** Onko kunnan yleinen ilmapiiri sellainen, että siellä viihtyvät kaikki ja että se houkuttelee uusia asukkaita? Kunnan ilmapiiriin vaikuttavat olennaisesti esimerkiksi työllisyys- ja elinkeinorakenne, keskustelun avoimuus, asenteet ja väestöryhmien väliset suhteet.

2. Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Yhdessä suunnittelu ja yhteiskehittäminen

- Tuntevatko kaikki asukkaat saavansa äänensä kuuluville? Miten varmistatte, että kaikki asukkaat saisivat äänensä kuuluville tavoitteiden asettelussa, toiminnan suunnittelussa ja päätösten valmistelussa niin halutessaan?
- Kerätäänkö ja hyödynnetäänkö palvelujen asiakkailta kerättyä palautetta?

- Onko äänestysaktiivisuudessa eroja asukasryhmien tai asuinalueiden kesken?
- Mitä edustuksellisia elimiä ja alustoja kunnassa tai alueella toimii?
  - neuvostot (lakisääteisten nuoriso-, vammais- ja vanhusneuvostojen lisäksi esim. lasten ja työttömien neuvostot)
  - asiakasraadit
  - yhteiskehittämisen ryhmät
- Kuullaanko palveluiden asiakkaiden tarpeita selvitettäessä asiakkaita itseään? Entä potentiaalisia asiakkaita, joita palvelu ei ole vielä tavoittanut? Miten?
- Millaista yhteiskehittämistä ja/tai yhteistuotantoa kunnassa tai alueella tehdään?
  - Yhteiskehittäminen: Esim. kokemusasiantuntijuus, kehittäjäasiakkuus, palvelumuotoilu, fokusryhmä, asiakasraati, kohderyhmän edustaja ohjausryhmässä tai jokin uusi menetelmä.
  - Yhteistuotanto: Esim. kokemusasiantuntijan vastaanotto, potilasjärjestön tarjoama vertaistuki, kokemusasiantuntija osana arviointitiimiä, järjestöjen tilat.
- Pyritäänkö yhteiskehittäminen vakiinnuttamaan pysyväksi käytännöksi eri toimialoilla?
  - Lue lisää: Osallisuutta edistävä hallintomalli (s. 71)
  - [Asiakasosallisuuden johtaminen sosiaali- ja terveystalouksissa \(Thl.fi\)](#)
  - [Asiakastyön menetelmäkorteilla osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)
- Pystyvätkö yhteiskehittämiseen osallistuneet seuraamaan työnsä vaikuttavuutta?
- Kerätäänkö yhteiskehittämisen myötä kertynyttä kokemustietoa talteen ja hyödynnetäänkö sitä paikallisesti tai valtakunnallisesti? Onko tähän luotu pysyvä rakenne?
- Miten hyödynnätte asukkaiden ja muiden paikallisten toimijoiden asiantuntemusta ja toimintavalmiuksia yhteisten ongelmien ratkaisemisessa?
- Miten kokemusasiantuntijatoiminta on järjestetty?

Lue lisää: Kokemusosaaminen (s. 103)
- Kutsutaanko erilaisia toimijoita yhteisen pöydän ääreen
  - sosiaali- ja terveystalouksissa
  - työllisyyspalveluissa
  - kotoutumispalveluissa
  - pelastustoimissa

- kulttuurin alalla
- vapaa-ajan toimialalla
- vapaassa sivistystyössä
- kasvatuksessa
- ympäristön ja liikenteen suunnittelussa?

Lue lisää:

- [Kumppanuusilta \(Innokyla.fi\)](#)
  - [Kumppanuuspöydän rakennusopas \(Kuntaliitto.fi\)](#)
  - [Järjestöedustamo \(Tampere.fi\)](#)
  - [Yhdistysyhteistyöasiakirja \(Innokyla.fi\)](#)
- Onko kunnassa rahoitusmekanismia asukkaiden pienimuotoisiin kehittämissuunnitelmiin?
    - Lue lisää: Kumppanuusrahoitusmalli (s. 119)
    - [Osallistuva budjetointi – inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähemmäs \(Innokyla.fi\)](#)
    - [Osallistavalla ideakilpailulla uutta matalan kynnyksen liikuntatoimintaa \(Innokyla.fi\)](#)
  - Miten joustavaa ja nopeaa rahoituksen saaminen ja käyttäminen on? Voiko rahoitusta saada myös järjestäytymätön ryhmä?

Omaehtoinen ja yhteinen toiminta

- Onko tarjolla yhteisiä tiloja ja toimintaa, jossa ihmiset voivat kohdata toisensa tasa-arvoisina ilman, että ihmisten ongelmat, palvelujen asiakkuudet tai taustat määrittävät kohtaamista? Pyritäänkö toiminnassa aktiivisesti siihen, että eri väestöryhmät kohtaavat?

Lue lisää: Avoimet tilat – ihmiset kohtaavat ja elämänpiiri laajenee! (s. 220)

- Millaisilla positiivisen erityiskohtelun käytännöillä vähän osallistuvia houkutellessaan mukaan julkisten toimijoiden ja järjestöjen väliseen yhteistyöhön? Tarjotaanko asukkaille tai palvelujen asiakkaille tukea heidän projekteihinsa, joilla he voivat saada näkyvyyttä tärkeiksi kokemilleen asioille?
- Kannustetaanko asukkaita ja esimerkiksi sosiaalityön asiakkaita köyhyyden torjuntaan ja syrjinnän ehkäisyyn?

- [Korttelikeittiöt ilman rajoja \(THL 2019\)](#)
  - [Korttelikeittiö – kaikille avoin tila \(Innokyla.fi\)](#)
  - [Yhteinen ruokailu lähentää ja laskee kynnyksiä \(Innokyla.fi\)](#)
- Millaisia lähiluontokohteita ja paikallisreittejä (esimerkiksi kaupunkikävely, kulttuuri-kävely, luontopolut, patikointireitit) kunnassa on?
  - Kunnissa on usein tiloja, jotka ovat vajaakäytössä tai eivät käytössä ollenkaan. Onko tällaiset tilat kartoitettu ja pyritäänkö niitä jakamaan harrastajaryhmille, asukas-yhdistyksille ja pienyhdistyksille?
  - Ovatko yhteiset tilat avoimia ja esteettömiä?
Lue lisää: Avoimet tilat – ihmiset kohtaavat ja elämänpiiri laajenee! (s. 220)
  - Miten kunnassa osataan hyödyntää esimerkiksi päiväkoteja, kouluja ja asukastiloja ja niiden toimintaa, jotta kuntaan muualta muuttaneet asukkaat saadaan osaksi asuin-yhteisöä?
  - Onko pienituloisilla pääsy vapaan sivistystyön (kansalaisopistot) kursseille? Onko pienituloisten perheiden lapsilla pääsy harrastuksiin (esimerkiksi harrastuskerhojen mak-suihin)?
  - Tarjotaanko erityisesti pienituloisille mahdollisuus päästä nauttimaan retkeilystä ja ulkoilusta esimerkiksi lainaamalla kirjastoista retkeilyvarusteita ja pihapelejä tai jär-jestämällä joukkoliikenneyhteyksiä tai yhteiskuljetuksia ulkoiluapaikoille?
  - Miten parannetaan erityistä tukea tarvitsevien mahdollisuuksia vapaaehtoistyöhön?
Lue lisää: Vapaaehtoistoimintaa lisäämällä ja tukemalla voidaan lisätä osallisuutta (s. 214)
  - Missä ja miten asukkaat pääsevät toteuttamaan ja tuottamaan itselleen tärkeitä asi-
oita, kuten kulttuuria, kursseja, talkoita ja yhteisiä tiloja?
  - Tarjoaako kunta apua osuuskuntien perustamiseen ja tukirakenteita niihin, esimer-
kiksi neuvontaa, apua kirjanpitoon, työssä valmennusta tai avoimia työhuoneita?
Osuuskunnat ovat yhteisötalouksia, jotka eivät aina tavoittele voittoa. Ne antavat eri-
laisissa asemissa oleville ihmisille mahdollisuuden olla mukana paikallistaloudessa
sekä tuottajina että kuluttajina. Osuuskunnat tarjoavat tilaisuuden sosiaalisen ja/tai
taloudellisen arvon luomiseen sekä työyhteisön.
Lue lisää: Lisää ansaitsemisen mahdollisuuksia työttömille ja muille työelämän ulko-
puolella oleville (s. 198)

Erityisesti palveluja koskevat kysymykset (erit. sosiaali-, mielenterveys-, työllisyys- ja kotoutuspalvelut sekä sivistys- ja vapaa-aikapalvelut)

- Tarjoaako palvelu mahdollisuuden luoda yhteistä hyvää eli sosiaalista ja jopa taloudellista arvoa a) muille palveluun osallistuville ja b) laajemmin paikallisessa yhteisössä?
  - Esim. virkistys; ympäristönhoito; yhteisten tilojen viihtyvyyden, yhteisötaiteen, harrastusmahdollisuuksien tai sosiaalisen toiminnan yhteistuotanto; tietojen ja taitojen jakaminen; osuuskuntiin osallistuminen; yhteisöllisen hyvinvoinnin ja luottamuksen rakentaminen.
- Tarjoavatko palvelut asiakkailleen mahdollisuuksia päästä nauttimaan paikallisen yhteisöllisyyden hyvistä puolista?
  - Esim. madaltamalla osallistumiskynnystä osallistumalla tutussa ryhmässä, tukihenkilön avulla, ilmaislipuilla tai neuvottelemalla osallistumista helpottavista ratkaisuista paikallisten toimijoiden kanssa.

Osallisuutta edistävät rakenteet

On tärkeää, että hyvät osallisuutta edistävät keinot juurtuvat osaksi jatkuvaa toimintaa. Erityisen tärkeää on vakiinnuttaa toimintatapa, jossa pohditaan ja varmistetaan aina myös heikoimmassa asemassa olevien mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. On myös luotava pysyvät rakenteet, miten heidän äänensä kantautuu myös johdon ja päättäjien korviin.

- Millaisia osallisuutta lisääviä rakenteita hallinnossa tai palveluissa jo on?
- Pyritäänkö osallisuutta lisääviä rakenteita vakiinnuttamaan myös sinne, missä niitä ei vielä ole?
- Tukevatko johto ja strategia osallisuutta lisäävien toimien vakiinnuttamista?

Esimerkkejä rakenteista: osallisuusohjelma, julkisen toimijan ja kansalaistoimijat yhteen tuova toimintamalli (esimerkiksi kumppanuuspöytä tai kumppanuusrahoitus), osallisuusverkosto, osallisuutta edistävä säännöllinen yleishyödyllinen toiminta, osallisuuden edistämistä vastaava työntekijä, luovia toimintamalleja työssään käyttävä kiertävä kulttuurituottaja tai luova pedagogi, sosiaalityön asiakkaiden ja kansalaisopiston yhteiskehittämä ja -tuottama säännöllisesti järjestettävä kurssi.

4. Sopikaa osallisuuden edistämällä tavoiteltavat tulokset, keinot ja niiden arviointi

Kun osallisuuden edistämisen tarpeet on kartoitettu, osallisuusryhmä jatkaa työtään kutsuen tarpeen mukaan koolle esimerkiksi raadin, yhteiskehittämisen ryhmän, kumppanuusillan tai asukkaiden keskusteluillan.

Osallisuuden edistäminen on oppimiseen perustuva ongelmanratkaisuprosessi, jossa selvitetään yhdessä, mikä on koettu ongelma, millaisia ratkaisuvaihtoehtoja on ja mitä erilaisista ratkaisuvaihtoehdoista seuraa. Tällaisessa valmistelutyössä tarvitaan asiantuntijoiden, virkahenkilöiden, asukkaiden ja asiakkaiden panosta.

Osallisuusryhmän ja erilaisten toimijoiden yhteistyössä sovitaan ja osallisuusohjelmaan kirjataan osallisuuden edistämisen tarpeiden lisäksi:

- Mitkä ovat tavoiteltavat tulokset?
- Miten vastuut jaetaan?
- Mitä ja miten asukasryhmiä tavoitetaan?
- Millaisilla menetelmillä asukkaat ovat voineet vaikuttaa osallisuusohjelmaan? Näkyvätkö asukaskyselyissä esiin nousseet asiat osallisuusohjelmassa?
- Millä keinoin tavoiteltaviin tuloksiin päästään?
- Miten toimet resursoidaan?
- Miten keinoja ja tuloksia arvioidaan?
- Miten tuloksia seurataan?

[Osallisuuden seuranta \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi)

Yksi keskeisimmistä tavoitteista tulisi olla asukkaiden osallisuuden kokemuksen lisääminen. Kannustamme kuntia ja alueita seuraamaan asukkaidensa osallisuuden kokemusta ja sen muutoksia osallisuusindikaattorilla. Jos toiminnan vaikutuksia halutaan todentaa, valmiiden väestökyselyjen lisäksi kannattaa tehdä omia kyselyjä ja kohdentaa niitä erityisesti heikossa asemassa oleville ryhmille muun muassa palvelujen, järjestöjen ja seurakuntien kautta. Osallisuuden kokemukseen vaikuttavia tekijöitä voidaan edelleen analysoida laadullisilla menetelmillä kuten Pienet onnistumistarinat -työkalulla tai havainnoinnilla.

Lue lisää: Osallisuusindikaattori (s. 43)

Lue lisää: Pienet onnistumistarinat -työkalu osallisuusvaikutusten arviointiin (s. 52)

Jotta kunnan tai alueen oman henkilöstön tehtäväkentälle osuvissa tavoitteissa, resursoinnissa ja niiden seurannassa onnistuttaisiin, kannattaa yksityiskohtaisemmista tavoitteista, käytännöistä ja seurannasta sopia toimialoittain järjestettävissä työpajoissa sekä kuntien ja alueiden välisessä yhdyspintatyössä. Näihinkin työpajoihin kannattaa ottaa mukaan asukkaita, kokemusasiantuntijoita ja järjestöjen edustajia.

Arviointi- ja seurantatietoa voidaan tallettaa avoimesti saataville. Avoin tieto synnyttää keskustelua ja auttaa rakentamaan yhteisymmärrystä. Kunnassa voi olla aktiivisia ihmisiä, jotka haluaisivat esimerkiksi visualisoida tietoa.

- Onko kuntanne tai alueenne seuranta- ja arviointitieto avointa?

- Miten seurannan ja arvioinnin vaiheisiin voi osallistua?
- Kannustetaanko avoimen tiedon kautta sellaiseen aktiivisuuteen, joka auttaa osallisuuden edistämässä?

5. Kirjatkaa osallisuuden edistämisen toimet osallisuusohjelmaan ja/tai muihin asiakirjoihin

Osallisuuden edistämisen toimet tavoitteineen, keinoineen, arvioiteineen, aikataulu- suunnitelmineen ja resursseineen kirjataan osallisuusohjelmaan.

Osallisuusohjelma tai viittaus osallisuusohjelmaan on hyvä liittää myös hyvinvointikertomukseen, hallinnonalakohtaisiin strategioihin ja vuosittaiseen toiminta- ja taloussuunniteluun, sekä vastuut organisaatiokaavioihin ja tehtäväkuviin. Näin varmistetaan, että osallisuuden edistäminen kulkee läpi hallinnonalojen ja samalla konkretisoidaan, mitä osallisuus merkitsee esimerkiksi sote-palveluissa, kaupunkiympäristön suunnittelussa ja varhaiskasvatuksessa.

Osallisuusohjelmasta viestitään asukkaille, päättäjille ja työntekijöille. Kunta viestii ohjelmastaan alueelle ja hyvinvointialue viestii ohjelmastaan alueen kunnille. Osallisuusohjelmatyöhön osallistuneita kiitetään julkisesti.

Esimerkkejä osallisuusohjelmista:

[Vuorovaikutussuunnitelma ohjaa osallisuutta ja vaikuttamista Oulussa \(Ouka.fi\)](#)

[Helsingin kaupungin osallisuus- ja vuorovaikutusmalli \(Hel.fi\)](#)

[Asukkaiden Warkaus. Kansalaistoiminnan ohjelma 2018–2021 \(Varkaus.fi\)](#)

[Päijät-Hämeen hyvinvointialueen osallisuusohjelma \(Paijatha.fi\)](#)

[Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen osallisuusohjelma 2023–2025 \(Vakehyva.fi\)](#)

Ohjeet on kehitetty yhteistyössä ja pohjautuvat tutkimustietoon

Ohjeet pohjautuvat Mitä osallisuus on? -julkaisussa (THL 2017) esiteltyyn osallisuuden viitekehyyteen ja tutkimuskirjallisuuteen. Ohjeiden yhteiskehittämiseen ovat osallistuneet Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Euroopan sosiaalirahaston TL5-kehittämishankkeet, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Suomen ympäristökeskus Syke ja ympäristöministeriön Kestävä kaupunki -ohjelma.

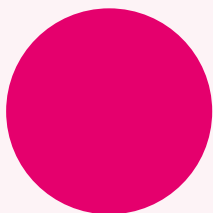
Lue kokonaisuus verkossa:

[Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuuden palaset

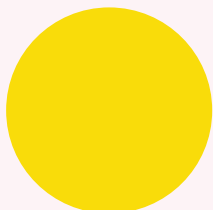
/ Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko

Osallisuustyön johtamista ja osallisuusohjelman tekoa tukevia käytänteitä on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue tässä mainitut toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

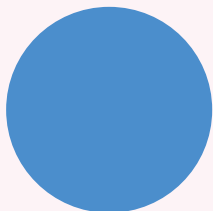
[Asiakastyön menetelmäkorteilla osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)

Asiakastyön ja sen yhteiskehittämisen tueksi kehitetyt kortit ovat käytännölliset erityisesti silloin, kun toimintaa uudistetaan tai halutaan parantaa osallistujalähtöisyyttä.

[Osallisuussparraus kunnan esihenkilöille \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuussparrauksessa kunnan esihenkilöt saavat tukea osallisuustyön johtamiseen sekä työkaluja osallisuuden edistämiseen kunnissa. Sparrausta antaa osallisuuden edistämisen viitekehyyksen ja työkalut tunteva henkilö tai toinen osallisuussparrasta saanut kunta.

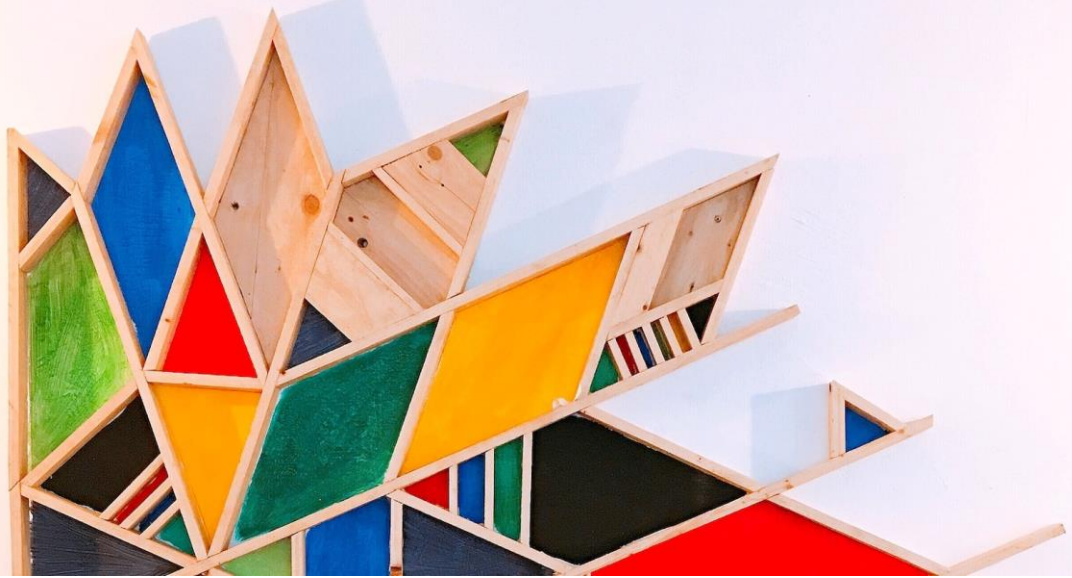
[Osallisuustyön vertaismentorointi \(Innokyla.fi\)](#)

Vertaismentorointi on tiedon ja kokemusten vaihtoa toisen osallisuustyötä tekevän osallisuustyön ammattilaisen kanssa. Osapuolet oppivat toisiltaan ja auttavat toisiaan kehittymään. Osallisuustyön hiljainen tieto leviää vertaismentoroinnin myötä.

Tutustu myös tähän osallisuuden palaseen, joka linkittyy osallisuustyön johtamiseen ja osallisuusohjelman tekoon:

- [Poikkeustilanteiden toimintamalli heikoimmassa asemassa olevien avun koordinointiin \(Innokyla.fi\)](#)

Ohjeita osallistamiseen

Yksi tapa lisätä ihmisten osallisuutta on osallistaa heitä erilaisiin päätöksenteko- ja vaikutusprosesseihin. Annamme tässä luvussa vinkkejä ammattilaisille tai vastuuhenkilöille, jotka vetävät osallistamisprosessia esimerkiksi kunnassa, hyvinvointialueella tai järjestössä. Erityinen huomio kiinnitetään heikoimmassa asemassa olevien osallistamiseen.

Osallistumisprosessit voivat olla hyvin erilaisia. Joissakin tapauksissa osallistava organisaatio on määritellyt tarkasti osallistumisen raamit, ja toisissa tapauksissa ratkaisuja lähdetään etsimään puhtaalta pöydältä.

Käytämme sanaa osallistaminen silloin, kun jokin toimija tai organisaatio pyrkii saamaan muita mukaan omaan päätöksentekoonsa tai kehittämistoimintaansa. Osallistujan näkökulmasta kyse on osallistumisesta ja osallisuudesta vaikuttamisprosessiin.

Lue lisää osallisuudesta vaikuttamisen prosesseihin (s. 24)

Lue, miten tukea asukkaiden (omaehtoista) kansalaisvaikuttamista (s. 191)

Parhaassa tapauksessa ihmiset ovat mukana aina ideoinnista ja suunnittelusta saavutettujen tulosten arviointiin. Osallisuutta edistävä hallinto näkee asukkaat ja asiakkaat kumppaneina, yhteistuottajina ja vertaisarvioijina, joilla on kokemusta ja asiantuntemusta palveluista ja paikallisista elinolosuhteista.

Lue lisää: Osallisuutta edistävä hallintomalli (s. 71)

Huomioithan, että osallistaminen on vain yksi lukuisista tavoista edistää ihmisten osallisuutta. Laajempaa osallisuutta edistävää työtä kutsutaan osallisuuden edistämiseksi, osallisuuden edistämistyöksi tai osallisuustyöksi. Osallistamisen ja osallisuuden edistämisen

tematiikkaa avaamme julkaisun johdantoluvussa. Lue lisää erilaisista osallisuuden edistämisen keinoista, joita esittelemme tässä julkaisussa.

Panosta ihmisten saamiseen mukaan

Älä tyydy etsimään ja houkuttelemaan mukaan vain niitä, jotka on helppo saada mukaan. Jos osallistamisen tavoitteena on esimerkiksi kehittää palvelua, kannattaa yrittää saada mukaan ne, jotka ovat palvelusta ”kaikista kauimpana” eli ne, joita palvelu ei ole vielä tavoittanut tai onnistunut tarjoamaan oikeanlaista apua, mutta jotka voisivat hyötyä palvelusta. Näin kehittäminen on todennäköisesti kaikista hedelmällisintä, koska syrjään jääneiltä saadaan toiminnan tueksi uusia näkökulmia.

Ihmisiä voi houkutella mukaan esimerkiksi muiden palvelujen kautta, jalkautumalla ruokajonoihin, asuinalueille tai verkkofoorumille, tai järjestöjen, kokemusasiantuntijoiden tai naapuriätien avulla. Osallistumisen kynnystä voidaan madaltaa esimerkiksi järjestämällä tilaisuus kiinnostavassa paikassa, tarjoamalla elämyksiä tai vaikkapa pelaamalla digitaalisia pelejä. Tärkeää on mennä sinne, missä ihmiset ovat.

Osallistumisesta voidaan myös maksaa palkkio. Toimeentulotukea saavalta palkkio saataan vähentää tuesta, joten hän saattaa arvostaa enemmän muiden osallistumisesta aiheutuvien kulujen korvaamista tai esimerkiksi vapaalippuja.

- Kun kutsut ihmisiä mukaan, kerro selkeästi, mihin osallistumalla voi vaikuttaa. Älä luoturhia odotuksia.
- Innosta ihmisiä mukaan miettimällä asiaa osallistujan näkökulmasta. Miksi hän haluaa osallistua? Kokeeko hän toiminnan sopivan juuri hänelle? Uskooko hän voivansa vaikuttaa? Uskooko hän, että järjestäjät ja muut osallistujat kohtelevat häntä kunnioittavasti? Saako osallistuessa myös jotain muuta iloa ja hyötyä, kuten seuraa, elämyksiä, ruokaa, tietoja tai taitoja?
- Viesti monikanavaisesti, monikielisesti, yhdenvertaisesti ja pyri tavoittamaan eri kohderyhmiä.

Anna tilaa pohdinnalle ja uusille ideoille

- Arvostakaa arkisia näkökulmia.
- Aloittakaa ideasta, jolla on hyvät edellytykset onnistua – tai ongelmasta, johon on hyvät mahdollisuudet löytää yhteisymmärrys ja ratkaisuja.
- Luokaa virikkeitä ja esitelkää inspiroivia esimerkkejä aiemmista vaikuttamisprosesseista. Inspiroivat esimerkit luovat uskoa vaikuttamisen mahdollisuuksiin.
- Etäännykää arjesta, kun olette siihen valmiita – taide ja virkistystoiminta avaavat uusia näkökulmia.

- Järjestä aiheeseen virittäviä tietoiskuja tai keskustelutilaisuuksia. Jos osallistumisessa käytetään tiettyä menetelmää tai verkkosovellusta, tarjoa siitä tietoa tai koulutusta etukäteen.
- Varatkaa aikaa – yhteisen tavoitteen muotoutuminen voi viedä jopa kuukausia.

Tee hyvät käytännön järjestelyt

- Ota kohderyhmän tarpeista etukäteen selvää esimerkiksi kyselyillä, haastatteluilla tai käymällä läpi verkkokeskusteluja. Kaikilla ei ole mahdollista osallistua eivätkä osallistujat ole vastuussa kaikkien tarpeiden esiin nostamisesta.
- Varaa rahaa tarvikkeisiin, matkustamiseen, tarjoiluihin ja pääsymaksuihin.
- Järjestä lastenhoito, jotta myös pienten lasten vanhemmat voivat osallistua.
- Tarjoa syömistä – se on merkki osallistujien arvostamisesta.
- Etsi vapaaehtoisia tukihenkilöitä tai vaikuttajakummeja, jotka auttavat esimerkiksi tiedottamisessa ja tilaisuuksiin osallistumisessa.
- Varmista, että kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua. Valitse esteettömät ja saavutettavat tilat ja osallistumisen tavat. Hyödynnä turvallisen tilan periaatteita. Ota huomioon erityistarpeet, jotta myös tukea tarvitsevat voivat osallistua. Hanki esimerkiksi tukihenkilö tai tulkki.
- Varaudu käymään läpi ja kuvaamaan valittavana olevat vaihtoehdot ja niiden seuraukset selkeästi.

Jos olet työntekijä ja osallistat muita

- Selvitä itsellesi ja muille, mikä on toiminnan tarkoitus.
- Pohdi valta-asemaasi, suhdettasi ja asennettasi muihin osallistujiin – ihmiset voivat olla asiantuntijoita myös omien elämäkokemustensa kautta eikä väheksyntä edistä luottamusta.
- Asetu osallistujien asemaan. Pohdi osallistumisen hyötyjä, esteitä ja kysymyksiä osallistujan näkökulmasta.

Mahdollista erilaiset tavat osallistua

- Tarjoa ja etsi osallistujille sopivia tapoja osallistua.
- Anna ihmisten itse esittäytyä ja määritellä, missä roolissa he osallistuvat. Kerro jo etukäteen, jos osallistujia pyydetään esittäytymään. Tukihenkilö voi auttaa osallistujaa miettimään, miten haluaisi esittäytyä.

- Mahdollistakaa osallistuminen myös muilla tavoin kuin puhumalla (esim. kirjoittamalla, piirtämällä tai valokuvaamalla).
- Sallikaa myös osallistuminen pienellä panoksella tai ajoittain vain sivusta seuraten.
- Mahdollistakaa osallistuminen ryhmänä (esim. sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä).

Varsinaisen osallistumisen jälkeen

- Kiitä osallistujia esimerkiksi kiitoskirjeellä tai kiitostilaisuudessa. Jaa arvostuksen osoituksia myös prosessin ulkopuolella esimerkiksi kiittämällä osallistujia paikallislehden haastattelussa tai paikallisessa palkintogaalassa.
- Kerro osallistujille, miten työn vaikuttavuutta voi seurata.
- Saata toteutuneet vaikutukset kaikkien osallistujien tietoon. Kerro, jos saatua tietoa hyödynnetään myös muualla (esim. valtakunnallisesti).
- Huolehdi jatkuvuudesta – kutsu ihmisiä mukaan myös muihin osallistumisprosesseihin ja tarjoa vaikuttamisen paikkoja.
- Eniten innostuneita voit ohjata esimerkiksi heille sopivaan kokemusasiantuntijakoulutukseen, vaikuttajakoulutukseen, aiheeseen liittyviin opintoihin tai vaikka järjestö- tai puoluetoimintaan.
- Jos prosessiin osallistuva ihminen ilmaisee avuntarpeita, ohjaa hänet oikean avun pariin.

Erilaisia malleja osallistamiseen

Erilaisia osallistamisen käytänteitä ovat esimerkiksi kehittäjäasiakkuus, asiakasraati, kokemusasiantuntijatoiminta, yhteiskehittäminen, palvelumuotoilu, kiertävät kokoukset palveluyksiköissä, kumppanuusilta, palvelusafari, osallisuusohjelman teko, osallisuus palvelun hankinnassa, osallistuva budjetointi ja osallistava ideakilpailu. Lisäksi voidaan hyödyntää luovia, luontolähtöisiä ja pelillisiä menetelmiä.

Tuttu ympäristö helpottaa mukaantuloa, mutta tavallisesta poikkeava ympäristö voi auttaa havaitsemaan uusia näkökulmia. Osallistujat voivat tavata kylätalolla, korttelikeittiöllä, kototorilla tai vaikka nuotiopaikalla.

[Osallisuuden palaset Innokylässä](#)

Sivulta 102 löydät esimerkkejä osallisuuden palasista, joissa on osallistamisen elementtejä.

Ohjeet perustuvat kehittämistyön tuloksiin

Monet tässä luvussa annetuista ohjeista perustuvat Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeissa kehitettyihin toimintamalleihin. Ohjeet on koottu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Ohjeita osallistamiseen \(Innokyla.fi\)](#)

Lisätietoa

[Yhdenvertaisen kunnan tekijät -verkkokoulutus \(eoppiva.fi\)](#) (erit. osio ”Yhdenvertainen osallistuminen”)

[Osallisuus - kuntalaisten osallisuuden edistäminen \(Kuntaliitto.fi\)](#)

[Tukea osallistumisen ohjelman laadintaan hyvinvointialueille – mallipohja saatavilla \(Sitra.fi\)](#)

Osallisuuden palaset

/ Ohjeita osallistamiseen

Osallistamisen käytänteitä on kehitetty eri puolilla Suomea ja lukuisissa tässä oppaassa esitellyssä toimintamallissa on mukana osallistamien elementtejä. Olemme valinneet tähän esimerkiksi sellaisia toimintamalleja, joissa osallistaminen on keskeisessä osassa. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

- [Asiakasosallisuusryhmät vammaispalvelujen kehittämisessä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Asiakastyön menetelmäkorteilla osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Avoin olohuone ilman vaatimusta päihteettömyydestä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kiertävä kokous vaikuttamiskeinona terveydenhuollossa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kokemusasiantuntijaraati \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kumppanuusilta kokoaa yhteen julkisen sektorin kansalaisyhteiskunnan ja kokemustiedon \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallistavalla ideakilpailulla uutta matalan kynnyksen liikuntatoimintaa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallistuva budjetointi – inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähioon \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallisuutta päätöksiin – kokemusasiantuntija ohjausryhmässä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Palveluohjauksen mallin kehittäminen yhdessä paljon palvelua tarvitsevien kanssa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Sosiaalisen raportoinnin yhteistuotanto asiakkaiden kanssa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteiskehittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä \(Innokyla.fi\)](#)

Kokemusosaaminen

Kokemusosaamisella tarkoitetaan tässä kokemuksen tuomaa ymmärrystä ja tietoa, jota hyödynnetään toisten ihmisten auttamiseksi, tukemiseksi tai heidän auttamis- ja osaamisvalmiuksiensa lisäämiseksi. Kokemustieto antaa ammatillisen ja tieteellisen tiedon rinnalle kokemuspohjaisen näkökulman. Palvelun asiakas, mutta myös palvelussa työskentelevä ammattilainen omaavat kokemustietoa palvelusta.

Kokemusosaamisen hyödyntämistä voi tarkastella ainakin seuraavista näkökulmasta, jotka limittyvät toisiinsa:

1. **Asukasosallisuutena**, jossa asukas voi osallistua asuinalueensa toimintaan ja kehittää sitä, ja **asiakasosallisuutena**, jossa asiakkaat voivat osallistua omien palveluidensa mutta myös laajemmin alueensa palveluiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.
2. **Vertaistoimintana**, jossa samantyyppisiä asioita kokeneet ihmiset tukevat toisiaan vastavuoroisesti
3. **Yhteiskehittäjyytenä**, jossa asiakkaat, kokemusasiantuntijat ja ammattilaiset kehittävät yhdessä esimerkiksi tiettyä palvelua tai palveluiden yhdyspintoja tai muuta toimintaa yhdessä kunkin osaamista hyödyntäen.
4. **Kokemustoimija- ja asiantuntijatoimintana**, jossa kokemuksen omaavat ihmiset tarjoavat oman kokemuksensa ja kokemusasiantuntijakoulutuksen myötä karttunutta osaamistaan muiden hyödyksi.

Kokemus jalostuu asiantuntijuudeksi

Kokemuksella viitataan tässä johonkin haastavaan elämäkokemukseen esimerkiksi sairastamisesta, pakolaisuudesta, köyhyydestä, syrjinnästä tai palveluiden käytöstä.

Kokemustoimijaksi tai -asiantuntijaksi voidaan kutsua ihmistä, jolla on omakohtaista kokemusta joko sairastavana, kokeneena, toipuneena, kuntoutuvana, palveluita käyttäneenä tai läheisenä/omaisena. Kokemusasiantuntija tietää, mikä häntä on auttanut ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet hänen tai läheisensä toipumiseen tai elämän muutokseen sekä siihen sopeutumiseen.

Kokemustoimijat ja -asiantuntijat ovat saaneet koulutusta kokemusasiantuntijana toimimiseen ja oman kokemustarinansa työstämiseen.

Kokemustiedon hyödyntäminen ja vertaistoiminta limittyvät toisiinsa. Kokemustoimija tai -asiantuntija voi kuitenkin toimia myös muualla kuin vertaistoiminnassa.

Kokemustoimija- ja kokemusasiantuntijatoiminta osallisuuden vahvistajana

Usein sairaus ja haasteellinen elämäntilanne syrjäyttää tutuista sosiaalisista verkostoista kuten työelämä- ja opintopoluilta tai estää niihin osallistumista. Kokemustoiminta voi eheyttää ja parantaa hyvinvointia lisäämällä itsevarmuutta ja pystyvyyttä sekä tarjoamalla mielekästä tekemistä ja sisältöä elämään.

- Vastuu omasta hoidosta ja kuntoutumisesta sekä vertaisuuden kokemuksellisuus kasvavat. Negatiivisten tunteiden sanoittaminen ja jakaminen auttavat niiden työstämisessä. Jakaminen ja siitä saatu kiitos vahvistavat luottamusta.
- Ihmissuhdetaidot karttuvat, yhteiskunnallinen näkemys avartuu. Voi saada kokemuksen, että pystyy vaikuttamaan asioihin.
- Toiminta antaa uusia valmiuksia ja tietoa ja taitoja. Kokemus, että voi tehdä jotain merkityksellistä, lisää uskoa tulevaan.

Kokemustoimija- ja asiantuntijatoiminta on itseisarvo sinänsä, eikä sitä tule valjastaa vain koulutus- ja työelämäpoluilla etenemisen vaiheeksi.

Kokemustoiminta lisää kaikkien osallisuutta, kun

- palvelut paranevat
- yhä useampi ihminen löytää tarvitsemansa palvelun pariin
- luottamus ammattilaisten ja asiakkaiden välillä lisääntyy
- palvelunkäyttäjien ääni kuuluu päätöksenteossa ja julkisessa keskustelussa
- ennakkoluulot heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä kohtaan hälvenevät

Kokemustoimija- ja kokemusasiantuntijakoulutus

Kokemustoimijana ja erityisesti vaativissa kokemusasiantuntijatehtävissä toimiminen edellyttää kokemuksen rinnalle teoreettista tietoa sekä koulutuksen tarjoamia valmiuksia.

Koulutus vaihtelee maassamme parin päivän valmennuksesta aina 8 kuukaudenkin mittaiseen, oppilaitoksen järjestämään monimuotovalmennukseen.

Kokemusasiantuntija voidaan kouluttaa tietyn organisaation tai palvelun yhteistyökumppaniksi. Tällöin koulutus tulee sitoa kyseiseen toimintaympäristöön ja sen tarpeisiin.

Myös ammattilaisia ja opiskelijoita voidaan kouluttaa hyödyntämään kokemusasiantuntijätietoa työssään. Koulutus muuttaa asenteita kokemusasiantuntijoiden osaamista ja tietoa kohtaan, jolloin yhteistyö heidän kanssaan tulee hedelmällisemmäksi. Myös ammattilaiset voivat kouluttautua käyttämään omaa kokemustietoaan ammattimaisesti.

Kokemusasiantuntijat ja -toimijat opintopoluille

Kokemusasiantuntijakoulutus on yleensä rajattu prosessi ja voi innostaa osallistujia hankimaan täydentävää osaamista sekä rohkaista jatkamaan opintopolkua. Koulutuskokonaisuus yhdessä kokemusasiantuntijatoiminnasta saadun kokemuksen kanssa kerryttää ammattitaitoa esimerkiksi näyttötutkinnon suorittamiseksi tai voi innostaa aloittamaan oppisopimuksen.

Kokemusosaaminen on vuoden 2019 alusta lähtien sisällytetty osaksi ammatillista koulutusta. Uudet Kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinnon perusteet astuivat voimaan 1.1.2019. Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimiminen on kirjattu yhdeksi valinnaiseksi tutkinnon osaksi.

[Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimiminen, 20 osp \(Opintopolku.fi\)](https://www.opintopolku.fi)

Halu, kyky ja valmius opiskella tulee kartoittaa yksilöllisesti.

Kokemustoimija- ja kokemusasiantuntijatoiminnan työtehtävistä ja työllistymisestä

Kokemusasiantuntija voi toimia muun muassa yhteiskehittäjänä palveluiden suunnittelussa, kehittämisessä, toteuttamisessa ja arvioinnissa sekä esimerkiksi vertais-, koulutus-, tiedotus-, vaikuttamis- ja strategiatyössä.

Pääosin työ on keikkaluontoista, palkkioperustaista ja parhaimmillaan yleensä osa-aikaista. Tämä tulee huomioida jo koulutukseen rekrytoinnissa.

Kokemusasiantuntijana toimiminen on itsessään arvokasta toimintaa. Monille toiminta on välivaihe matkalla ammatilliseen koulutukseen, palkkatyöhön tai eläkeselvittelyyn.

Osalle kokemusasiantuntijatehtävä auttaa rakentamaan uuden identiteetin, jonka varassa voi toimia monialaisissa tehtävissä huolimatta vaikkapa etenevästä sairaudesta ja työkyvyttömyyseläkkeestä. Kokemusasiantuntijakoulutus ja -työkokemus muokkaavat roolia ammatillisemmaksi, jolloin vastuu ja vapaus lisääntyvät. Ihmisellä voi olla aiemmasta työelämästä tai harrastuksista kertynyttä osaamista, joka voi ohjata suuntautumista.

Palkkio kokemusasiantuntijana toimimisesta

Palkkiokäytännöistä on tärkeä sopia yhteisesti. Milloin kyse on vapaaehtoistyöstä, milloin toiminnasta, josta maksetaan kulukorvauksia, matkat ja/tai palkkio, sekä milloin kyse on palkkaperustaisesta työtehtävästä. Tehdystä asiantuntijatyöstä kuuluu siis maksaa koulutetulle kokemusasiantuntijalle asianmukaiset palkkio- ja kulukorvaukset.

Usein kuntoutumisvaiheessa olevien kokemusasiantuntijoiden toimeentulo koostuu erilaisista sosiaaliturvaetuuksista ja kokemusasiantuntijatehtävistä saadut ansiot täydentävät tuloja. Haasteena kokemusasiantuntijatoiminnan kehittymiseen onkin erityisesti sosiaaliturvaetuksien ja palkkatulojen yhteensovittaminen.

Vaikka kokemustoimijan kanssa sovittaisiin toiminnasta, jota ei määritellä varsinaiseksi asiantuntijatehtäväksi, josta saa palkkaa tai palkkioita, tulee yhdenvertaisuusperiaatteesta ja toiminnan eettisyydestä huolehtia. Esimerkiksi matkakuluista, ateriat- ja majoituskuluista sekä työnohjauksesta ja tuesta tulee sopia siten, että osallistuminen on mahdollista.

Kokemusasiantuntijatyön paikallinen organisointi ja kokemusasiantuntijoiden tuki

Kokemusasiantuntijatyö edellyttää tuki- ja vertaistoimijoiden verkostoa toimiakseen. Kokemusasiantuntijakoulutus antaa eväitä toimia kokemusasiantuntijana, muttei työkokemusta, ellei sitä tarjota.

Työtehtävien välitystoimijana voi toimia järjestö, sairaanhoitopiiri, tai muu toimija, jolla on mahdollisuus tarjota pitkäjänteinen tuki kokemusasiantuntijatehtävissä oleville. Tuki toteutuu esimerkiksi:

- työtehtävien välittämisenä
- koordinoituna
- koulutettujen kokemustoimijoiden vertaisvuorovaikutuksen mahdollistamisena
- työnohjaus- ja jatkokoulutustoiminnan tarjoamisena.

Välittäjäorganisaation tärkeänä tehtävänä on huolehtia siitä, että kokemustoimijoiden kanssa tehtävät sopimukset ovat oikeudenmukaisia ja mielekkäitä sekä tietyille kokemusasiantuntijalle soveltuvia.

Kokemusasiantuntijan jaksamisen ja kasvuprosessin kannalta on tärkeää järjestää työnohjauksellista tai vertaistukea sekä tarvittaessa varmistaa hoidollisen tai terapeuttien kontaktien jatkuminen. Työnohjaus ja saatu palaute auttavat esimerkiksi tilanteissa, joissa kokemusasiantuntija tuntee, etteivät sovitut asiat etene, tai hän pohtii, osaako hän antaa apua muille.

Kehittämistoimintaan osallistuminen on helpompaa heille, jotka ovat jo valmiiksi aktiivisia, verkostoituneita ja ymmärtävät, kuinka palvelut toimivat. Tämä kannattaa huomioida

myös työyhteisössä. Kokemusasiantuntijakoulutukset tarjoavat kokemusosaajille tietoa toimintaympäristöstä sekä kannustavat ja harjoittavat vaikuttamiseen.

Kokemusasiantuntijuuden aseman vakiinnuttamiseen ja merkitykseen työyhteisössä vaikuttavat fyysiset tilat, jossa työtä tehdään, koettu arvostus, tarpeeksi korkeat palkkiot ja kokemusasiantuntijoiden palkkiojärjestelmän olemassaolo. Esimerkiksi organisaation nimilappu tai avaimet työpaikalle voivat lisätä kokemusasiantuntijan yhdenvertaisuuden kokemusta työpaikalla.

Kokemusasiantuntijasta voi tulla jopa työyhteisön itsenäinen yhteiskehittäjä, joka uudistaa työtä palkattuna työntekijänä ja jolla on mahdollisuus ylittää erilaisia raja-aitoja.

Jos kokemusasiantuntija on mukana vaikuttamistyössä, tutustu myös: Kansalaisvaikuttamisen vahvistaminen (s. 191).

Laajennettu työyhteisö muuttaa ammattilaisten roolia ja työkulttuuria

Johtamiskulttuuri ja ammattilaisten työrooli ovat murroksessa. Ammattilaisten ote omaan työhönsä syvenee, kun he saavat tieteellisen tiedon rinnalle kokemustietoon pohjaavan näkökulman esimerkiksi sairastuneen tai vammaisen arkeen, kuntoutumiseen ja kokemukseen samastaan avusta ja tuesta sekä sen haasteista. Jos ammattilainen ja kokemusasiantuntija toimivat työparina, kokemusasiantuntija voi täydentää ammattilaisen osaamista esimerkiksi kyvyllään kohdata, kuulla ja ymmärtää asiakasta, jolla on vastaavia kokemuksia.

Toimintakulttuurin muutos haastaa johtamiskulttuurin – johtajat tarvitsevat osallisuuden johtamisen taitoja ja ammattilaiset tarvitsevat uudenlaisia taitoja kehittää osallisuustyön käytäntöjä.

Yrittäessään vaikuttaa kokemusasiantuntijat voivat huomata, että ammattilaiset ja organisaatioiden johto voivat odottaa kokemusasiantuntijoiden sopeutuvan organisaatioiden toimintakulttuuriin, jossa kliininen ja ammatillinen tieto arvotetaan ylemmäksi kuin kokemustieto. Kokemusasiantuntijoiden asema työyhteisöissä voi myös muuten olla epävarma.

Kokemusasiantuntijan epävarmuus omasta osaamisesta ja jaksamisesta tai toisaalta oman työn arvostuksesta voi vähentyä sitä mukaa, kun kokemusasiantuntijatoiminta vakiintuu organisaatiossa ja luottamus eri toimijoiden välillä kasvaa. Tällöin mahdollistuu myös vakiintuneiden käytäntöjen kyseenalaistaminen ja uudistaminen. Kokemusasiantuntijoiden tiedon arvostaminen ja jaettu asiantuntijuus heidän ja ammattilaisten välillä ei ole itsensänselvyyttä, ja siksi niiden merkitystä on tärkeä tuoda esiin aktiivisesti työyhteisössä.

Ohjeet perustuvat kehittämistyön tuloksiin

Monet tässä luvussa annetuista ohjeista perustuvat Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeissa kehitettyihin toimintamalleihin. Ohjeet on koottu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta.

Liitteessä 1: Kokemusosaaminen (Sokra-koordinaatio, Tanja Hirschovits-Gerz 16.10.2018)

Lue kokonaisuus verkossa:

[Kokemusosaaminen \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/kokemusosaaminen)

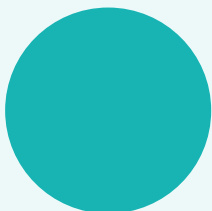
Kirjallisuus

- Hirschovits-Gerz, Tanja, Sihvo, Sinikka, Karjalainen, Jarno & Nurmela, Anna (2019) [Kokemusasiantuntijuus Suomessa: Selvitys kokemusasiantuntijakoulutuksen ja toiminnan käytännöistä](#). THL Työpäperi 17/2019
- Kostiainen, Elisa, Ahonen, Sanna, Verho, Tanja, Rissanen, Päivi & Rotko, Tuulia (2014) [Kokemukset käyttöön – kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen](#). THL Työpäperi 36/2014
- Falk, Hanna, Kurki, Marjo, Rissanen, Päivi, Kankaanpää, Sini & Sinkkonen, Niina (2013) [Kuntoutu- jasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi](#). THL Työpäperi 39/2013
- [Koulutetut kokemusasiantuntijat ry: Kokemusasi- antuntijakoulutus- ja palkkiosuosituksset \(Koke- musasiantuntijat.fi\)](#)
- [Kokemustoiminnan ABC-opas alueelliseen toimin- taan \(2019\) \(pdf, 3,9 Mt, Kokemuskoulutus.fi\)](#)
- Hietala, Outi & Rissanen, Päivi (2015) [Kokemusasi- antuntija – hoidon ja avun kohteesta omien ko- kemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittä- jäksi. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta \(pdf 1,4 Mt, Kuntoutussäätiö.fi\)](#)
- Jurvansuu, Sari & Rissanen, Päivi (2018) [Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen vertais- ja vapaaehtoistoimijoiden väsymisen ja uupumi- sen tunteet](#). A-klinikkasäätiö, Tietopuu: Tutki- mussarja 1/2018
- [OK-hankkeen loppuraportti \(2019\)](#)
- [Yhteiskehittäminen aikuissosiaalityössä. Toiminta- malleja työntekijöiden ja asiakkaiden yhteiseen kehittämiseen ja yhteistutkijuuteen. PROSOS- hanke. \(pdf 1,8 Mt, prosos.fi\)](#)
- Soronen, Kari (2021) [Arvioivan katseen alla vai aitoa yhteistyötä? Kokemusasiantuntijoiden positioi- den rakentuminen päihde- ja mielenterveys- työssä](#). Lapin yliopisto
- Soronen, Kari (2019) Kokemusasiantuntijoiden ja mielenterveystyön ammattilaisten jaettu asian- tuntijuus mielenterveystyössä. Teoksessa: Tarja Orjasniemi, Marjo Romakkaniemi & Tanja-Maria Tauro (toim.) [Muuttuvat rajat ja vastuut – glo- baali ja lokaali sosiaalityössä](#). Tutkiva sosiaali- työ, 182
- Jones, Marjaana (2021) [Patient and public involve- ment in healthcare: Potentials and challenges of lay expertise and experiential knowledge](#). Tampere University

Osallisuuden palaset

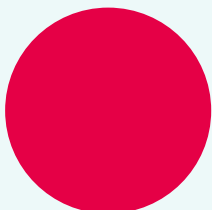
/ Kokemusosaaminen

Kokemusosaamisen käytänteitä on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

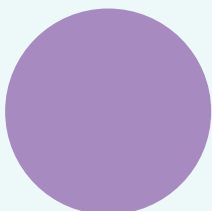
[Kokemusasiantuntijaraati \(Innokyla.fi\)](#)

Kokemusasiantuntijaraati vahvistaa asiakasosallisuutta ja kokemustietoa esimerkiksi sairaanhoidon päätöksenteossa. Kokemusasiantuntijat osallistuvat toiminnan kehittämiseen ja arviointiin. Raadista tulee rakenteellinen osa organisaation toimintaa.

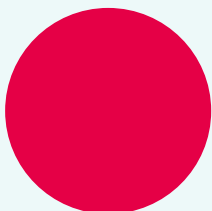
[Kokemusasiantuntijatyön tehtävänkuvat ehkäisevässä asunnottomuustyössä \(Innokyla.fi\)](#)

Kokemusasiantuntijoiden tehtävänkuvat on suunniteltu toimintaympäristöihin, joissa toteutetaan asunnottomuuden ehkäisyn ja vähentämisen työtä. Ne havainnollistavat, miten kokemusasiantuntijatyötä hyödynnetään sosiaali- ja terveyspalveluissa.

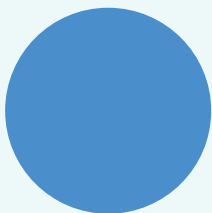
[Kokemusasiantuntija sairaanhoidon potilastyössä \(Innokyla.fi\)](#)

Koulutettu kokemusasiantuntija työskentelee sairaanhoidon poliklinikoilla ja osastoilla. Hän tarjoaa asiakkaille ja potilaille vertaiskokemukseen perustuvaa tukea, ohjausta ja apua osana ammattilaisten tiimiä.

[Kokemusasiantuntija sosiaali- ja terveydenhuollon vastaanottotyössä \(Innokyla.fi\)](#)

Koulutettu kokemusasiantuntija työskentelee vastaanottotyössä sosiaali- ja terveysasemilla tai hyvinvointipisteillä. Hän tarjoaa asiakkaille vertaiskokemukseen perustuvaa tukea, ohjausta ja apua osana ammattilaisten tiimiä.

[Kokemuksia välittäen – kokemustoimijoiden työtehtävien välitystoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

Kokemustoimijoiden työtehtäviä koordinoiva taho ohjaa kokemustoimijat ja ammattilaiset yhteen ja tukee kokemusasiantuntijoita työssään.

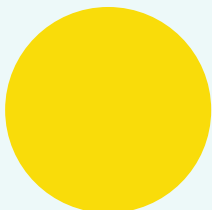
[Kokemososaajien ja ammattilaisten työnohjaus \(Innokyla.fi\)](#)

Kokemososaajien ja ammattilaisten yhteisessä työnohjauksessa käsitellään kokemososaajien työtä, työnkuva, erilaisia työskentelykulttuureja ja yhteistyötä.

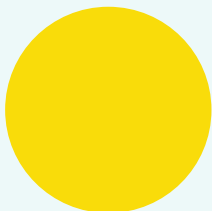
[Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmä \(Innokyla.fi\)](#)

Yhteiskehittämistä tehdään ryhmässä, johon osallistuu kehitettävän asian kannalta oleellisia toimijoita. Mukana on kokemusasiantuntijoiden lisäksi lähityöntekijöitä, esihenkilöitä ja viranomaisia, jotka tekevät päätökset palveluista.

[Mielenterveyden kokemusasiantuntija asiakkaan tukena palveluissa \(Innokyla.fi\)](#)

Mieli personal trainer (pt) -mallissa kokemusasiantuntija tarjoaa tukea mielenterveyden haasteita kokeville asiakkaille. Tarjolla on yksilötukea, aulatoimintaa ja yhteistapaamisia, ammattilaisten palvelujen rinnalla.

[Osallisuutta päätöksiin – kokemusasiantuntija ohjausryhmässä \(Innokyla.fi\)](#)

Toimintamalli kuvaa, mitä tulee huomioida, kun kokemusasiantuntija on ohjausryhmän jäsen. Tavoitteena on tasavertainen osallisuus ja vaikuttaminen toiminnan toteutukseen ja päätöksentekoon, sekä kohderyhmän ja asiakasnäkökulman esille saaminen.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät kokemosamiseen:

- [Asiakasosallisuusryhmät vammaispalvelujen yhteiskehittämisessä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kiertävä kokous vaikuttamiskeinona terveydenhuollossa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Lastensuojelun kokemuskumppanin tarina \(Innokyla.fi\)](#)

- [Naapuriäidit - kohderyhmästä toimijaksi \(Innokyla.fi\)](#)
- [Palveluohjauksen mallin kehittäminen yhdessä paljon tukea tarvitsevien kanssa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Pelin kehittäminen toimijuuden mahdollistajana \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteiskehittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä \(Innokyla.fi\)](#)

Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana

Verkostoiva työ sopii erityisesti sellaisten yhteiskunnallisten haasteiden ratkomiseen, joita mikään toimijataho ei voi ratkaista yksin. Tällaisia ovat köyhyys, syrjäytyneisyys, mielen-terveys- ja päihdeongelmat.

Verkostoiva työ vahvistaa verkostoon osallistuvan osallisuuden kokemusta sekä tietoutta käsiteltävistä aiheista. Verkostoiva työ auttaa saavuttamaan yhteiset tavoitteet.

Osallisuutta edistävällä verkostoivalla työllä:

1. vahvistetaan sekä verkostoissa toimivien osallisuutta, että edistetään yhteisten tavoitteiden toteuttamista.
2. voidaan edistää osapuolten taustaorganisaatioiden välistä yhdyspintaa ja tuottaa lisäarvoa muille ihmisille.

Etenkin silloin, kun verkostoivan työn tavoitteena on kehittää asiakaslähtöisiä palveluita, on oleellista, että verkostossa ovat osallisina myös kokemusosaajat kuten asukas- ja asiakasedustajat.

Verkostoivan työn avaimia

1. Kutsukaa ihmiset koolle

Ensimmäinen askel verkostoivalle yhteistyölle on avoin kohtaaminen, joka antaa hyvät eväät verkostoivan työn toteuttamiselle jatkossa.

2. Hahmotelkaa yhteinen tavoite

Verkostoivan työn tavoite voi olla esimerkiksi tiedon jakaminen ja yhteisen ymmärryksen synnyttäminen. Verkostossa voidaan etsiä ratkaisuja tiettyyn haasteeseen, esimerkiksi palveluketjun sujuvoittamiseen tai yksittäisen ihmisen tai perheen tukemiseen. Verkostoissa voidaan jakaa vertaistietoa ja etsiä ratkaisuja elämänaluetta tai ilmiötä koskettaviin ongelmiin.

- Ihmisen ympärille koottavaan verkostoon kutsutaan hänelle tärkeitä ihmisiä, ammatillisia ja mahdollisia vertaisia.
- Ilmiön tai asian ympärille rakentuneessa verkostossa on tärkeä huomioida, että tarvittavat henkilöt, taustatahot ja näkökulmat ovat edustettuina.

3. Ottakaa rohkeasti eri rooleja – sopikaa koordinoinnista

Hyvä verkostotyö edellyttää osallistujilta erilaisia rooleja. Verkostoivaan työhön tarvitaan henkilöitä, jotka rakentavat luottamusta ja yhteisiä tavoitteita, edistävät konkretiaa, koostavat toimintaa, tiedottavat, innostavat, koordinoivat, fasilitoivat ja houkuttelevat uusia jäseniä mukaan.

Verkoston johtaminen ja koordinaatio luovat edellytyksiä verkostossa olevien väliseen vuoropuheluun ja tiedon kulkuun, sekä konkreettisen yhteistoiminnan toteutumiseen. Verkoston johtaminen ja koordinaatio edellyttää koordinaattorilta ajallista resurssia, halua ja kykyä koota ihmisiä yhteisen teeman äärelle ja mahdollisuuksia toimia rohkeasti verkoston tavoitteiden mukaisesti. Koordinaattori välittää, kokoaa ja tiivistää tietoa. Koordinaattori toimii ihmisiä kokoavana avainhenkilönä.

4. Varatkaa riittävästi resursseja

Vaadittavia resursseja ovat henkilöresurssit ja esimerkiksi kokoustilat, kahvi- ja matkakulut, sekä sähköiset viestintävälineet. On tärkeää löytää sopiva tapa toimia verkostona, osallistujien sijainnista tai taloudellisesta tilanteesta huolimatta.

5. Seuratkaa verkoston toimintaa

Verkostomainen työ on aina tavoitteellista. Se voi olla ammatillisesti velvoittavaa tai työn ja toiminnan sisällön kannalta palkitsevaa. Moniammatillinen yhteistyö ja eri sektorien

väläinen yhteiskehittäminen vaatii verkostotyötä. Arvioitaessa toiminnan onnistumista voi kysyä esimerkiksi:

- Onko verkostolle asetettu tavoite saavutettu?
- Millaisia tuloksia, vaikutuksia ja heijastevaikutuksia on saavutettu?
- Miten osallistujat ovat hyötynet verkostoivasta yhteistyöstä?
- Verkoston toimintaa voi arvioida myös koordinaatiotyön toimivuuden, johtamisen ja osallistujien, eri roolien toteutumisen, näkökulmista.

Verkoston toimintaa voi seurata laatimalla verkostolle toimintasuunnitelman.

Verkoston toimintasuunnitelma

Verkoston toimintaa voi jäntevöittää laatimalla verkostolle toimintasuunnitelman esimerkiksi Verkostojohtamisen oppaassa (Järvensivu, Nykänen & Rajala 2010) kuvatun mallin mukaisesti.

1. Verkoston tavoitteet

- Mikä on verkoston päämäärä ja tarkemmat tavoitteet?
- Missä ajassa verkostolta odotetaan tuloksia?

2. Verkoston toimijat ja rakenne

- Ketkä ovat verkoston keskeiset toimijat (ns. ydintoimijat)?
- Onko verkostossa muita kuin ydintoimijoita?
- Mikä on ydintoimijoiden ja muiden toimijoiden suhde toisiinsa?
- Mitä muita verkostoja on olemassa
- Miten tämä verkosto toimii suhteessa muihin verkostoihin?
- Mitä olemassa olevia rakenteita voidaan tai tulisi purkaa?

3. Verkoston toimijoiden tehtävät, roolit ja vastuut

- Mitä eri tehtäviä ja rooleja verkostossa tarvitaan?
- Mitä tehtäviä ja rooleja on kunkin toimijan vastuulla?
- Kuka/ketkä vastaavat verkoston johtamistehtävistä?
- Koollekutsumisesta?
- Koordinoinnista?

- Työskentelyn fasilitoinnista?

4. Tiedon jäsentäminen ja liikkuminen

- Miten tietoa jäsenetään yhdessä?
- Miten tieto liikkuu toimijoiden välillä?
- Mitä tietojärjestelmiä tiedon jäsentämisessä ja välityksessä hyödynnetään?
- Kuka/ketkä vastaavat verkoston sisäisestä tiedonvälityksestä?
- Kuka/ketkä vastaavat verkoston ulkoisesta viestinnästä?

5. Päätöksien tekeminen

- Miten verkosto tekee päätöksiä?
- Miten verkosto on yhteydessä mahdollisiin verkoston ulkopuolisiin päätöksentekijöihin?

6. Verkoston toiminnan seuranta ja arviointi

- Miten ja missä muodossa verkosto kirjaa ylös tuotoksiaan?
- Miten ja millä perustein verkosto arvioi tuotosten laatua?
- Miten ja millä perustein verkosto arvioi toimivuutensa laatua (keskinäisen luottamuksen ja sitoutumisen astetta)?
- Millä perustein verkosto arvioi olemassaolonsa järkevyyttä?

7. Verkoston tulosten jalkauttaminen

- Jalkauttamisessa tarvittavan verkoston rakenne ja toimintatapa
- Viestintä
- Markkinointi

Verkostoiva työ osallisuushankkeissa

Verkostomainen työ on usein edellytys uudenlaisen toimintatavan tai työskentelytyylin kehittämiseksi, toteuttamiseksi ja sen levittämiseksi. Esimerkiksi osallisuutta edistävän hanketoiminnan tavoitteet toteutuvat usein ehdollisena sille, että alueen toimijat aina johdosta työntekijöihin ja hankkeiden osallistujiin ovat virittäytyneet toiminnalle.

Verkostotyötä toteutetaan lukuisissa osallisuuden edistämisen hankkeissa. Tästä huolimatta vain osa hankkeista kirjaa verkostoivan työn tulokseksi hankkeen päättyessä.

Lue lisää osallisuutta edistävästä kehittämistyöstä ja verkostojen hallinnasta (julkaisun s. 21): [Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa \(THL 2017\)](#)

Tietopaketti on koottu osana ESR-kehittämistyötä

Tässä luvussa esitelty verkostotyön kokonaisuus on koottu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen (THL) toimesta.

Liitteessä 1: Verkostoiva työ (Sokra-koordinaatio, Tanja Hirschovits-Gerz 24.10.2019)

Lue kokonaisuus verkossa:

[Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana \(Innokyla.fi\)](#)

Kirjallisuus

Järvensivu, Timo, Nykänen, Katri & Rajala, Rika (2010) Verkostojohtamisen opas: Verkostotyökentely sosiaali- ja terveysalalla. Aalto yliopisto

Alhanen, Kai, Lavila, Pekka, Kangas, Marko, Lampula, Tomi, Petrelius, Päivi (2019) [Systeemisen muutoksen johtaminen lastensuojelussa. Opas esimiehille ja johtajille](#). THL

Osallisuuden palaset

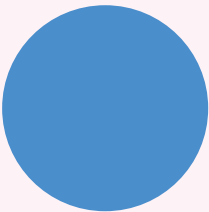
/ Verkostoiva työ

Verkostoivan työn käytänteitä on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

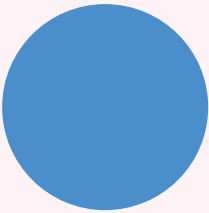
[Asiakasosallisuusryhmät vammaispalvelujen yhteiskittämisessä \(Innokyla.fi\)](#)

Asiakkaat ja työntekijät kehittävät yhdessä vammaispalveluja asiakasosallisuusryhmissä.

[Liikuntaneuvonta – monialaista tukea hyvinvointiin \(Innokyla.fi\)](#)

Liikuntaneuvonnassa asiakas saa tarpeidensa mukaista liikunta- ja elintapaohjausta sekä tukea eri alojen ammattilaisilta. Tämä edistää hänen hyvinvointiaan ja parantaa palvelujärjestelmää luomalla eri toimijoiden välisiä verkostoja.

[Luottotyöntekijän matkassa eteenpäin \(Innokyla.fi\)](#)

Tavoite on vahvistaa nuorta psykososiaalisesti. Palvelujen tarve selvitetään verkostomaisella työotteella. Yhdessä rinnakkaisten ja monialaisten palvelutarjoajien kanssa luodaan tavoitteet ja vastuunjaot välttäen ammattilaisten päällekkäinen työ.

[Satelliittiyhteistyö palvelutarjottimen kokoajana ja uusin toimintamuotojen kehittäjänä \(Innokyla.fi\)](#)

Satelliittitoiminnalla kootaan yhteen mielekkään tekemisen tarjotin alueellisesti. Työelämän ulkopuolella olevia tuetaan palveluohjauksen keinoin löytämään toimintoja. Tekemisen muotoja kehitetään tunnistettujen kehittämistarpeiden mukaan.

Taide-, kulttuuri- tai luontolähtöinen osallisuusverkosto (Innokyla.fi)

Eri alojen ammattilaiset ja asiakkaat muodostavat osallisuusverkon, joka tuottaa taide-, kulttuuri- tai luontotoiminnan, joka lisää ihmisten osallisuutta. Verkostotyö juurruttaa luovia ja luontolähtöisiä menetelmiä eri toimintaympäristöihin.

Tukiringin avulla oma ääni kuuluviin (Innokyla.fi)

Ryhmä läheisiä ja ammattilaisia auttaa tukea tarvitsevaa henkilöä viestimään toiveistaan ja ajatuksistaan omaa elämäänsä koskevissa päätöksissä. Tukea tarvitsevan ääni pääsee paremmin kuuluviin, ja läheisten ja ammattilaisten ymmärrys hänen tilanteestaan paranee.

Tutustu myös näihin verkostomaisiin osallisuuden palasiin:

- [Kiertävä kokous vaikuttamiskeinona terveydenhuollossa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Koppia asiakkaasta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kototori tukee kotoutujaa monialaisesti ja yhteisöllisesti \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kumppanuusilta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Luontolähtöinen työpajatoiminta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Lähityö \(Innokyla.fi\)](#)
- [MargIT-verkosto - digioikeuksien edistäminen verkostotyön keinoin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallistavalla ideakilpailulla uutta matalan kynnyksen liikuntatoimintaa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallisuus sosiaali- ja terveystalvelujen hankinnassa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Palveluohjauksen mallin kehittäminen yhdessä paljon tukea tarvitsevien kanssa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Poikkeustilanteiden toimintamalli heikoimmassa asemassa olevien avun koordinointiin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Teemapäivät – romanien ja romaniyhdistysten kohtaamispaikka \(Innokyla.fi\)](#)
- [Työntekijän roolinmuutos \(Innokyla.fi\)](#)
- [Vankitaustaisten asiakassuhteen rakennus dialogissa stigmoja murtaen \(Innokyla.fi\)](#)
- [Välivuokra-asuttamalla kiinni arkeen - asumisen riskit minimiin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteiskehittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä \(Innokyla.fi\)](#)

Kumppanuusrahoitusmalli

Kumppanuuksia tarvitaan muun muassa asukkaiden vapaa-ajan mahdollisuuksien järjestämiseksi, vertaistuen tarjoamiseksi, osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, köyhyyden torjumiseksi sekä asiantuntija- ja kokemustiedon välittämiseksi julkiseen keskusteluun ja päätöksentekoon.

Kansalaisjärjestöt ja kunnat tai hyvinvointialueet voivat luoda keskenään kumppanuuksia **kumppanuusrahoituksen** avulla. Kumppanuusrahoitus synnyttää asukaslähtöistä toimintaa ja asukkaita lähellä olevia matalan kynnyksen palveluita. Sen avulla voidaan hyödyntää paikallista asiantuntijatietoa. Kumppanuusrahoitusmallia voidaan soveltaa kylissä, kunnissa, kaupungeissa ja hyvinvointialueilla.

Kunta ja hyvinvointialue voivat varata budjetistaan kumppanuusrahoitusta, osallistuvaa budjetointia tai ne voivat hyödyntää muita rahoitusinstrumentteja, kuten Euroopan sosiaalirahaston rahoitusta. Kunta tai hyvinvointialue voi kutsua koolle kansalaisjärjestötoimijoista, asukkaista ja viranomaisista koostuvan työryhmän ohjaamaan rahoitusta.

Kumppanuusrahoituksen hyödyt

Kumppanuusrahoitus lisää osallisuutta ja yhteisöllistä hyvinvointia.

Yksittäisten asukkaiden tai asukasryhmien aktiivisuuden taloudellinen tukeminen innostaa asukkaita ja kasvattaa siten paikallista elinvoimaa. Alueen houkuttelevuus lisääntyy. Asukkaista lähtevä yhteisöllinen toiminta rakentaa alueellista kulttuuria ja lujittaa koheesiota.

Järjestöillä on viranomaisten osaamista täydentävää asiantuntemusta. Järjestöjen kautta voidaan myös tavoittaa ihmisryhmiä, joita palvelut eivät tavoita. Järjestöissä toimivat vapaaehtoiset ja vertaiset ovat hyvinvoinnin paikallinen voimavara. Järjestöihin kertynyttä tietoa ihmisten kokemuksista ja järjestelmän pullonkaloista kannattaa hyödyntää palveluja kehitettäessä.

Asukkaat hyötyvät

- saavat rahoituksen avulla tilaisuuden vaikuttaa tärkeiksi kokemiinsa asioihin ja luoda yhteisöllistä toimintaa
- saavat ääntään kuuluville paikallisessa kehittämistyössä ja päätöksenteossa
- asukkaille syntyy uusia väyliä hyvinvointia tukeviin palveluihin

Järjestöt hyötyvät

- paikalliseen kehittämistyöhön ja päätöksentekoon vaikuttaminen
- pystyvät järjestämään yleishyödyllisiä palveluja
- resursseja vapaaehtoistoiminnan ja vertaistuen organisoimiseen

Kunnat/hyvinvointialueet hyötyvät

- mahdollisuus ketteriin kokeiluihin, käytännössä testattuja toimintamalleja
- tavoitetaan uusia järjestötoimijoita
- täydennystä palveluvalikoimaan
- tehokasta toimintaa: heikossa asemassa olevia tavoitetaan entistä paremmin järjestöjen ja kunnan yhteistyönä palvelujen piiriin; maahanmuuttajia kotoutetaan lähellä heidän arkeaan

Kumppanuusrahoitusmallin toteutus käytännössä

Kumppanuusrahoitus osana kuntien tai hyvinvointialueiden budjettia

Kunta tai hyvinvointialue

- kutsuu alueen asukas- ja kansalaisjärjestötoimijat yhteisen pöydän ääreen
- päättää, millaisiin kumppanuuksiin se budjetoi
- tiedottaa kumppanuushauista ja rahoitusmahdollisuuksista
- sopii kumppanuuksien resursseista ja vastuista järjestöjen tai asukasryhmien kanssa
- kutsuu tarvittaessa koolle kumppanuuksiin liittyen ohjaus- tai työryhmän

Kumppanuusrahoitus osana ESR-rahoitusta ohjelmakaudella 2014–2020

Tässä kuvatut toimintatavat koskevat Euroopan sosiaalirahaston ohjelmakautta 2014–2020. Kumppanuusrahoitus voi olla mahdollinen myös muissa rahoitusinstrumenteissa. Varmista mahdollisuus kumppanuusrahoitukseen ja käytännön yksityiskohdat aina rahoittajalta.

- Kunta priorisoi rahoitusta hakevat hankkeet yhdessä ELY-keskuksen kanssa.
- Hankkeita rahoitetaan ennalta sovitun rahoituskehysten puitteissa.
- Kunta sitoutuu Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoituksessa vaadittavan kuntarahoitusosuuden maksamiseen.
- Hanketta toteuttava järjestö voi lainata ESR-rahoituksessa edellytettävän omarahoitusosuuden kunnalta.
- Kunta tukee järjestöjä hankehakuprosessissa.

ESR-rahoituksen varmistuttua kunta kutsuu koolle ohjausryhmän. Hanketoteuttajat saavat ohjausryhmältä tukea myös hankkeen toteutuksessa ja toiminnan juurrutuksessa.

Hankkeiden rahoitus tapahtuu pääsääntöisesti kertakorvausmallin (lump sum) mukaisesti tulosten todentamisen perusteella hankkeen päätyttyä. Tarvittaessa hankkeen toteuttaja voi saada osan rahoituksesta myös ennakkona.

Kumppanuusrahoitusmallia on kehitetty muun muassa Kuopiossa ja Joensuussa

Esimerkiksi Joensuussa, Mikkelissä, Oulussa ja Lappeenrannassa kansalaistoimijälhtöisen kehittämisen hankkeita on toteuttanut kaupunki. Savonlinnassa toteuttajana on ollut yhdistys (Savonlinnan seudun Kolomonen ry). Näissä malleissa päätoteuttajalla on velvollisuus jakaa organisoimissaan sisäisissä haussa rahoitusta pienemmille järjestötoimijoille näiden tekemien suunnitelmien perusteella. Rahoituksesta on päätetty yhdessä alueellisen ESR-rahoittajaviranomaisen kanssa ohjelmakaudella 2014–2020.

Kumppanuusrahoitusmalli Kuopiossa

Kuopion kaupunkialueella on edetty toisin: Kuopion mallissa Pikku-KaKeja, pieniä ESR-hankkeita, synnytetään samantapaisesti yhteistyössä kaupungin, etupäässä järjestöjen ja yhdistysten sekä ELY-keskuksen kanssa. Hankehaku ei kuitenkaan ole tapahtunut sisäisenä, vaan EURA 2014 -järjestelmän kautta yleisinä ESR-hakuaikoina.

Liitteessä 1: Kuopion kumppanuusrahoitusmalli – kaupungin, järjestöjen ja rahoittajan välistä yhteistyötä kuntalaisten osallisuuden lisäämiseksi (Sokra-koordinaatio 7.11.2017)

Kumppanuusrahoitusmalli Joensuussa

Joensuussa kumppanuusrahoitus on kytketty asukkaista kumpuavan toiminnan mahdollistamiseen, jolloin vaikuttavuutta tarkastellaan asukasaktiivisuuden näkökulmasta.

Yksittäiset asukkaat ovat voineet ehdottaa tapahtumaa tai kehittämishanketta, jolle kaupunki etsii sopivan toteuttajayhdistyksen tai auttaa perustamaan oman. Ohjausryhmässä on mukana kansalaisjärjestötoimijoita.

Kumppanuusrahoitusmallin edelleen kehittämässä voidaan hyödyntää maaseutujen paikallisen kehittämisen Leader-ohjelman kokemuksia.

[Meiltä meille! Kansalaistoimijalähtöistä kaupunkikehittämistä Joensuussa \(pdf 5,99 Mt\)](#) Joensuun KAKE-hankkeen arviointijulkaisu, 2017

Tietopaketti on koottu osana ESR-kehittämistyötä

Tämä kumppanuusrahoituksesta kertova tietopaketti on koottu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Kumppanuusrahoitusmalli \(Innokyla.fi\)](#)

Ammattilaisten osallisuus edistää palvelujen vaikuttavuutta

Osallisuutta edistävä johtaminen tukee sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluiden ammattilaisten pyrkimystä tehdä oma työnsä kunnolla. Ammattilaiset ovat läheisesti tekemisissä paljon palveluja tarvitsevien ja heikossa asemassa olevien kanssa, joten ammattilaisille kertynyttä tietoa ja kehittämis ehdotuksia kannattaa hyödyntää, jotta palvelut olisivat mahdollisimman vaikuttavia.

Ammattilaisen osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa työssään ja käyttää ammattitaitoaan. Osallisuus työssä merkitsee kuulumista itselle tärkeisiin ryhmiin, verkostoihin ja työyhteisöön, jotka kannustavat ja rohkaisevat ammattilaista tuomaan näkemyksiään ja mielipiteitään esille. Ammattilaisen osallisuus vaatii aikaa, resursseja sekä mahdollisuuksia kehittyä ja oppia uutta.

Tässä luvussa esittelemme tavoitteita ja ratkaisuja ammattilaisten osallisuutta edistävän työn toteuttamiseen. Tavoitteiden saavuttaminen luo erinomaiset edellytykset myös asiakasosallisuuden toteutumiseen.

Pyri näihin tavoitteisiin, kun haluat vahvistaa niin ammattilaisen kuin asiakkaankin osallisuutta

1. Asiakkaan ja ammattilaisen välinen yhteistyö on sujuvaa

Toimivan yhteistyön edellytys on, että asiakas ja työntekijä tulevat kumpikin sosiaalisessa tilanteessa kohdatuiksi, kuulluiksi ja ymmärretyiksi. Asiakkaan osallisuus vahvistuu, kun hän tulee kohdatuksi toiveineen ja tarpeineen. Jouheva yhteistyö edellyttää työntekijältä seuraavien toimintatapojen omaksumista:

- **Luota asiakkaaseen.**
Kun asiakkaaseen luotetaan, hän rohkaistuu kertomaan asioistaan.
- **Kysy asiakkaalta itseltään, älä olet.**
Kysymysten tekeminen oletusten sijaan vähentää yhteistyöhön liittyviä epäluuloja ja luo asiakastyöhön turvallisuutta.
- **Asetu toisen asemaan.**
Ristiriitojen ratkaisu helpottuu, kun osaa katsoa asioita toisesta näkökulmasta.
- **Sopikaa tavoitteista yhdessä.**
Tavoitteiden toteutumisen kannalta on tärkeää, että asiakas on itse sitoutunut tavoitteeseen ja päättänyt tavoitteistaan yhdessä ammattilaisen kanssa.

Yhteisen tavoitteen saavuttaminen on helpompaa silloin, kun yhteistyö sujuu jouhevasti. Jouheva yhteistyö vaikuttaa asiakkaan ja ammattilaisen rooleihin. Valta ja vastuu jakautuvat tasaisemmin asiakkaan ja ammattilaisen kesken. Yhteisen ideoinnin ja mielekkään yhteisen tekemisen myötä asiakkaasta voi tulla jopa kehittämistyön kumppani. Asiakkaan ja ammattilaisen osallisuuden vahvistuessa paranee myös palvelujen laatu.

Palveluissa voidaan saada myös kustannushyötyjä, kun asiakkaan tiedot ja taidot otetaan paremmin huomioon. Joskus voi käydä myös niin, että yhteistyön myötä asiakas löytää sopivia vaihtoehtoisia tukimuotoja esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvelujen ulkopuolelta.

Lue myös: Kohti osallisuutta ja aktiivisuutta tukevaa sosiaaliturvaa – perustoimeentulon turvan ja palvelujen on tuettava toisiaan (s. 179)

2. Asiakastyöhön varataan riittävästi aikaa

Tapaamisten määrään, laatuun ja keston kannattaa panostaa. Luottamuksellisen asiakassuhteen rakentaminen vie aikaa. Ammattilaisilta saadun kokemustiedon mukaan tarvitaan ainakin kolme tapaamiskertaa ennen kuin luottamus syntyy. Kiiretön kohtaaminen on erityisen tärkeää heikoimmassa asemassa olevien ihmisten kohdalla. Kiireettömyys lieventää mahdollisia aiemmista kokemuksista syntyneitä epäluuloja.

Kun aikaa on riittävästi, ehditään asiakkaan toiveet ja tarpeet kartoittaa. Riittävän kartoituksen myötä palveluntarpeen arviointi, palvelusuunnitelma, lausunnot ja jatkotuen

suunnitelma vastaavat paremmin asiakkaan tarpeisiin ja toiveisiin. Tapaamisten sisältöjä voidaan kirjata muistiin yhdessä asiakkaan kanssa, jolloin asiakkaan voi olla helpompi sitoutua työskentelyyn yhteisen päämäärän eteen. Kirjauksia voi tehdä verkkopalveluun, jolloin asiakas voi tarkastella niitä itsenäisesti myöhemminkin. Ammatillaisen on tärkeää varmistaa, että asiakas osaa käyttää verkkopalvelua, että asiakas tietää miten verkkopalvelua käytetään, mistä tiedot löytyvät ja miten niitä käsitellään. Tämä lisää digiosallisuutta.

3. Hyödynnä verkostoja ja kokemustietoa

Osallisuus edellyttää verkostoitumista. Ammatillaisten osallisuus edellyttää suhteita asiakkaisiinsa, toisiin ammattilaisiin, työnjohtoon, työyhteisöihin, organisaatioihin ja yhteiskuntaan.

Ammatillaisten kannattaa pyrkiä hyödyntämään kokemustietoa. Kokemusosaajat ovat eritoten sosiaali-, terveys- ja hyvinvointityössä tärkeitä ja tukevat ammattilaista. Kokemustieto voi helpottaa asiakkaiden tavoittamista ja oikean avun löytämistä nopeammin. Kokemustieto auttaa myös ymmärtämään palveluihin saapumiseen ja käyttämiseen liittyviä esteitä.

Lue lisää: Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana (s. 112)

Lue lisää: Kokemusosaaminen (s. 103)

4. Työympäristö on joustava ja uudet ideat otetaan vastaan avoimesti

Työn kehittäminen ja työssä uudistuminen edellyttävät taloudellisten resurssien ohella kannustavaa työyhteisöä ja uusia ideoita tukevaa johtoa. Työntekijän tulee saada tilaa ja aikaa ammatilliselle kasvulle ja työssä oppimiselle.

Työmotivaatiota vahvistavat työyhteisöt, joissa työntekijöiden vaikuttamista tuetaan, ja joissa uudet ideat saa tuoda esille. Joustava työkuultuuri ja luottamus työntekijöiden ajankäyttöön tukevat työntekijöiden osallisuutta työpaikalla.

Toimintakulttuurinmuutos voi näkyä muutoksena työyhteisön vuorovaikutuksessa ja puhetavassa. Muutoksen myötä myönteinen suhtautuminen työhön ja työssä kehittymiseen vahvistuu. Muutos voi näkyä myös työntekijöiden aiempaa luovempaa ongelmaratkaisukykyä. Työssään valtaistuneet työntekijät ratkovat ongelmia luovasti ja innostuvat käyttämään osaamistaan yhteiseksi hyväksi.

Pelillisyyden hyödyntäminen voi muuttaa ammattilaisen ja asiakkaan rooleja

Pelillisuus ja leikkisyys luovat asiakastyöhön rennompaa ilmapiiriä ja mahdollistavat tasa-arvoisemman kohtaamisen. Pelillisten menetelmien hyödyntäminen voi muuttaa ammattilaisen ja asiakkaan rooleja: Ne vaativat heittäytymistä molemmilta ja asiakas voi myös

olla ammattilaista parempi pelillisyyden asiantuntija. Pelillisyyttä hyödyntäessä asiakkaan peleihin liittyvä asiantuntemus voi tulla arvostaen nähdyksi.

Lue lisää: Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä (s. 157)

Ohjeet on koottu osana ESR-kehittämistyötä

Tämä ammattilaisten osallisuuden kokonaisuus on koottu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Ammattilaisten osallisuus edistää palvelujen vaikuttavuutta \(Innokyla.fi\)](#)

Esimerkki: Puoli viiden taika

Suoja-Pirtti ry:n Korttelikaverit (STEA 2018–2020) on toimintamalli, jossa työntekijät viettävät aikaa asumisyksiköissä ja keksivät tekemistä yhdessä asukkaiden kanssa. Asukkaita tavataan kahden kesken tai porukalla, mikä kenellekin on sopiva tapa olla mukana. Välillä pelataan tai kokataan, välillä vain ollaan yhdessä ja jutellaan. Joskus lähdetään yksikön ulkopuolelle, esimerkiksi kahville, rannalle tai keilaamaan. Muutamia kertoja arjesta ja sen ympyriöstä on irrottauduttu myös syömällä ravintolassa, kokeilemalla lentämistä tuulitunnelissa ja yön yli kestäväällä mökkireissulla.

Korttelikavereiden periaatteet:

- Ihmiset kohdataan vertaisina. Korttelikaverilla voi olla omaa kokemusta päihteidenkäytöstä, mielenterveyden ongelmista tai asunnottomuudesta, mutta se ei ole edellytys korttelikaverina toimimiselle. Korttelikaveri saa olla vapaasti oma itsensä. Vertaisuus tarkoittaa korttelikavereissa ennen kaikkea sitä, että ihmiset pyritään kohtaamaan samanarvoisin, etteivät perinteiset valta-asetelmat päde.
- Korttelikaverit toimivat pääasiassa palvelujärjestelmän ulkopuolella, asukkaiden omassa elinympäristössä ja kansalaisyhteiskunnassa.
- Korttelikaverit sopeuttavat työtapsansa ympäristöön sopivaksi. Korttelikaverit voivat liikkua ja viettää aikaa asumisyksiköissä yksin tai pareina, mutta kokonaisuutena korttelikaverit muodostavat ryhmän, johon kuuluu yksi tai useampia sosiaalialan ammattilaisia, kokemusasiantuntija ja mahdollisuuksien mukaan muun alan ammattilaisia. Monipuolisuus on rikkautta.

Kaksi vuotta korttelikaveri-hanketta koordinoanut sosionomi **Emmi Vuorela** on myllännyt suhdettaan ammattilaisuuteen uusiksi. Prosessi on ollut antoisa, mutta yhteisen työskentelyn rakentaminen yhdessä vertaistyöntekijöiden kanssa ei aina ole ollut kivutonta. Eriytisesti ensimmäinen vuosi oli ajoittain raskas.

Muutokselle ja luottamuksen syntymiselle pitää antaa aikaa ja samalla on uskottava, että asiat järjestyvät ennen pitkää. Tukea yhteistyön kehittymiselle haettiin muilta vertaistyötä tekevilta sekä työnohjauksesta.

Toisen vuoden lopulla alkoi hahmottua, millaiset käytännöt ovat korttelikavereiden kohtaamistyössä vaikuttavia. Yllättävän pienetkin muutokset työtavassa näyttivät tuovan ammattilaisen ja asukkaan lähemmäs toisiaan. Yksi niistä liittyy kelloon.

”Kello neljän jälkeen tapahtuu jotain ihmeellistä. Ihmiset alkavat olla rennompia ja yksiköissä oleminen muuttuu. Virastoaika päättyy ja vapaa-aika alkaa. Myös pitkälle iltapäivään nukkuneet ja asioita hoitamassa olleet ihmiset saapuvat paikalle”, Emmi kertoo.

Emmi pystyy onneksi säätämään työaikaansa. Työajan säätely auttaa reagoimaan myös nopeasti muuttuviin tilanteisiin ja lyhyelläkin varoitusaikalla on mahdollisuus nähdä asukasta, lähteä mukaan käynnille tai vaikka uutta harrastusta kokeilemaan. Asumisyksiköiden ihmiset ovat myös pikkuhiljaa sisäistäneet korttelikaverien virka-ajasta eroavat aika-tilat ja ovat alkaneet toivoa heidän läsnäoloaan yhä enemmän iltaisin.

Vaikka työn tuloksellisuutta voidaan lisätä käytäntöjä muuttamalla, mekaaniset muutokset yksistään eivät tuota tulosta. On myös ymmärrettävä ihmiselämää – sen keskeneräisyyttä. Kun asiakas retkahtaa, on hyväksyttävä se, että retkahdukset kuuluvat aktiivisesta päihteidenkäytöstä pois pyrkivän elämään.

”Korttelikaverina pitää sietää keskeneräisyyttä. Retkahdus on ihmiselle itselleenkin pettymys ja retkahtajan lähipiiri pettyy samalla. Vastoinkäymisissä korttelikaveri voi olla kannatteleva voima.”

Myös luottamuksen rakentumiselle pitää antaa aikaa. Vaikeuksista toiseen rämpivä ja useita pettymyksiä elämässään kokenut ihminen voi olla arka ottamaan yhteyttä ja luottamaan uusiin ihmisiin. On käynyt niinkin, että asukas on liittynyt korttelikavereiden seuraan monta kuukautta mietittyään tai vasta muutettuaan pois asumisyksiköstä.

”Luottamuksen syntyessä voidaan alkaa puhua asioista. Usein keskustelujen aiheisiin tulee erilaisia syvyyksiä ja sävyjä kuin perinteisessä asiakkaan ja ammattilaisen asetelmassa. Nykyisessä työssäni näen ja kuulen ongelmista ja haasteista aikaisempaa rehellisemmin ja laajemmin, hieman erilaisesta näkökulmasta. Korttelikaverien kanssa ei tarvitse pelätä sanktioita tai saarinoja.”

Työmallissa on oleellista, että korttelikaveri on valmis pitämään yhteyttä ja pysymään mukana myös niinä hetkinä, kun tilanne muuttuu huonommaksi ja asukkaan usko omaan tilanteeseen alkaa hiipua.

Korttelikaverin ja asumisyksikössä asuvan ihmisen välisen suhteen hahmottaminen ja se-
littäminen on välillä vaikeaa, mutta Emmi ei halua tehdä siitä ongelmaa. Kun asia tulee pu-
heeksi hänen ja asukkaan välillä, siitä keskustellaan.

”Onks tää aina sun työaikaa?”, eräs asukas kysyi kerran Emmiltä. ”Kyllä –
yhdessä vietetty aika on aina työaikaa, mutta olen tässä todella aidosti läsnä
ja omana itsenäni”.

On tärkeää, että suhde perustuu luottamukseen ja rehellisyyteen. Suhteen määrittelystä
seuraavaa pettymystä ei voi aina välttää, sillä monilta kohtaamiltamme ihmisiltä puuttuu
elämästään heidän kaipaamiaan ihmissuhteita. Se tarkoittaa, että korttelikaveri joutuu
kohtaamaan myös ihmisten yksinäisyyden ja ystävien kaipuun.

Työ on välillä raskasta, mutta yhdessä koetut hetket ja onnistumisen kokemukset palkitse-
vat. Korttelikaverina Emmi saa käyttää omaa harkintakykyään ja luovuuttaan esimerkiksi
pitämällä asumisyksikön ihmisiin yhteyttä myös ei-perinteisin tavoin.

”Yhteydenpidon ei tarvitse perustua tietyn ongelman ympärille. Voimme ker-
toa puolin ja toisin päiviemme kulusta esimerkiksi viesteillä ja kuvilla. Aina ei
tarvitse olla edes mitään asiaa. Voimme vaikka pelata netissä laivanupo-
tusta.”

Kun työssä on vapautta, ammattilainen voi pitää yhteyttä arkisestikin, kuten ihmissuh-
teissa yleensä pidetään.

Aluksi onnistumisen kokemukset ovat usein pieniä, mutta rakentavat olennaisesti osalli-
suutta ja hyvinvoinnin edellytyksiä. Tie aktiivisesta päihteidenkäytöstä tai mielenterveys-
ongelmista takaisin järjestyneeseen arkeen on pitkä ja kuoppainen.

”Onnistumisen kokemus tulee, kun ihminen vastaa lähettämäni viestiin tai
tulee sopimaamme tapaamiseen. Se on aina hienoa, kun ihminen rohkaistuu
pyytämään apua. Tai kun menen pelaamaan yhdessä jonkun kanssa, se on
pieni irtiotto arjesta sille, joka yleensä on päivät pitkät yksin. Tai kun ihmi-
nen on saanut rohkeutta etsiä sanoja tunteilleen ja kokemuksilleen ja uskal-
taa kertoa niistä”, Emmin luettelema onnistumisten lista on pitkä.

Ilman näitä pieniä asioita ei ihminen ehkä koskaan ota ensimmäistä askelta muutoksen
tielle.

Sosionomi Emmi Vuorelan haastattelu on tehty vuonna 2019.

[Kokemosaaajien ja ammattilaisten työnohjaus \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/kokemosaaajien-ja-ammattilaisten-tyonohjaus)

Osallisuuden palaset

/ Ammattilaisten osallisuus

Ammattilaisten osallisuuteen liittyviä käytänteitä on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

[Ajankäytön riittävyys osallisuustyössä rakentaa luottamusta \(Innokyla.fi\)](#)

Työllisyys-, sosiaali- ja terveystaloudissa ammattilaisen ajallinen panostus palvelun käyttäjän tilanteen hahmottamiseen vahvistaa palvelun laatua. Riittävä paneutuminen asiakkaan tilanteeseen lisää työntekijän mahdollisuuksia muodostaa kattava kuva asiakkaan tilanteesta, hyödyntää verkostoja ja löytää apua. Kiireettömyys mahdollistaa myös yhteiskehittämisen, jossa asiakkaat toimivat ammattilaisten kanssa tasavertaisina.

[Ammattilainen digipalvelujen asiakkaana -verkkovalmennus \(Innokyla.fi\)](#)

Valmennuksen tarkoituksena on tuottaa ammattilaiselle kokemus asiakkaan roolista digitaalisen palvelun käyttäjänä. Tämä auttaa ammattilaista ymmärtämään asiakkaan näkökulmaa ja tarpeita, kun hän ohjaa asiakasta palvelun käytössä.

[Kotoutumisopas tukee ammattilaisen työtä \(Innokyla.fi\)](#)

Opas on työkalu maahanmuuttaneita kohtaaville ammattilaisille ja vapaaehtoisille. Oppaasta ammattilaiset ja vapaaehtoiset saavat tietoa virallisten kotoutumistoimien ulkopuolelle jääneiden henkilöiden arkeen liittyvistä asioista ja paikallisista perhepalveluista.

[Palvelun käyttäjät tutuksi \(Innokyla.fi\)](#)

Asunnottomat ihmiset tulevat palvelujärjestelmässä tutuiksi, kun he osallistuvat asunnottomuuden ennaltaehkäisyohjelman jalokauttamiseen. Asunnottomuuteen voidaan vaikuttaa mielekkäällä tavalla, kun asunnottomien ihmisten tilanteita ymmärretään kattavasti.

Työntekijän roolinmuutos (Innokyla.fi)

Työntekijästä tulee kanssakulkija, kuuntelija ja mentori. Työntekijä ohjaa, tukee ja rohkaisee palvelun käyttäjää oman tilanteensa arvioinnissa, asiakassuunnitelman tekemisessä ja osallistumisessa palvelun käyttäjälle sopivien palvelujen valintaan.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät ammattilaisten osallisuuteen:

- [Asiakastyön menetelmäkorteilla osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Digivuorovaikutus osallisuuden tukena asiakastyössä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kiertävä kokous vaikuttamiskeinona terveydenhuollossa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kokemusasiantuntija sairaanhoidon potilastyössä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kokemusasiantuntija sosiaali- ja terveydenhuollon vastaanottotyössä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Koppia asiakkaasta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kototori tukee kotoutujaa monialaisesti ja yhteisöllisesti \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kulttuurihyvinvointisuunnitelma edistää hyvinvointia ja osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Luontoseteli mielenterveyden edistämisen tukena \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallisuustyön vertaismentorointi \(Innokyla.fi\)](#)
- [Poikkeustilanteiden toimintamalli heikoimmassa asemassa olevien avun koordinointiin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Satelliittiyhteistyö palvelutarjottimen kokoajana ja uusien toimintamuotojen kehittäjänä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Vankitaustaisten asiakassuhteen rakennus dialogissa stigmoja murtaen \(Innokyla.fi\)](#)

Uudista asiakastyötä luovasti ja leikkisästi

Asiakastyötä tekevä ammattilainen, välillä kannattaa poiketa tavallisesta! Myönteiset ja yllättävätkin kohtaamiset voivat nimittäin saada liikkeelle isoja asioita silloin, kun asiakkaasi työstää kokonaisvaltaista asiaa, kuten työllistymistä, oppimista tai kuntoutumista.

- Perinteiset vastaanottotilanteet ohjaavat sekä ammattilaista että asiakasta tiettyihin käyttäytymismalleihin. Se voi tuottaa urautumista ja lukkiutumista kaavoihin.
- **Tavallisista vastaanottotiloista poikkeavat ympäristöt, luova toiminta, tarinat, leikit ja pelit** saattavat sen sijaan kääntää perinteisen ammattilaisen ja asiakkaan asenteleman hyvällä tavalla pääläelleen. Luovassa toiminnassa, tarinoidessa, leikkiessä tai pelatessa ammattilaisen ja asiakkaan keskeneräisyyden kokemuksesta tulee tuottavaa: ammattilainen auttaa laittamaan liikkeelle prosessin, joka jatkuu ammattilaisen ja asiakkaan yhteistyönä, mutta jonka asiakas vie omassa elämässään päätökseen.

Pienetkin totutusta poikkeavat hetket voivat käynnistää muutoksen

Ihmisen kiinnostus muutokseen syttyy tyypillisesti yksittäisestä ja hetkellisestä tekijästä. Sellaisia voivat olla hyväksyvä katse, tarina, musiikkikappale, liike, peli, leikki tai uusi ympäristö. Toistuessaan hetkellinen kiinnostus muuttuu omakohtaiseksi sitoutumiseksi.

Tavallisesta poikkeava toiminta, kuten luova toiminta, tarinoiminen, pelit tai luonnossa saaminen, voivat innostaa ihmisen muutokseen, vaikka hän kokisi keskeneräisyyttä. Tämä

koskee sekä asiakasta että ammattilaista. Innostavassa, rutiineista poikkeavassa toiminnassa keskeneräisyydestä tulee resurssi. Tämä voi innostaa asiakasta hakemaan omaehtoisia ratkaisuja oman elämänsä kysymyksiin. Keskeneräisyyttä ja jopa riittämättömyyttä kokevalle ammattilaiselle se avaa väylän etsiä ”laatikon ulkopuolisia” ratkaisuja.

Palvelun ja ulkopuolisen maailman välille ei saa jäädä kuilua, vaan palveluissa työstettyjen asioiden on siirryttävä vähitellen myös sisäiseksi tavoitteiksi ja arkisiksi tavoiksi. Luova toiminta, tarinat, pelit, leikit ja vastaanottotiloista poikkeavat ympäristöt rakentavat siltaa palveluista arkeen.

Sosiaalityöntekijät käyttävät työssään harkintavaltaa. Harkintavaltaa käytetään muun muassa päätöksissä, kuten taloudellisen tuen myöntämisessä tai psykososiaalisen tuen tarjoamisessa. Koulutuksen ja opetuksen ammattilaisilla on puolestaan pedagogista vapautta. Siksi sekä sosiaalityöntekijät että koulutuksen ja opetuksen ammattilaiset voivat kokeilla ja soveltaa asiakkaidensa kanssa erilaisia tekemisen tapoja.

Luovan toiminnan, tarinallisuuden, pelien, leikkien ja luontoympäristöjen hyödyt

- luova toiminta ja luontoympäristöt lisäävät tutkitusti hyvinvointia
- muuttavat ammattilaisen ja asiakkaan suhdetta aikaisempaa tasa-arvoisemmaksi
- tekevät keskeneräisyyden kokemuksesta tuottavaa
- auttavat asiakasta etäännyttämään vaikeasta elämäntilanteesta
- auttavat säätelemään tilannetta ja asioiden käsittelyä
- synnyttävät ja ylläpitävät kiinnostuksen muutokseen
- antavat oivalluksia ammattilaiselle

Vaikeiden asioiden parissa työskennellessä luovien menetelmien ja tarinallisuuden käyttö vaativat pedagogista tai muuta ammatillista osaamista.

Uudenlaisia asiakastyön menetelmiä

Esittelemme seuraavissa luvuissa erilaisia asiakastyön menetelmiä, joissa hyödynnetään tarinallisuutta, luovuutta, pelillisyyttä, luontolähtöisyyttä ja luontoympäristöjä.

- Tarinallisuus osallisuuden edistämisen keinona (s. 134)
- Luovat menetelmät vahvistavat osallisuutta (s. 151)
- Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä (s. 157)
- Luonto ja osallisuus (s. 163)

Menetelmät on koostettu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Uudista asiakastyötä luovasti ja leikkisästi \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi)

Kirjallisuus

Huhtinen-Hildén, Laura ja Isola, Anna-Maria (2019) [Reconstructing life narratives through creativity in social work](#). Cogent Social Sciences, 5:1

Kirsti Lonka: Oivaltava oppiminen (Otava, 2015)
[What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review](#). WHO, 2019.

[Luontoa elämään – toimintamalleja osallisuuden ja toimintakyvyn vahvistamiseksi: Luontoa elämään, luontoa kuntoutukseen \(Lapin ammattikorkeakoulu 2017\)](#)

[Kulttuurihyvinvointi ja taidelähtöiset menetelmät \(Thl.fi\)](#)

Tarinallisuus osallisuuden edistämisen keinona

Tässä luvussa kerromme, miten tarinallisuutta voidaan hyödyntää niin, että erityisesti heikossa asemassa olevien aikuisten ihmisten osallisuus lisääntyy. Kerromme, miten ja miksi tarinat lisäävät osallisuutta ja minkälaisia eettisiä kysymyksiä tarinallisuuden käyttöön liittyy.

Tarinallisuutta voidaan hyödyntää esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa, hyvinvoinnin edistämistyössä sekä sivistys- ja vapaa-ajan toiminnoissa. Kyseisten alojen ammattilaiset, vapaaehtoiset ja kokemusosaajat voivat tehdä yhteistyötä esimerkiksi kirjallisuusalan ammattilaisen kanssa. Tarinallisuuden hyödyntämistä ei ole kuitenkaan sidottu mihinkään tiettyyn palveluun tai toimintoon: sitä voi hyödyntää missä tahansa ihmisten välisessä koontumisessa ja kohtaamisessa.

Otathan huomioon, että tässä luvussa esitetyt ohjeet ja vinkit on tarkoitettu hyödynnettäväksi sosiaalisessa ohjauksessa ja arkisessa tekemisessä. Terapeuttisessa ohjauksessa tarinallisuuden hyödyntäminen vaatii omanlaistaan osaamista ja myös tiettyä varovaisuutta, koska tarinoiden voima voi olla vahva. Erityisesti lasten, traumatisoituneiden ja vanhojen ihmisten kanssa tarinallisuuteen liittyy erityispiirteitä, joihin on syytä tutustua erikseen.

Tarinat lisäävät ja ylläpitävät osallisuutta ja osallisuuden kokemusta

- Tarinoiden avulla ihminen tulee kuulluksi, mikä lisää merkityksellisyyden tunnetta.
- Tarinat rakentavat yhteenkuuluvuuden tunnetta.
- Muiden kertomat selviytymistarinat kannattelevat vaikeuksien keskellä.
- Tarinat tarjoavat suojaa, josta käsin oman elämän vaikeita asioita tai kipupisteitä voi tarkastella.
- Tarinat tarjoavat rentouttavan tilan, joka auttaa unohtamaan arjen vaikeudet hetkeksi. Silloin voi syntyä uusia oivalluksia.
- Tarinat tekevät ihmisten voimavaroja näkyväksi, jolloin ne ovat myös ihmisten itsensä paremmin käytettävissä.
- Tarinat tekevät erilaisia kulttuureita ja kohtaloita tutuiksi. Silloin voi syntyä ymmärrystä ja empatiaa muita kohtaan.
- Tarinat valavat uskoa muutoksen mahdollisuuteen.

Kerromme luvun mittaan lisää tarinallisuuden hyödyistä. Luvun lopusta löydät koosteen tutkimustuloksista (s. 146).

Mitä tarinallisuudella tarkoitetaan ja keskeiset käsitteet

Tarinallisuus on lähestymistapa, joka perustuu keholliselle, visuaaliselle, suulliselle tai kirjalliselle ilmaisulle. Tämän luvun eri osioissa kerrotaan tarkemmin, mitä tarinallisuus tarkoittaa eri tilanteissa.

Tarina on jostakin aiheesta kerrottu tapahtumasarja. Tarinan ei tarvitse olla tekstiä, vaan se voi olla ääntä, kuvaa tai liikettä tai niiden yhdistelmä. Se voidaan esittää runon, laulun, kuvan, tanssin tai puheen muodossa. Ihmisen hiljaista puhetta itselleen voidaan pitää myös tarinana.

Kokemukset ovat pysyviä, mutta tulkinnat niistä muuttuvat. Tarina elää, kun kertoja muuttaa näkökulmaa, kun hänen mielialansa vaihtuu, kun olosuhteet muuttuvat tai kun hän saa virikkeitä esimerkiksi jostakin kulttuurisesta tarinasta. Siksi joustavuus on tarinallisen lähestymistavan ehto.

Keskeisiä termejä:

- **Kulttuurinen tai kollektiivinen tarina** (engl. cultural narrative): Ihmisryhmillä, kansakunnilla ja kulttuureilla on sosiaalisia tarinavarantoja. Ne ovat pieniä tai suuria kertomuksia (mytologiat, sadut, kansanlaulut, populaarikulttuuri), jotka viestivät ja ylläpitivät esimerkiksi yhteisön, suvun tai kansakunnan historiaa, arvoja, perinteitä ja

rooli odotuksia sekä yhteisyyden tunnetta. Kulttuurisia ja kollektiivisia tarinoita voidaan käyttää hyvin erilaisiin tarkoituksiin.

- **Kokemustarina tai vertaistarina:** Samankaltaisessa tilanteessa elävät ihmiset ilmentävät, jäsentävät ja jakavat ajatuksiaan, tunteitaan ja kokemuksiaan tarinoina. Vertaistarinat ja kokemustarinat valavat uskoa ja avaavat uusia näkökulmia – myös muille ihmisille. Kokemustarinaa käytetään työvälineenä, kun työskennellään kokemusasajina. Kokemustarinat antavat myös tietoa palvelujen ja toiminnan kehittäjille.
- **Keholliset tarinat** (engl. embodied story, embodied narrative): Ihminen hahmottaa maailmaa kehonsa kautta. Asioiden koskettaminen ja käsittely, katsominen ja katseen vastaanottaminen, valpastuminen ja huomion kohdistaminen johonkin ovat kehollisia kognitioita, jotka auttavat ihmistä jäsentämään maailmaa ja kertomaan itsestä tarinaa. Jos ei ole ääntä tai sanoja jollekin kokemukselle tai jos ei ole halua käyttää niitä, tarinallisuudessa voi hyödyntää kehollisuutta.
- **Pienet tarinat** (engl. small stories): Tarina ymmärretään usein melko laajaksi ja jäsenytyneeksi kokonaisuudeksi, kuten kulttuuriset tarinat ja kokemustarinat ovat. Elämän ja arjen hallinnan näkökulmasta tärkeitä ovat kuitenkin myös pienet tarinat, joita ihmiset kertovat arjessa itselleen ja toisilleen. Ne eivät välttämättä etene ajallisesti loogisesti ja niissä on hiljaisuuksia. Aina niitä ei edes tunnista tarinaksi. Niiden avulla tulee näkyväksi esimerkiksi kertojan arvostamia asioita, onnistumisia ja harmin aiheita.
- **Tarinan hiljaisuudet** (engl. silences in narrative): Osa tapahtuneesta jätetään aina kertomatta – joko tarkoituksella tai epähuomiossa. Se saattaa herättää kuulijan kiinnostuksen. Kuulijan on kuitenkin hyvä kunnioittaa tarinan hiljaisuuksia, jos tarinan kertoja osoittaa haluttomuutensa niiden avaamiseen.

Tarinallisuuden käyttö asiakas kohtaamisissa

Asiakas kohtaamisissa tarinankerronnalla voi välittää tietoa sekä luoda ymmärrystä ja luottamusta asiakkaan ja ammattilaisen välille. Tarinat voivat auttaa asiakasta tulemaan kuuluksi, koska niiden avulla ihminen voi tehdä näkyväksi omia kokemuksiaan, tunteitaan ja muistojaan.

Erilaisissa kohtaamisissa, kuten asiakkaan ja ammattilaisen kohtaamisissa, tarinankerronta antaa sekä asiakkaalle että ammattilaiselle tilaa ja aikaa. Asiakkaan ei heti tarvitse osata ilmaista tarpeitaan ja odotuksiaan, vaan hän saa aikaa hahmottaa niitä kertoessaan tarinaansa.

Tarinallisuutta voidaan hyödyntää myös vahvistamaan asiakkaiden osallisuutta palveluissa ja palveluihin liittyvissä vaikuttamisen prosesseissa. Tarinallisuudesta muutoksen ja vaikuttamisen välineenä kerromme lisää seuraavissa osioissa.

Kuuntelija, näin voit edistää luottamuksellista tarinankerronnan tilaa:

- Ole läsnä ja osoita kiinnostusta, esitä tarinaa eteenpäin vieviä tai tarkentavia kysymyksiä, nyökyttele ja osoita ymmärrystä pienillä täytesanoilla. Näin autat kertojaa muistamaan yksityiskohtia ja yksityiskohdat jäävät myös paremmin sinun mieleesi. Kuuntele aktiivisesti tulkettavaa, vaikka et osaisi hänen kieltään. Jos asiakkaalla on avustaja, älä puhuttele avustajaa vaan aina asiakasta.
- Osoita aktiivista kuuntelemista käyttämällä kertojan sanavalintoja ja antamalla myönteistä palautetta. Näin rohkaiset kertojaa jatkamaan tarinaansa tai kertomaan lisää pieniä tarinoita.
- Kun kuuntelet ihmistä verkossa kuuntelu, kysyminen ja kunnioittaminen ovat avaintekijöitä luottamuksellisen ilmapiiriin kehittymisessä. Kun suhtaudut myönteisesti kohtaamaasi ihmiseen, sinun on helpompi kuunnella häntä. Kiinnitä videon välityksellä käytävissä keskusteluissa erityistä huomiota katseeseen. Hyväksyvä katse rohkaisee kertojaa.
- Yritä rentoutua, jotta pystyt eläytymään kertojan ilmaisuun. Ole läsnä koko kehollasi. Se auttaa usein ymmärtämään kertojaa. Vuorovaikutustilanteissa ihmiset yleensä haaveutuvat samankaltaisiin asentoihin ja peilaavat toistensa ilmeitä.
- Kunnioita sitä, että tarinassa ei kerrota kaikkea ja se sisältää hiljaisuuksia. Kertojalla pitää olla valta päättää, mitä hän ilmaisee. Se luo turvallisuutta, koska tarinankertojalla säilyy kokemus, että hän päättää tarinastaan.
- Heittäydy ja hylkää hetkeksi totunnaisuudet, kuten esimerkiksi asiakkaan ja ammattilaiseen liittyvät valta-asetelmat.

Kun asiakas kertoo tarinaansa vapaamuotoisemmin kuin tyypillisissä vastaanottotilanteissa, ammattilainen saa tärkeää tietoa auttaakseen asiakasta eteenpäin hänen toivomallaan tavalla. Vapaamuotoisuutta voidaan lisätä myös tilaratkaisuilla, jotka poikkeavat tyypillisistä vastaanottotiloista, tai vaikkapa kahvitarjoilulla.

Lue lisää: Uudista asiakastyötä luovasti ja leikkisästi (s. 131)

Työntekijät voivat hyödyntää **kulttuurisia ja kollektiivisia tarinoita** monenlaisissa tilanteissa. Tarinoiden kerronta sopii erityisesti sellaisten asioiden käsittelyyn, joissa on erilaisia näkökulmia. Vaarana voi kuitenkin olla, että kun jokin näkemys ihmisistä, yhteiskunnasta tai maailmasta kulkee suusta suuhun helposti toistettavana tarinana, näkemys voi yksipuolistua. Voi syntyä kielteisiä stereotyyppioita sisältäviä tarinoita erityisesti heikoimmassa asemassa olevista ihmisistä. Siksi työntekijän on syytä aika ajoin pohtia, millaisten tarinoiden kautta työtänsä ja asiakkaitaan hahmottaa.

Asiakkaista tehdyt kirjaukset voivat perustua työntekijän omiin tulkintoihin, jotka edelleen perustuvat kiteytyneisiin tarinoihin. Siksi asiakas ei välttämättä koe niitä omikseen.

Asiakkaan osallisuutta omassa elämässä voidaan lisätä sillä, että hänet otetaan mukaan tekemään kirjauksia. Tällaista tapaa kutsutaan **osallistavaksi kirjaamiseksi**.

Yksi eriarvoisuuden muoto on se, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevilla ei ole kokemuksiinsa sanoja tai he eivät uskalla tuoda esiin epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia. Ammatillainen voi käyttää **kokemus- ja vertaistarinoita** puheeksi ottamisen välineenä, jolloin esimerkiksi vastoinkäymistä läpikäyvä ihminen saa sanoja kokemukselleen. Tarinat ovat hyvä keino tehdä näkyväksi hiljaisia, vaiettuja ja ristiriitaisia kokemuksia, tilanteita ja asenteita.

Kerrottu ja jaettu tarina rakentuu kertojan ja kuuntelijan vuorovaikutuksessa. Kertoja tarvitsee luottamuksellisen ja rauhallisen tilan ja ajan tarinalleen. Vuorovaikutuksellisuus rakentaa myös kohtaamisen tilaa – luottamuksellista suhdetta asiakkaan ja ammattilaisen välille. Kuulluksi tuleminen lisää osallisuuden kokemusta.

Osallisuuden palaset

Nämä toimintamallit on kuvattu ja arvioitu Osallisuuden palaset -kehittämistyössä, jossa etsitään erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta lisääviä keinoja ja toimintatapoja. Arviot on tehty Sokra-koordinaation toimesta.

[Pelitarina sosiaalityön välineenä \(Innokyla.fi\)](#)

Pelitarinan avulla sosiaalityön asiakas kertoo ammattilaiselle elämäntarinansa pelaamisen kautta. Lähestymällä pelaamista positiivisesti ja painottamalla voimavaroja autetaan asiakasta löytämään uusia puolia itsestään ja rakennetaan luottamusta.

[Asiakasosallisuusryhmät vammaispalvelujen yhteiskehittämisessä \(Innokyla.fi\)](#)

Vammaispalvelujen asiakasosallisuusryhmissä lapset saavat äänensä kuuluville. Tapaamisissa on ollut mukana kuvitteellinen, palveluita käyttävä Dino-hahmo, jonka kautta lapset puhuivat näkemyksistään ja palveluistaan ja esimerkiksi liikkumiseen liittyvistä tarpeista.

[Digivuorovaikutus osallisuuden tukena asiakastyössä \(Innokyla.fi\)](#)

Toimintamalliin kootut vinkit tukevat luottamuksellisen tarinankerronnan tilan luomista etäyhteyksillä. Digitaalisessa ympäristössä tapahtuvassa asiakkaan kohtaamisessa voidaan hyödyntää erilaisia vuorovaikutustapoja ja -keinoja, jotka madaltavat osallistumiskynnystä sekä tukevat osallistujien omaehtoista ja yhdenvertaista osallistumista.

Muut hyvät toimintamallit ja oppaat

[Läsnäolo, kuuntelu ja kunnioitus tekevät myös etäkohtaamisesta inhimillisen \(THL-blogi 19.2.2021\)](#)

Tarina henkilökohtaisen muutoksen välineenä

Tarinallisuus voi tukea sekä henkilökohtaista että yhteiskunnallista muutosta. Keskitymme ensimmäiseksi henkilökohtaiseen muutokseen, mikä voi tietysti johtaa myös laajempaan vaikuttamiseen. Seuraavassa osiossa kerromme lisää siitä, millä tavoilla tarinallisuutta voi hyödyntää vaikuttamisen välineenä.

Huomioithan, kuten mainitsimme luvun alussa, että nämä ohjeet on tarkoitettu sosiaaliseen ohjaukseen ja arkiseen tekemiseen. Terapeuttisessa ohjauksessa tarinallisuuden hyödyntäminen vaatii omanlaistaan osaamista.

Tarina voi olla lopputulos, mutta sitä ennen **tarina on prosessi**, joka voi auttaa ottamaan etäisyyttä oman elämän kokemuksiin, tunnistamaan voimavaroja ja haavoittuvuuksiaan sekä ymmärtämään itseään. Oman tarinan raamit hahmottuvat, kun omaa elämää katsoo kauempaa. Raamien sisällä kokemuksia jäsennetään ja tarkastellaan uusista näkökulmista.

Taiteellinen toiminta antaa mahdollisuuden **symboliseen etäisyyteen** (taiteen metaforinen suoja), jolloin syntyy tilaisuus käsitellä epäsuorasti vaikeita asioita. Leikki toimii usein samoin. Taiteellinen toiminta voi vapauttaa kerronnan ja muistin, auttaa tarttumaan mielessä liikkuviin asioihin. Konkreettinen tekeminen voi aktivoita muistia eri tavoin. Taide on myös eräänlaista muodon antamista sisäiselle tarinalle, vaikkapa laulun, kirjoituksen tai maalauksen avulla.

Erityisesti pitkään jatkuneissa vaikeuksissa tai vastentahtoisessa yksinäisyydessä ihminen voi kadottaa yhteyden inhimillisiin tarpeisiinsa ja voimavarioihinsa. Lähimmäisen tai ammattilaisen kertomat **pienet tarinat**, muistelot ihmisestä tai valokuva-albumien selailu voivat tehdä näkyväksi taitoja ja ominaisuuksia, jotka ovat olleet piilossa. Ne voivat puolestaan synnyttää tarpeen luovuuteen, oppimiseen tai osallistumiseen. Tällöin voi syntyä uusia, elämää kannattelevia merkityksiä ja merkityksellisyyden kokemusta, jotka lisäävät tutkitusti ihmisen hyvinvointia ja suuntaavat katsetta tulevaan.

Tarinat ovat keino kokeilla mielikuvituksen tasolla erilaisia rooleja, tilanteita ja muutoksen mahdollisuuksia. Ihminen voi tarvita turvakseen tutun tarinan itsestään, elämästään tai maailmasta, mutta tarinalle on myös annettava tilaa muuttua. Esimerkiksi pitkään jatkuneiden vaikeuksien keskellä tai niiden jälkeen tarvitaan vaihtoehtoisia tarinoita. Vertaistarinat tarjoavat vaihtoehtoja ja oivalluksia. Niitä voidaan hyödyntää osana henkilökohtaiseen muutokseen tähtäävää työtä. Oman tarinansa voi kertoa toisin sekä itselleen, läheisilleen sekä muille ihmisille elämässään. **Vaihtoehtoisia tarinoita** voidaan luoda myös yhteisessä toiminnassa ja lopputulos voi olla esimerkiksi teatteriesitys. Vaihtoehtoisilla tarinoilla voidaan ottaa kantaa ja vaikuttaa.

Joskus voi tuntua, että omaan tarinaan ei ole riittävästi rakennusaineita. **Omien kokemusten jäsentämiseen voi löytyä tukea** kulttuurisista kertomuksista ja kulttuurisesta muistista, kuten tietokirjoista, romaaneista, lauluista, museoista ja niiden näyttelyistä.

Virikkeitä voi löytyä valokuva-albumeista ja kirjeistä sekä sosiaalihuollon ja terveydenhoidon potilasasiakirjoista. Voi haastatella sukulaisia, kuten sisarusia, lapsia, vanhempia tai muita huoltajia, isovanhempia ja serkkuja. Kun sukulaisten kanssa juttelee, voi virikkeenä käyttää omia tai sukulaisten valokuvia, perintöesineitä tai lapsuuden leluja. Sukulaisten kanssa voi myös lähteä juurimatkalle seudulle, jossa suku on asunut. Ystäviä, opettajia ja lastenhoitajia voi jututtaa. Itseen, läheisiään ja asiakkaitaan voi harjaannuttaa omasta elämästä kertomiseen houkuttelemalla esiin muistitietoa ja pieniä tarinoita.

Osallisuuden palaset

Nämä toimintamallit on kuvattu ja arvioitu Osallisuuden palaset -kehittämistyössä, jossa etsitään erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta lisääviä keinoja ja toimintatapoja. Arviot on tehty Sokra-koordinaation toimesta.

[Elävä Portfolio \(Innokyla.fi\)](#)

Elävässä Portfoliossa osallistuja oppii erilaisten taidelähtöisten menetelmien avulla löytämään vahvuuksiaan ja kertomaan niistä.

[Lastensuojelun kokemuksumppanin tarina \(Innokyla.fi\)](#)

Lastensuojelun asiakkuuteen liittyy usein vaikeasti hallittavissa oleva tilanne. Elämä saattaa edetä lyhyellä aikajänteellä sekä huolen ja ahdistuksen ehdoilla. Lastensuojeluun ja vanhemmuuteen liittyvien kokemusten jäsentäminen tarinaksi avaa uusia näkökulmia. Tarina on työkalu, jota voi hyödyntää lastensuojelun kokemuksumppanitoiminnassa. Malli sopii myös muun tyyppisten kokemusten työstämiseen ohjaajan ja ryhmän tukemana.

Tarinallisuuden hyödyntäminen yhteisessä toiminnassa ja vaikuttamisen välineenä

Tarinallisuutta voidaan hyödyntää yhteisessä toiminnassa, kuten ryhmätoiminnassa, harastuksissa tai koulussa. Tarinoita voidaan hyödyntää myös yhteiskehittämisessä ja vaikuttamisen prosesseissa. tarinat voivat luoda siteitä erilaisista yhteiskuntaryhmistä ja kulttuureista tulevien ihmisten välille, jos toiminnassa vallitsee avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri. tarinat lisäävät ymmärrystä erilaisuudesta, syrjinnän kokemuksista ja syrjivistä tai eriarvoistavista rakenteista.

Oman kokemustarinan kertominen on tapa vaikuttaa asioihin ja antaa vertaistukea muille. Tarinan voi kertoa esimerkiksi sairastamisesta, pakolaisuudesta, köyhyydestä, syrjinnästä tai palveluiden käytöstä. Omien kokemusten muokkaaminen tarinaksi lisää uskoa omiin mahdollisuuksiin ja auttaa tunnistamaan itsensä vaikuttajana. Kokemustarinan jakaminen parantaa usein myös vertaisen uskoa omiin mahdollisuuksiinsa. Kun huomaa, että omalla tarinallaan voi vaikuttaa, osallisuuden kokemus vahvistuu. Kokemusasiantuntijakoulutukset tarjoavat välineitä oman kokemuksen sanoittamiseen ja kokemusasiantuntijana toimimiseen.

Lue lisää: Kokemusosaaminen (s. 103)

Yhteisessä tekemisessä on tilaisuus jakaa **vertaistarinoita**. Kun oma tarina tulee kuulluksi ja hyväksyen vastaanotetuksi, osallisuuden kokemus lisääntyy, luottamus tulevaan voi palata ja uusia ajatuksia voi lähteä liikkeelle niin kuulijassa kuin kertojassakin.

Ryhmätoiminnassa ryhmän **yhteinen tarina** alkaa muotoutua, kun ihmiset liittyvät omilla tarinoillaan toistensa tarinoihin. Yhteinen tarina, joka rakentuu pienistä vertaistarinoista, tarjoaa tilaisuuksia myötätunnon ja ymmärryksen osoittamiseen ja vastaanottamiseen. Tarinankerrontaan on monenlaisia harjoituksia: osallistujia voi pyytää kertomaan esimerkiksi omiin kotiavaimiinsa, koruunsa tai vaatteisiinsa liittyvän pienen tarinan muille osallistujille. Kenenkään ei kuitenkaan tarvitse vastoin tahtoaan kertoa itsestään. Ryhmän yhteisen tarinan ei tarvitse olla sanallinen, vaan sitä voidaan rakentaa luovin keinoin esimerkiksi piirtämällä tai musisoimalla.

Yhteisestä tarinasta voi alkaa kehkeytyä paikallista toimintaa. Kiinnostava tarina houkuttelee erilaisia ihmisiä liittymään mukaan toimintaan. Se saattaa tuoda yhteen ihmisiä eri yhteiskuntaryhmistä. Esimerkiksi **kävelykierrokset** rakennetaan usein erilaisten tarinoiden varaan. Kierroksilla voidaan kertoa myös vaihtoehtoisia tarinoita, jotka lisäävät ymmärrystä erilaisissa tilanteissa eläviä ihmisiä kohtaan.

Yhteisissä hetkissä tai tarinakahviloissa ihmiset tarinoivat vapaamuotoisesti itsestään, elämästään tai jostakin teemasta. Ennen tilaisuuksia on hyvä sopia yhteisistä säännöistä. Osallistujia on hyvä muistuttaa kunnioittamaan omia ja muiden rajoja sekä tarinan hiljaisuuksia, eli asioita, joita kertoja on jättänyt tarkoituksella kertomatta.

Sadutus on menetelmä, jossa ihminen kertoo sadun tai tarinan. Ohjaaja kirjaa sen muistiin ja sen jälkeen lukee sen ääneen. Sadunkertoja voi vielä tämän jälkeen muuttaa tai korjata satuaan tai tarinaansa.

Musiikkia ja kuvataidetta voidaan hyödyntää ryhmässä monella tavalla. Musiikkiin liittyvä tarinatyöskentely voi olla hyvin pienimuotoista. Lempimusiikin kuunteleminen voi tuoda ihmiselle voimaa, turvaa tai lohtua. Ihmisiä voi pyytää soittamaan biisin, josta saa voimaa, tai muuten tärkeän kappaleen. Sävelmät ja sanoitukset ovat yhteisesti jaettava kulttuurista muistia, joka herättää muissa osallistujissa myös tunnelmia ja mielikuvia.

Sama pätee kuvataiteeseen. Taide kutsuu pohtimaan asioita oman elämäntarinan kautta. Ryhmässä voidaan tehdä vierailuja taidenäyttelyihin, virtuaalinäyttelyihin tai katsella yksittäisiä taideteoksia. Taideteosten äärellä kerrotaan sisäistä tarinaa, mutta taidekokemuksen jälkeen osia siitä on mahdollista jakaa myös muille. Kun osallistujat liittyvät keskusteluun omilla tarinoillaan, alkaa rakentua yhteinen kokemus ja tarina. **Yhteisötaide eli yhdessä luotu taideteos** on ilmentymä siitä, kuinka sisäiset tarinat rakentavat yhteisestä tarinaa.

Vaikuttamis- ja viestintäkampanjoissa ja tempauksissa voidaan hyödyntää tarinoita. Kampanjassa voidaan esimerkiksi kertoa tarinoita elämäntilanteista tai ihmisryhmistä, joihin liittyy paljon ennakkoluuloja. Tällöin kampanjassa pitää ehdottomasti olla mukana kyseisen ihmisryhmän edustajia ja hyödyntää heitä edustavien järjestöjen ja asiantuntijoiden osaamista. Ihmiset voivat kertoa tarinoita itse, tai sitten tarinoita voidaan käyttää anonyymimin esimerkiksi tekstimuodossa, piirroksina tai lukijan ääneen lukemana. Tutustu myös seuraavaan osioon, jossa kerrotaan median kiinnostuksesta tarinoihin ja miten siihen on hyvä varautua.

[Uskalla. It's possible! Unelmista totta -videosarja \(Youtube\)](#)

Lue lisää vaikuttamisen tukemisesta:

Kaikki mukaan – kansalaisvaikuttamisen vahvistaminen (s. 191)

Osallisuuden palaset

[Aistien tila sosiaalityön ympäristönä \(Innokyla.fi\)](#)

Aistien tila on julkinen tila, jota voi materiaalein, kuvin, äänin ja tuoksuin muokata kertomaan tarinoita erilaisista kohtaloista ja kulttuureista. Valmis tila kutsuu vuorovaikutukseen, kokemusten jakamiseen ja muisteluun.

[Vankilateatteri vapauttaa vangin roolista \(Innokyla.fi\)](#)

Vankilateatteri on vapautumisvaiheessa olevien ja vapautuneiden vankien yhteisöteatteri, joka vahvistaa voimavaroja, avaa uusia rooleja elämässä ja vähentää ennakkoluuloja. Ryhmän jäsenet päättävät yhdessä esityksen aiheen. Teatteria vetävät taiteen ammattilaiset. Tavoitteena on tarjota katsojille korkeatasoinen esitys.

Luovan ryhmätoiminnan malli

Mallissa kerrotaan, miten ryhmäprosessi etenee virittäytymisestä kokemusten työstämiseen, sanallistamiseen, jakamiseen ja hyväksyvään palautteeseen.

[Luova ryhmätoiminta lisää hyvinvointia \(THL 2019\)](#)

Lue lisää: Luovat menetelmät vahvistavat osallisuutta (s. 151)

[Hyvän mielen julkaisut – voimaannuttavia sanoja ja kuvia arjen iloksi \(Innokyla.fi\)](#)

Toimintaan osallistuvat kirjoittavat tekstejä ja ottavat valokuvia, jotka yhdistetään julkaisuiksi sosiaaliseen mediaan, lehteen tai muuhun tarkoitukseen. Hyvän mielen julkaisut ovat joustavaa luovaa toimintaa, jossa osallistujilla on mahdollisuus vaikuttaa ja ilahduttaa muita.

[Kokemusasiantuntija tuo työttömien äänen kuuluviin \(Innokyla.fi\)](#)

Kokemusasiantuntijat tuovat työttömien omaa ääntä tiedotusvälineisiin ja työllisyyspalveluihin. Heidän avullaan voidaan muuttaa mielikuvia työttömyydestä, kehittää ymmärrystä

työllisyyspalveluista ja muokata palveluita asiakaslähtöisemmiksi. Kokemusasiantuntija-koulutus antaa valmiuksia hyödyntää omaa kokemustarinaa vaikuttamistyössä.

Muut hyvät toimintamallit ja oppaat

- Tarinallisen ryhmätoiminnan menetelmä on kehitetty yhdessä ikäihmisten kanssa. Sen tavoitteena on nostaa esille myönteisiä kokemuksia elämän varrelta.

[Mun tarina ja sun tarina – Tarinallisen ryhmätoiminnan menetelmä \(Innokyla.fi\)](#)

- Odottamattomia aarteita -opas sisältää tarinoita, kuvia, musiikkia, liikkumista, sanoja ja mielikuvia hyödyntäviä harjoituksia kaikenikäisille sosiaali-, terveys- ja kasvatusalojen toimintoihin.

[Odottamattomia aarteita: Ilmaisia, leikkillisyyttä ja luovaa toimintaa ryhmässä \(Metropolia AMK 2018\)](#)

- Toivo-materiaalipankissa kerrotaan, miten henkilökohtaisia kokemuksia voidaan tarinallistaa draamatarinan, foorumiteatterin ja tarinateatterin keinoin ja miten näitä menetelmiä käytetään erityisten ryhmien, kuten vähäkielisten ja maahanmuuttajien kanssa.

[Tarinallisuus Toivo-oppimateriaalipankissa \(Sites.google.com/metropolia.fi\)](#)

- Hima & Strada -kaupunkikierroksilla kuljetaan asunnottomuutta kokeneen oppaan mukana kaupungin kiinnostavissa paikoissa, joihin liittyy erityinen tarina tai pala piiloon jäänyttä historiaa. Kierroksilla asunnottomuutta kokevista ihmisistä tulee näkyvämpiä kaupunkitilassa ja he saavat tilaisuuden rakentaa yhteistä tarinavarantoa ja vaikuttaa ihmisiin.

[Vaikuttamista kävelykierroksilla \(Hima & Strada\) \(Innokyla.fi\)](#)

- Yleensä lukupiirit kokoontuvat kirjastoissa tai kahviloissa. Kirjastosta juuret elämään -hankkeessa lukupiiri vietiin vankilaan.

[Lukupiiri meni vankilaan \(Helmet.fi\)](#)

- Satuja kapakassa on sosiaalityöntekijän ja kirjallisuusterapiaohjaaja Kirsi Marttisen keksimä käytäntö, joka antaa myös aikuisille mahdollisuuden tarinan viedä ja mielikuvituksen laukata.

[Satuja kapakassa \(Facebook.com\)](#)

- Sanoittamalla kaupunginomistajaksi -hankkeessa kehitettiin idea kiertävistä sanoitus-pajoista, jotka kiinnostivat ihmisiä. Biisin jakamisen myötä yksityisestä teoksesta tuli yhteinen kokemus. Biisinikkarointi vaatii kuitenkin aikaa.

[Kiertävä sanoittamo \(Humak.fi\)](#)

- Novellikoukku on Viikin kirjastossa alkanut ja suuren suosion saavuttanut säännöllinen tapahtuma, joka on levinnyt laajasti ympäri Suomen. Novellikoukussa kuunnellaan novelleja ja tehdään käsitöitä.

[Novellikoukku \(Helmet.fi\)](#)

- Lähde! Taiteesta voimaa arkeen -hankkeessa luotiin toimintamalleja, joissa taiteen ja kulttuurin keinoin lisätään aktiivista osallisuutta ja rakennetaan arjen mielekkyyttä.

[Taiteesta voimaa arkeen 2017–2020 \(Kulttuurikuppila.fi\)](#)

Tarinytöskentelyn etiikka

Tarinytöskentely edellyttävät eettistä sensitiivisyyttä. Kaikki tarinat eivät rakenna osallisuutta.

- Kun tarinoita jaetaan, on luotava yhteiset säännöt. Niitä ovat esimerkiksi:
- Osallistujat kertovat vain sellaisia asioita, joita kertoisivat muutenkin erilaisissa arkipäivän tilanteissa.
- Jos kyseessä on pieni ja luottamuksellinen ryhmä, voidaan erikseen sopia vaitiolosta.
- Kun kertoja kertoo, muut osallistujat keskittyvät kuuntelemaan. Kun kertojalle sopii, muut osallistujat esittävät tarkentavia kysymyksiä ja antavat myönteistä palautetta.
- Koska kertojalle on tärkeää tulla kuulluksi itsenään oman tarinansa kanssa, kuulijoiden ei pidä kertoa vuolaasti omista kokemuksistaan. Ne peittoavat helposti alkuperäisen kertojan tarinan alle.

Lisäksi ohjaajan ja ammattilaisen pitää pohtia seuraavia eettisiä kysymyksiä

Tarinytöskentelyn ohjaajan tai ammattilaisen on tunnistettava omat asenteensa ja valtasuhde, johon hän ja osallistujat asettuvat. On vältettävä tulkitsemasta kertojan tarinaa. Kertojalle on jätettävä tila oivalluksille.

Tarinytöskentelyä voidaan tehdä terapeuttisesti, mutta se vaatii ammatillisen erityisosaamisen. Arkisissa ei-terapeuttisissa palvelu- ja toimintaympäristöissä on ohjattava siihen, että kertoja pysyy psyykkisesti turvallisesti kokemallaan alueella. Jos asiakkaan mieli kaikesta huolimatta järkkyy, hänet on ohjattava ammattiavun piiriin.

Kokemusosaajat kutsutaan paikalle herättämään tunteita, jotta heidän kokemuksistaan voidaan oppia ja toimintakulttuuri voi muuttua. Tunteiden herättäminen on tärkeä tehtävä, mutta kokemusosaajien tehtävä ei saa tyypistyä vain siihen, vaan heidät on otettava mukaan keskusteluihin, neuvotteluihin ja kamppailuihin tekemään muutosta.

Media on kiinnostunut ihmisten tarinoista. Jos asiakas kertoo antavansa haastattelun medialle, ammattilainen voi valmentaa asiakasta haastattelua varten keskustelemalla muun muassa siitä, mistä asioista ihminen on valmis kertomaan, mitä oman tarinan kertominen tarkoittaa ihmisen läheisille ja millaisia läheisten tietosuojaan liittyviä asioita on otettava huomioon. Lastensuojelulaki esimerkiksi suojelee lasta tavalla, joka voi estää vanhempaa kertomasta lastensuojeluasiakkuudesta.

Kun mediassa kerrotaan muun kuin omaa tarinaa, siihen pitää olla lupa alkuperäisen tarinan kertojalta. Niin asiakkaiden kuin ammattilaistenkin on lisäksi hyvä olla tietoisia siitä, että sosiaalisessa mediassa kerrottuja tarinoita hyödynnetään usein poliittisin tai taloudellisin tarkoituksiin. tarinat voivat levitä sosiaalisessa mediassa hallitsemattomasti. Ne voidaan kehystää kertojan alkuperäisten tavoitteiden vastaisesti. Aina henkilökohtainen tarina ei myöskään ole paras tapa nostaa asioita esiin julkisuudessa.

Vinkkejä tilanteeseen, jossa oma tarina kerrotaan medialle, löytyy esimerkiksi Kuka kuuntelee köyhää -verkoston ja Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkoston (EAP-Fin) julkaisemasta oppaasta.

[Köyhä mediassa. Opas köyhyyttä kokeneelle \(2018\)](#)

Tarinoilla on vaarana ajan myötä yksipuolistua ja kaavamaistua, erityisesti jos niitä aletaan toistaa julkisessa keskustelussa. Kurjuudesta kertovat tarinat vetoavat kuulijoihin, mutta ne voivat sysätä vaikeuksien kanssa kamppailevia asemaan, jossa heillä on aikaisempaakin vähemmän mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Vastoinkäymiset koetaan aina yksilöllisesti, mutta niistä kerrotut tarinat ovat valikoima joidenkin ihmisten kokemuksia.

Esimerkiksi kertomus ylisukupolisesta huono-osaisuudesta, jossa huono-osaisuuden sanotaan siirtyvän helposti seuraavalle sukupolvelle, voi johtaa tilanteeseen, jossa ammattilainen tulkitsee asiakkaansa muutosmahdollisuuksia kielteisesti ottamatta hänen voimavarojaan huomioon. Kaavamaiset tavat kertoa vastoinkäymisistä voivat määrittää tarinan esittäjän itseymmärrystä ja kykyä tehdä kokemustaan näkyväksi. Jos helpoimmin saatavilla olevat tarinalliset kehykset eli kulttuuriset **mallitarinat** eivät istu omaan kokemukseen, saattaa ihminen kohdata merkittäviä sisäisiä ristiriitoja sekä vaikeuksia sanallistaa kokemustaan.

Mallitarinoita käsittelevä Ylen podcast:

[Hyvä lihava ja muita kertomuksia \(Areena.yle.fi\)](#)

Tarinoiden välineellisestä hyödyntämisestä sosiaalisessa mediassa:

[Mäkelä, Maria \(2019\) Totuuksia ja politiikkaa tarinallistuvassa mediaympäristössä. Tieteessä Tapahtuu, 37\(3\)](#)

Pienet onnistumistarinat tutkimusmenetelmänä

Pienet onnistumistarinat -arviointityökalun avulla voidaan arvioida osallisuutta lisäävän toiminnan vaikutusmekanismeja. Tutkimushaastatteluissa etsitään pieniä onnistumistarioita: millaisissa tilanteissa toimintaan osallistuneet ihmiset kokivat oman osallisuutensa lisääntyneen ja miksi? Tutkimus ei siis keskity ongelmiin, vaan onnistumisiin. Menetelmää voidaan käyttää myös kuvaamaan, mitä osallisuuden kokemuksen vahvistuminen merkitsee ihmisille.

Pienet onnistumistarinat -menetelmä sopii erityisesti osallisuuden kokemuksen tutkimukseen, koska tarina on myös voimavara haastateltavalle. Kun omista kokemuksista kerrotaan tarinoita, ne tehdään ymmärrettäväksi paitsi haastattelijalle myös itselle. Kertoja voi esimerkiksi tunnistaa itsensä tarinan toimijana, mikä voi valaa uskoa omiin toimintamahdollisuuksiin. Metodia voikin suositella erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuuden kokemusten selvittämiseen.

Lue lisää: Pienet onnistumistarinat -työkalu osallisuusvaikutusten arviointiin (s. 52)

Tämä tarinallisuudesta kertova tietopaketti perustuu tutkimukseen ja kehittämistyön tuloksiin

Tämä luku on kirjoitettu osana Sokra-koordinaation ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä, jossa kootaan ja arvioidaan erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta lisääviä malleja ja toimintatapoja. Osa luvussa esitetyistä toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta. Tiivistelmä tutkimustiedosta esitellään seuraavaksi.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Tarinallisuus osallisuuden edistämisen keinona \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi)

Tutkimuksesta tiiviisti: Tarinoiden hyödyt osallisuuden näkökulmasta

Tarinat auttavat ymmärtämään itseään, elämää ja maailmaa (Hänninen 1999, Huhtinen-Hildén & Isola 2019, Niiranen ym. 2022). Tarinallisuudella on havaittu hyötyjä erilaisissa ympäristöissä, kuten ryhmätoiminnassa, yksilökohtaisissa niin lähellä kuin etänä (Huhtinen-Hildén & Isola 2019, Georgieva & Georgiev 2019, Chan & Sage 2021), oppimisessa (De-lafield-Butt & Adie 2016, Kinossalo 2020) sekä kaupunkiympäristöissä (Dudek & Sikora 2022). Tarinallisuus rakentaa elämän hallittavuutta ja ymmärrettävyyttä ja siksi se rakentaa myös osallisuuden kokemusta (Isola, Virrankari & Hiilamo 2021).

Tarinoihin uppoutuminen ja mielikuvitukselle antautuminen auttaa ottamaan etäisyyttä arjesta. Se synnyttää oivalluksia (Green 2021, Shaffer ym. 2018, Huhtinen-Hildén & Isola 2019). Vaikeuksien keskellä luovuus usein piiloutuu, mutta tarinat auttavat herättämään sen henkiin (Koskinen 2007, Isola ym 2017, Fletcher & Benveniste 2022). Tarinallisuus voi auttaa rakentamaan merkityksellisyyden kokemusta (Huhtinen-Hildén & Isola 2019), mistä voi seurata esimerkiksi se, että ihminen alkaa tehdä hyvinvointiaan palvelevia valintoja. Tarinoilla, joiden äärellä voi virkistyä, on havaittu samanlaisia vaikutuksia (Fitzgerald 2020).

Tarinallisuus voi tarjota vaihtoehtoisia tapoja nähdä itsensä, ympäristönsä ja itsensä suhteessa ympäristöön (Koskinen 2007, Georgieva & Georgiev 2019). Osallisuuden kokemuksessa tärkeää on elämän hallittavuuden lisäksi se, että ihminen pystyy näkemään mahdollisuuksia (Virrankari & Isola 2021) ja kokee merkityksellisyyttä ja yhteenkuuluvuutta (Isola, Virrankari & Hiilamo 2021). tarinat rakentavat osallisuutta myös silloin, kun ihminen kokee yhteenkuuluvuutta tarinan henkilöiden kanssa, kuten usein tapahtuu kokemustarinoiden kohdalla (Fitzgerald 2020). Muiden kertomat tarinat voivat kannatella vaikeissa tilanteissa (Kinossalo 2020). Kokemustarinat rakentavat sekä kertojan että kuulijan osallisuutta kuuluksi tulemisen ja merkityksellisyyden kokemuksen ansiosta (Jones & Pietilä 2020, Isola ym. 2020).

Tarinat voivat myös tarjota (metaforisen) suojan, jonka turvin voi käsitellä piilossa olevia tunteita ja tarpeita (Känkänen, Pääjoki & Manninen 2021). Osallisuuden kokemuksen kannalta tärkeää on säilyttää ja löytää yhteys omiin tunteisiin ja tarpeisiin (Isola ym. 2017).

Tarinallisuuden avulla voidaan siis monipuolisesti lisätä ihmisten osallisuutta – niin osallisuutta omassa elämässä, osallisuutta yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa kuin osallisuutta yhteisestä hyvästä.

Lue lisää eri osallisuuden osa-alueista (s. 22)

Kirjallisuus

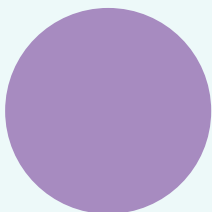
- Chan, Chitai & Sage, Melanie (2021) [A narrative review of digital storytelling for social work practice](#). Journal of Social Work Practice, 35:1, 63–77.
- Delafield-Butt, Jonathan & Adie, Jillian (2016) [The Embodied Narrative Nature of Learning: Nurture in School](#). Mind, Brain, and Education. 10. 117–131.
- Dudek, Karolina & Sikora, Slawomir (2022) Urban walks: Footsteps, narratives, and the storied city. Narrative Culture 9(2), 256–279.
- Fitzgerald, Kaitlin, Paravati, Elaine, Green, Melanie, Moore, Melissa & Qian, Jeffrey (2020) [Restorative Narratives for Health Promotion](#). Health Communication 2020 Mar;35(3): 356–363.
- Fletcher, Angus & Benveniste, Mike (2022) [A new method for training creativity: narrative as an alternative to divergent thinking](#). Annals of the New York Academy of Sciences 1512: 29–45.
- Georgieva Iva & Georgiev, Georgi (2019) [Reconstructing Personal Stories in Virtual Reality as a Mechanism to Recover the Self](#). Int J Environ Res Public Health. 2019 Dec 18;17(1):26.
- Green, Melanie (2021) [Transportation into Narrative Worlds](#). Teoksessa Lauren B. Frank & Paul Falzone (toim.) Entertainment-Education Behind the Scenes. Palgrave Macmillan Cham.
- Huhtinen-Hildén, Laura & Isola, Anna-Maria (2019) [Reconstructing life narratives through creativity in social work](#). Cogent Social Sciences, 5:1.

- Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere University Press.
- Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) [Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa](#). Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL), Työpäpaperi 33/2017
- Isola, Anna-Maria, Virrankari, Lotta & Hiilamo, Heikki (2021) [On Social and Psychological Consequences of Prolonged Poverty—A Longitudinal Narrative Study From Finland](#). *Journal of Social and Political Psychology*, 9(2), 654–670.
- Isola, Anna-Maria, Saarto, Sanna, Inkinen, Katri & Kallio, Minttu (2022) [Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuskumppanuus: Onnistumisia ja oppeja](#). Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL), Tutkimuksesta tiiviisti 42/2022
- Jones, Marjaana & Pietilä, Ilkka (2020) [Personal perspectives on patient and public involvement – stories about becoming and being an expert by experience](#). *Sociology of Health and Illness* 42:4, 809–824
- Kinossalo, Majju (2020) *Tarinan voima opetuksessa*. PS-Kustannus.
- Koskinen, Anna-Kaisa (2007) [Vaihtoehtoinen tarina – Mitä on sosiaalinen muutostyö?](#) Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 14.
- Känkänen, Päivi, Pääjoki, Tarja & Manninen, Marko (2021) [Promoting capabilities with a drama workshop among foster care adolescents](#). *Child & Youth Services*, 43:3, 290–308.
- Niiranen, Janette & Isola, Anna-Maria & Känkänen, Päivi & Manninen, Marko (2022) [Constructing Narrative Identity and Capabilities of Finnish Reform School Adolescents](#). *Child Adolesc Soc Work Journal*.
- Shaffer, Victoria & Focella, Elizabeth S. & Hathaway, Andrew & Scherer, Laura D. & Zirkund-Fisher, Brian J. (2018) [On the Usefulness of Narratives: An Interdisciplinary Review and Theoretical Model](#). *Ann Behav Med*. 2018 Apr 19;52(5): 429–442.
- Virrankari, Lotta & Isola, Anna-Maria (2021) [Miten käy mahdollisuuksille köyhyydessä?](#) *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (2021):3

Osallisuuden palaset

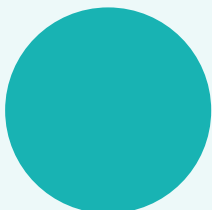
/ Tarinallisuus

Tarinallisuuteen liittyviä menetelmiä on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

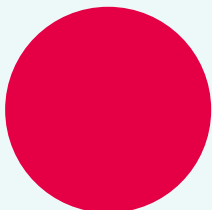
[Aistien tila sosiaalityön ympäristönä \(Innokyla.fi\)](#)

Aistien tila on prosessi, jossa julkinen tila muokataan moniaistiseksi kokemukseksi tuomalla sinne materiaaleja, kuvia, ääniä ja tuoksuja. Aistien tila tekee itselle tai ryhmälle tärkeitä asioita näkyväksi. Valmis tila kutsuu vuorovaikutukseen, kokemusten jakamiseen ja muisteluun.

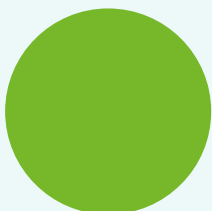
[Hyvän mielen julkaisut – voimaannuttavia sanoja ja kuvia arjen iloksi \(Innokyla.fi\)](#)

Osallistajat kirjoittavat tekstejä ja ottavat valokuvia, jotka yhdistetään julkaisuiksi sosiaaliseen mediaan, lehteen tai muuhun tarkoitukseen. Hyvän mielen julkaisut ovat joustavaa luovaa toimintaa, jossa osallistujilla on mahdollisuus vaikuttaa ja ilahduttaa muita.

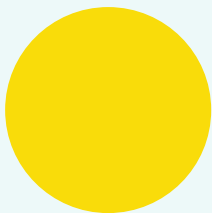
[Lastensuojelun kokemuskumppanin tarina \(Innokyla.fi\)](#)

Vanhemmuuteen ja lastensuojeluun liittyvät kokemukset jäsenetään tarinaksi. Tarina on työkalu, jota voi hyödyntää lastensuojelun kokemuskumppanuudessa. Tarinallistaminen vahvistaa lastensuojelun asiakasvanhempien roolia lastensuojelun kokemuskumppaneina.

[Menneisyys meissä -ryhmätoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

Pienryhmä tarkastelee omaa, suvun ja paikkakunnan menneisyyttä. Näin voidaan kokea osallisuutta yhteiseen historiaan. Menneen vaikutuksia tarkastelemalla osallistuja voi ymmärtää omaa paikkaansa historiassa sekä valita, mitä vie menneestä tulevaan.

[Vankilateatteri vapauttaa vangin roolista \(Innokyla.fi\)](#)

Vankilateatteri on vapautumisvaiheessa olevien ja vapautuneiden vankien yhteisöteatteri, joka vahvistaa voimavaroja, avaa uusia rooleja elämässä ja vähentää ennakkoluuloja. Teatteria vetävät taiteen ammattilaiset.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät tarinallisuuden:

- [Aistien tila sosiaalityön ympäristönä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Digivuorovaikutus osallisuuden tukena asiakastyössä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Elävä portfolio - oman osaamisen tunnistamisen prosessi \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kokemusasiantuntija tuo työttömien äänen kuuluviin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Pelitarina sosiaalityön välineenä \(Innokyla.fi\)](#)

Luovat menetelmät vahvistavat osallisuutta

Luovat menetelmät ovat edullisia ja tehokkaita keinoja hyvinvoinnin lisäämiseen ja työllisyyden edistämiseen – juuri sellaisia, joita kunnissa ja alueilla tarvitaan.

Luovan toiminnan tukena voidaan hyödyntää esimerkiksi erilaista kuunneltavaa musiikkia, lauluja, runoja, valokuvia, kortteja, liikkumista, tanssia, sirkusta, itselle tärkeitä esineitä, luontokappaleita, luontoympäristöjä, käden taitoja, musisointia sekä tunto- ja hajuaistiin perustuvia toiminnallisia harjoituksia.

Ollakseen aktiivinen yhteisönsä jäsen ja hallitakseen oman elämänsä kulkua, ihmisen tulee uskoa omiin mahdollisuuksiinsa. Vaikeuksien keskellä elävän ihmisen voi kuitenkin olla vaikea nähdä tarjolla olevia mahdollisuuksia, vaikka juuri sitä saatettaisiin tarvita vaikeuksista pääsemiseen.

Luovassa toiminnassa ihminen saa etäisyyttä arkeensa, uudenlaisia näkökulmia elämäänsä sekä merkityksellisyyden kokemuksia. Muodostuu ympäristö, jossa näköalat avautuvat ja omaa elämäntarinaa on mahdollista muovata vuorovaikutuksessa omiin tunteisiin ja kokemuksiin sekä toisiin ihmisiin.

Eri alojen ammattilaiset voivat hyödyntää luovia menetelmiä erilaisin tavoin ja omien ammatillisten kompetenssiensa rajoissa: tavoitteiden ja käytettyjen lähestymistapojen tulisi sopia yhteen.

Luovien menetelmien hyötyjä

- Asukkaiden hyvinvointi ja osallisuus lisääntyvät.
- Palvelujen tarve vähenee: luovat prosessit lisäävät osallisuutta ja väyliä kiinnittyä luovaan toimintaan myös varsinaisen ohjatun prosessin jälkeen.
- Palvelujen, esimerkiksi kuntoutuksen, tarve voi aluksi lisääntyäkin, mutta pitkällä aikajänteellä kustannukset vähenevät hyvinvoinnin lisääntyessä ja kuntoutumisen edessä; Verotulot lisääntyvät, kun ihmiset kuntoutuvat.
- Luovien alojen ammattilaisten hyödyntäminen muilla ammattialoilla lisää mahdollisuusajattelua ja luovuutta, mikä taas lisää työn tuloksellisuutta.
- Luovat menetelmät voivat vähentää työn kuormittavuutta (esim. hoitolaulu helpottaa vanhusten hoitotoimia).
- Luovien alojen ammattilaisten työnkuvien laajeneminen hyvinvointia lisäävän ryhmätoiminnan ohjaamisessa tuo uusia työllistymismahdollisuuksia.

Luovan ryhmätoiminnan malli: luova työote juurtuu osaksi ammattilaisten toimintaa ja kunnan palveluita

Luovan ryhmätoiminnan mallissa kunta palkkaa luovan pedagogin ohjaamaan luovia ryhmäprosesseja päiväkodeissa, varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, työ- ja toimintakeskuksissa, ryhmäsosiaalityössä ja vanhustenpalveluissa. Luovan alan ammattilaisen palvelus voidaan hankkia myös ostopalveluna.

Kokeiluvaiheessa pedagogi voidaan palkata esimerkiksi hankerahalla.

Luova pedagogi voi olla esim. musiikkipedagogi AMK, teatteri-ilmaisun ohjaaja tai yhteisömuusikko, jolla on koulutuksen ja ammatillisen suuntautumisen myötä kertynyttä ammat-tiosaamista taiteen soveltavaan käyttöön. Luova pedagogi työskentelee kasvatus-, sosiaali-, terveys- tai hoiva-alan ammattilaisen parina.

Luovaa toimintaa voidaan toteuttaa

- osana sosiaali-, hoiva-alan ammattilaisen tai opettajan ohjaamaa ryhmämuotoista toimintaa
- sosiaali- ja hoiva-alan ammattilaisen, opettajan ja taidepedagogin työparityöskente-lynä
- taidepedagogin tai taiteilijan tuottamana luovana prosessina tai impulssina (esimerkiksi esitys), jota sosiaali- ja hoiva-alan ammattilainen tai opettaja hyödyntää edelleen.

Luovia menetelmiä voidaan käyttää osana eri ammattilaisten työtä, mutta niiden ohjaami-seen tarvitaan täydennyskoulutusta. Täydennyskoulutusta tarjoavat muun muassa

ammattikorkeakoulut. Osaamista voi kartuttaa myös työparityöskentelynä alan ammattilaisen kanssa.

Tulevaisuudessa asiakas voinee osallistua luovaan toimintaan asiakassetelillä osana asiakasuunnitelman mukaista palvelua.

Luovien menetelmien tavoitteena ei ole luova lopputulos vaan prosessi

Luovan ryhmätoiminnan tavoitteena ei ole luova lopputulos vaan prosessi, joka etenee kokemusten ja niiden reflektoinnin kautta. Prosessi rikastaa yhteistä elämis- ja kokemismaailmaa.

Luovan ryhmäprosessin vaiheet

- virittäytyminen
- etäännyttäminen
- sanoittaminen
- jakaminen
- palaute ja hyväksyntä.

Prosessissa syntyvä luova virittäytyminen auttaa etääntymään omista kokemuksista. Sen jälkeen kokemuksia sanoitetaan niin sanoin, liikkein kuin muun luovan tuotoksen muodossa.

Kokemusten jakaminen, palaute ja hyväksyntä yksin ja yhdessä turvallisessa ilmapiirissä luo osallistujille kokemuksen itsestä hyväksyttynä osana ryhmää. Kokemusten käsittely auttaa näkemään oman elämäntarinan uudessa valossa ja avaa näkyville uusia mahdollisia elämänpolkuja.

Luovan ryhmätoiminnan malli perustuu kehittämistyöhön ja tutkimukseen

Luovan ryhmätoiminnan mallin ovat kehittäneet Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra ja Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisen kehittämishankkeen (SOSKU) Metropolian osahanke Elämäni sävelet osana Sokra- ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Kehittämisen- ja tutkimustyöstä kerrotaan lisää julkaisussa Luova ryhmätoiminta lisää hyvinvointia (Huhtinen-Hildén & Isola 2019).

Lue kokonaisuus verkossa:

[Luovat menetelmät vahvistavat osallisuutta \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/luovat-menetelmat-vahvistavat-osallisuutta)

Kirjallisuus

- Huhtinen-Hildén, Laura & Isola, Anna-Maria (2019) [Luova ryhmätoiminta lisää hyvinvointia](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 13/2019
- Huhtinen-Hildén, Laura & Isola, Anna-Maria (2020) [Systemaattisista havainnoista vaikutusten todentamiseen: Havainnointimalli luovaan ryhmätoimintaan](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 37/2020
- Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) [Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa](#). THL, Työpäperi 33/20217
- Huhtinen-Hildén, Laura & Isola, Anna-Maria (2018) Luovuus osallisuuden tukena – luovan ryhmätoiminnan malli. Teoksessa: [Odottamattomia aarteita: Ilmaisia, leikkisyyttä ja luovaa toimintaa ryhmässä](#). Metropolia-ammattikorkeakoulu
- Annerstedt, Matilda & Währborg, Peter (2011) [Nature-assisted therapy: Systematic review of controlled and observational studies](#). Scandinavian Journal of Public Health
- Berget, B., Braastad, B., Burls, A., Elings, M., Hadden, Y., Haigh, R., Hassink, J. & Haubehofer, D.K. (2010) [Green care: A conceptual framework](#). Wageningen university & research
- Laitinen, Liisa (2017) Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulu
- [Kulttuurihyvinvointi ja taidelähtöiset menetelmät \(Thl.fi\)](#)
- [Osallisuuden kokemukset kulttuurihyvinvointityön tavoitteena \(Taidetutka 21.11.2022\)](#)

Osallisuuden palaset

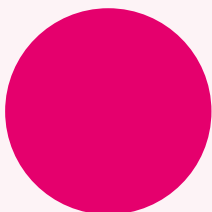
/ Luovat menetelmät

Luovia menetelmiä on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

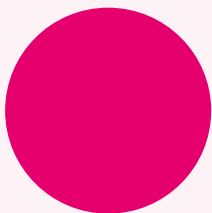
[Elävä portfolio – oman osaamisen tunnistamisen prosessi \(Innokyla.fi\)](#)

Elävässä Portfoliossa osallistuja oppii erilaisten taidelähtöisten menetelmien avulla löytämään vahvuuksiaan ja kertomaan niistä. Kyseessä on toimintamalli, jossa hyödynnetään erilaisia taidelähtöisiä, konkreettisia tehtäviä, joiden avulla osallistuja osaa käsitellä omaa tilannettaan. Toimintamalli mahdollistaa henkilölle itsestään kertomisen omannäköisellään tavalla.

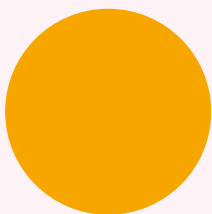
[Kulttuurihyvinvointisuunnitelma edistää hyvinvointia ja osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma tuo näkyviin sote-organisaatioiden hyvinvointia ja osallisuutta edistävän kulttuuritoiminnan ja juurruttaa sitä organisaatioiden pysyväksi käytänteeksi. Suunnitelmallisessa kulttuuritoiminnassa voidaan hyödyntää organisaatioiden työntekijöiden, asiakkaiden ja heidän läheistensä sekä ulkopuolisten toimijoiden osaamista esimerkiksi musiikissa, kuvataiteessa tai kirjallisuudessa.

[Luova toiminta keinona harjoitella epäonnistumista - Mokaamalla oppiminen \(Innokyla.fi\)](#)

Luovien menetelmien avulla harjoitellaan epäonnistumista ja käsitellään virheiden tekemisen pelkoa. Harjoittelu hyväksyvässä ilmapirissä vahvistaa nuorten elämäntaitoja, jotta koulutukseen ja työelämään siirtyminen olisi helpompaa.

[Luovat menetelmät osaksi nuorten palvelukokonaisuutta \(Innokyla.fi\)](#)

Luovat menetelmät tuodaan osaksi palvelukokonaisuutta. Nuorten elämätaitoja vahvistetaan muun muassa elokuva-, sirkus- ja teatteritoiminnan avulla, jotta koulutukseen ja työelämään siirtyminen olisi helpompaa.

[Taideprojekti nuorten hyvinvoinnin tukena \(Innokyla.fi\)](#)

Pajatyöskentelyssä toteutetaan taideprojekteja, jotka antavat haastavassa elämäntilanteessa oleville nuorille onnistumisen kokemuksia ja kannustavat nuoria projektin toteutukseen taidealan ammattilaisen ohjauksessa.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät luoviin menetelmiin:

- [Asiakastyön menetelmäkorteilla osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Etätyöpaja - elämyksiä ja mielekästä tekemistä yhdessä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kulttuuriluotsi – vapaaehtoinen tukena kulttuuriosallistumisessa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Taide-, kulttuuri- tai luontolähtöinen osallisuusverkosto \(Innokyla.fi\)](#)
- [Vankilateatteri vapauttaa vangin roolista \(Innokyla.fi\)](#)

Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä

Pelillisyyden maailma on laaja ja täynnä mahdollisuuksia. Pelejä ja pelillisyyttä on osattu hyödyntää viime vuosina monilla eri aloilla kuten oppimisen ja terveydenhuollon parissa. Myös sosiaalialalla tehdään entistä enemmän pelillisyyteen liittyvää kehittämistä ja käytännön kokeiluja.

Pelillisuus tarkoittaa pelien tavoitteellista käyttämistä tilanteissa, joissa asioita halutaan käsitellä mielekkäällä ja konkreettisella tavalla. Usein pelillisuus liitetään videopelien tai digitaalisiin peleihin, mutta myös perinteisemmät pelimuodot, kuten kortti- ja lautapelit, ovat hyödyllisiä.

Leikilliset ja pelilliset menetelmät kannattaa valita aina asiakkaiden tarpeiden mukaan. Niitä voi käyttää niin yksilö- kuin ryhmätyössä. Pelillisyyttä on totuttu käyttämään lasten ja nuorten kanssa, mutta yhtä hyvin sitä voi hyödyntää aikuisille suunnatussa toiminnassa.

Pelillisuus on voimavarakeskeinen menetelmä

Sen lisäksi, että pelillisuus helpottaa vaikeidenkin asioiden käsittelyä, pelaaminen voi hyödyttää pelaajaa myös monella muulla tapaa. Pelaamalla voi rentoutua, luoda uusia ihmissuhteita, saada onnistumisen kokemuksia, eläytyä toisen kokemukseen ja oppia uusia taitoja.

Pelillisyyteen liittyy myös leikillisuus. Leikillisuus on tutkimuksissa liitetty muun muassa masennuksesta, ahdistuksesta ja sairauksista toipumiseen, luovaan ongelmanratkaisuun ja myönteisten ystävyys-suhteiden syntymiseen. Leikillisuus ja pelillisuus ovat keinoja, joilla voi kasvattaa omia kykyjä, oppia kohtaamaan vaikeuksia ja siirtyä ongelmakekseisestä ajattelusta voimavarakeskeiseen ajatteluun.

Näistä syistä pelit ja pelillisuus ovat erityisen hyviä toimintatapoja, kun halutaan edistää kaikista heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta ja hyvinvointia.

Näin pelillisuus ja leikillisuus lisäävät osallisuutta

- Pelillisuus ja leikillisuus voivat kääntää asiakassuhteen uuteen asentoon ja purkaa valtasuhteita. Asiakas saattaa olla ammattilaista parempi pelillisyyden asiantuntija. Pelillisuus vahvistaa asiakkaan toimijuutta ja hänen peleihin liittyvä asiantuntemuksensa tulee arvostaen nähdyksi.
- Leikilliset ja pelilliset menetelmät mahdollistavat ammattilaisen ja asiakkaan tasa-arvoisemman kohtaamisen, kun molemmat ovat toimijoita. Menetelmät toimivat jäänmurtajina, auttavat luottamuksellisen suhteen luomisessa ja madaltavat asioimiskynnystä.
- Leikillisuus ja pelillisuus luovat rennompaa ja turvallisempaa ilmapiiriä, mikä helpottaa osallistumista. Pelaaminen mahdollistaa myös vain seuraamisen ja mukana olemisen.
- Pelillisuus ja leikillisuus antavat välineitä vuorovaikutukseen ja asiakkaan äänen kuulemiseen: luottamuksellisessa ilmapiirissä itsestä ja omista asioista kertominen sekä keskusteluun osallistuminen helpottuvat. Itsen ilmaisu myös muilla keinoilla kuin puhumalla mahdollistuu.
- Pelillisuus ja leikillisuus virittävät ja syventävät keskusteluja sekä helpottavat vaikeista asioista puhumista. Pelilliset työvälineet antavat keskustelulle turvallisen muodon ja tietyt sovitut rakenteet. Pelillisuus voi auttaa myös etäännyttämään asioita omasta itsestä ja auttaa tarkastelemaan omaa elämää ulkopuolisin silmin.
- Pelillisuus ja leikillisuus auttavat muodostamaan yhteisen käsityksen asiakkaan elämäntilanteesta ja arvioimaan sitä yhdessä. Pelillisyyden ja leikillisyyden hyödyntäminen lisäävät ammattilaisten ymmärrystä asiakkaiden kokemuksista ja toimintakyvystä. Asiakkaiden todelliset tarpeet ja palveluiden tarve selviävät kokonaisvaltaisemmin.
- Leikillisuus ja pelillisuus ovat keinoja, joilla voi siirtyä ongelmakeskeisestä ajattelusta voimavarakeskeiseen ajatteluun. Pelillisuus auttaa näkemään vahvuuksia ja kiinnostuksenkohteita.
- Ryhmissä pelillisuus ja leikillisuus luovat yhteisöllisyyttä ja positiivisia yhdessä olon kokemuksia. Pelin ja leikin kautta syntyy spontaania ryhmäytymistä. Pelatessa kaikki ovat tasavertaisia ja pelien tuoma jännitys tuo ihmisiä yhteen. Leikillisuus ja pelillisuus tukevat vertaistuellista keskustelua.
- Pelillinen sosiaalinen kuntoutus lisää hyvinvointia, voimaannuttaa ja tukee aktiivista kansalaisuutta.
- Leikilliset ja pelilliset menetelmät voivat motivoida asiakasta sitoutumaan palveluihin ja niiden avulla asiakas voi paremmin hahmottaa omia unelmiaan.

- Pelilliset ja leikilliset toimintatavat kannattaa suunnitella ja kehittää yhdessä asiakkaiden ja kokemusasajien kanssa. Ryhmiin kannattaa ottaa mukaan vertaisohjaajia ja asiakkaille voi myös rakentua uudenlainen kokemusasiantuntijan identiteetti. Pelamisen ympärille rakentunut kokemusasiantuntijuus sosiaalityössä on uusi asia.
- Leikillisuus ja pelillisuus tuovat uutta näkökulmaa ja mielekkyyttä paitsi palveluiden käyttäjille myös työntekijöille ja parantavat näin myös työhyvinvointia ja sitä kautta palvelujen laatua.

Ota nämä seikat huomioon, kun hyödynnät pelillisyyttä sosiaalityössä

- Pelillisuus ei ole itsetarkoitus. Työskentelyn pitää olla kunnioittavaa ja ihmisten on saatava itse päättää, mihin he osallistuvat. Keskeistä pelillisyyden ja leikillisyyden kohdalla on asiakaslähtöisyys ja yhdessä suunnittelu.
- Uudenlaisissa osallistavissa ja pelillisissä menetelmissä korostuu työntekijän rooli fasilitoijana, kanssaoppijana ja kumppanina. Heittäytyminen kannattaa!
- Työntekijän kannattaa tutustua menetelmiin etukäteen ja kokeilla niitä itse.
- Pelilliset menetelmät virittävät keskusteluja ja niille kannattaa luoda tilaa. Varaa aikaa kuulla asiakkaiden kokemuksia ja tarinoita.
- Ryhmissä on tärkeää huomioida kaikki osallistujat ja antaa tilaa osallistua omalla tavallaan.
- Organisaatiossa on tärkeää saada riittävät resurssit tehdä työtä uudella tavalla.

Katsaus perustuu kehittämistyön tuloksiin

Yllä esitetty perustuu PRO SOS -hankkeessa tehtyihin kokeilujen arviointeihin (asiakaspalautteisiin ja työntekijöiden ryhmähaastatteluihin), Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran Osallisuuden palaset -kehittämistyöhön sekä tutkimuskirjallisuuteen.

Liitteessä 1b: Painavaa kepeyttä asiakastyöhön – katsaus tutkimukseen ja palautteeseen leikillisyydestä ja pelillisyydestä (PRO SOS 2019)

PRO SOS -hanke kehitti pelillisyyttä sosiaalisessa kuntoutuksessa

Pääkaupunkiseudun PRO SOS -hankkeessa kehitettiin vuosina 2017–2019 leikillisyyttä ja pelillisyyttä hyödyntäviä sosiaalisen kuntoutuksen toimintatapoja ja selvitettiin, kenelle uudet palvelumallit sopivat parhaiten.

Kehittämistä tehtiin yhdessä kehittämällä. Yhteiskehittämisen ytimessä olivat pienet systemaattiset kokeilut aikuissosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen tiimien kanssa. Kokeilut suunniteltiin asiakastyössä asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistyönä. Hankkeeseen rekrytoitiin myös kokemusasiantuntijoita, joilla oli kokemusta peleistä ja pelaamisesta.

Hankkeeseen osallistuivat pääkaupunkiseudulla erityisesti nuoret aikuiset ja ulkomaalaista syntyperää olevat asiakkaat. Pelillisuus on hyödyllistä, kun työskenneltiin kotona paljon digipelejä pelaavien nuorten aikuisten kanssa. Pelilliset menetelmät tukivat myös niitä nuoria aikuisia, joilla on haasteita sosiaalisiin tilanteisiin liittyen ja vaikeuksia lähteä kotoa liikkeelle.

Kolmanneksi pelilliset ja leikilliset työmuodot sopivat erityisen hyvin pitkään kotona työtöminä olleiden maahanmuuttajien toimijuuden vahvistamiseen. Osallistujat kokivat, että pelillisyyttä hyödyntävissä ryhmissä oli helpompi luottaa viranomaisiin ja puhua rehellisesti omasta elämäntilanteesta.

Hankkeessa hyödynnettiin sekä digitaalisia että ei-digitaalisia pelillisyyden muotoja, viihdepelien ja hyötypelien mahdollisuuksia, pelin kehittämistä sekä oman pelitarinan kertomista.

[Pelillisyyden ja leikillisyyden toimintatapoja \(Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus\)](#)

[PRO-SOS-hankkeen verkkosivut](#)

Uudet tutkimusperustaiset toimintamallit:

- [Pelitarina sosiaalityön välineenä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Pelaaminen sosiaalisesti vahvistavana toimintana \(Innokyla.fi\)](#)
- [Pelillisuus ja leikillisuus arvioinnin apuna \(Innokyla.fi\)](#)
- [Pelin kehittäminen toimijuuden mahdollistajana \(Innokyla.fi\)](#)

Toimintamallit on arvioitu Sokra-koordinaatiohankkeen (THL) toimesta.

Kehitetyissä toimintamalleissa on paljon yhteisiä, osallisuutta lisääviä tekijöitä. Pelillisuus lisää asiakkaan osallisuutta omassa elämässä ja sopii hyvin yhteiskehittämisen tueksi luomaan innostavaa ja luovaa ilmapiiriä. Pelilliset toimintatavat lisäävät myös ammattilaisten osallisuutta ja työhyvinvointia.

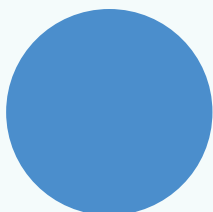
Lue kokonaisuus verkossa:

[Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuuden palaset

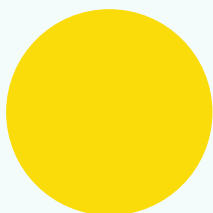
/ Pelillisuus

Pelillisyyttä hyödyntäviä toimintamalleja on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

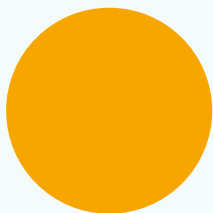
[Höntsäpesistä yhteisöllisesti ja yhdenvertaisesti \(Innokyla.fi\)](#)

Höntsäpesis on pesäpallon sovellus, joka tarjoaa helpon mahdollisuuden harrastaa liikuntaa yhteisöllisesti ja yhdenvertaisesti lähiympäristössä. Lajia voi harrastaa kuka tahansa, missä tahansa ja lähes millaisilla välineillä ja säännöillä tahansa.

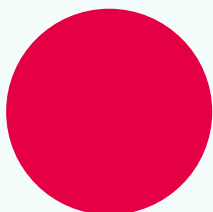
[Komppaa-pelit tukevat oppimisvaikeuksien tuomissa haasteissa \(Innokyla.fi\)](#)

Oppimisen vaikeuksia kokevat saavat tukea ja apukeinoja arjen, opintojen ja työelämän haasteisiin pelaamalla aiheeseen kehitetyt Komppaa-pelejä yhdessä vertaisten ja koulutetun ohjaajan kanssa. Pelejä voidaan pelata omatoimisesti tai soveltaa eri tarkoituksiin ohjaus-, valmennus- ja opetustyössä.

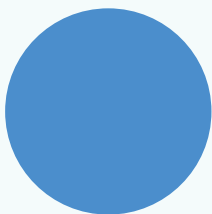
[Pelaaminen sosiaalisesti vahvistavana toimintana \(Innokyla.fi\)](#)

Peliryhmän tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen pelaamisen avulla. Toimintaa on kehitetty yhdessä asiakkaiden ja ammattilaisten kanssa osallistujien peliosaamista ja kiinnostusta hyödyntäen.

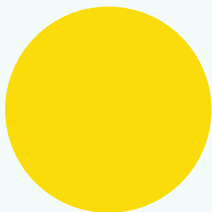
[Pelillisuus ja leikillisuus arvioinnin apuna \(Innokyla.fi\)](#)

Ryhmämuotoisessa sosiaalisessa kuntoutuksessa arvioidaan asiakkaan palveluntarvetta ja toimintakykyä pelillisyyttä ja toiminnallisuutta hyödyntäen sekä selkokielelle muokatun Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä -itsearviointimenetelmän avulla.

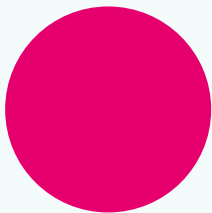
[Pelin kehittäminen toimijuuden mahdollistajana \(Innokyla.fi\)](#)

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä kehitetään peli yhteistyössä osallistujien kanssa. Ryhmässä toimitaan osallistujien tilanteet ja tarpeet huomioiden monipuolisia menetelmiä hyödyntäen. Osallistujat voivat tuoda ryhmään itselleen tärkeitä leikkejä ja kertoa itsestään ja esimerkiksi synnyinpaikastaan valokuvien, ruoan tai tanssin avulla.

[Pelisessiossa pelataan ja kehitetään yhdessä \(Innokyla.fi\)](#)

Pelisessioiden tavoitteena on ottaa digipelaaminen ja hyötypelit aktiivisesti käyttöön mielenterveystyössä sekä haastaa osallistujat pohtimaan käsityksiään pelaamisesta. Pelatessa testataan digitaalisia terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä pelejä ja tutustutaan pelillisyyteen.

[Pelitarina sosiaalityön välineenä \(Innokyla.fi\)](#)

Pelitarinan avulla sosiaalityön asiakas kertoo ammattilaiselle elämäntarinansa pelaamisen kautta. Lähestymällä pelaamista positii-visesti ja painottamalla voimavaroja autetaan asiakasta löytämään uusia puolia itsestään ja rakennetaan luottamusta.

Luonto ja osallisuus

Esittelemme tässä luvussa, miten luontoympäristöt ja luontolähtöiset toiminnot voivat lisätä erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta.

Erilaisia luontolähtöisiä toimintatapoja ja -malleja voidaan hyödyntää kuntien ja alueiden hyvinvointisuunnittelussa, sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluissa sekä koulujen ja päiväkotien opetuksessa.

Johdanto

Ihmisten arkiympäristö vaikuttaa hyvinvoinnin ja osallisuuden kokemuksiin. Luonto on olemassaolomme elinehto ja osa kulttuurista identiteettiä. Esimerkiksi luonto- tai viheralulla oleskelu ja liikkuminen, eläinten kanssa toimiminen sekä luonnonsuojelu ylläpitävät tätä yhteyttä.

Kaikilla tulee olla pääsy luonnon hyvinvointia lisäävien vaikutusten pariin. Luonnon hyvinvointivaikutuksia voidaan hyödyntää myös osallisuutta tukevista palveluista ja toiminnoista.

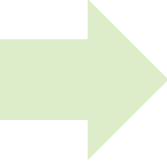
Esimerkiksi:

- Asunalueiden lähellä olevat, helposti saavutettavat ja esteettömät viheralueet tarjoavat kaikille mahdollisuuksia elpymiseen, virkistäytymiseen ja yhdessäoloon sekä stressistä palautumiseen.
- Lasten kasvuympäristönä luonto- tai viheralueet kannustavat liikkumaan ja viettämään aikaa yhdessä.
- Luonto- ja viherympäristöissä ihmiset pääsevät kosketuksiin terveyttä edistävien mikrobien kanssa, jolloin esimerkiksi riski allergioihin voi pienentyä.
- Alueiden asukkaiden ja eri sidosryhmien osallistaminen viheralueiden suunnitteluun vahvistaa asukkaiden suhdetta omaan lähiluontoonsa ja mahdollistaa paremmin sen, että alueet hyödyttävät tasapuolisemmin kaikkia asukkaita. Näin yhä useampi voi nauttia lähiluonnosta. Ihmisiä voidaan osallistaa kohentamaan elinympäristöään esimerkiksi osallistavan budjetoinnin kautta.
- Sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluissa voidaan hyödyntää esimerkiksi seinättömiä luontopajoja.
- Luontoa voidaan myös tuoda ihmisten luo, kuten tuomalla luonnonmateriaaleja sisätiloihin. Luonnon hyvinvointivaikutuksia voidaan tuottaa myös lisätyn todellisuuden tai virtuaalisuuden avulla.
- Ihmisen henkilökohtainen luontosuhde on jatkuvassa muutoksessa. Muuttaminen maalta kaupunkiin, kaupungista maalle tai kokonaan uuteen maahan voi synnyttää tarpeen uudenlaisen luontosuhteen muodostamiseen.

Luontoympäristöt virittävät meitä myönteiseen tunnetilaan. Luonto tarjoaa erinomaiset puitteet esimerkiksi rauhoittumiselle, itsetutkiskelulle ja itseymmärryksen lisääntymiselle, mutta toisaalta myös yhdessä tekemiselle ja kohtaamisille.

Luonnossa oleillessa voimme havainnoida ja oppia siitä, miten olemme yhteydessä toisiin ihmisiin, muihin olentoihin ja ympäristöömme. Yhteyden tunne voi lisätä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kokemuksia, mikä näkyy parhaimmillaan eri väestöryhmien lisääntyneenä vuorovaikutuksena ja haluna parantaa yhteisen elinympäristön laatua.

Osallisuuden ja osattomuuden teemat kietoutuvat vahvasti myös ilmastokriisiin, luontokatoon ja niiden torjuntaan. Näiden haasteiden edessä korostuu ihmisten hyvinvoinnin ja luonnon vahva yhteys. Lisäksi on arvioitava ympäristötoimien vaikutuksia ihmisten osallisuuteen.

Esimerkkejä osallisuutta lisäävistä luontolähtöisistä menetelmistä ja toiminnoista

Esittelemme seuraavaksi erilaisia osallisuutta lisääviä luontolähtöisiä menetelmiä. Luontolähtöisiä menetelmiä kutsutaan myös luontopohjaisiksi tai luontoperustaisiksi menetelmiksi.

Luontolähtöistä toimintaa voidaan toteuttaa erilaisten ammattilaisten, kuten sote-ammattilaisten ja luontoyrittäjien yhteistyönä. Toimintaa voidaan toteuttaa pysyvänä yhteistyönä, hankkeena tai ostopalveluna. Aloitteen tai ehdotuksen luontoperustaisen toiminnan käynnistämiseen voi tehdä asukas, joukko asukkaita, järjestö, paikallinen yritys, kunnanvaltuutettu tai kunnan työntekijä. Toimintaan liittyviä vastuita voidaan jakaa kunnan, järjestöjen, yritysten ja asukkaiden kesken.

Yleisesti ottaen on tärkeää, että luontolähtöiseen toimintaan osallistuvat kokevat tulevansa kohdatuksi kunnioittaen ja heitä innostetaan vuorovaikutukseen. Osallistujat tulee nähdä toimijoina, jotka voivat osallistua myös toiminnan suunnitteluun. Toimintaan osallistuville tulee etsiä heille sopivia luontolähtöisiä ratkaisuja, kuten luonnonhoitotöitä tai eläinavusteista toimintaa. Kaikki eivät välttämättä koe luonnossa toimimista omakseen, joten heille voidaan tarjota muunlaista toimintaa (kuten taidelähtöinen toiminta).

Luontopohjaisten toimintojen tulisi perustua yhteiskehittämiseen ja siihen, millaisia tarpeita osallistujilla on. Toiminnoissa voidaan lisäksi etsiä keinoja, joilla osallistujat voivat vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin laajemmin elinympäristössään.

Rakentamaton luonto tarjoaa tasa-arvoisen areenan kohtaamisille, koska se ei muistuta yhteiskunnan odotuksista. ja luontoelämyksiä voi jakaa yhdessä muiden kanssa. Toiminnallisuus luonnossa poistaa jännitteitä vuorovaikutustilanteista ja voi nopeuttaa ammattilaisen ja asiakkaan välisen luottamussuhteen syntymistä.

Luonnosta voidaan nauttia myös kaupunki- ja laitosympäristöissä sekä digitaalisesti. Tiloihin voidaan tuoda esimerkiksi kasveja, puita, vesielementtejä ja koulutettuja terapiaeläimiä. Luonnon elementtejä voidaan tuoda näihin ympäristöihin myös taiteen, käsityöiden, digitaalisten välineiden ja lisätyn todellisuuden avulla. Sosiaalisen median kautta voidaan jakaa omia luontokokemuksia esimerkiksi kuvien ja videoiden kautta. Kaukaisiin luontokohteisiin voidaan tutustua verkon välityksellä. Esimerkiksi Suomeen muuttaneet voivat siten esitellä entisen kotimaansa ympäristöä muille.

Luontoympäristöön liittyvissä päätöksissä ja toimissa on syytä noudattaa osallisuutta edistävän hallinnon periaatteita

Kun kunnissa, maakunnissa ja alueilla tehdään ihmisten elinympäristöön ja alueen luontoympäristöihin vaikuttavia valmisteluita, suunnitelmia ja toteutuksia, on tärkeää, että asukkaat ja paikalliset toimijat voivat osallistua ennakoivaan keskusteluun, suunnitteluun, toteutusvaiheeseen ja arviointiin. Heillä tulee myös olla mahdollisuus tehdä aloitteita ja

ehdotuksia ja olla neuvottelemassa siitä, mitä kunnassa ylipäänsä lähdetään tekemään ja mitä tavoitellaan. Tämä edellyttää julkisten toimijoiden, järjestöjen, yritysten ja kansalaisten välistä kumppanuutta, sekä yhteistuotannon ja yhteisluomisen mahdollistavat rakenteet, käytännöt ja kulttuurin. Erityistä huomiota tulee kiinnittää heikommassa asemassa olevien mahdollisuuksiin osallistua prosessin eri vaiheissa.

Lue lisää: Osallisuutta edistävä hallintomalli (s. 71)

Luontoseteli

Luontosetelillä voidaan hankkia luontolähtöisten menetelmien ammattilaisten asiantuntijuutta. Tätä varten tarvitaan tietoa paikallisista asiantuntijoista, jotka voivat tarjota luontoympäristössä tapahtuvaa ohjattua toimintaa asiakkaalle ja hänen kanssaan työskentelevälle työntekijälle. Setelillä voidaan hankkia esimerkiksi eläinavusteista toimintaa tai luontolähtöinen tuokio. Luontoseteliä voivat hyödyntää esimerkiksi kuraattori, opettaja, nuorisohjaaja tai nuorisotyönohjaaja, joka pohtii kuinka päästä alkuun tai eteenpäin tapaamansa nuoren kanssa. Tavoitteena voi olla esimerkiksi se, että asiakkaina olevien tunne- ja vuorovaikutustaidot lisääntyvät, he sitoutuvat ennaltaehkäisevien palvelujen käyttöön paremmin motivoivilla menetelmillä, ja heidän tarvitseman korjaavan työn tarve vähenee heidän saadessaan tukea jo varhaisessa vaiheessa.

[Luontoseteli mielenterveyden edistämisen tukena \(Innokyla.fi\)](#)

Keski-Pohjanmaalla on jo useiden vuosien ajan järjestetty maataloilille sijoittuvaa Green Care- päivä- ja työtoimintaa kehitysvammaisille palvelusetelien avulla. Centria-ammattikorkeakoulun opas esittelee toiminnasta saatuja kokemuksia.

[Osallisuutta luonnosta! Green Care -toiminta kehitysvammaistyössä \(Issuu.com\)](#)

Luontolähtöinen osallisuusverkosto

Paikallinen osallisuusverkosto voi tukea luontolähtöisten menetelmien juurtumista alueen ja kunnan toimintaan. Ideana on, että erilaiset hyvinvointia ja osallisuutta edistävät ammattilaiset ja heidän asiakkaansa sekä paikalliset luontotoimijat muodostavat osallisuusverkoston, joka toteuttaa luontolähtöisen toiminnon tai tapahtuman, joka lisää ihmisten osallisuutta ja hyvinvointia. Myös itse verkostoon osallistuminen lisää asiakkaiden ja ammattilaisten osallisuutta.

[Taide-, kulttuuri- tai luontolähtöinen osallisuusverkosto \(Innokyla.fi\)](#)

Luontokohteiden kunnostaminen ja ennallistaminen

Luontokohteiden kunnostamista ja ennallistamista voidaan tehdä vapaaehtoisvoimin talokootyönä tai osana kuntoutusta tai työpajatoimintaa. Työstä tulee maksaa palkka tai palkkio, ja toimintaan osallistuville voidaan tarjota erilaisia etuja. Kunnostaminen voidaan suunnitella osana osallistuvaa budjetointia.

Kunnostaminen voi tuottaa pysyviä hyviä vaikutuksia, kun esimerkiksi luontokohteisiin tulee kunnostamisen myötä uusia kävijöitä. Luontokohteiden kunnostamisella, kuten luontopolkujen opastetaulujen tekemisellä tai linnunpönttöjen rakentamisella, voidaan osallistaa osajia ja antaa heille tilaisuuksia toteuttaa itseään sekä saada osaamisensa näkyviin.

Luontokohteiden kunnostamisessa ja ennallistamisessa yhteys omaan elinympäristöön vahvistuu. Työn tuloksia voi käydä havainnoimassa pitkään ja nähdä, miten muut ihmiset nauttivat niistä ja saavat niistä hyvinvointivaikutuksia. Samalla vuodenvaihtoon liittyvät ilmiöt ja asiat tulevat eri tavalla havainnoitua. Tällä on merkitystä myös jatkuvuuden tunteen vahvistumiselle.

Kunnostus- tai ylläpitotöissä mukana olleet voivat esitellä kunnostettua ympäristöä sekä osana toimintaa että oma-aloitteisesti vapaa-ajallaan, ja voivat siten saada kiitosta ja arvostusta myös viiteryhmänsä ulkopuolelta. Näin myös ympäristötietoisuus ja luonnon hyvinvointivaikutukset kertautuvat sekä osallistujalle itselleen että alueella vierailevalle. Tämä voi entisestään aktivoida yhteisöä huolehtimaan ympäristöstä yhdessä. Yhteistyötä voidaan tehdä myös paikallisten yritysten ja yhteisöjen kanssa.

Lue esimerkiksi: [Luonnonhoitotöissä voi tehdä hyvää luonnolle ja muille ihmisille \(Innokyla.fi\)](#)

Luontoympäristöjen kunnostamisen kautta työllistäminen

Luontoympäristöjen kunnostamisen kautta työllistäminen voi vakiintua pysyväksi osaksi kunnan toimintaa, kuten lin kunnan toimintamallissa on tehty. Välityömarkkinat luodaan kunnan kyläverkostoon ja uusia työtehtäviä etsitään eri puolilta kuntaa. Kunta tekee kylissä toimivien yhdistysten kanssa luontokohteiden kunnostus- ja ylläpitosopimuksia, joissa sovitaan pitkään työttöminä olleiden työllistämistä.

[Työtä luonnosta lissä -hankkeen mallin kuvaus ryhmätyöllistämisen toimintamallin lopussa \(Innokyla.fi\)](#)

Työpajatoiminta seinättömällä luontopajalla

Seinätön luontopaja -toimintamallissa luontoon tukeutuvia menetelmiä hyödynnetään työpajatoiminnassa. Tavoitteena on toimintakyvyn ja osallisuuden vahvistuminen. Toimintaa voidaan toteuttaa erilaisissa luontoympäristöissä, maatilalla tai eläintilalla. Toimintaa voivat olla esimerkiksi metsätyöt, joilla edistetään metsän virkistyskäyttöä, koiratarhalla siivoaminen ja eläinten hoito, tai työskentely hevostallilla. Luontoa hoitaessa voi myös saada oman osaamisensa näkyville ja tuottaa paikallista hyvää.

[Seinätön luontopaja \(Innokyla.fi\)](#)

Osallistuva budjetointi

Osallistuvalla budjetoinnilla voidaan kehittää paikallisia luonto- ja viheralueita. Alueella järjestetään asukkaiden kokous, jossa päätetään kunnan varaaman määrärahan käytöstä ja kehittämiskohteesta. Keskeistä on saada määrärahalta aikaan jokin myönteinen,

asukkaiden arjessa näkyvä muutos. Muutoksella voidaan pyrkiä lisäämään esimerkiksi viheralueen viihtyisyyttä tai turvallisuutta.

Kehittämisedean suunnittelu ja toteuttaminen yhdessä yhdistää alueen asukkaita. Toiminta antaa asukkaille uskoa vaikuttamismahdollisuuksiin sekä tasavertaisia mahdollisuuksia toimia hyödyllisinä yhteisön jäsenenä, olla mukana tuottamassa yhteistä hyvää ja olla myös nauttimassa siitä.

[Osallistuva budjetointi – inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähiohjelmaan \(Innokyla.fi\)](#)

Yhteiskehittäminen luonnossa

Toiminnan kehittäminen luonnossa ja luontolähtöisin menetelmin näyttäisi olevan hyödyllistä. Yhteiskehittäminen perustuu pysähtymiselle asioiden äärelle, kuulemiseen ja kuuntelemiseen. Luonnossa ihmisten on helpompi ottaa vaikeita asioita ikään kuin ohimennen puheeksi, ja luontotoiminnan keskellä mieleen tulee erilaisia ajatuksia. Luontoympäristö näyttäisi myös helpottavan epämiellyttävien ja vaikeiden tunteiden esiintuomista ja sietämistä yhteisöissä.

Luontolähtöinen kuntoutus

Luontolähtöinen kuntoutus on pitkäkestoista ja säännöllisesti toistuvaa toimintaa, joka tapahtuu luontoympäristössä. Toiminta sisältää arkisia työtehtäviä, jotka voivat ympäristön ja vuodenajan mukaan liittyä esimerkiksi puutarhan- ja ympäristönhoitoon, eläintenhoitoon, kalastukseen, kädentaitoihin, patikointiin tai retkikohteiden huoltoon. Luontoympäristössä ja eläinten parissa toimiminen kuntouttaa toisaalta rauhoittamalla ja toisaalta aktivoimalla toimintaan.

[Luontolähtöinen kuntoutus \(Innokyla.fi\)](#)

Terveysmetsä-toimintamallissa ammattilainen voi ohjata asiakkaan ammatillisesti ohjatuille, koulutetun terveystieteiden ammattilaisille järjestämille luontoretkeille, tai hän voi itse koulutautua ohjaamaan asiakkaitaan luontomenetelmin. Terveysmetsä-toiminnassa luontoretket räätälöidään ryhmien tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti.

[Terveystieteiden mallit työ- ja toimintakyvyn edistämiseksi 01 \(Luke.fi\)](#)

Kokemus kuulumisesta yhteisöön ja paikkaan tukee toipumista. Ihmisille tutut paikat ja koettu paikan henki edustavat pysyvyyttä omien toimintavalmiuksien ja toimintaympäristön muuttuessa. Ympäristön tiedostaminen ja yhteinen jakaminen eletystä ja koetusta paikasta tukevat vaikeuksista toipumista. Luontolähtöisillä ryhmätoiminnoilla voidaan luoda mielenterveyskuntoutujien toipumiselle uusia ympäristöjä. Yhteisesti ryhmässä jaettu moniaistisia kokemuksia ja elämyksiä on mahdollista reflektoida, ja ne toimivat myös voimavarana arjessa.

[Paikan henkeä ja taidetta luonnon helmassa \(Taikusydän-blogi 18.10.2022\)](#)

[Henki ja elämä -hanke \(Mielenvireys.fi\)](#)

Eläinavusteinen toiminta

Eläinavusteisessa toiminnassa on mahdollisuus harjoitella vuorovaikutustilanteita ja kokeilla erilaisia rooleja turvallisesti. Eläinten kanssa voi heittäytyä turvallisesti vuorovaikutukseen, koska kohtaamisessa saa välittömän ja aidon palautteen sekä hyväksynnän ja läsnäolon tuntemuksia. Arat henkilöt voivat rohkaistua ja rohkeat voivat rauhoittua, ilman suoriutumispaineita tai pelkoa arvostelusta. Myös sanaton vuorovaikutus on luontevaa.

Eläimet ovat läsnä hetkessä eikä niillä ole ennakkoluuloja, joista pitäisi olla huolissaan. Koska jokainen kohtaaminen on ainutkertainen, uusiutuu myös luottamus yhä uudestaan. Turvallisuutta lisää myös se, että eläinten kanssa rohkaistuu harjoittelemaan samaa asiaa useita kertoja ilman epäonnistumisen pelkoa. Näitä elementtejä voidaan käyttää hyödyksi myös ympäristökasvatuksessa.

Eläinten kanssa toimiessa kasvaa myös ymmärrys siitä, että ihminen, muut eläimet ja ympäristö ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa, ja ihmisenkin terveys ja hyvinvointi ovat kytköksissä koko ekosysteemin tasapainoon. Näin osallisuus omaan elinympäristöön ja laajemmin koko ympäröivään maailmaan vahvistuu, ja voidaan havahtua myös tekemään tekoja luonnon hyväksi sekä vaikuttamaan monimuotoisuuden säilymiseen sekä ilmastonmuutoksen hidastamiseen.

[Tukikoirakkotoiminta \(Mielenterveysseurat.fi\)](#)

[Ressu-toiminta – Koira-avusteinen lasten ja nuorten tukihenkilötoiminta \(Ressutoiminta.fi\)](#)

[Eläinavusteinen psykososiaalinen kuntoutus \(Duodecim 2021\)](#)

[Millainen on hyvä eläinavusteinen interventio? Käsikirja eläinavusteisten menetelmien laadukkaaseen toteuttamiseen eri toimintaympäristöissä \(Kela 2021\)](#)

[Koira auttaa ja ilahduttaa \(Duodecim 2017\)](#)

[Sosiaalipedagoginen hevostointa \(Luonnonvarakeskus 2019\)](#)

[Perhehoitoliitto: Koira-avusteinen kasvatus \(pdf, 542 kt\)](#)

[Eläinavusteinen terapia. Katsaus tutkimuskirjallisuuteen ja toimintaan Suomessa \(Kela 2018\)](#)

Mäki, Jenni M ym. (2021) [Associations between dog keeping and indoor dust microbiota](#). Scientific Reports

Opaskortit luontotoiminnan järjestämiseen

Osallisuutta vahvistavan luontotoiminnan järjestämiseen on tehty opaskortit. Opaskorteissa kuvatussa toiminnassa voidaan esimerkiksi retkeillä, kunnostaa luonto- tai lähiympäristöjä, niittää niittyjä, hoivata eläimiä tai tarkkailla luontoa. Osallistuja voi kokeilla näin

erilaisia rooleja. Tavoitteena on olla korostamatta rooli odotuksia. Kokemusten ja onnistumisten myötä osaaminen ja rohkeus lisääntyvät.

Toimintaa voidaan toteuttaa liittämällä se osaksi jo olemassa olevaa toimintaa, kuten kuntouttavaa toimintaa tai työpajatoimintaa. Lisäksi toiminta tuo vaihtelua arkeen ja mielekästä tekemistä vaikka koko perheelle. Toiminnalla tuetaan myös omaehtoista luonnon hyvinvointivaikutusten hyödyntämistä. Opaskortteja on kehitetty kotoutumispalvelujen puitteissa.

[Opaskortit kotouttavaan luontotoimintaan \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi)

Luontokummi

Luontokummit voivat johdatella turvallisesti kokemaan luonnon hyvinvointivaikutuksia. Luontokummit ovat vapaaehtoisia, joilla on monipuolista luonto-osaamista. Luontokummin kohderyhmää voivat olla esimerkiksi haasteellisissa tilanteissa tai sosioekonomisesti heikossa asemassa olevien perheet. Yksi esimerkki on Suomeen muuttaneiden ihmisten tustuttaminen paikalliseen luontoon ja sen käyttötapoihin ja sitä myötä rohkaista käyttämään oman asuinympäristön lähiluontoalueita. Tämä lisää hallinnan tunnetta ja sujuvoittaa kotoutumista. Luontokummi-toimintaa on kehitetty muun muassa Luontoa toimintaan -hankkeessa (ESR 2018–2020) ja Päijät-Hämeen mielenterveystyön tuki Miete -yhdistyksessä.

[Luontoa toimintaan – yhteistyömalleja osallisuuteen -hanke \(ESR 2018–2020\)](#)

[Metsä tarjoaa terapiaa mielelle – Lahdessa aletaan kouluttaa vapaaehtoisia luontokummeja, jotka vievät mielenterveyskuntoutujia luontoretelle \(Uusi Lahti 27.5.2021\)](#)

Kaikille avoimet luontoympäristöt laajentavat elämänpiiriä ja lisäävät osallisuutta yhteiseen hyvään

Lähiseudun luontoympäristöt mahdollistavat toisten ihmisten tapaamisen lisäten sosiaalisia siteitä ja yhteisöllisyyttä. Tämä tukee myös eri väestöryhmien kohtaamisia. Esimerkiksi kävelyyn soveltuvat lähiympäristön alueet vaikuttavat ihmisten luottavaisuuteen ja sosiaaliseen osallistumiseen sekä siihen, että naapurit tuntevat toisensa paremmin. Luontoympäristöt tukevat positiivisia ja spontaaneja kohtaamisia, jos liikkumista ei ole rajoitettu.

Luontoympäristöissä ja luontolähtöisessä toiminnassa ihmiset voivat osallistua myös yhteisen hyvän tuottamiseen. Yhteistä hyvää tuottaessa voi kokea tekemisensä merkitykselliseksi ja saada arvostusta ja kiitosta muilta. Esimerkiksi viheralueita lisäämällä ja kunnostamalla voidaan lisätä alueen viihtyvyyttä, yhteisöllisyyttä ja tukea muiden asukkaiden mielen hyvinvointia. Asukkaat, järjestöt ja yritykset voivat tietyn ehdoin järjestää viher- ja luontoympäristöissä omaa toimintaa ja tapahtumia. Kaikki tämä lisää alueen elinvoimaa ja voi tuottaa jopa taloudellista arvoa.

Luonto on myös itsessään yhteistä hyvää. Osallisuuden kannalta on oleellista, että ihmiset pääsevät osalliseksi yhteisestä hyvästä ja nauttimaan siitä. Suomalainen ”jokamiehen-oikeus” saa tässä kontekstissa uuden merkityksen. Luonto on meille kaikille oikeus, ja siten myös oikeus hyvinvointiin ja osallisuuteen.

Ihmisten yhdenvertaista pääsyä luontoon ja siellä tapahtuvan yhteisen tekemisen äärelle voidaan edistää eri tavoin. Voidaan esimerkiksi luoda esteettömiä luontopolkuja ja uimarantoja, tai markkinoida toimintoja monikielisesti ja tehdä monikielisiä opasteita. Maksuttomat toiminnot tai ilmaisliput, ulkoiluvälineiden lainaus kirjastoista ja tuettu lomatoiminta mahdollistavat luonnosta nauttimisen eri tavoin. On myös tärkeää, että ympäristöt koetaan turvallisiksi ja turvallisuuteen panostetaan.

Erityistarpeita omaavien ihmisten pääsy luontoon voidaan taata erityisillä toimilla. Samalla on kuitenkin syytä pyrkiä siihen, että mahdollisimman moni pääsisi osallistumaan jo olemassa olevaan yleiseen toimintaan (kuten luonnossa järjestettävät tapahtumat, leirit, retket, lomailu tai vaikkapa metsästysporukat).

Lue lisää hyvin toimivista avoimista tiloista ja niiden osallisuutta lisäävistä vaikutuksista (s. 220)

Lue lisää: Osallisuus yhteisestä hyvästä (s. 26)

[Luontolähtöinen työpajatoiminta \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/luontolahtoinen-tyopajatoiminta)

[Perheiden luontolähtöinen ryhmätoiminta \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/perheiden-luontolahtoinen-ryhmatoiminta)

[Tilat yhdenvertaisuuden kokemuksen lähteenä: Tuettu lomatoiminta \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/tilat-yhdenvertaisuuden-kokemuksen-lahteenä-tuettu-lomatoiminta)

[Esteettömyys luontokohteilla \(Luontoon.fi\)](https://www.luontoon.fi/esteettomyys-luontokohteilla)

[Yleisimpiä näkövammaisten kohtaamia ongelmia rakennetussa ympäristössä \(Näkövammaisten liitto\)](https://www.nakovammaistenliitto.fi/yleisimpiä-näkövammaisten-kohtaamia-ongelmia-rakennetussa-ympäristössä)

[Jyväskylän Luontopysäkit-kartta joukkoliikenteellä saavutettavista luontokohteista](https://www.jyvaskyla.fi/luontopysakit-kartta-joukkoliikenteellä-saavutettavista-luontokohteista)

Luontolähtöisten menetelmien käytöllä voi olla myös muita osallisuutta tukevia kerrannaisvaikutuksia

Luontolähtöisten menetelmien käytöllä on myös muita osallisuutta ja kestäväää kehitystä tukevia kerrannaisvaikutuksia, jotka voivat tukea ja vakiinnuttaa osallisuuden edistämistyötä alueella. Luonnonvarakeskus Luken tutkimuksen tulokset viittaavat esimerkiksi siihen, että Green Care -toiminnan harjoittamisen myötä yrittäjien paikkasuhde muuttuu ja he vaalivat toiminnassaan kestäviä ja paikkaperustaisia ratkaisuja. He etsivät ja toteuttavat sellaisia (liike)toimintamalleja, taloudellisia ratkaisuja ja kumppanuuksia, joiden keskiössä ovat ihmiset ja sosiaalisen arvon luominen vastakohtana liikevoiton kartuttamiselle.

[Green Care -toiminta luo hyvinvointia ja vahvistaa paikallista kestäväää kehitystä \(Luonnonvarakeskus Luke, 27.5.2021\)](https://www.luke.fi/green-care-toiminta-luo-hyvinvointia-ja-vahvistaa-paikallista-kestavaa-kehitysta)

Moriggi, Angela (2021) [Green Care practices and place-based sustainability transformations: A participatory action-oriented study in Finland](#). Waningen University

Luontolähtöisten menetelmien hyödyt kansainvälisten tutkimusten perusteella

Tässä luvussa esitellyn kokonaisuuden tieteellinen pohja rakentuu osallisuuden teoreettiseen viitekehykseen (THL 2017), biofilia-hypoteesiin, psykofysiologisen stressin vähenemisen teoriaan (Stress Reduction Theory, SRT), tarkkaavaisuuden elpymisen teoriaan (Attention Restoration Theory, ART) ja ympäristöpsykologiaan. Esittelemme seuraavaksi tutkimustuloksia. Tutkimuskirjallisuus löytyy luvun lopusta.

Suurin osa tutkimuksista on toteutettu muualla kuin Suomessa ja moni niistä koskettaa kaupungeissa asuvia ihmisiä. Useimmissa tutkimuksissa kaupungit ovat isompia kuin suomalaiset kaupungit, mutta niiden tulokset antavat osviittaa luontoympäristöjen vaikutuksista myös Suomessa.

Luonto tukee osallisuutta omassa elämässä

Ihminen voi kokea osallisuutta luontokappaleiden ja luontopaikkojen kautta. Luontoympäristössä koettujen aistimusten ja elämysten avulla voi palautua, elpyä, virkistyä ja säädellä tunteitaan. Tämä edistää suoriutumista eri tehtävissä ja vähentää stressiä sekä masentuneisuutta.

Luonnon elvyttävien vaikutusten kannalta on tärkeää, että lähellä asutusta on riittävän isoja ja esteettisesti viehättäviä luontoalueita. Ulkoilukäynnit vähenevät sitä enemmän, mitä pidempi matka ulkoilualueille on. Välittömään elpymiseen riittää myös pienempi viheralue, jossa kasvillisuus erottaa tilan rakennetusta kaupunkiympäristöstä. Isommat ja pidempään oleskeluun sopivat viheralueet tuottavat suuremman hyvinvointivaikutuksen.

Luonnossa oleskelu herättää erilaisia mielikuvia, tunteita ja muistoja sekä saa mielikuvituksen liikkeelle. Luonnossa oleskelevan ajatukset vaeltavat tavallista positiivisemmin ja ihminen alkaa irtautua arkisista asioista. Luontokokemukset aktivoivat hermostoa eri tavalla kuin rakennetun ympäristön keskellä oleminen. Luonnon ilmiöiden tarkkailu auttaa keskittymään läsnäoloon, joka voi olla tietoista tai tiedostamatonta. On oletettavaa, että myös työpäivän aikana saadut luontokokemukset vähentävät koettua stressiä ja koettuja terveysongelmia.

Se, että luonnossa kiinnitämme huomiota myönteisiin asioihin ja ilmiöihin, tukee positiivisesti minäkuvaamme, joka muokkautuu jatkuvasti. Koska ihmisen luontosuhde elää ja muokkautuu, on siihen mahdollista vaikuttaa. Minäkuva määrittyy osin ihmisen tekojen kautta, mutta siihen vaikuttavat myös ympäristössä ja luonnossa tapahtuvat muutokset, joita havainnoimme.

Ihminen hakeutuu – sekä tiedostamattomien tarpeiden ohjaamana että tietoisesti – itselleen esteettisesti mieluisaan luontopaikkaan, jossa voi kokea levollisuuden tunteita sekä vapautumista eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista ja suorituksista vaatavasta yhteiskunnasta. Mielipaikoista haetaan hiljentymistä, rentoutumista, palautumista ja elpymistä kuluttavista ja kuormittavista tapahtumista Virkistyneenä ja sosiaalisista paineista vapautuneena jaksaa paremmin kohdata ja käsitellä erilaisia vaatimuksia ja huolia.

Terveytensä huonommaksi kokevat henkilöt, joilla on enemmän raha- tai työhuolia ja jotka elävät kriisiaikojia, hyötyvät emotionaalisesti eniten luonnon mielipaikkakäynneistä. Tutkimus toteutettiin pääkaupunkiseudulla.

Ohjatuilla luontokokemuksilla voi olla merkitystä siihen, miten kokonaisvaltaisesti luontokokemuksia koetaan. Ohjauksella voidaan muun muassa vähentää luontokokemuksiin liittyvää kielteisyyttä, jolloin ristiriitaisesti luontoa kokevat saavat myös mahdollisuuden luonnon hyvinvointivaikutuksiin.

Luonto tukee yhteisöllisyyttä, vaikuttamista ja osallistumista sekä vahvistaa yhteistä hyvää

Sen lisäksi, että lähiseudun viher- ja luontoympäristöissä on mahdollista tavata muita ihmisiä, ne lisäävät myös sosiaalisia siteitä ja yhteisöllisyyttä. Asuinympäristön koetun viherreiden yhteys psyykkiseen terveyteen osoittautui Australiassa tehdyssä tutkimuksessa selittyvän osittain sosiaalisella yhtenäisyydellä. Myös irlantilainen tutkimus osoitti, että lähiympäristön kävelyyn soveltuvat alueet ja puistot vaikuttivat politiikkaan osallistumiseen, ihmisten luottavaisuuteen ja sosiaaliseen osallistumiseen sekä siihen, että naapurit tunsivat toisensa paremmin.

Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa havaittiin, että kaupunkilaiset, joiden asuinalueella oli luontoympäristöä, pystyivät paremmin kohtaamaan ja käsittelemään merkittäviä elämän ongelmia, perheen sisäistä vihamielisyyttä ja henkistä väsymystä. Tutkimuksessa tarkasteltiin julkisomisteisia asuntoja ja niissä asuvia ihmisiä. Toisessa yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa, jossa tutkittiin tietyn alueen julkisomisteisia taloja, havaittiin, että mitä enemmän talon läheisyydessä oli viheraluetta, sitä vähemmän asukkaat kokivat pelkoa ja kohtasivat vihamielistä ja väkivaltaista käytöstä.

Eri puolilla maailmaa tehtyjen tutkimusten havaintoja viher- ja luontoympäristöjen osallisuutta tukevista ilmiöistä

Esittelemme alla olevassa listassa pääasiassa kansainvälisiä tutkimustuloksia viher- ja luontoympäristöjen hyvinvointivaikutuksista. Tulokset on luokiteltu eri osallisuuden osa-alueiden mukaan.

Lue lisää: Osallisuuden osa-alueet (s. 22)

1. Luonnon vaikutus osallisuuteen omassa elämässä

- Parantaa palautumista ja unen laatua.
- Auttaa kohtaamaan ja käsittelemään elämän ongelmia.
- Luonnossa oleilu ja luonnon näkeminen lieventävät kivun tunteita.
- Mikrobit suojaavat allergia- ja autoimmuunisairauksilta.
- Elvyttää tarkkaavaisuutta, laskee verenpainetta, sykettä ja hengitystiheyttä sekä stresseihormonien määrää ja lihasjännitystä.
- Lisää myönteisiä tunteita, rauhoittaa mieltä ja vähentää ahdistusta.

2. Luonnon vaikutus osallisuuteen yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

- Helposti saavutettavat luontoympäristöt voivat lisätä sosiaalista pääomaa, yhteisöllisyyttä ja voimaantumista.
- Luonnossa liikkuvat näyttävät suhtautuvan myönteisemmin muihin ihmisiin.
- Erialaisten ryhmien välinen kanssakäyminen vaikuttaisi olevan luontoympäristössä helpompaa.
- Aktivoi liikkumaan.
- Lisää sosiaalisia siteitä ja yhteisöllisyyttä.
- Naapurit tuntevat toisensa paremmin.

3. Luonnon vaikutus osallisuuteen yhteisestä hyvästä

- Eri väestöryhmien kuolleisuuserot ovat pienempiä alueilla, joissa on enemmän luontoa.
- Näyttää hyödyttävän heikoimmassa asemassa olevia enemmän.
- Mitä vihreämpi asuintalon ympäristö on, sitä vähemmän ilmoitettiin rikoksia.
- Lähellä olevat viheralueet vaikuttavat politiikkaan osallistumiseen suotuisasti.

Lisää tutkimusta tarvitaan muun muassa eri luontolähtöisten menetelmien vaikutusmekanismeista. Luontoympäristöjä ja menetelmiä hyödynnettäessä on myös aina muistettava tilannesidonaisuus sekä ihmisten yksilölliset tarpeet ja esteet, kuten pelot ja allergiat.

Tietopaketti perustuu tutkimukseen ja kehittämistyön tuloksiin

Tähän lukuun kootut ratkaisuehdotukset on koottu yhteistyössä Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden kanssa. Tutkimustulokset on koontanut Sokra-hanke.

Osa toimintamalleista on arvoitu Sokra-hankkeen toimesta osana Osallisuuden palaset - kehittämistyötä, jossa kootaan ja arvioidaan erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta lisääviä malleja ja toimintatapoja.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Luonto ja osallisuus \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/luonto-ja-osallisuus)

Kirjallisuus

Vertaisarvioidut lähteet

- Annerstedt, Matilda & Währborg, Peter (2011) [Nature-assisted therapy: systematic review of controlled and observational studies](#)
- Bijnens, Esmée M. ym. (2020) [Residential green space and child intelligence and behavior across urban, suburban, and rural areas in Belgium: A longitudinal birth cohort study of twins](#)
- Dobson, Julian ym. (2021) [The magic of the mundane: The vulnerable web of connections between urban nature and wellbeing](#)
- Gianfredi, Vincenza ym. (2021) [Association between Urban Greenspace and Health: A Systematic Review of Literature](#)
- Hammoud, Ryan ym. (2021) [Lonely in a crowd: investigating the association between overcrowding and loneliness using smartphone technologies](#)
- Heikkilä, Kristiina & Wiens, Varpu (2020) Hoitotyön tutkimussäätiön näyttövinkki 1/2020: [Luontoon liittyvillä menetelmillä voidaan vaikuttaa mielen terveyteen ja verenpaineeseen \(pdf 337 kt\)](#)
- Isola, Anna-Maria, Virrankari, Lotta & Hiilamo, Heikki (2021) [On social and psychological consequences of prolonged poverty – A narrative longitudinal study from Finland](#)
- Methorst, Joel ym. (2021) [Species richness is positively related to mental health – A study for Germany](#)
- Mäntymaa, Erkki, ym. (2021) [Providing ecological, cultural and commercial services in an urban park: A travel cost–contingent behavior application in Finland](#)
- Nurminen, Noora ym. (2021) [Land Cover of Early Life Environment Modulates the Risk of Type 1 Diabetes](#)
- Pritchard, Alison ym. (2020) [The Relationship Between Nature Connectedness and Eudaimonic Well-Being: A Meta-analysis](#)
- Rojas-Rueda, David ym. (2019) [Green spaces and mortality: a systematic review and meta-analysis of cohort studies](#)
- Rigolon, Alessandro (2021) [Green Space and Health Equity: A Systematic Review on the Potential of Green Space to Reduce Health Disparities](#)
- Salonen, Kirsi (2020) [Kokonaisvaltainen luontokemus hyvinvoinnin tukena](#)
- Simkin, Jenni, Ojala, Ann & Tyrväinen, Liisa (2021) [The Perceived Restorativeness of Differently Managed Forests and Its Association with Forest Qualities and Individual Variables: A Field Experiment](#)
- Vehmasto, Elina & Lipponen, Maija (2021) [Eläinavusteinen psykososiaalinen kuntoutus](#)
- Wiens, Varpu ym. (2021) [Enhancing Adolescent Girls' Well-Being in the Arctic – Finding What Motivates Spending Time in Nature](#)

Suosituksset ja selvitykset

[Kohti luonnollista hyvinvointia. Näkökulmia luontoperustaisen toiminnan kehittämiseen \(Vaasan yliopisto 2019\)](#)

[Elämänmittainen lähivihreäpolku. Tietopaketti lähiluonnon hyvinvointivaikutuksista \(Ympäristöministeriö 2020\)](#)

Manninen, Minna, Huhtala Saija, Wiens Varpu & Pölkki Tarja (2023) [Lasten ja perheiden hyvinvointi orastaa luonnosta](#). Oulun ammattikorkeakoulu 56/2023

[Metsähallituksen Luonto ja terveys -verkkosivu \(Metsä.fi\)](#)

[Sosiaalipedagoginen hevostoiminta \(Luonnonvarakeskus 2019\)](#)

Savolainen, Anu & Spännäri, Jasmiina (2021) [Luonto kuntouttavana ympäristönä: integroiva kirjallisuuskatsaus](#). Opinnäytetyö. Turun Ammattikorkeakoulu

[Eläinavusteinen terapia. Katsaus tutkimuskirjallisuuteen ja toimintaan Suomessa \(Kela 2018\)](#)

[Virtuaaliluontoympäristöt työhyvinvoinnin voimavarana. Virtunature-tutkimushankkeen loppuraportti \(Luonnonvarakeskus 2019\)](#)

[Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön \(Itla\) poliittikkasuositus: Lapsille pitää turvata mahdollisuudet vahvistaa luontosuhdettaan \(Itla 2022\)](#)

[YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelma Agenda 2030 \(Ykkliitto.fi\)](#)

Oppaat

[Kaupunkivihreä: opas toimintaan \(Vyl.fi\)](#) Viherympäristöliitto on julkaissut suomeksi Maailman terveysjärjestö WHO:n päättäjille suunnatun oppaan, jossa perustellaan, miksi viheralueet ovat hyvin tärkeitä rakennetussa ympäristössä.

[Suomalainen Green Care: Green Care -toimintatavan käsikirja & LuontoVoiman ja LuontoHoivan laatutyökirja \(Luonnonvarakeskus 2021\)](#)

[Millainen on hyvä eläinavusteinen interventio? Käsikirja eläinavusteisten menetelmien laadukkaan toteuttamiseen eri toimintaympäristöissä \(Kela 2021\)](#)

[Uudista asiakastyötä luovasti ja leikkisästi \(Innokyla.fi\)](#)

[Kansanterveyttä metsästä -toimintamalli – Ideoita kunnan hyvinvointityöhön \(Kansanterveyttä metsästä -hanke\) \(Tapio.fi\)](#)

[Hyvinvointipalveluiden vaikuttavuusvalmennus: sähköinen työkirja \(Luonnonvarakeskus 2020\)](#)

Jokinen, Mari, Jäntti, Jaana & Roiha, Tinna. [”Kimpassa oli hyvä tehdä” - Green Care](#)

[perehdytysopas yhteiskehittämällä](#). Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu 2020

[Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan laatu ja vaikuttavuus. Käsikirja \(Luonnonvarakeskus 2021\)](#)

[Ideoita ja vinkkejä luontolähtöiseen toimintaan vanhustyössä \(Vahvike.fi\)](#)

[Omaishoitajien ryhmätoimintaan suunniteltu Nautitaan luonnosta! -toimintamalli \(Miinasillanpaa.fi\)](#)

Leppänen, Marko & Pajunen, Adele. Terveysmetsä. Tunnista ja koe elävä luonto (Gummerus 2017)

Arvonen, Sirpa: Metsämieli: luonnollinen menetelmä mielentaitoihin (Metsäkustannus 2014)

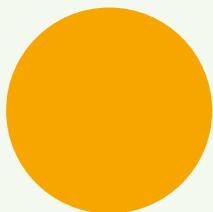
[Metsäluonnosta terveyttä ja hyvinvointia – tietoa ja ideoita kunnille \(Kansanterveyttä Metsästä -seminaarin 5.2.2020 materiaalit\) \(Tapio.fi\)](#)

[New handbook to help prescribe nature for mental health and wellbeing \(European Centre for Environment & Human Health\)](#)

Osallisuuden palaset

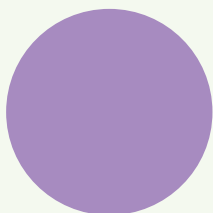
/ Luonto ja osallisuus

Luontolähtöisiä menetelmiä ja luontoympäristöjä hyödyntäviä toimintamalleja on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

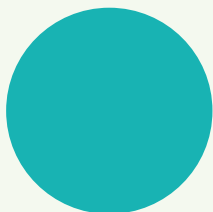
[Luonnonhoitotöissä voi tehdä hyvää luonnolle ja muille ihmisille \(Innokyla.fi\)](#)

Luonnonhoitotöissä opiskelu- ja työelämän ulkopuolella olevat työskentelevät luonnon hyvinvoinnin eteen, esimerkiksi rakentamalla linnunpönttöjä. Toiminta lisää merkityksellisyyden kokemusta ja vahvistaa uskoa tulevaisuuteen.

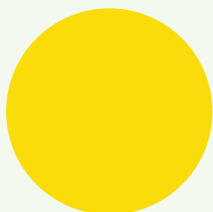
[Luontolähtöinen kuntoutus \(Innokyla.fi\)](#)

Luontolähtöinen kuntoutus tarjoaa kyvykkyyden kokemuksia ja merkityksellisen yhteisön työelämän ulkopuolella oleville. Toiminnan lähtökohtana on asiakas-ohjaaja-valtasuhteen tiedostaminen. Tämä näkyy voimavarakeskeisyytenä ja tasavertaisena kumppanuutena.

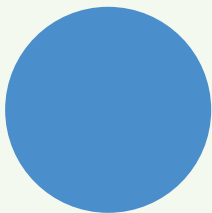
[Luontolähtöinen työpajatoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuuden kokemus kasvaa luonnossa järjestettävissä matalan kynnyksen työpajatoiminnoissa. Toimintamallia on sovellettu nuorten työpajoilla, mutta sitä voidaan soveltaa myös aikuisille. Toiminta luonnossa voi olla esimerkiksi retkeilyä ja retkitaitojen opettelua, luonnonhoitamista, puutarhanhoitoa, ympäristötaitetta tai valokuvausta.

[Luontoseteli mielenterveyden edistämisen tukena \(Innokyla.fi\)](#)

Luontosetelillä ammattilainen ja asiakas pääsevät luontolähtöisten menetelmien asiantuntijan kanssa luontoon tai eläintilalle. Yhteistyöllä etsitään uusia keinoja asiakkaan mielenterveyden, toimintakyvyn ja osallisuuden edistämiseksi.

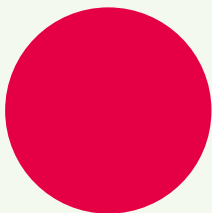
[Opaskortit kotouttavaan luontotoimintaan \(Innokyla.fi\)](#)

Yhteisöllisissä luontotyöpajoissa käytettävät opaskortit tukevat kotoutumista. Korttien avulla toimintaan luodaan vuorovaikutussuhteita. Kortit auttavat sote-ammattilaisia hyödyntämään luontolähtöisiä menetelmiä omassa työssään.

[Perheiden luontolähtöinen ryhmätoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

Perheiden ryhmätoiminta lähiluonnossa vahvistaa luontosuhdetta, virkistää tuomalla vaihtelua arjen rutiineihin ja mahdollistaa vuorovaikutuksen perheiden välillä ja niiden kesken. Ryhmissä tutustutaan luonnossa olemisen ja ulkoilun tapoihin, joita perheet voivat toteuttaa ohjatun toiminnan jälkeen. Perheet saavat mahdollisuuden kokea luonnossa uusia elämyksiä, joihin he eivät arjessa muutoin pääse osallisiksi.

[Seinätön luontopaja \(Innokyla.fi\)](#)

Luontoon tukeutuvia menetelmiä käytetään työpajatoiminnassa toimintakyvyn ja osallisuuden vahvistamisessa. Luontoympäristö antaa tasaveroisen toimintaympäristön, jossa voidaan löytää merkityksellisyyttä ja hyvinvointia. Työpajatoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi luontoympäristössä, maatilalla tai eläintilalla.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät luontolähtöisiin menetelmiin ja luontoympäristöihin:

- [Osallistuva budjentoimi - inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähiöön \(Innokyla.fi\)](#)
- [Taide-, kulttuuri- tai luontolähtöinen osallisuusverkosto \(Innokyla.fi\)](#)
- [Tilat yhdenvertaisuuden kokemuksen lähteenä: Tuettu lomatoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

Kohti osallisuutta ja aktiivisuutta tukevaa sosiaaliturvaa – perustoimeentulon turvan ja palvelujen on tuettava toisiaan

Työikäisten työttömyyttä, sairautta ja työkyvyttömyyttä koskevassa perustoimeentulon turvassa ja palveluissa on tunnistettu ongelmia, jotka heikentävät osallisuuden kokemusta ja aktiivisuutta:

- Työttömyysturvaan liittyvä tulkinnanvaraisuus ja velvoittavuus eivät aina palvele alkuperäistä tarkoitustaan. Tulkinnanvaraisuus aiheuttaa epävarmuutta. Velvoitteiden suorittaminen ilman työllistymisen edistymistä voi kuluttaa voimavaroja, joita tarvittaisiin esimerkiksi kuntoutumiseen. Tästä voi seurata psyykkistä kuormittuneisuutta, mielenterveyden ongelmia ja hyvinvoinnin heikkenemistä.
- Kuntouttavaan työtoimintaan tai sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuva osittain työkykyinen tai työkyvytön ihminen saa työmarkkinatukea, vaikka hän kuuluisi määrääikäiselle tai pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle. Tästä voi seurata kuntoutumisen hidastuminen.
- Työkyvyttömyyseläkkeellä olevaa ihmistä ei ohjata toimintaan, jossa hän pääsisi osalliseksi mielekkästä tekemisestä. Tästä voi seurata yksinäisyyttä, psyykkistä kuormittuneisuutta ja hyvinvoinnin heikkenemistä.
- Työkykyisille vammaisille henkilöille tarjotaan usein suoraan ja usein ainoana vaihtoehtona työkyvyttömyyseläkettä. Työkyvyttömyyseläkeläinen jää helposti ilman työllisyyttä edistäviä palveluita, vaikka ne kuuluvat yhdenvertaisesti kaikille.

Tässä luvussa esittelemme **Sokra-koordinaation suosituksen perustoimentuloturvan ja palvelujen kehittämiseksi**, jotta ne tukisivat osallisuutta parhaalla mahdollisella tavalla. Suositus on suunnattu kannanotoksi sosiaaliturvauudistukseen (sotu-uudistus) sekä sosi- ja terveyspalvelujen uudistukseen (sote-uudistus), mutta toivomme, että se tukee myös lakiuudistuksia ja hyvinvointialueella tehtävää työtä.

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran tutkimuksen perusteella osallisuudelle ja aktiivisuudelle syntyy edellytyksiä, kun ihminen luottaa tulevaisuuteensa, itseensä, yhteiskuntaan ja sosiaaliturvaan. Luottamus edellyttää kokemusta arvokkuudesta ja tarpeellisuudesta.

Suosituksessa esitetyt esimerkit keskittyvät ensi sijassa työttömyyden ja työkyvyttömyyden aikaiseen sosiaaliturvaan. Sosiaaliturvaa kehittäessä on otettava huomioon, että osa ihmisistä on samalla tai peräjälkeisesti myös muiden sosiaaliturvan muotojen piirissä (kuten opinto- tai vanhempainraha, omaishoidon tuki, toimeentulotuki) ja kaikkein eri perustoimeentulon turvan muotojen ja palvelujen pitäisi olla mahdollisimman helposti yhteen sovitettavissa.

Tiivistettynä: Mitä perustoimeentulon turvalta ja palveluilta vaaditaan, jotta omaa aktiivisuutta olisi helpompi ylläpitää?

Toimeentulon turva ja palvelut lisäävät osallisuutta silloin, kun nämä ehdot täyttyvät: Ihminen kokee turvallisuutta (1). Etuudet ja palvelut ovat ennakoitavissa, hallittavissa ja ne luovat elämään jatkuvuutta (2–3). Palveluihin ja toimintaan osallistuva ihminen saa halutessaan itse suunnitella ja toteuttaa toimenpiteet valitsemistaan sisällöistä (3–6), joita saa myös tarkentaa prosessin aikana.

Aktiivisuuden edellytykset lisääntyvät, kun ihminen:

1. Kokee turvallisuutta

Turvallisuus rakentuu esimerkiksi kodista, jossa ei tarvitse pelätä väkivaltaa; terveydestä; syrjimättömistä ympäristöistä; vapaudesta ilmaista mielipiteensä; varmuudesta, että pystyy huolehtimaan itsestään taloudellisesti.

2. Saa aineellisia resursseja

Etuus vastaa tarpeeseen ja se riittää kohtuulliseen minimiin; rahanarvoisesta työstä saa palkan tai palkkion; toimintaan osallistumisesta saa etuja.

3. Saa tarpeenmukaiset palvelut

Työllisyys- tai kuntoutuspalvelu sekä apu ja ohjaus vastaavat itse määriteltyihin tavoitteisiin ja tarpeisiin; palvelussa saa halutessaan omatyöntekijän, jonka kanssa voi suunnitella ja hallita etuuskien ja palvelujen kokonaisuutta.

4. Voi tehdä mielekkäitä asioita

Tekeminen on tarkoituksenmukaista; tilaisuus hankkia uusia taitoja ja todistuksia taidoistaan; tilaisuus sivistyä, toteuttaa itseään ja saada rakentavaa palautetta.

5. Voi kuulua ryhmään tai yhteisöön

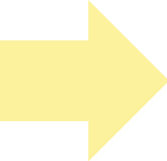
Ryhmässä voi jakaa kokemuksia, saada tukea, vaikuttaa ja saada vaikutteita.

6. Pääsee toimimaan paikallisen elinympäristön hyväksi

Merkityksellinen toiminta rakentuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Toiminnassa pääsee näyttämään osaamistaan ja saa rakentavaa palautetta. Se on stigmatisoimatonta eikä jaottele ihmisiä toimintakyvyn mukaan. Se tarjoaa tilaisuuden toimia elinympäristön tai toimintaympäristön (esim. verkossa tapahtuva toiminta) hyväksi ja saa nauttia näistä ympäristöistä.

Avaamme otsikoita seuraavaksi tarkemmin.

Osallisuutta ja aktiivisuutta vahvistavat sosiaaliturva ja palvelut käytännössä

Palveluiden ja perustoimeentulon turvan on tarkoitus auttaa yksilöä eteenpäin hänen määrittelemiensä tavoitteiden mukaan. Hän hakee tukea Kelasta, kunnasta tai työeläkelaitoksesta ja laatii suunnitelmansa työllisyys- tai kuntoutuspalvelujen tai sosiaalityön kanssa. Viranomainen tekee tarvittavat päätökset toiminnoista ja palveluista ja ohjaa ihmisen eteenpäin.

Suunnitelmaa pitää voida tarkentaa prosessin aikana, jotta aktiivisuuden ylläpitämiseen pyrkivät toiminnot ja palvelut ovat osallistujan tarpeen mukaisia ja tehdään oikeaan aikaan. Koska osallistujalla on oltava mahdollisuus arvioida ja tarkentaa suunnitelmaansa, omatyöntekijän sekä myös päätöksiä tekevän viranomaisen on oltava helposti saatavilla.

Esittelemme seuraavaksi tarkemmin, millä tavoin työttömyyden, sairauden ja työkyvyttömyyden aikaista perustoimeentulonturvaa ja palveluja pitäisi kehittää, jotta ne lisäisivät osallisuutta ja tukisivat aktiivisuutta. Ihannetilanteessa työllistymistä edistäviin palveluihin tai kuntoutukseen osallistuja voi kerätä suunnitelmaansa kirjattavat toimenpiteet sisäl-tökoreista 3–6:

1. Turvallinen arki ja syrjimätön ympäristö

Turvallisuus ja turvallisuuden tunne rakentuvat esimerkiksi kodista, jossa ei tarvitse pelätä väkivaltaa, terveydestä, oikeudenmukaisesta kohtelusta yhteiskunnassa, syrjimättömistä ja turvallisista elin- ja toimintaympäristöistä sekä vapaudesta ilmaista mielipiteensä.

Perustoimeentulon turvan ja palvelujen on edistettävä turvallista elämää rahallisella, henkiselällä, sosiaalisella ja ekologisella ulottuvuudella.

Osallisuuden palaset Innokylässä:

- [MargIT-verkosto – digioikeuksien edistäminen verkostotyön keinoin \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/)

- [Välivuokra-asuttamalla kiinni arkeen – asumisen riskit minimiin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Työttömille tietoa terveystarkastuksista jalkauttamalla \(Innokyla.fi\)](#)
- [Vankिताustaisten asiakassuhteen rakennus dialogissa stigmoja murtaen \(Innokyla.fi\)](#)

2. Aineelliset resurssit

Etuuden on vastattava tarpeeseen. Jos ihminen on työkykyinen työtön, hän tarvitsee työttömyysetuuden, mutta jos kyseessä on kuntoutuja tai toipuja, hän tarvitsee kuntoutumista edistävän etuuden. Jotta kaikki saisivat tarvitsemansa tuen, voitaisiin ottaa käyttöön etuusehdotus, jolla asiakas saisi tietoonsa kaikki ne etuudet, joihin hän on oikeutettu.

Vammaispalvelut, kuten henkilökohtainen apu ja kuljetuspalvelut ovat resursseja, jotka lisäävät huomattavasti toimintakykyä ja osallisuutta. Käytännöt voivat vaihdella kunnittain, joten alueelliseen yhdenvertaisuuden toteutumiseen on kiinnitettävä huomiota. Lisäksi näiden palvelujen pitäisi tukea entistä paremmin työllistymistä.

Rahanarvoisesta työstä on saatava palkka tai palkkio. Ylläpitokorvauksen tai työtoimintarahan lisäksi osallistuja voisi saada rahanarvoisia etuja, esimerkiksi matkalipun, yhteisen lounaan, maksuttoman tai alennetun uimahalli- tai kuntosalikäynnin, kansalaisopiston kurssin, kulttuurikokemuksen, harrastuskokeiluja tai retkiä.

Toimeentulon turva on ennakoitavaa silloin, kun ei ole pelkoa rahattomista jaksoista ja kun lakia sovelletaan samanlaisissa tapauksissa yhdenvertaisesti. Hakemiseen liittyvien lomakkeiden ja päätösten on oltava selkokielisiä, jotta haku- ja päätösprosessit ovat hakijan hallittavissa.

Työttömyyden aikaiset etuudet ja viimesijainen toimeentulotuki ovat velvoittavia. Työttömän on haettava aktiivisesti töitä, oltava työmarkkinoiden käytössä ja osallistuttava työllisyttä edistäviin palveluihin. Toimeentulotukea voidaan vähentää, jos ihminen ei ilmoitautu työttömäksi työnhakijaksi tai osallistu esimerkiksi sosiaaliseen kuntoutukseen tai kuntouttavaan työtoimintaan. Seurauksena voi olla, että ihminen päätyy palveluun, joka ei hyödytä häntä.

Sosiaaliturvan velvoittavuus voitaisiin toteuttaa myös niin, että töiden hakemisen lisäksi pitkään työttömänä olleilla, sairailta ja jonkinlaisesta toimintakyvyttömyydestä kärsivillä palveluihin osallistumisen sijaan velvoittavaa olisi palvelutarpeen arviointiin ja palveluohjaukseen osallistuminen. Palvelutarpeen arvioinnin ja palveluohjauksen jälkeen maksettaisiin etuus, ja ihminen hakeutuisi vapaaehtoisesti tarjolla oleviin ja tarpeellisiksi kokemuksiinsa palveluihin.

Lue lisää: Lisää ansaitsemisen mahdollisuuksia työttömille ja muille työelämän ulkopuolella oleville (s. 198)

[Miten eläminen maksaa? Kohtuullisen minimin viitebudjettien hintapäivitys vuodelle 2021 \(helsinki.fi\)](#)

Osallisuuden palaset Innokylässä:

- [Kaikukortilla kohti yhdenvertaisempaa kulttuuria ja osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Vapaa-ajan ranneke kimmokkeena yhdessä virkistymiseen \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteinen ruokailu lähentää ja laskee kynnyksiä \(Innokyla.fi\)](#)

3. Tarpeenmukaiset palvelut

Palveluissa on tartuttava ihmisen tavoitteisiin ja todelliseen tarpeeseen ja seurattava tavoitteiden ja tarpeiden muutoksia niin, että ihmisen on mahdollista siirtyä sujuvasti palvelutyypistä toiseen. Palvelut ovat ennakoitavia silloin, kun ne ovat saatavilla katkeamatta ja niissä voi olla tekemisissä samojen ammattilaisten kanssa. Hallittavuutta lisää se, että työntekijään saa helposti yhteyden.

Ihminen on kohdattava palveluissa arvostaen. Hänen on saatava työstää tilannettaan itselleen sopivalla tavalla ja valita tarpeensa mukaisesti esimerkiksi palveluohjausta, sosiaalityötä, sosiaalista kuntoutusta, talousneuvontaa, valmennusta, kuntoutusta, kokemusasi-antuntijan vastaanottoja, asiointiapua, vertaistukea ja työ- ja toimintakyvyn kartoituksen seuraavista palvelutyypeistä:

Omatoimipalvelut: Näitä palveluja voidaan käyttää, kun ihmisellä on riittävästi voimavaroja, verkostoja ja selkeä palvelun tarve. Omatoimipalveluita ovat esimerkiksi digitaaliset palvelut. Vaikeassa tilanteessa olevaa ihmistä ei saa jättää omatoimipalvelujen varaan.

Yhteistyöpalvelut: Näitä palveluja voidaan käyttää, kun ihmisellä on riittävästi voimavaroja, verkostoja ja monenlaisen palvelun tarve. Palveluita tuotetaan Kelan, työllisyys- ja asumispalvelujen, opetuksen, kuntoutuksen, kotoutuksen ja rikosseuraamuksen yhteistyönä.

Yhteisöpalvelut: Näitä palveluja käytetään, kun ihmisellä on rajalliset voimavarat tai vähäiset verkostot ja selkeä palvelun tarve. Yhteisöpalveluita ovat yhteisösosiaalityö sekä yhteistyö paikallisyhteisöjen, järjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Verkostopalvelut: Näitä palveluja käytetään, kun ihmisellä on rajalliset voimavarat, vähäiset verkostot ja monenlainen palvelutarve, jossa tarvitaan sekä yhteisö- että yhteistyöpalveluita. Kivipellon ja Niemelän mallissa ihminen siirtyy joko digitaalisista omatoimipalveluista tai etsivän työn kautta vastaanottopalveluun, jossa asia hoidetaan, tai josta ihminen siirtyy saatettuna tarpeellista polkua eteenpäin.

Palvelutyypin tarkempi esittely: [Asiakaslähtöinen palvelupolkumalli tulevaisuuden sote-keskusten lähtökohdaksi \(Niemelä & Kivipelto, THL 2019\)](#)

Lue lisää:

Osallisuutta edistävä hallintomalli (s. 71)

Verkostoivan työn mallit (s. 112)

Pitkään työttömänä olleiden työllistymisen tuki (s. 205)

Uudista asiakastyötä luovasti ja leikkisästi (s. 131)

Digiosallisuuden edistäminen (s. 229)

Ammattilaisten osallisuutta edistävät mallit (s. 123)

Osallisuuden palaset Innokylässä:

- [Hyvinvointia kioskista – avoin hyvinvoinnin arviointi-, ohjaus- ja tukipalvelu \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/)
- [Matalan kynnyksen talousneuvonta \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/)
- [Mielenterveyden ensiapukurssit vankiloissa \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/)
- [Palveluiden oikea-aikaisuus ja yhteensovittaminen vankilasta vapautuvan tueksi \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/)
- [Työpajaliikunnalla osallisuutta ja työkykyä \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/)

4. Mielekäs tekeminen

Mielekäs ja omaa tilannetta hyödyttävä tekeminen tukee osallisuutta, työllistymistä ja kuntoutumista.

Jos sosiaaliturvan saaminen edellyttää aktiivisuutta, aktiivisuuden pitäisi olla ihmiselle itselleen mielekästä. Ihmiselle itselleen mielekkään tekemisen ei pitäisi myöskään olla este sosiaaliturvan saamiselle. Jos sosiaaliturvaan päädytään lisäämään niin kutsuttu osallistumislisä, valittavana on oltava monenlaista osallistumisen tapaa. Työllisyys- ja sosiaalipalveluissa ja niiden ulkopuolella on paljon mahdollisuuksia: esimerkiksi opiskelu, työvoimapolitiittiset kurssit, kurssit, joista saa todistuksen erilaisista taidoista (esimerkiksi hygienia-passi tai tulityökortti), koulutukset, sosiaalinen kuntoutus, vapaaehtoistyö, kansalaisopiston ja vapaan sivistystyön kurssit. Myös sosiaalityö voi hyödyntää nykyistä enemmän vapaan sivistystyön tarjontaa. Oikea-aikaiset ja monialaiset vammaispalvelut helpottavat opiskelua ja kurssien suorittamista.

Lue lisää osallistumislisästä ja osallistumistulosta:

[Selvitys sosiaaliturvan vaihtoehtoisista järjestämistavoista \(Sosiaaliturvakomitean lausunnot 2023:1, Valtioneuvosto\)](#)

[Sosiaaliturvakomitean välimietintö on hyväksytty ja julkaistaan 16.3.2023 \(Tiedote 31.1.2023\) \(Valtioneuvosto.fi\)](#)

Heikki Hiilamo (2022) [Participation income. An Alternative to Basic Income for Poverty Reduction in the Digital Age](#)

Aktiivisuus on sitä helpompi osoittaa, mitä yhdenvertaisemmin velvoittavuuteen liittyviä lakeja sovelletaan samanlaisissa tapauksissa. Ehtojen tulkintaan tarvitaan selkokielisyyttä, yksiselitteisyyttä ja ennakoitavuutta sosiaaliturvan hallittavuuden lisäämiseksi ja turvallisuuden kokemuksen vahvistamiseksi.

Mielekkäässä toiminnassa on helppo jatkaa, kun ratkaisut tehdään yhdenmukaisesti ja ennakoitavasti. Esimerkiksi pelko työttömyysturvan menettämisestä saattaa saada ihmisen lopettamaan kannattelevan ja hyvinvointia lisäävän vapaaehtoistoiminnan parissa. (Huomio: Vapaaehtoistoiminnan ei tule olla yksi aktiivisuusehdon täyttämisen muodoista, koska silloin se ei ole enää vapaaehtoista.)

Mielekästä toimintaa voivat olla myös kouluttautuminen kokemusasiantuntijaksi ja palvelujen yhteiskehittäminen. Ihmisen kannalta tarkoituksenmukaista toimintaa voisi olla myös esimerkiksi yhteiskunnallinen vaikuttaminen, ympäristönsuojelu, luova toiminta, hyvän tekeminen tai kuntouttava työtoiminta. Kuntouttavasta työtoiminnasta voi joissakin tapauksissa saada osasuorituksen tutkintoon.

Lue lisää:

Vapaaehtoistoimintaa tukeminen ja järjestäminen (s. 214)

Kokemusosaaminen (s. 103)

Luovat menetelmät (s. 151)

Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä (s. 157)

5. Yhteisö tai ryhmä

Ihmisellä pitäisi olla mahdollisuus kuulua itselle merkitykselliseen yhteisöön tai ryhmään. Yhteisö tai ryhmä voi olla esimerkiksi työyhteisö tai avoimen työhuoneen, toimintakeskuksen tai vapaan taiteen tilan yhteisö, työnohjauksen ryhmä, luovan toiminnan ryhmä, joukko vertaisia, yhteiskehittämisen ryhmä tai muu vaikuttamiseen keskittynyt joukko.

Jos palvelun tai toiminnan aikana arvioidaan osallistujan työkykyä, joissakin tapauksissa ryhmä tai yhteisöpalvelut voivat olla siihen luontevampia paikkoja kuin yksilövastaanotto.

Osallisuuden palaset Innokylässä:

- [Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kaapecti-yhteisövalmennus \(Diakonissalaitos\)](#)
- [Ryhmätoiminta toimintavalmiuksien vahvistajana \(Innokyla.fi\)](#)
- [SUUNTA-ryhmätoiminta työ- ja opiskeluelämän ulkopuolella oleville nuorille vanhemmille \(Innokyla.fi\)](#)

- [Luova toiminta keinona harjoitella epäonnistumista – Mokaamalla oppiminen \(Innokyla.fi\)](#)

6. Toiminta paikallisessa elinympäristössä

Ihmisellä pitää olla mahdollisuus toimia paikallisen elinympäristön hyväksi.

Aktiivisuutta tukeviin palveluihin tai toimintaan osallistuvat voivat esimerkiksi keksiä omaaloitteisesti yhteistä hyvää kerryttäviä ratkaisuja, toimia paikallisen ympäristön hyväksi, kunnostaa hylättyjä tiloja tai luoda yhteisöllistä hyvinvointia yhdessä paikallisten asukkaiden, viranomaisten, kansalaisyhteiskunnan ja yrittäjien kanssa. Näin osallistuja pääsee osalliseksi yhteisöllisyyden hyvistä puolista: hän pääsee nauttimaan yhteisesti tuotetusta hyvästä ja saa arvostusta muilta.

Lue lisää:

Kansalaisvaikuttamisen vahvistaminen (s. 191)

Vapaaehtoistoimintaa tukeminen ja järjestäminen (s. 214)

Avoimet tilat (s. 220)

Osallisuuden palaset Innokylässä:

- [Naapuriäidit – kohderyhmästä toimijaksi \(Innokyla.fi\)](#)
- [Lähityö \(Innokyla.fi\)](#)

Kunnat tai hyvinvointialueet voivat tarjota osallistujille resursseja esimerkiksi osallistuvalla budjetoinnilla tai kumppanuusrahoituksella.

Lue lisää: Kumppanuusrahoitusmalli (s. 119)

[Osallistuva budjetointi – inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähiohjelmaan \(Innokyla.fi\)](#)

Esitetty suositus perustuu tutkimukseen

Yllä esitetty suositus perustuu Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran tekemiin ryhmähaastatteluihin Parempaa työ- ja toimintakykyä (PARTY) -hankkeessa, Sokra-hankkeen Osallisuuden palaset -kehittämistyöhön sekä tutkimuskirjallisuuteen.

Liitteessä 1: Oikein toteutettu aktivointi voi lisätä työttömien osallisuutta (Sokra-koordinaatio, Tanja Hirschovits-Gerz, Anna-Maria Isola, Minna Kukkonen, Lars Leemann ja Henna Puromäki 28.2.2018) (Huomio: liite kirjoitettiin, kun laki työttömyysturvan aktiivimallista oli vielä voimassa.)

[Päivi Mäntyneva & Anna-Maria Isola \(2019\) Toimintamahdollisuuksisen avaruus ja toimijuuden suunnat kuntouttavassa työtoiminnassa](#)

Lue kokonaisuus verkossa:

[Kohti osallisuutta ja aktiivisuutta tukevaa sosiaaliturvaa – perustoimeentulon turvan ja palvelujen on tuettava toisiaan \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuuden palaset

/ Osallisuutta ja aktiivisuutta tukeva sosiaaliturva

Osallisuutta ja aktiivisuutta tukevia, sosiaaliturvaan liittyviä toimintamalleja on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

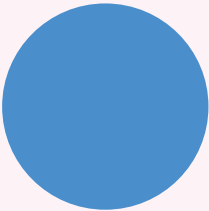
[Hyvinvointia kioskista – avoin hyvinvoinnin arviointi-, ohjaus- ja tukipalvelu \(Innokyla.fi\)](#)

Kioskitoiminta tarjoaa työttömille ohjausta, neuvontaa ja tukea terveyden edistämiseen ja sairauksien ehkäisyyn ilman ajanvarausta. Kioski voi sijaita aina samassa paikassa tai se voi olla väliaikainen, pop up -kioski. Se voi myös jalkautua jonkin toisen palvelun toimintaympäristöön.

[Lähityö \(Innokyla.fi\)](#)

Lähityön on sosiaalityön alla toteutettavaa yhteisöllistä, tasaverstaista ja monimuotoista toimintaa, jonka tavoitteena on yksilöllinen ja yhteisöllinen hyvinvointi sekä ongelmien ratkominen paikallisesti.

[Matalan kynnykset talousneuvonta \(Innokyla.fi\)](#)

Sosiaalista talous- ja velkaneuvontaa tarjotaan matalalla kynnyksellä henkilökohtaisesti ja ryhmissä. Oloa helpottaa, kun voi puhua ulkopuolisen ihmisen kanssa taloudellisista vaikeuksista, selkiyttää tilannetta ja hakea ratkaisuja.

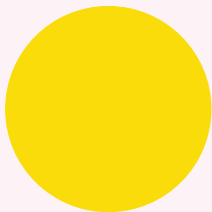
[Mielenterveyden ensiapukurssit vankiloissa \(Innokyla.fi\)](#)

Mielenterveyden ensiapukurssit vahvistavat vankien mielenterveystaitoja. Kurssit tukevat elämänhallintaa, osallisuutta ja mielen hyvinvointia. Mielenterveyden ensiapu® -kurssit ovat MIELI ry:n rekisteröimiä koulutustuotteita, joita sovellettiin vankilaympäristöön.

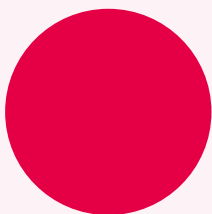
[Palveluiden oikea-aikaisuus ja yhteensovittaminen vankilasta vapautuvan tueksi \(Innokyla.fi\)](#)

Vapautuvan vangin jatkokolkua ja siihen liittyvää tukea suunnitellaan hyvissä ajoin ennen vapautumista. Tiedonkoonnin ja -siirron toteuttamiseksi eri viranomais- ja järjestötoimijoiden välillä on kehitetty toimintatapoja. Vangit ovat aktiivisesti mukana prosessissa.

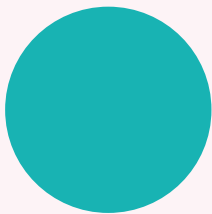
[Ryhmätoiminta toimintavalmiuksien vahvistajana \(Innokyla.fi\)](#)

Matalan kynnyksen osallistujalähtöisessä ryhmätoiminnassa on mielekästä tekemistä, pieniä askareita sekä vieraita ja vierailuja. Syrjäytymisvaarassa olevat henkilöt voivat ylläpitää ja lisätä osallisuutta, toimintavalmiuksia ja työelämätaitoja.

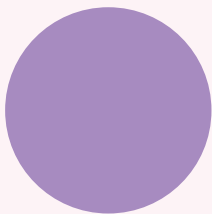
[Työpajaliikunnalla osallisuutta ja työkykyä \(Innokyla.fi\)](#)

Kuntouttavan työtoiminnan työpajoilla tapahtuva matalan kynnyksen liikuntatoiminta tarjoaa työpajojen asiakkaille tasavertaiset liikuntamahdollisuudet. Kokemusperäinen, maksuton ja vapaaehtoinen liikunta lisää osallisuutta ja liikkumisen määrää.

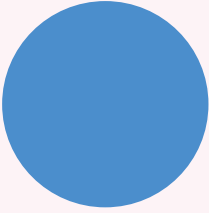
[Työttömille tietoa terveystarkastuksista jalkauttamalla \(Innokyla.fi\)](#)

Palveluohjaajat, terveydenhoitaja ja sosiaalityöntekijä, jalkautuvat matalan kynnyksen toimipaikkoihin jakamaan tietoa työttömien terveystarkastuksista, sosiaali- ja terveystalvakuista ja etuuksista sekä antamaan henkilökohtaista palveluohjausta.

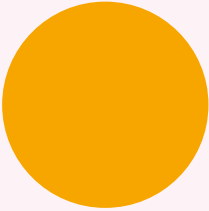
[Vankitaustaisten asiakassuhteen rakennus dialogissa stigmoja murtaen \(Innokyla.fi\)](#)

Ammattilainen ja vankitaustainen sosiaalisen kuntoutuksen asiakas rakentavat dialogisen ja tavoitteellisen suhteen hyödyntäen tietoista tunnettyöskentelyä. Asiakkaan luottamus auttajiin, viranomaisiin ja yhteiskuntaan vahvistuu sekä päinvastoin.

[Vapaa-ajan ranneke kimmokkeena yhdessä virkistymiseen \(Innokyla.fi\)](#)

Mielekäs ja itse valittu vapaa-ajan toiminta virkistää ja laajentaa elinpiiriä. Liikkeelle houkutteleva Kimmoke-ranneke mahdollistaa osallistumisen moneen erilaiseen toimintaan.

[Välivuokra-asuttamalla kiinni arkeen - asumisen riskit minimiin \(Innokyla.fi\)](#)

Mallissa välivuokrataan asuntoja kodittomille. Asukkaille tarjotaan yksilöllinen arjen tuki sekä mahdollisuus sosiaaliseen ja mielekkäaseen tekemiseen. Samalla edistetään asukkaiden etenemistä välityömarkkinoille ja töihin.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät osallisuutta ja aktiivisuutta tukevaan sosiaaliturvaan:

- [Asuinalueen yhteiskehittäminen siltaustoiminnan avulla \(Innokyla.fi\)](#)
- [Digiohjauksella nuori palveluihin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Komppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen \(Innokyla.fi\)](#)
- [Koppia asiakkaasta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Liikuntaneuvonta - monialaista tuke hyvinvointiin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Luontolähtöinen työpajatoiminta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Luova toiminta keinona harjoitella epäonnistumista - Mokaamalla oppiminen \(Innokyla.fi\)](#)
- [Matalan kynnyksen digituki \(Innokyla.fi\)](#)
- [Naapuriäidit – kohderyhmästä toimijaksi \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteinen ruokailu lähentää ja laskee kynnyksiä \(Innokyla.fi\)](#)

Kaikki mukaan: kansalaisvaikuttamisen vahvistaminen

Kaikkien ihmisten on voitava toimia yhteiskunnassa sen tasaveroisina jäseninä sekä osallistua elinympäristöönsä, yhteiskuntaa tai globaaleja asioita koskevaan vaikuttamiseen – asemastaan tai taustastaan riippumatta.

Heikommassa asemassa olevien ihmisten mahdollisuuksia toimia aktiivisina kansalaisina ja vaikuttajina voidaan tukea monin tavoin. Kansalaisuus on osallisuutta poliittiseen yhteisöön – demokraattisten oikeuksien toteutumista sekä mahdollisuuksia vaikuttaa ja kantaa vastuuta yhteisistä asioista. Myös turvapaikanhakijat ja muut ilman kansalaisuutta olevat voivat olla aktiivisia poliittisen yhteisön jäseniä.

Vaikuttaa voi monin tavoin: esimerkiksi kulutusvalinnoilla, ympäristönsuojelulla, kansalais- ja kaupunkiaktiivismin isoilla ja pienillä tempauksilla, kehittämällä palveluita asiakkaiden ja ammattilaisten kanssa, ottamalla osaa julkiseen keskusteluun, osoittamalla mieltä, osallistumalla asiakas- ja asukasraateihin, äänestämällä sekä asettumalla ehdolle vaaleihin.

Tässä luvussa annetaan tietoa ja vinkkejä toimijoille, jotka pyrkivät tukemaan heikommassa asemassa olevien kansalaisvaikuttamista ja osallistumismahdollisuuksia ja siten edistämään heidän osallisuuttaan.

Lue lisää: Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa (s. 24)

Vinkkejä kansalaisvaikuttamisen tukemiseen

Kansalaisosallistumista voidaan tukea ja fasilitoida erilaisilla käytännöillä, jotka madaltavat kynnyksiä ja rohkaisevat osallistumaan.

Luo luottamusta ja uskoa vaikuttamismahdollisuuksiin

Vähän osallistuvilla saattaa olla vähäinen luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiin, mutta myös instituutioihin, joiden puitteissa päätöksiä tehdään. Vaikuttamishaluja voidaan lisätä vahvistamalla luottamusta.

Luottamusta voidaan ”lainata” tekemällä yhteistyötä sellaisen kumppanin kanssa, jolla on valmis kontakti kohderyhmään ja johon he luottavat. Tällainen kumppani voi olla esimerkiksi järjestö, uskonnollinen yhteisö, kylä- ja asukas yhdistys, sosiaali-, koulutus- tai terveyspalveluiden tuottaja tai vaikkapa sosiaalisen median vaikuttaja.

Pyri vaikuttamismahdollisuuksista viestiessä osallistavaan ja yhdenvertaiseen viestintään. Käytä ymmärrettävää, innostavaa ja kohderyhmää puhuttelevaa kieltä. Yksi helposti lähestyttävää kieltä käyttävä, nuorten äänen kuulumiseen keskittyvä malli on Mikä vituttaa? -toimintatapa. Siinä nuoret pääsevät omin sanoin kertomaan kokemistaan epäkohdista.

[Mikä vituttaa? -ilta – matalan kynnyksen palveluiden kehittäminen nuorten kanssa \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/)

Uskoa vaikuttamismahdollisuuksiin voidaan lisätä myös palveluissa, kun asiakas kohdataan kunnioittavasti omana itsenään, hänet nähdään oman elämänsä asiantuntijana, hän saa vaikuttaa omiin palveluihinsa ja hänelle etsitään yksilöllisiä ratkaisuja. Asiakaspalautteen anto tehdään helpoksi, palautteisiin tulee aina vastata sekä kertoa palautteen antajalle ja muille asukkaille, mihin toimiin palautteen perusteella on ryhdytty.

Lue lisää:

Osallisuus omassa elämässä (s. 23)

Uudista asiakastyötä luovasti ja leikkisästi (s. 131)

Lue, mitkä asiat vaikuttavat ihmisten osallisuuden kokemukseen (s. 29)

Luo vaikuttamisen paikkoja

Ota ihmiset mukaan kunnan, alueen ja palvelujen kehittämiseen ja palvelujen hankintaan, kysy ihmisten mielipiteitä ja kokemuksia ja pyydä heitä arvioimaan, onko tavoitteissa onnistuttu. Tarjoa ihmisille mahdollisuuksia vaikuttaa myös varhaisessa ideointi- ja suunnitteluvaiheessa. Kerro vaikuttamismahdollisuuksista eri kanavissa. Pyri luomaan päättäjien keskuuteen avoimuuden ja yhteistyön kulttuuria esimerkiksi keskustelutilaisuuksilla, koulutuksilla ja yhdessä luotavilla uusilla pelisäännöillä. Järjestä tilaisuuksia ja luo yhteydenpitokanavia päättäjien kohtaamiseen.

Lue lisää:

Ohjeita osallistamiseen (s. 97)

Osallisuutta edistävä hallintomalli (s. 71)

Olemassa olevien vaikutuskanavien (mm. nuorisovaltuustot ja vammaisneuvostot) lisäksi heikossa asemassa olevia koskevien asioiden julkiseen käsittelyyn voidaan perustaa kokonaan uusia foorumeita. Voidaan esimerkiksi pistää pystyyn paikallinen työttömien raati, johon kuuluu pitkäaikaistyöttömien, viranomaisten, järjestöjen ja elinkeinoelämän edustajia. Palvelun tuotantoon voidaan perustaa ohjausryhmä, jossa on jäsenenä myös palvelun

käyttäjien edustajia. Tietyn asian edistämiseen voidaan perustaa kehittämisverkosto, johon pyritään saamaan ammattilaisten ohella heikossa asemassa olevien ryhmien edustajia.

Tarjoo resursseja, tietoa, taitoja ja tukea

Asukkaiden omaehtoista kansalaistoimintaa voidaan tukea tarjoamalla resursseja, tietoa ja taitoja. Resurssien tarjoamisen ehtona voi olla, että toimintaan tulee pyrkiä osallistamaan myös syrjään jääneitä.

- avustukset
- tilat
- verkkoalusta tapahtumista ilmoittamiseen
- yhteys- tai tukihenkilö, vaikuttajakummit
- helposti saatavilla oleva tieto, avoin data
- vaikuttamiskurssit
- soite-ammattilaisten kouluttaminen vaikuttamisen tukemiseen

Vaalien aikaan tasapuolista maksutonta näkyvyyttä voidaan tarjota esimerkiksi tarjoamalla maksuttomia tiloja vaalitulaisuuksien järjestämiseen. Voidaan myös tukea järjestöjä ja asukasliikkeitä esimerkiksi vaalipaneelien järjestämisessä tarjoamalla tiloja ja tekniikkaa.

[Osallistuva budjetointi – inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähioon \(Innokyla.fi\)](#)

Lue lisää:

Kumppanuusrahoitusmalli (s. 119)

Avoimet tilat (s. 220)

Vapaaehtoistoiminnan järjestäminen ja tukeminen (s. 214)

Osallistavalla ideakilpailulla voidaan tukea heikoimmassa asemassa olevien vaikuttamismahdollisuuksia, jos kilpailuun osallistuviin ryhmiin saadaan mukaan kohderyhmien edustajia.

[Osallistavalla ideakilpailulla uutta matalan kynnyksen liikuntatoimintaa \(Innokyla.fi\)](#)

Vaikututtaminen ryhmässä ja ryhmän fasilitointi

Vaikututtamista voidaan suunnitella ja tehdä ryhmänä. Ryhmä voi olla perinteinen järjestö, mutta vaikuttamista voidaan tehdä myös esimerkiksi sosiaalityön tai sivistystyön puitteissa. Tässä joitakin vinkkejä vaikuttamisryhmälle:

- Arvostakaa arkisia tekoja
- Aloittakaa ideasta, jolla on hyvät edellytykset onnistua
- Luokaa virikkeitä ja käykää läpi inspiroivia esimerkkejä
- Järjestäkää yhteiskunnallisia opinto- tai lukupiirejä
- Etsikää vapaaehtoisia välittäjiä tai vaikuttajakummeja, jotka auttavat esimerkiksi tiedottamisessa, byrokratiassa ja eettisissä kysymyksissä
- Ottakaa huomioon erilaiset tarpeet, jotta erilaiset ihmiset voivat osallistua (esim. esteettömyys, saavutettavuus, lastenhoito, välimatkat)
- Jos olet työntekijä ja osallistat muita: Selvitä itsellesi ja muille, mikä on toiminnan tarkoitus. Pohdi valta-asemaasi, suhdettasi ja asennettasi muihin osallistujiin. Anna tilaa omaehtoisuudelle.
- Jakakaa päätösvaltaa ja vastuuta
- Toimikaa osallistujien ehdoilla
- Vaikuttaa voi monilla ilmaisun keinoin (valokuvaus, kirjoittaminen, tanssi, vloggaaminen) – olkaa luovia!

Lue lisää:

Ohjeita osallistamiseen (s. 97)

Uudista asiakastyötä luovasti ja leikkisästi (s. 131)

Tilasto- ja tutkimustieto osoittaa, että yhteiskunnallinen osallistuminen ei jakaudu tasaisesti

Äänestysaktiivisuudessa ja suhtautumisessa päätöksentekoon on eroja erilaisissa sosio-ekonomisissa asemassa olevien kesken.

- Työelämän ulkopuolella olevat äänestävät noin 10–18 prosenttiyksikköä vähemmän kuin äänioikeutetut Suomessa keskimäärin.
- Nuorilla aikuisilla äänestysaktiivisuus on vanhempia ikäryhmiä heikompaa.
- Vaikuttamisesta syrjään jäävät tuntevat usein turhautumista ja katkeruutta yhteiskunnallista päätöksentekoa ja päätöksentekijöitä kohtaan. (ks. esim. Eeva Luhtakallion ja Maria Mustarinnan tutkimus Demokratia suomalaisessa lähiössä vuodelta 2017)

Osallistumisen polarisoituminen näkyy myös järjestötoiminnassa ja vapaaehtoistyössä.

- Kaikkein eniten vapaaehtoistyötä tekevät ylemmät toimihenkilöt

- Eniten luottamus- ja vastuutehtäviä yhdistyksissä on yrittäjillä (erityisesti maatalousyrittäjillä) ja ylemmillä toimihenkilöillä. Työttömillä, vanhuus- tai sairaseläkeläisillä sekä muilla työelämän ulkopuolella olevilla luottamustehtäviä on vähiten.
- Erityisesti 15–24-vuotialla vapaaehtoistoiminta on jatkuvasti ollut laskussa, ja he osallistuvat vanhempia ikäluokkia vähemmän.

THL:n tutkimuksissa on myös havaittu, että esimerkiksi työelämän ulkopuolella olevilla, psyykkisesti kuormittuneilla tai köyhyyttä kokeneilla on muuta väestöä selvästi heikompi osallisuuden kokemus. Koko väestöstä 10 prosentilla on erittäin heikko osallisuuden kokemus, kun työttömillä osuus on lähes 25 prosenttia.

Tutustu osallisuuden kokemuksesta kertoviin tutkimustuloksiin (s. 34)

Riski: Yhteiskuntaryhmien eriytyminen

Yhteiskunnan polarisoituessa uhkakuvana on eräänlaisen noidankehän syntyminen, missä huono-osaisten vähäinen hyvinvointi johtaa yhä pienevään poliittiseen aktiivisuuteen, mikä puolestaan johtaa huono-osaisten äänen ja intressien sivuuttamiseen päätöksenteossa, mikä taas edelleen heikentää heidän asemaansa yhteiskunnassa.

Osallisuushankkeissa on todettu, että pienetkin projektit tai mutkattomat suoran vaikuttamisen muodot voivat lisätä vaikeissa tilanteissa elävien luottamusta omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa yhteiskuntaan ja omaan elinympäristöön. On tärkeää, että erilaiset tavat vaikuttaa ja osallistua juurtuvat osaksi julkista toimintaa ja päätöksentekoa.

Vinkit on koottu osana ESR-kehittämistyötä

Tämä kansalaivaikuttamisen vahvistamisen kokonaisuus on koottu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Kaikki mukaan: kansalaisvaikuttamisen vahvistaminen \(Innokyla.fi\)](#)

Kirjallisuus

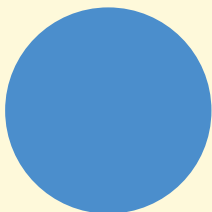
[Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa \(THL 2017\)](#)

[Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia \(THL 2018\)](#)

Osallisuuden palaset

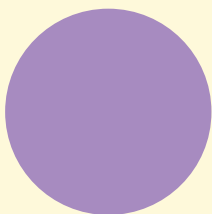
/ Kansalaisvaikuttaminen

Kansalaisvaikuttamista vahvistavia toimintamalleja on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

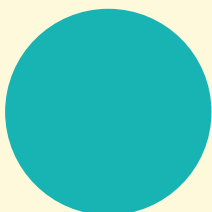
[Asuinalueen yhteiskehittäminen siltaustoiminnan avulla \(Innokyla.fi\)](#)

Siltaus on eri ryhmien ja toimijoiden liittämistä toisiinsa. Siltaustoiminnassa työelämän ulkopuolella olevat ja ikäihmiset kehittävät ja toteuttavat yhdessä arjen mielekästä sisältöä omassa asuin- ympäristössään.

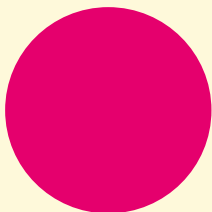
[Kiertävä kokous vaikuttamiskeinona terveydenhuollossa \(Innokyla.fi\)](#)

Avoimet kokoukset pidetään vuorotellen kehittämiseen osallistuvissa yksiköissä. Kun kokouksiin osallistuvat yksikön työntekijät, hyvät käytännöt juurtuvat kehittämishankkeista varsinaisiin toimintaympäristöihin. Kokemusasiantuntijatieto tulee kuuluville.

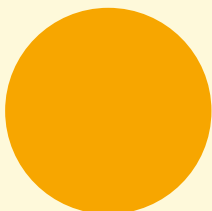
[Osallistuva budjetointi – inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähioon \(Innokyla.fi\)](#)

Malli torjuu segregatiota. Lähiön asukkaat toteuttavat määrärahalta alueellisen, konkreettisen kehittämistoimen, jonka sisällön he päättävät itse. Toiminta edistää osallisuutta, osallistujien ylpeyttä omasta alueestaan ja heidän vaikutusmahdollisuuksiaan.

[Palvelusafari nuorten vaikuttamisen välineenä \(Innokyla.fi\)](#)

Palvelusafarissa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan tutustumiskäynnillä jokin palvelu oman viiteryhmän näkökulmasta sekä tutustutaan ja vaikutetaan palveluun.

Teemapäivät – romanien ja romaniyhdistysten kohtauspaikka (Innokyla.fi)

Teemapäivillä alueen romanit ja paikallisten romaniyhdistyksen edustajat käsittelevät yhdessä hyvinvointiin, osallisuuteen ja koulutukseen liittyviä tarpeelliseksi koettuja asioita.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät kansalaisvaikuttamisen vahvistamiseen:

- [Avoin olohuone ilman vaatimusta päihitteettömyydestä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kokemusasiantuntija tuo työttömien äänen kuuluviin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallisuutta päätöksiin – kokemusasiantuntija ohjausryhmässä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Osallisuus sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Sosiaalisen raportoinnin yhteistuotanto asiakkaiden kanssa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)

Lisää ansaitsemisen mahdollisuuksia työttömille ja muille työelämän ulkopuolella oleville

Työttömien ja työelämän ulkopuolella olevien tulisi voida hankkia lisäansioita keikkatöillä tai pienimuotoisella yrittämisellä ilman pelkoa sosiaaliturvan katkoksista. Uusia mahdollisuuksia ansiotulojen hankkimiseen voidaan luoda paikallisesti monin eri tavoin.

Tulojen niukkuus aiheuttaa osattomuuden kokemusta, ja joskus tulojen pienikin nousu voi parantaa kokemusta osallisuudesta. Lisätuloja kerryttävä työ voi parhaimmillaan tuoda elämään myös merkityksellisyyden kokemuksia. Kun näkee oman työn jäljen, saa siitä korvauksen ja työ näkyy myös toisille, usko omaan mahdollisuuksiin ja tulevaisuudennäkymiin kasvaa.

Työelämän ulkopuolella olevien hyvinvoinnin kasvun lisäksi työ- ja yrittäjätulojen ja sosiaaliturvan aiempaa parempi yhteensovittaminen kasvattaisi myös verotettavia tuloja, kitkisi harmaata taloutta, mahdollistaisi monien yleishyödyllisten töiden tekemisen ja voisi tuottaa säästöä sosiaalimenoihin.

Parhaassa tapauksessa tulot:

- nostavat elintasoa

- eivät uhkaa sosiaaliturvan jatkuvuutta
- tulevat työstä, joka kartuttaa myös osaamista ja työkokemusta
- saadaan itselle merkityksellisistä töistä
- antavat myös tasavertaisen aseman osana työyhteisöä

Luomme tässä luvussa tilannekuvan lisäansioden hankkimiseen liittyvistä haasteista ja tarjoamme erilaisia ratkaisuehdotuksia.

Keikkatyöt auttavat kiinnittymään työelämään, mutta saattavat samalla uhata toimeentuloa

Perinteisiä kokoaikaisia palkkatöitä ei ole tarjolla kaikille. Esimerkiksi keikkatyö ja itsensä työllistäminen ovat lisääntyneet. Toisille epätyypillinen työ sopii, mutta toisille se on pakon sanelemaa. Tällaisten töiden hankkiminen on myös haaste erityisesti niille, joiden työkyky vaihtelee.

Työn epävarmuuden lisäksi keikkatöihin ja mikroryttäjäyteen liittyy myös toimeentuloon liittyviä ongelmia, kuten uhat sosiaaliturvan katkoksista ja se, etteivät keikkatyöt aina kerrytä eläkettä. Olisi tärkeää, että perustoimeentulo säilyisi myös osa- ja lyhytaikaisissa töissä, jotka voivat auttaa kiinnittymisessä työelämään ja esimerkiksi kuntoutumisessa.

Tällä hetkellä sosiaaliturvaan liittyy muun muassa seuraavia **riskejä**:

- Soviteltu työttömyysetuus: lisätulot voivat aiheuttaa toimeentulon katkon sinä aikana, kun päätöstä sovitellusta työttömyysetuudesta valmistellaan.
- Lisätulot pienentävät usein toimeentulotukea (vuoden 2023 alussa 150 euroa ylittävät tulot). Jos keikkatöitä on tiedossa usein, siirtyminen toimeentulotuelta työmarkkinatuella on kannattavaa. Jos toimeentulotuen asiakkuus kuitenkin jää työmarkkinatuella siirtymisen jälkeen voimaan (esimerkiksi asumiskulujen takia), toimeentulotuki todennäköisesti pienenee.
[Arvioi etuuden suuruus Kelan laskureilla \(Kela.fi\)](#)
- Lisätulot voivat vaikuttaa myös ulosottoon.
[Miten palkasta ulosmitattava määrä lasketaan \(Ulosottolaitos.fi\)](#)
- Laskutuspalvelun käyttäjä voidaan tulkita yrittäjäksi, jolloin siihen liittyy uhka sosiaaliturvan katkeamisesta neljän kuukauden yrittäjyyden kokeilujakson jälkeen.

Sosiaaliturvaan liittyä myös seuraavan kaltaisia **mahdollisuuksia**:

- Työmarkkinatuella saa ansaita tietyn summan kuukaudessa tuen pienenevä (vuoden 2023 alussa 300 euroa kuukaudessa).
- Myös työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutumistuella voi ansaita tietyn summan (vuoden 2023 alussa 922,42 euroa kuukaudessa). Esimerkiksi kahden kuukauden työskentely ei välttämättä johda eläkkeen tai tuen keskeytymiseen. Eläkkeen voi jättää leppämään vähintään kolmeksi kuukaudeksi. (Lisätulot voivat kuitenkin pienentää muita tukia, kuten asumistukea.)
- Kotihoidon tukea saavan tulot eivät vaikuta lapsesta saatavaan hoitorahaan. Hoitolisään puolestaan vaikuttavat perheen tulot.
- Kun osuuskunnassa on vähintään seitsemän jäsentä ja osuuskunta toimii työnantajana jäsenilleen, ei jäsentä määritellä yrittäjäksi. Osuuskunnan jäsenillä säilyy siten oikeus soviteltuun työttömyysetuuteen, eläkkeeseen tai muuhun perusturvaan. Oikeus kannattaa kuitenkin varmistaa työllisyysviranomaiselta.
[Esimerkkejä osuuskunnista \(Suomi.fi\)](#)

Ratkaisuehdotuksia

Sosiaaliturvan tulisi mahdollistaa joustava työnteke

Sosiaaliturvaa tulisi muuttaa sellaiseksi, että se mahdollistaa joustavan työnteon ja ansaitseminen. Erilaisissa tilanteissa elävien ihmisten tulisi voida löytää itselleen sopivat ratkaisut ja käyttää hyväkseen aukeavia mahdollisuuksia vailla huolta toimeentulon katkeamisesta. Tämä vaatii muutoksia lainsäädäntöön.

Nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä on melko vaikeaselkoinen. Sen sääntöjä voi kuitenkin selkiyttää yhteistyöllä eri toimijoiden kesken. Esimerkiksi Ylöjärvellä sovittiin osuuskunnassa työskentelyyn liittyen tukiasiat etukäteen TE-toimiston kanssa siten, ettei tukea tarvinnut katkaista selvityspyynnön vuoksi.

Työnhakijoiden kanssa työskentelevä, selvitä riskit asiakkaan kanssa

Työttömien ja työelämän ulkopuolella olevien kanssa työskentelevien on tärkeää käydä asiakkaan kanssa läpi mahdolliset keikkatöihin ja yrittäjyyteen liittyvät riskit ja keinot selviytyä niistä ennen kuin hänet ohjataan perinteisestä palkkatyöstä poikkeavaan työhön.

Paikallisia keinoja työllistämiseen

Tekemättömästä työstä tai työntekijöistä ei ole pulaa, vaan ongelmina ovat työnteon rahoittaminen ja sopivan tekijän ja työn kohtaaminen. Kunnilla, alueilla ja järjestöillä on

paljon mahdollisuuksia tukea työllistymistä. Tärkeää on miettiä, millaista työtä alueella on tekemättä, ja kuinka sille voidaan löytää tekijä.

Perustakaa paikallinen työllistymistä edistävä raati tai neuvosto, joka toimii työttömyyttä kokeneiden ihmisten vaikuttamis- ja kehittämissyryhmänä.

- Raatiin tai neuvostoon kootaan erilaisia toimijoita, kuten työnhakijoita, viranomaisten ja paikallisen elinkeinoelämän edustajia, ja sen tarkoituksena on tuottaa tietoa, kokemuksia ja ehdotuksia työllisyyttä koskevissa asioissa. Näin on tehnyt Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.

Kunnat ja alueet voivat ottaa julkisten hankintojen kriteeriksi työllistämisen.

- Julkisten hankintojen tarjouspyyntöön kirjataan esimerkiksi heikossa työmarkkina-asemassa olevien nuorten, vammaisten, maahanmuuttajien ja pitkäaikaistyöttömiä koskeva työllistämisehto. Työllistämisehto voidaan määritellä niin, että työllistäminen voidaan tehdä mihin tahansa tehtävään yrityksen tai sopimuksessa määritellyn alihankkijan palveluksessa tai määritellään tietty työkohde ja/tai tehtävä.
[Hankinnoilla työllistäminen \(Thl.fi\)](#)

Pitkään työttömänä olleet voivat työllistyä myös työpankin kautta. Työpankit työllistävät henkilöitä omassa tuotannossaan, alihankintatöihin tai suoraan asiakasyritykseen sekä vuokraavat työntekijöitä.

- Sievin työkolmio tarjoaa tuotteita ja palveluita, esimerkiksi piha- ja puutarhatuotteita ja piha- ja puutarhatöitä.
[Sievin työkolmion verkkosivut \(sievi.fi\)](#)
- Virittämö on Helsingin kaupungin työllistämispalvelu, joka yhdistää työnhakijat ja käytännön digi- ja mediaosaajia etsivät yritykset. Vastavalmistuneet tai pidempään työttömänä olleet työnhakijat pääsevät 6–8 kuukauden mittaiseen palkkatuettuun työsuhteeseen.
[Virittämö \(virittamohelsinki.fi\)](#)
- Vuonna 2023 varsinaisen toimintansa aloittanut Työkanava Oy palkkaa työntekijät suoraan palvelukseensa työsuhteeseen ja myy heidän työpanostaan asiakkailleen.
[Työkanava Oy \(Tem.fi\)](#)

Kuntien kannattaa työllistää toimeentulotukea hakevia ihmisiä heidän osaamisensa ja voimiensa mukaan niin, että työ on heille kannattavampaa kuin sosiaaliturvalla eläminen. Työllistäminen maksaa itsensä takaisin monenlaisena hyvinvointina.

- Lue lisää hyvinvointivaikutuksista:
[Työtä luonnosta lissä -hankkeen loppuseminaarisesitys \(Docplayer.fi\)](#)
- Joensuun kaupungin sosiaalityö sopi vuonna 2016 kaupungin henkilöstöyksikön kanssa, että 200 toimeentulotukea hakenutta nuorta palkataan kaupungille

kesätöihin. Töihin saatiin 120 nuorta, mikä vähensi perustoimeentulotuen kustannuksia. Lisäksi nuoret saivat työkokemusta ja oppivat työelämästä yleensä.

Kunta voi tarjota tukea ja neuvontaa osuuskuntien perustamiseen ja pyörittämiseen sekä tukea työtilojen ja -koneiden hankkimisessa tai vuokraamisessa.

- Osallisuutta osuuskunnista -hankkeessa kehitettiin tuettua osuuskuntatyötä, jotta esimerkiksi osatyökykyiset voivat työllistyä osuuskunnan kautta. Tuetussa osuuskuntatoiminnassa toteutetaan myös yhteisöllisiä ja sosiaalisia sekä jäsenten hyvinvointiin liittyviä tavoitteita. Osuuskunnissa tuotetaan palveluja ja tuotteita osuuskunnan jäsenten osaamisen ja voimavarojen mukaan. Osuuskunta tarjoaa myös tukea, mahdollisuuden kuntoutumiseen ja työyhteisön. Osuuskunnassa voi itse määrittellä työn määrää ja sisältöä.

[Osuuskunta työllistää osatyökykyisiä \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi/)

[Onnistumisia osuuskunnista \(Youtube\)](#)

- Työtä ja toivoa -osuuskunta työllistää maahanmuuttajia. Osuuskuntaan voi liittyä kuka tahansa, joka haluaa tukea haavoittuvassa asemassa olevia maahanmuuttajia. Osuuskuntaa kouluttaa, työllistää, maksaa reilun palkan ja tarjoaa kannustavan ilmapiirin oppimiselle. Se tuo yhteen palveluista kiinnostuneet asiakkaat ja työntekijät, mutta myös kehittää kanssakäymistä heidän ja kaupunkilaisten välillä. Toiminta järjestetään keikkapoolin kautta.

[Työtä ja toivoa -osuuskunta \(Keikkapooli.fi\)](#)

Yrittäjä, työllistä ennakkoluulottomasti.

- Esimerkiksi omenasiepparit keräävät käsin puihin ja maahan käyttämättömiksi jääneet omenat, jotka puristetaan paikallisesti Omenasieppari-mehuksi. Omenasiepparit ovat motivoituneita ja lahjakkaita ihmisiä. Heidän työkykynsä poikkeaa kuitenkin normista ja siksi heidän on yleensä hyvin vaikeaa löytää perinteistä palkkatyötä.

[Omenasieppari.fi](https://www.omenasieppari.fi/)

- Suomen Pakolaisavun Sauma-työelämävalmennuksessa tehdään yhteistyötä yritysten kanssa.

[Sauma-työelämävalmennus \(Pakolaisapu.fi\)](https://www.pakolaisapu.fi/)

Järjestöyhteistyö on tärkeää, ja kunta voi tukea 3. sektoria (esimerkiksi kylä- tai asukas yhdistyksiä) työllistämässä monin tavoin: tarjota tiloja, puskurilainaa työsuhteen alkuvaiheen palkkakuluihin ja tukea työnantajataitoihin.

- Toiminnan kulujen kattamisessa on mahdollista yhdistellä monenlaisia rahoitusmahdollisuuksia: palkkatukea, myytävistä tuotteista tai palveluista saatua tuottoa tai työllistämisen kuntalisää. Myös EU:n rakennerahastot voivat olla hyödyksi: kansalaislähtöisellä kaupunkikehittämisellä tai maaseudun LEADER-toimintaryhmien tuella voi rahoittaa koko paikallisyhteisöä hyödyttäviä kehittämistoimia. Vaikka kunta ei itse työllistä, se

voi auttaa järjestötoimijoita muun muassa suunnittelussa, hankkeistuksessa ja hake-
musten tekemisessä.

- Työllistäminen on mahdollista yhdistää myös osallistuvaan budjetointiin, jossa asuk-
kaat esittävät ideoita siitä, mitä töitä alueella pitäisi tehdä, joihin kunta tai esimerkiksi
kyläyhdistykset vastaavat työllistämällä. Näin on tehnyt Pudasjärven kaupunki Laavu-
hankkeessa, jossa kyläyhdistys on ryhmätyöllistänyt pitkäaikaistyöttömiä.

[Ryhmätyöllistämisen avulla elinvoimaa kyliin \(Innokylä.fi\)](#)

**Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä työllisyyden hoidossa voidaan hyödyn-
tää kokemusosaamista osana palvelujen kehittämistä.** Kokemusasiantuntija voi pitää
myös omaa vastaanottoaan esimerkiksi päihdepalveluissa. Koulutetun kokemusasiantun-
tijan tulee saada korvaus työstään. Kun kokemusasiantuntijoita palkataan, heidät on otet-
tava osaksi työyhteisöä ja heille järjestetään työnohjaus.

Lue lisää: Kokemusosaaminen (s. 103)

Muiden aineellisten resurssien tarjoaminen

Palkkioiden, ylläpitokorvausten tai työtoimintarahen lisäksi työllistymistä edistävään toi-
mintaan tai esimerkiksi asiakasraateihin tai neuvostoihin osallistuvien toimeentuloa voi-
daan tukea myös muilla rahanarvoisilla eduilla, kuten matkalipuilla, yhteisillä lounailla,
maksuttomilla liikunta- tai kulttuuripalveluilla.

[Kimmoke-ranneke \(Innokyla.fi\)](#)

[Yhteinen ruokailu \(Innokyla.fi\)](#)

Kuntalaisille kannattaa tarjota myös yhteisiä ja avoimia tiloja työtiloiksi.

Lue lisää: Avoimet tilat (s. 220)

[Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)

Ratkaisuehdotukset perustuvat kehittämistyön tuloksiin

Monet tässä luvussa tehdyistä ratkaisuehdotuksista perustuvat Euroopan sosiaalirahaston
toimintalinja 5:n hankkeissa kehitettyihin toimintamalleihin ja kerättyyn tietoon työelä-
män ulkopuolella olevien ihmisten kokemuksista ja osallisuuden lisäämisestä.

Ratkaisuehdotukset on koottu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaa-
tiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden
palaset -kehittämistyötä. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta.

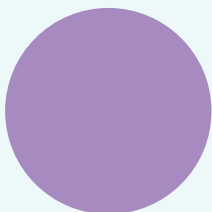
Lue kokonaisuus verkossa:

[Lisää ansaitsemisen mahdollisuuksia työttömille ja muille työelämän ulkopuolella oleville \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuuden palaset

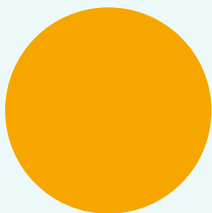
/ Lisää ansaitsemisen mahdollisuuksia

Erilaisia tapoja lisätä työttömien ja työelämän ulkopuolella olevien ansaitsemisen mahdollisuuksia kehitetään eri puolilla Suomea. Lue tässä mainitut toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

[Osuuskunta työllistää osatyökykyisiä \(Innokyla.fi\)](#)

Osuuskunnissa tuotetaan palveluja ja tuotteita osuuskunnan jäsenten osaamisen ja voimavarojen mukaan. Tuettu osuuskuntatyöskentely tarjoaa osatyökykyisille mahdollisuuden ansiotyöhön.

[Ryhmätyöllistämisen avulla elinvoimaa kyliin \(Innokyla.fi\)](#)

Pitkäaikaistyöttömät voivat työllistyä ryhmätyöllistämisen avulla niin, että he tarjoavat kyläyhdistysten kautta erilaisia palveluja kuntalaisille tai kyläläisille sekä kunnostavat kylätaloja ja ympäristöä. Tämä vahvistaa kylien elinvoimaa.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät ansaitsemismahdollisuuksien lisäämiseen:

- [Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)
- Kokemusosaamiseen liittyvät osallisuuden palaset, joissa kokemusasiantuntijoille voidaan maksaa palkkio (s. 109).

Pitkään työttömänä olleiden työllistymisen tuki

Työllistymistä tukevien palvelujen tavoitteena on työkyvyn ylläpitäminen tai kuntoutuminen ja sitä kautta mahdollisuuksien lisääminen palkkatyöhön. Pitkään työttömänä olleiden työkykyä, työnhaku-, työllistymis- ja työelämävalmiuksia voidaan parantaa eri tavoin. Tehokkaita toimia ovat muun muassa palkkatuki ja työhönvalmennus sekä erilaiset työkokielujaksot. Ennen kaikkea työllistymistä helpotetaan lisäämällä työpaikkoja, joiden työehdot ovat kohtuulliset.

Kaikissa työllistymisen tuen vaiheissa on tuettava työtä etsivän osallisuutta: hänellä tulisi olla mahdollisuuksia vaikuttaa valittaviin työllistymistoimiin, osallistua niihin omin ehdoin ja tulla kuulluksi omana itsenään. Työllistymistä kannattaa edistää niin, että palveluihin hakeutumisen ja osallistumisen kynnys on matala.

Osallisuuden lisääminen työllistymistä edistävissä palveluissa tekee palveluista helppokäyttöisempiä, mielekkäämpiä, tarpeenmukaisia sekä ihmisen omaa toimijuutta ja tulevaisuudenuskoa vahvistavia.

Erilaisiin tilanteisiin erilaista työllistymisen tukea

- Jos työkyky ja -kokemus ovat hyviä, mutta työnhakijalta puuttuu todistus koulutuksesta, on selvitettävä, miten osaaminen voidaan osoittaa.
- Jos työnhakijan työkyky on heikko, on syytä tehdä työkyvyn arviointi tai ja koota yhteen työkykyä parantavat toimet.

- Jos työnhakijan elämänhallinta on puutteellista, sitä on tuettava sosiaali- ja terveyspalveluilla. Liikkeelle on kuitenkin aina lähdettävä omasta halusta ja motivaatiosta.

Eri tukitoimia voidaan tehdä myös samaan aikaan. Tärkeää olisi, ettei eri palvelujen välillä tarvitsisi odottaa.

Työllistymisen tuen sudenkuoppia ja ratkaisuja

Ihminen saa väärää etuutta, jos työkyvyn heikentymistä ei tunnisteta

Ihminen jää sairausperusteisten etuuksien ulkopuolelle, jos työkyvyn heikentymistä ei tunnisteta tai jos työkyvyttömyys jatkuu pitkään. On ongelmallista, jos osatyökykyiset ovat työttömyysturvalla ja se leikkaantuu työkyvyttömyyden takia, koska esimerkiksi aktiivointivoite ei täyty.

- Työkyvyn arviointi ja työkyvyn heikentymisen tunnistaminen on tärkeää palvelun eri vaiheissa.

Työtön työnhakija joutuu itse arvioimaan yksin työkykyään

Työkyvyn tunnistaminen jää usein yksilön omalle vastuulle. Tiedetään, että pitkään jatkunut työttömyys voi murentaa uskoa omaan työkykyyn. Subjekttiivinen työkyky ei siten välttämättä vastaa todellista työkykyä.

- Työkykyä kannattaa tarkastella pienemmissä osissa yhdessä työnhakijan kanssa. Näin saadaan selville, mihin alentunut työkyky ja kokemus siitä liittyvät (esimerkiksi tuki- ja liikuntaelinsairauksiin, mielenterveyden ongelmiin, psyykkiseen kuormittuneisuuteen, itseluottamuksen murenemiseen tai ongelmalliseen päihteiden käyttöön).
- Työttömille tietoa terveystarkastuksista jalkauttamalla -toimintamallissa palveluohjaajat, terveydenhoitaja ja sosiaalityöntekijä, jalkautuvat matalan kynnyksen toimipaikkoihin jakamaan tietoa työttömien terveystarkastuksista, sosiaali- ja terveyspalveluista ja etuuksista sekä antamaan henkilökohtaista palveluohjausta.

[Työttömille tietoa terveystarkastuksista jalkauttamalla -toimintamalli \(Innokylä\)](#)

Työkyvyn arviointi ja tukeminen jäävät taka-alalle

Sote-ammattilaisten ja työllisyysviranomaisten on tarvittaessa yhteistyössä tuettava työnhakijaa henkilökohtaisen työmarkkinatilanteen sekä työkyvyn ja osaamisen tunnistamisessa. Tämän jälkeen työnhakijaa voidaan tukea yksilöllisesti, tarpeenmukaisesti ja mahdolliset työkyvyn rajoitteet huomioiden.

Työttömän kunnioittava kohtaaminen on olennaista, ja siksi on tärkeää lähteä liikkeelle olemassa olevista kyvyistä ja vahuuksista, ei pelkästään työkyvyttömyydestä.

- Tilanteen kartoitus ja kattava työ- ja toimintakyvyn arviointi tehdään yhdessä työnhakijan kanssa sekä autetaan työnhakijaa näkemään työllistymismahdollisuutensa.
- Työnhakijalle tarjotaan hänen tarvitsemiaan sosiaali- tai terveydenhuollon palveluita.
- Työkyvyn tuen tiimi tukee asiakasta työ- ja toimintakyvyn parantamisessa moniammatillisesti. Asiakasvastaava koordinoi suunniteltujen palvelujen toteutumista. Työkyvyn tuen tiimiä on kehitetty Työkykyohjelmassa.

[Lue lisää työkyvyn tuen tiimistä \(Thl.fi\)](#)

- Työkyvyn tuen tiimin kaltaista toimintamallia on ennen Työkykyohjelmaa kehitetty muun muassa Party- ja Tykke-hankkeissa.

[Koppia asiakkaasta -toimintamalli \(Innokylä\)](#)

- Komppaa-ryhmässä osallistujat tunnistavat omia haasteitaan ja vahvuuksiaan oppimisessa sekä saavat näihin konkreettisia apukeinoja ja vertaistukea. Löydetyt kompensatiokeinot tukevat polkua kohti työelämää.

[Komppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen \(Innokyla.fi\)](#)

[Komppaa-pelit tukevat oppimisvaikeuksien tuomissa haasteissa \(Innokyla.fi\)](#)

- Vinkki: Työkyvyn lisäksi kannattaa tarkastella työnhakijan työllistymisen tuen tarpeita.

Etuuksia ja palveluja saa monelta eri taholta

Monelta eri taholta saatavien etuuksien ja palvelujen myötä riski väliinpuotoamiseen on suuri. Tarvitaan yksilöllistä tilanteen selvittämistä, moniammatillista yhteistyötä sekä enustettavaa ja läpinäkyvää toimeentulojärjestelmää. Toimiva työkyvyn tuen palvelukokonaisuus edellyttää sosiaali- ja terveyskeskuksen sisäisten ja muiden palvelujen integraatiota, kumppanuuksia ja verkostomaista hallintaa.

- Hyvinvointialueen työkyvyn tuen palvelukokonaisuus koostuu muun muassa sosiaali- ja terveyspalveluista, kuntoutuspalveluista, työllisyyspalveluista, Kelan palveluista, järjestöjen palveluista sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluista.

[Työikäisten työkyvyn ja työllistymisen tuen sote-palvelut \(Thl.fi\)](#)

- Moniammatillinen yhteistyöverkosto yhdistää eri alojen, kuten sosiaalityön, terveydenhuollon ja työllisyyspalvelujen osaamisen. Yhteistyöverkoston työskentelyn on perustuttava asiakkaan tavoitteisiin, ja verkostolla on oltava ymmärrys siitä, mitä asiaa se ratkoo. Verkosto tarvitsee johdon tuen ja yhteistyötä tulee toteuttaa niin johdon, esihenkilöiden kuin työntekijöidenkin tasolla. Monialaisten yhteistyöryhmien jatkuvuus edellyttää, että jokin taho vastaa verkoston koolle kutsumisesta ja

jatkuvuudesta. Myös palveluntuottaja tulisi ottaa mukaan yhteistyöverkostoihin. Jos yksityinen sektori tuottaa palvelun, se saattaa jäädä verkoston ulkopuolelle.

- Aikuisille suunnatut ohjaamot voisivat koota monialaiset palvelut yhden katon alle.

Monialaista ja intensiivistä tukea on liian vähän tarjolla

Osatyökykyiset ja heikossa työmarkkina-asemassa olevat hyötyvät usein monialaisesta ja intensiivisestä tuesta. Tämän kaltaista tukea on esimerkiksi näyttöön perustuva työhönvalmennus tai muu valmennus, jossa korostuu yksilöllinen monialainen tuki sekä aktiivinen työnetsintä ja muokkaus.

- Monialaisen ja intensiivisen tuen palvelujen hankintaa ja kilpailutusta tulee kehittää. Esimerkiksi tuetun työllistymisen palveluissa olevat hyötyisivät vaativammasta tuesta työllistykseen avoimille työmarkkinoille. Vaativan tuen kilpailutuksen kehittämisen ohella kunkin hankinnan kohdalla tulee kehittää asiakkaiden palvelutarpeen tunnistamista.
- IPS-työhönvalmennus on todettu vaikuttavaksi työllistymistä lisääväksi menetelmäksi sekä Suomessa että kansainvälisesti.

[Lue lisää IPS-työhönvalmennuksesta \(Thl.fi\)](#)

- Esimerkiksi Kumina-mallissa tehdään työtehtäviä kuntouttavassa työtoiminnassa yhdistyksissä oikeassa työympäristössä. Samalla saadaan työhönvalmennusta ja sosiaaliohjausta omien tavoitteiden pohjalta ja mahdolliset ongelmat ratkotaan nopeasti.

[Kumina – työhön ja koulutukseen valmentava kuntouttava työtoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

- Kummin kanssa työelämään – maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen -mallissa työkummi tutustuttaa maahanmuuttajaa suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään sekä ohjaa työkokeilupaikoilla.

[Kummin kanssa työelämään – maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen \(Innokyla.fi\)](#)

- Vuoden 2023 alussa varsinaisen toimintansa aloittaneen valtion Työkanava Oy:n tavoitteena on työllistää vaikeimmassa asemassa olevia osatyökykyisiä. Yhtiö palkkaa työntekijät työsuhteeseen ja myy heidän työpanostaan asiakkailleen. Työkanava vastaa työntekijöiden työnohjauksesta ja perehdyttämisestä.

[Työkanava Oy \(Tem.fi\)](#)

Moniammatillisten palvelujen henkilöstöresurssit ovat riittämättömät

Työllisyyspalvelujen niukat resurssit tekevät palvelutarpeen tunnistamisesta, kattavasta arvioinnista ja yksilöllisten palvelujen tarjoamisesta tällä hetkellä vaikeaa. Tällöin ei voida esimerkiksi auttaa työn etsinnässä.

- Esimerkiksi tuetun työllistymisen palvelujen resurssointiin tulisi kohdentaa enemmän rahoitusta.

Työkykykoordinaattorien saatavuutta ei ole varmistettu

Työkykykoordinaattoreita on koulutettu viime vuosina runsaasti työpaikoille, oppilaitoksiin, terveydenhuoltoon sekä sosiaali-, työllisyys- ja kuntoutuspalveluihin. Työkykykoordinaattorin keskeisimpiä tehtäviä ovat palveluiden räätälöiminen ja monialainen yhteistyö asiakkaan eduksi.

Työkykykoordinaattorin tehtävänkuvalla ei kuitenkaan ole vielä virallista asemaa työvoimapaalissa. Vaarana on, että työkykykoordinaattorikoulutuksella hankittu osaaminen ei pysy organisaatiossa, vaan menetetään osaajan mukana.

- Työkykykoordinaattorien tai vastaavan kaltaisen laajan osaamisen asema tulisi vakiinnuttaa työllisyyspalveluissa erityisesti heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistymisen tuen palveluissa.

Työllistymistä tukevien palveluiden laadun seuranta

Työllistymisen tuen palveluiden laatua tulisi seurata aiempaa järjestelmällisemmin ja tavoitelähtöisesti. Tärkeintä on tunnistaa hankitun palvelun tavoite ja tarve sekä tavoiteltava laatu.

- Tuetun työllistymisen IPS-työhönvalmennuksen kansainvälinen laatukriteeristö on tieteellisesti validoitu arviointiväline, joka mittaa IPS-palvelun laatua eli sitä, missä määrin palvelu noudattaa tuetun työllistymisen työhönvalmennuksen periaatteita. IPS-toimintamallilla edistetään mielenterveyden häiriöihin sairastuneiden henkilöiden työmarkkinoille pääsyä, paluuta ja siellä pysymistä.

[IPS-työhönvalmennuksen laatukriteerit \(Thl.fi\)](#)

Tutkintotodistuksen hankkiminen voi olla vaikeaa

Tunnustetun osaamisen hankkiminen vahvistaa edellytyksiä työllistyä. Tutkintoon johtavaan koulutukseen hakeutuminen ei kuitenkaan välttämättä ole helppoa tai elämäntilanteen vuoksi mahdollista. Oppilaitoksessa opiskelu ei aina sovellu kaikille.

Työtehtäviä opinnollistamalla ja tutkinnollistamalla voidaan luoda matalamman kynnyksen polkuja opintoihin. Opintoja voidaan suorittaa esimerkiksi työtoimintajaksolla ja saada myönteisiä oppimiskokemuksia. Opinnollistetuista työtehtävistä saa todistuksen, jolla voi osoittaa osaamisensa ja jota voi hyödyntää myöhemmin opintoihin hakeutuessa.

- Joskus tarpeen on vain lyhyen koulutuksen suorittaminen (esim. hygieniapassi).
- Opinnollistaminen ja käytännönläheinen oppiminen erilaisissa ympäristöissä -mallissa osaamisen kehittäminen tapahtuu muuten kuin opiskelemalla päätoimisesti

oppilaitoksessa. Osaamista voidaan kehittää eri ammatillisiin tutkintoihin pohjautuvina oppimisjaksoina tai kokonaisina tutkinnon osia suorittamalla, esimerkiksi palkkatuetussa työssä, työkokeilussa tai kuntouttavan työtoiminnan aikana.

[Opinnollistaminen ja käytännönläheinen oppiminen erilaisissa ympäristöissä \(Innokyla.fi\)](https://www.innokyla.fi)

Tarjolla on liian vähän sopivia töitä niille, joiden työkyky vaihtelee

Työnhakutaitojen tai työelämätaitojen kerryttäminen eivät riitä, jos työmarkkinoilla ei ole tarjolla töitä ihmisille, joilla työkyky vaihtelee.

- Tarjolla oleva työtehtävä voidaan muokata työnhakijan työkykyyn sopivaksi. Työn muokkaamisen mahdollisuudet liittyvät esimerkiksi työergonomiaan, työaikaergonomiaan (työntekijä pystyy vaikuttamaan työvuoroihinsa ennakoivasti) ja työolosuhteisiin (esimerkiksi saavutettavat ja helppokäyttöiset työpaikan sisäiset tietojärjestelmät). Työnmuokkauksessa tärkeää on ottaa sekä työllistyjä että työnantaja mukaan suunnitteluun. Joskus on hyödyllistä valmentaa koko työyhteisöä tilanteeseen. Työnmuokkausta tukee TE-toimiston myöntämä työolosuhteiden järjestelytuki.

[Työolosuhteiden järjestelytuki \(Tyomarkkinatori.fi\)](https://www.tyomarkkinatori.fi)

- lisisti töihin -opas tähtää osatyökykyisen henkilön työllistämiseen työtä muokkamalla. Opas on suunnattu työnantajille ja työyhteisöjen kehittäjille.

[Iisisti töihin -opas \(Thl.fi\)](https://www.thl.fi)

Matalapalkka-aloilla osatyökykyisen tulot jäävät pieniksi

Erityisesti matalapalkka-aloilla osatyökykyisyys aiheuttaa myös toimeentulo-ongelman. Jos työtä tekevä ei pysty tekemään täysiä tuntimääriä, jää toimeentulo pieneksi.

- Lineaarisen työkyvyttömyyseläkkeen mallilla on haettu ratkaisua osaan ongelmasta. Mallin valmistelu keskeytettiin vuonna 2022. Osatyökyvyttömyyseläkkeellä työtulojen ja eläkkeen yhteensovittaminen olisi joustavampaa lineaarisessa mallissa, jossa tietyn ansiorajan ylityttyä eläke pienenesi ansion kasvaessa. Nykyiset ansiorajat madaltuisivat. Kannustinloukut ansiorajoilla poistuisivat. Käteen jäävä kokonaistulo ei pienenesi, kun ansaitsisi enemmän. Nykyään eläkkeen maksu katkeaa kokonaan ansiorajan ylityttyä.

[STM: Lineaarinen malli ehdolla työkyvyttömyyseläkejärjestelmän kehittämiseen \(tiedote 22.9.2017\)](https://www.tiedote.fi)

[STM: Lineaarisen työkyvyttömyyseläkemallin valmistelu ei etene \(tiedote 4.7.2022\)](https://www.tiedote.fi)

Työnantajat epäröivät palkata pitkään työttömänä olleita

Työllisyyden edistäminen ei voi olla pelkästään työn hakemisen ja tekemisen valmiuksien parantamista, vaan myös työnantajien asenteisiin ja ennakkoluuloihin on syytä pyrkiä vaikuttamaan. Työnantajat saattavat epäröidä pitkään työttömänä olleiden palkkaamista. Työttömät työnhakijat puolestaan voivat kokea, että esimerkiksi korkea ikä tai työttömyyden pitkä kesto estää työllistymistä.

- Esimerkiksi Nevo tiija -hankkeen Työnimi-kampanjassa käsiteltiin työnantajien asenteita ja romanien kohtaamaa syrjintää työmarkkinoilla.

[Romanien osallisuus: Työnimi-kampanja \(Diakonia-ammattikorkeakoulu\)](#)

Osallisuutta työstä riippumatta

Kaikki eivät saa pitkäaikaista tai pysyvää työpaikkaa. Ihmisten pitäisi kuitenkin voida olla osallisia yhteiskunnassa työllisyystilanteesta riippumatta. Lue erilaisista osallisuuden edistämisen keinoista tämän julkaisun muista luvuista.

Ansaitsemisen mahdollisuuksia voidaan lisätä monilla eri tavoilla myös perinteisten työsuhteiden ulkopuolella. Lue lisää ansaitsemisen mahdollisuuksien lisäämisestä sivulta 198.

Ehdotukset perustuvat kehittämistyön tuloksiin

Ratkaisuehdotukset on koottu yhteistyössä Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran (ESR TL 5) ja Tule töihin -hankkeen (ESR TL 3) kanssa. Työ on osa Sokra-koordinaation ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Pitkään työttömänä olleiden työllistymisen tuki \(Innokyla.fi\)](#)

Kirjallisuus

Oivo, T. & Kerätär, R. (2018) [Osatyökykyisten reitit työllisyyteen – etuudet, palvelut, tukitoimet. Selvityshenkilöiden raportti](#). STM

Saikku, P. & Blomgren, S. [Alueellisten kokeilujen arvioinnin loppuraportti \(pdf, 653 kt\)](#). Mallit työllistymiseen ja osallisuuteen (OTE 4 -projekti). Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanke.

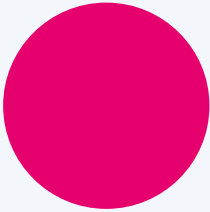
[Palkkatuen vaikuttavuus – palkkatukijärjestelmän ja sen uudistuksien arviointi \(Valtioneuvoston kanslia 2018\)](#)

Saikku, Peppi, Joensuu, Matti, Männistö-Inkinen, Vilja ja Poutanen, Joonas (toim.) (2023) ["Täällä ei sanota, että ei kuulu meille" Työkykyohjelman arviointi- ja seurantatutkimuksen loppuraportti](#). THL

Osallisuuden palaset

/ Työllistymisen tuki

Pitkään työttömänä olleiden työllistymisen tukea on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue tässä mainitut toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

[Komppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen \(Innokyla.fi\)](#)

Komppaa-ryhmässä osallistujat tunnistavat omia haasteitaan ja vahvuuksiaan oppimisessa sekä saavat näihin konkreettisia apukeinoja ja vertaistukea. Löydetyt kompensatiokeinot tukevat osallistujien arkea, opintoja ja polkua kohti työelämää.

[Koppia asiakkaasta \(Innokyla.fi\)](#)

Moniammatillinen työ- ja toimintakyvyn arviointi tehdään kokonaisvaltaisesti keskustelevalle ja prosessinomaisella työotteella. Välineitä toimintakyvyn edistämiseen ja työelämäpoluille etsitään yksilökeskusteluilla ja toiminnallisissa ryhmissä.

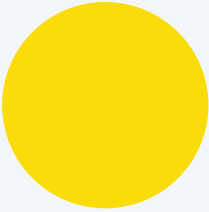
[Kumina - työhön ja koulutukseen valmentava kuntouttava työtoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

Yhdistyksissä toteutettavassa kuntouttavassa työtoiminnassa työskennellään oikeassa työympäristössä. Kuntouttavan työtoiminnan ohella voi saada työhönvalmennusta ja sosiaaliohjausta omien tavoitteidensa mukaisesti. Ongelmat ratkotaan yhteistoimin.

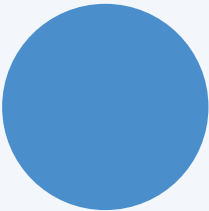
[Kummin kanssa työelämään - maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen \(Innokyla.fi\)](#)

Vapaaehtoinen työkummi kuuntelee, kannustaa, neuvoo asioinnissa, tutustuttaa suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään ja ohjaa työkokeiluapaikalla.

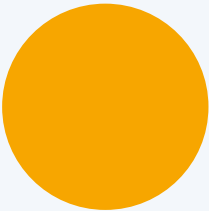
[Opinnollistaminen ja käytännönläheinen oppiminen erilaisissa ympäristöissä \(Innokyla.fi\)](#)

Opinnollistamisessa osaamisen kehittäminen tapahtuu muualla kuin perinteisessä oppilaitoksessa. Osaamista voidaan kehittää eri ammatillisiin tutkintoihin pohjautuvina oppimisjaksoina tai kokonaisina tutkinnon osia suorittamalla.

[Opioidikorvaushoidossa olevien osallisuuden vahvistaminen rakentamalla polkuja työ-, vapaaehtoistoiminta- ja opiskelumaailmaan \(Innokyla.fi\)](#)

Kurssilla vahvistetaan opioidikorvaushoidossa olevien arjen hallintaa ja sosiaalisia taitoja, löydetään voimavaroja, kohennetaan itse-tuntoa sekä kiinnitytään työ-, vapaaehtoistoiminta- tai opiskelumaailmaan.

[Työkykyisen pitkäaikaistyöttömän valmennuskurssi \(Innokyla.fi\)](#)

Valmennuskuukausi ohjaa tavoitteelliseen työskentelyyn työpaikan löytymiseksi. Ryhmävalmennus tukee muutoksessa ja työkeilu antaa kontaktin työelämään. Valmennus sopii työkykyisille pitkäaikaistyöttömille.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät työllistymisen tukeen:

- [Kokemusasiantuntija tuo työttömien äänen kuuluviin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Komppaa-pelit tukevat oppimisvaikeuksien tuomissa haasteissa \(Innokyla.fi\)](#)
- [Koppia asiakkaasta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kototori tukee kotoutujaa monialaisesti ja yhteisöllisesti \(Innokyla.fi\)](#)
- [Ryhmätyöllistämisen avulla elinvoimaa kyliin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Työttömille tietoa terveystarkastuksista jalkauttamalla \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)

Vapaaehtoistoimintaa järjestämällä ja tukemalla voidaan lisätä osallisuutta

Ammattilainen, haluatko edistää heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta vapaaehtoistoiminnalla? Ota huomioon tässä luvussa esitellyt asiat.

Vapaaehtoistoiminnassa saadut osallisuuden kokemukset ovat erityisen tärkeitä ihmisille, jotka ovat heikoimmassa asemassa. Osalle meistä esimerkiksi polku työelämään voi olla mutkikas ja vaatia omanarvon ja pystyvyyden tunteen rakentamista pala palalta. Olisi tärkeää, että elämän ja tekemisensä voisi tuntea arvokkaiksi myös työelämän ulkopuolella. Meillä kaikilla tulee olla mahdollisuus panostaa yhteiseen hyvään ja saada siitä tunnustusta, olla arvostettu osa yhteisöä, sekä saada onnistumisen ja merkityksellisyyden kokemuksia.

Kun pyrit edistämään osallisuutta vapaaehtoistoiminnan avulla, huomioi nämä 13 asiaa:

1. Muista, että vapaaehtoistoimintaan osallistutaan aina oman kiinnostuksen ja innostuksen mukaan.
2. Selvennä vapaaehtoisten ja ammattilaisten roolit ja tehtävät itsellesi, työtovereillesi ja vapaaehtoisille. Pohdi, mitä erityistä lisäarvoa vapaaehtoisuus voisi toimintaanne tuoda.

3. Varaa resursseja. Vapaaehtoistoiminta ei ole ilmaista. Usein tarvitaan palkattu koordinaattori ja varoja esimerkiksi vapaaehtoisten koulutukseen. Museotalalla on laskettu, että yksi kokoaikainen työntekijä pystyy koordinoimaan enintään 100–200 vapaaehtoisen toiminnan heidän tehtävänkuvistaan riippuen.
4. Tarjoa erilaisia tapoja osallistua: pitkään sitoutuen ja projektituotoisesti.
5. Perehdytä vapaaehtoinen kunnolla tehtäväänsä.
6. Tue apua tarvitsevia ja huomioi tuki myös resursseissa.
7. Tarjoa usein autettavana oleville mahdollisuuksia auttaa muita.
8. Korvaa vapaaehtoisille aiheutuvat kulut, jotta myös pienituloiset voisivat osallistua. Huomioi myös verotusasiat kulujen korvaamisessa.
9. Selvitä toiminnan vaikutus työttömyysturvaan, jos työskentelet työttömien työnhakijoiden kanssa.
10. Osallistumisesta voi olla tarpeellista tehdä kirjallinen sopimus, jos vapaaehtoistehtävä on vaativa tai jatkuva. Sopimus ei velvoita toimimaan. Siinä sovitaan yhteisistä pelisäännöistä.
11. Huolehdi vapaaehtoisten turvallisuudesta. Ota esimerkiksi vastuu- ja tapaturmavakuutus.
12. Kuuntele ja jaa päätösvaltaa. Tärkein resurssi vapaaehtoistoiminnassa on osallistujien into toimia.
13. Anna tunnustusta tehdystä työstä. Ruoka, kahvit, retket ja koulutukset ovat hyviä tapoja osoittaa arvostustasi. Aineettomat tunnustukset ja arvonannot ovat tärkeitä.

Mitä vapaaehtoistoiminta on?

Vapaaehtoistoimintaa on työ,

- josta ei makseta palkkaa eikä muutakaan palkkiota. Toiminnasta aiheutuneita kustannuksia voidaan kuitenkin korvata vapaaehtoiselle.
- johon osallistutaan omasta vapaasta tahdosta ja henkilökohtaisen valinnan vuoksi.
- joka hyödyttää muita oman perhe- ja ystäväpiirin ulkopuolella tai vaikuttaa yhteisiin asioihin.
- joka syrjimätöntä ja kaikille avointa. Erilaiset tehtävät voivat kuitenkin edellyttää erilaisia valmiuksia tai koulutusta.

Vapaaehtoisen roolit

Elämän vaikeissa tilanteissa vapaaehtoisesta voi saada auttajan, kuten ymmärtävän vertaisen tai karikat itsekin kiertäneen rinnallakulkijan. Palvelujärjestelmässä vapaaehtoisen roolina on usein vahvistaa inhimillistä kohtaamista. Vapaaehtoinen on läsnä omasta halustaan, ja siksi hän voi luoda välittömämmän suhteen ammattilaisen ja asiakkaan välille. Tasavertaisempi vuorovaikutus on vapaaehtoisuuden erityinen arvo verrattuna ammattilaisuuteen. Vapaaehtoistoiminnalla ei kuitenkaan tule korvata lakisääteisiä tehtäviä. Tämän vuoksi on tärkeää, että vapaaehtoisten ja ammattilaisten erilaiset roolit ovat kaikille selvät.

Tuettu vapaaehtoistoiminta

Tuettu vapaaehtoistoiminta mahdollistaa osallistumista myös heille, jotka eivät selviä tehtävistä yksin tai eivät kykene hakeutumaan vapaaehtoiseksi itsenäisesti. Esimerkiksi kehitysvammaisen henkilö voi tuetusti toimia monissa tehtävissä. Tapoja tukea toimintaa on monia:

- mukana voi olla avustaja tai muu lähihenkilö
- kokeneemmat vapaaehtoiset voivat mentoroida kokemattomampia
- tehtäviä voi räätälöidä yksilöllisten tarpeiden ja kykyjen mukaan

Vapaaehtoistoiminta työttömänä työnhakijana

Vapaaehtoistoiminta kehittää usein työllistymisessä tarvittavia taitoja. Työttömällä on oikeus saada työttömyysetuutta osallistuessaan ”tavanomaiseen yleishyödylliseen vapaaehtoistyöhön”. Oikeutta etuuteen ei kuitenkaan ole sellaisessa toiminnassa, joka tapahtuu yrityksissä tai ”tehtävissä, jotka yleisesti tehdään työsuhteessa tai yritystoimintana”. Rajanveto näiden välillä ei aina ole yksinkertainen.

Lainsäädäntöä tulisi selkiyttää, jotta työttömät työnhakijat voisivat olla mukana vapaaehtoistoiminnassa ilman huolta toimeentulon menetyksestä.

Ohjeet on koottu osana ESR-kehittämistyötä

Tämä vapaaehtoistoiminnan järjestämisen ja tukemisen kokonaisuus on koottu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Vapaaehtoistoimintaa järjestämällä ja tukemalla voidaan lisätä osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)

Kirjallisuus

- Iso-Aho, Juha & Lindholm, Arto (toim.) (2018) [Vapaaehtoistyö nuorten syrjäytymisriskin vähentäjänä](#). Humak, Helsinki
- Laasanen, Juhani (2011) [Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset](#). Helsingin yliopisto, Ruralia-Instituutti. Seinäjoki.
- [Onnistunut vapaaehtoistoiminta – opas toiminnan kehittäjälle \(Kierrätyskeskus pdf 6,49 Mt\)](#)
- [Vapaaehtoistyö, talkootyö, naapuriapu – kaikki käy](#). Vapaaehtoistyön koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävän työryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriö 2015
- Rajala, Antti & Nieminen, Pinja (toim.) (2017) Tuettu vapaaehtoistoiminta – avain osallisuuteen.
- Kontiala, Laura (toim.) (2019) [Osallisuuden polku. Opas tuetun vapaaehtoistoiminnan järjestämiseen. \(pdf, 3,9 Mt\)](#) Pro Lapinlahti mielenterveysseura ry, Helsinki

Osallisuuden palaset

/ Vapaaehtoistoiminta

Vapaaehtoistoiminnan järjestämiseen ja tukemiseen on kehitetty erilaisia keinoja eri puolilla Suomea. Lue tässä mainitut toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

[Kulttuuriluotsitoiminta - vapaaehtoinen tukena kulttuuriosallistumisessa \(Innokyla.fi\)](#)

Kulttuuriluotsi on vapaaehtoinen, jota voi pyytää tueksi ja seuraksi kulttuurikohteisiin. Toiminnan tavoitteena on edistää kulttuurin ja taiteen sosiaalista ja taloudellista saavutettavuutta sekä tasavertaisia mahdollisuuksia kulttuurielämyksiin.

[Liikuntakaveri - vapaaehtoinen tukena liikunnan harrastamisessa \(Innokyla.fi\)](#)

Liikuntakaveri on toimintaan koulutettu vapaaehtoinen, joka tukee liikunnan aloittamista ja sen harrastamista. Tavoitteena on vahvistaa vähän liikkuvien henkilöiden osallisuutta madaltamalla kynnystä liikuntaan kaverin avulla.

[Naapuriäidit - kohderyhmästä toimijaksi \(Innokyla.fi\)](#)

Vapaaehtoiset naapuriäidit ovat erilaisista etnisistä taustoista tulevia naisia, jotka kehittävät ja tuottavat omiin ja yhteisöjensä tarpeisiin vastaavaa lähiötoimintaa sekä toimivat tukihenkilöinä arjen apua tarvitseville.

[Tartu hetkeen -vapaaehtoistyössä voi panostaa yhteiseen hyvään sitoutumatta toimintaan \(Innokyla.fi\)](#)

Vapaaehtoistyö, johon sitoudutaan päivä kerrallaan, voi lisätä osallistujan uskoa itseensä. Päihteidenkäyttö tai sosiaaliset pelot voivat rajata pois pitkäjänteiset sosiaalipalvelut, esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan tai sosiaalisen kuntoutuksen. Vapaaehtoistyö voi olla silloin hyvä vaihtoehto.

Tuetusta vapaaehtoistoiminnasta taitoja ja uskoa tulevaan (Innokyla.fi)

Tuetussa vapaaehtoistoiminnassa tukea tarvitsevat pääsevät vapaaehtoistomijoiksi yksilöllisen tuen ja tiiviin verkostoyhteistyön avulla. Vapaaehtoistoiminnan paikka valikoituu vapaaehtoisen toiveiden perusteella, ja siihen hakeudutaan tuetusti.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät vapaaehtoistomintaan:

- [Hyvän mielen julkaisut - voimaannuttavia sanoja ja kuvia arjen iloksi \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kohtaamispaikka lapsiperheille ja ikäihmisille \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kotoutumisopas tukee ammattilaisen työtä \(Innokyla.fi\)](#)
Opas tukee myös vapaaehtoisia.
- [Kummin kanssa työelämään - maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen \(Innokyla.fi\)](#)
- [Naapuriyhteisötoiminta tukee kehitysvammaisen itsenäistä asumista \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)
Työhuonetta voi käyttää myös vapaaehtoistyöhön.

Avoimet tilat – ihmiset kohtaavat ja elämänpiiri laajenee!

Avoimet, syrjimättömät, turvalliset ja saavutettavat tilat ovat tärkeitä, koska erilaiset yhteiskuntaryhmät kohtaavat niissä toisiaan.

Esimerkiksi kirjastot, puistot ja asukastalot ovat avoimia tiloja. Kuntien ja alueiden olisi hyvä luoda lisää houkuttelevia yhteisiä tiloja.

Avoimia tiloja tarvitaan, koska merkityksellinen elämä rakentuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja luontokappaleiden kanssa. Muilta ihmisiltä saadaan myönteistä palautetta, ideoita ja kiitosta. Myös sattumanvaraisista ja sanattomista kohtaamisista voi lähteä liikkeelle jotain uutta. Se lisää myös alueen elinvoimaa.

Tiedetään, että kun vaikeudet pitkittyvät, ihmiset alkavat vetäytyä omiin oloihinsa. Silloin uhkana on, että elämänpiiri kapenee sekä käsitys omasta itsestä ja muista vääristyy. Kun yhteisiin tiloihin on helppo tulla, yhteys muihin ihmisiin säilyy.

Myös helposti saavutettavissa olevat viher- ja vesialueet sekä paikalliset luonto- ja kulttuurireitit ovat hyvinvoinnin kannalta tärkeitä.

Avoimien tilojen hyödyt tutkimusten perusteella

- Lisäävät hyvinvointia
- Lisäävät yhdenvertaisuuden kokemusta

- Luovat ja ylläpitävät sosiaalisia suhteita
- Kohentavat yhteisöllistä aktiivisuutta. Yhteisöllisyys luo sosiaalista arvoa ja joskus myös taloudellista toimeliaisuutta. Ihmiset osallistuvat ja ottavat vastuuta kansalaisina ja asukkaina.
- Parantavat väestösuhteita, kun yhteiskuntaryhmät kohtaavat ja ihmiset tekevät asioita yhdessä. Tuntematon tulee tutuksi ja pelko karisee. Turvallisuuden tunne lisääntyy.

Millaisia avoimien tilojen tulisi olla?

Maksuttomia

- Pienituloisuus voi estää tilaan pääsyn tai siellä oleilun. Maksuttomuus takaa sen, että erilaiset ihmisryhmät kohtaavat toisiaan.
- Maksullisiin tiloihin pääsy voidaan mahdollistaa esimerkiksi vapaalipulla, jonka peruste ei käy tilaan saapuessa ilmi.

Viihtyisiä ja hyvällä sijainnilla

- Hyvä sijainti, siisteys ja suunniteltu sisustus houkuttelevat ihmisiä ja välittävät viestiä siitä, että kävijöitä ja osallistujia arvostetaan. Ihmiset toivotetaan tervetulleeksi kertomalla tilasta erilaisissa kanavissa ja usealla kielellä.

Turvallisia ja syrjimättömiä

- Ihmiset kohdataan yhdenvertaisina eikä ihmistä määritellä hänen asemansa tai oletettujen ongelmien kautta. Tiloihin on esteetön pääsy.

Tarjolla on oleskelua, tekemistä ja joskus myös syömistä

- Tilassa voi halutessaan oleskella omissa oloissaan. Toisten seuraan voi liittyä myös juttelematta. Tilassa on erilaista tekemistä, esimerkiksi lautapelejä tai käsityötarvikkeita

Mahdollisuus jättää oma kädenjälkensä näkyviin motivoi osallistumaan

- Tila muotoutuu yhteisen tekemisen ja palautteen myötä.
- Yksilöllistä ja yhteisöllistä luovuutta voidaan toteuttaa monin tavoin: vaihtuvilla näyttelyillä, uudistamalla sisustusta säännöllisesti, syötävällä puutarhalla, pihatansseilla, performansseilla, mieluisilla työvuoroilla, ympäristötalkoilla taitarintuokioilla.

Tilassa syntyviä ideoita ja halua vaikuttaa lähiympäristöön voidaan tukea tarjoamalla resursseja, esimerkiksi rahaa kulujen kattamiseen tai koulutuksia.

Miten avoimeksi tilaksi sopiva tila löydetään, rakennetaan ja vastuut jaetaan?

Avoimen tilan etsimiseen, löytämiseen ja toiminnan aloittamiseen on monta tapaa. Aloitteen tai ehdotuksen tilasta voi tehdä asukas, joukko asukkaita, järjestö, paikallinen yritys, valtuutettu tai kunnan tai alueen työntekijä.

Tilaan liittyviä vastuita voidaan jakaa kunnan, alueen, järjestöjen, yritysten ja asukkaiden kesken. Tällöin kyse on yhteistoiminnallisesta hallinnasta.

Tilan toimintaa kehitetään usein hankerahoituksella. Hankerahoituksen jälkeisen ajan toiminnasta on neuvoteltava alusta alkaen. Lue, miten Uudessakaupungissa, Lapinjärvellä, Lahdessa, Porvoossa ja Helsingissä yhteisiä tiloja on edistetty ja niihin liittyviä asioita järjestetty ja hallittu yhdessä:

[Viisi tapaa perustaa yhteinen tila ja käynnistää toiminta \(Innokyla.fi\)](#)

Hyvinvoinnin tilat -hanke on kerännyt ohjeita siihen, miten erilaisin tavoin hyvinvoinnin tiloja voidaan rakentaa.

[Hyvinvoinnin reseptit \(Hyvinvoinnintilat.fi\)](#)

Asiakastyön ja sen yhteiskehittämiseen kehitettyjä Voitto-kortteja voidaan hyödyntää myös avoimen tilan kehittämiseen.

[Asiakastyön menetelmäkorteilla osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)

Esimerkkejä avoimista tiloista

Kaikille avoimet tilat: kadut, puistot, kirjastot ja yleiset saunat

Ihmisten, jotka asioivat paljon sosiaali- ja terveyspalveluissa tai jotka ovat muita huonommassa sosioekonomisessa asemassa, on tärkeä saada kokemus yhdenvertaisuudesta ja päästä jakamaan kokemuksia muiden kanssa. Se auttaa irrottautumaan hetkeksi vaikeuksien täyttämästä arjesta ja avaa uudenlaisia tilaisuuksia. Tällaisia yhdenvertaisuuden kokemusta rakentavia tiloja ovat muun muassa kadut, puistot, kirjastot, urheilupaikat ja virkistysalueet. Niissä ihminen ei määriy ongelmien tai asiakkuuksien kautta.

Kaduilla ja puistossa voi tarkkailla elämää etäämmältä, jolloin tuntematon tulee tutummaksi. Katujen ja puistojen sosiaalista elämää katselemalla voi myös oppia erilaisten sosiaalisten tilanteiden käyttäytymis- ja toimintamalleja.

- Katujen ja puistojen houkuttelevuutta voidaan lisätä esimerkiksi istuimilla ja pöytäryhmillä, istutuksilla, taideteoksilla, yleisövessoilla, esteettömillä reiteillä, grillikatoksilla ja esiintymislavoilla. Mallia kannattaa ottaa jo paljon ihmisiä houkuttelevista tiloista.

Universaalien kokemusten pariin pääsyä voidaan helpottaa.

- Jos tilat tai niissä tapahtuvat toiminnot eivät ole maksuttomia, voidaan vähävaraisten pääsy mahdollistaa esimerkiksi vapaalipulla. Parasta on, jos syy vapaalipun saamiseen ei käy maksutilanteesta ilmi. Osallistumisen sosiaalisia esteitä voidaan purkaa esimerkiksi osallistumalla yhdessä tutun porukan voimin.

[Kimmoke-ranneke \(Innokyla.fi\)](#)

- Tuettu lomatoiminta tarjoaa kodin ulkopuolella vietetyn loman sellaiselle henkilölle ja perheelle, jolla ei olisi siihen muuten mahdollisuutta. Hakemuksesta myönnetty täysihoitoloma vietetään suositussa lomakohteessa, mikä mahdollistaa muiden lomailijoiden joukkoon sulautumisen. Lomalla pääsee irrottautumaan arjen haastavista tilanteista.

[Tilat yhdenvertaisuuden kokemuksen lähteenä: Tuettu lomatoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

- Korttelikeittiö on kaikille avoin tila, jonne kuka tahansa on tervetullut oleskelemaan, tekemään asioita ja ruokailemaan muiden kanssa. Korttelikeittiön ruoka voidaan tehdä yhdessä tai se voidaan tarjoilla valmiina annoksina. Korttelikeittiö on yhteisöravintola. Se lisää yhteisöllisyyden kokemuksia ja tarjoaa hyvää ruokaa.

[Korttelikeittiö – kaikille avoin tila \(Innokyla.fi\)](#)

Asukkaille suunnatut tilat

Osa julkisista tiloista, kuten koulut ja päiväkodit, ovat käytössä vain osan aikaa vuorokaudesta. Tällaisia tiloja voidaan antaa käyttöön asukasryhmille, mutta niitä voidaan antaa myös lasten ja nuorten iltakäyttöön. Esimerkiksi koulu on usein tuttu ja turvallinen ympäristö koululaiselle. Päiväkodeissa järjestettäviin tapahtumiin ja tutustumisiltoihin voidaan kutsua paikkakunnalle muuttaneita lapsiperheitä, ja näin tukea lapsiperheiden yhteyttä asuinyhteisönsä.

- Helsingissä yhdeksi osallistuvan budjetoinnin kohteeksi valittiin koulujen käsityötilojen avaaminen asukkaiden käyttöön.
- [Naapuriäidit – kohderyhmästä toimijaksi \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kototori tukee kotoutujaa monialaisesti ja yhteisöllisesti \(Innokyla.fi\)](#)

Tietyille kohderyhmille tarkoitetut tilat

Joskus on perusteltua, että tila on suunnattu erityiselle kohderyhmälle. Tällöinkin kyseessä on yhteisöllinen tila. Avoimien tilojen lisäksi esimerkiksi päihteiden aktiivikäyttäjät, päihteiden käytöstä toipuvat ja mielenterveyskuntoutujat kaipaavat tiloja, joissa voi rakentaa pitkäaikaisia ihmissuhteita ja vaihtaa kokemuksia luottamuksellisesti ja turvallisesti.

On tärkeää, että tiloissa toimivat ammattilaiset, vertaisohjaajat tai vapaaehtoiset tukevat avoimuuden, kunnioittavan kohtaamisen ja turvallisuuden periaatteita. Tiloissa vierailevia

voidaan kannustaa toimintaan ja ohjata esimerkiksi palveluihin, mutta on tärkeää, että myös vapaamuotoinen oleilu on luontevaa.

- [Kohtaamispaikka päihderiippuvuudesta toipuville \(Innokyla.fi\)](#)
- [Yhteinen ruokailu lähentää ja madaltaa kynnyksiä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Tartu hetkeen -vapaaehtoistyössä voi panostaa yhteiseen hyvään sitoutumatta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Elokolo-kohtaamispaikat \(Ehyt.fi\)](#)

Pedagogiset ympäristöt: esimerkkinä Seinäjoen kansalaiskampus

Kansalaiskampus on avoin oppimisympäristö, jossa rajaton oppiminen, osallistuminen, itsensä toteuttaminen on mahdollista kaikille ihmisryhmille. Kansalaiskampuksella ihminen oppii vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kansalaiskampus on tila, jossa ominaisuuksista tai taustoista riippumatta jokainen ihminen on aktiivinen oppija, jota ohjaa sisäinen motivaatio ja omaehtoisuus.

Oppiminen ei koskaan rajoitu luokkahuoneeseen, joten kansalaiskampuksella lähdetään myös pois neljän seinän sisältä. Samalla jätetään taakse tiukka ainekohtainen ajattelu ja opitaan havainnoimalla, ihmettelemällä ja ratkomalla itseä kiinnostavia asioita.

Sosiaalipedagogiset ympäristöt: esimerkkinä Aistien tila

Aistien tila on prosessi, jossa julkinen tila tehdään yhdessä kohtaamisen tilaksi, joka kutsuu vuorovaikutukseen, kokemusten jakamiseen ja muisteluun. Tila ruokkii monia aisteja: tilassa on erilaisia materiaaleja, kuvia, ääniä, tuoksuja ja värejä. Aistien tilassa elämyksellisyys, kokemuksellisuus, muistot, identiteettineuvottelut ja yhteisöllisyys kohtaavat.

Sosiaalipedagogisena ympäristönä aistien tila sopii kasvatukseen, koulutukseen sekä yksilölliseen ja ryhmien kanssa tehtävään sosiaalityöhön.

- [Aistien tila sosiaalityön ympäristönä \(Innokyla.fi\)](#)

Ehdotukset perustuvat tutkimukseen ja kehittämistyön tuloksiin

Ratkaisuehdotukset on koottu yhteistyössä Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden kanssa. Osa toimintamalleista on arvoitu Sokra-hankkeen toimesta osana Osallisuuden palaset -kehittämistyötä, jossa kootaan ja arvioidaan erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta lisääviä malleja ja toimintatapoja. Tutkimustulosten tiivistyksen löydät luvun alusta.

Lue kokonaisuus verkossa:

[Avoimet tilat – ihmiset kohtaavat ja elämänpiiri laajenee! \(Innokyla.fi\)](#)

Lue lisää

Vertaisarvioidut lähteet

- Andersson, Jamie & Ruggeri, Kai & Steemers, Koen & Hupper, Felicia (2016) [Lively social space, well-being activity, and urban design: Findings from a low-cost community-led public space intervention](#). Environment and Behaviour, Sage Publications.
- Cattel, Vicky & Dines, Nick & Gesler, Wil & Curtis, Sarah (2008) [Mingling, observin, and lingering: Everyday public spaces and their implications for well-being and social relations](#). Health & Place 14 (2008) 544–561.
- Foley, Ronan & Kistemann, Thomas (2015) [Blue space geographies: Enabling health in place](#). Health & Place 35, 157–165.
- Francis, Jacinta & Giles-Corti, Billie & Wood, Lisa & Knuiman, Mathew (2012) [Creating sense of community: The role of public space](#). Journal of Environmental Psychology 32 (2012) 401–409.
- Hadavi, Sara (2006) Effects of the physical aspects of the environment on mental well-being.
- Susser, Ida (2017) [Commoning in New York, Barcelona, and Paris. Notes and observations from the field](#). Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology 79, 6–22.

Selvitykset

- Mäntylä, Erika & Nousiainen, Marko & Isola, Anna-Maria (2019) [Keittiöt ilman rajoja: Yhteinen keittiö –hankkeen osallisuusvaikutusten arviointi](#). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- Mäntylä, Erika (2020) [Lomalle yhdenvertaisuuteen: Lomatoiminnan osallisuusvaikutusten arviointi](#). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

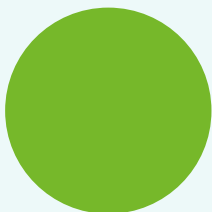
Oppaat

[Elokolo – Kohtaamispaikkatoiminnan käsikirja \(Ehyt.fi, pdf 1,58 Mt\)](#)

Osallisuuden palaset

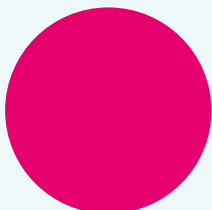
/ Avoimet tilat

Avoimia tiloja on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoja. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

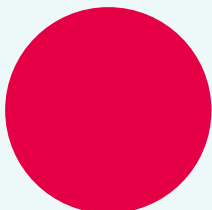
[Avoin olohuone ilman vaatimusta päihteettömyydestä \(Innokyla.fi\)](#)

Avoin olohuone on avoin kaikille, mutta se on suunnattu erityisesti niille, jotka kaipaavat apua, rentoa oleilua ja yhteisöllisyyttä ilman tiettyjä sitoumuksia kuten päihteettömyyttä. Yhteisö rakentuu myös järjestämällä yhteisökokouksia ja suunnittelemalla avoimen olohuoneen tilaa ja toimintaa yhdessä.

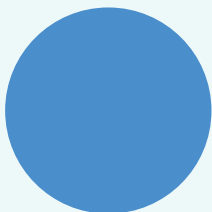
[Kohtaamispaikka lapsiperheille ja ikäihmisille \(Innokyla.fi\)](#)

Matalan kynnyksen kohtaamispaikassa lapsiperheet ja ikäihmiset kohtaavat ja tukevat toisiaan. Yhteinen ruokailu ja yhdessä tekeminen vahvistavat molempien voimavaroja, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

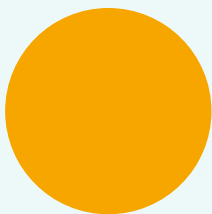
[Kohtaamispaikka päihderiippuvuudesta toipuville \(Innokyla.fi\)](#)

Osallistujalähtöinen toiminta vahvistaa päihderiippuvuudesta toipuvien uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa omassa elämässään ja yhteiskunnassa. Osallistujat ovat itse suunnitelleet tilan ja toiminnan, joka tarjoaa vertaistukea ja merkityksellisen yhteisön.

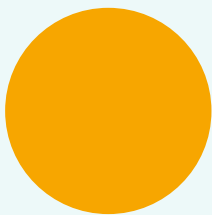
[Korttelikeittiö -kaikille avoin tila \(Innokyla.fi\)](#)

Korttelikeittiö on ihmisiä yhteen kokoava tila tai toiminta, jossa on tarjolla maksutonta edullista ruokaa, yhdessä olemista ja mielekästä tekemistä. Se on avoin kaikille ja kutsuu paikalle ihmisiä kaikista yhteiskuntaryhmistä.

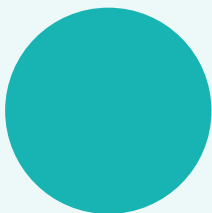
[Kototori tukee kotoutujaa monialaisesti ja yhteisöllisesti \(Innokyla.fi\)](#)

Matalan kynnyksen kohtaamis- ja neuvontapaikka tukee kotoutumista ja hyviä väestösuhteita. Tarjolla on viranomaisapua, vertaistukea ja koulutusta. Kävijä voi tarjota omaa osaamistaan muiden hyväksi muun muassa yhteisöneuvojana.

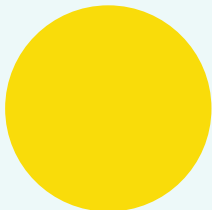
[Naapuriyhteisötoiminta tukee kehitysvammaisen itseenäistä asumista \(Innokyla.fi\)](#)

Naapuriyhteisötoiminta tarjoaa omissa asunnoissaan tuetusti asuville kehitysvammaisille henkilöille mielekästä vapaa-ajan toimintaa ja tukea sosiaalisten verkostojen rakentamiseen. Lisäksi tarjotaan yksilötukea ja rohkaisua omannäköiseen elämään.

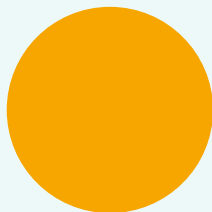
[Tilat yhdenvertaisuuden kokemuksen lähteenä: Tuettu lomatoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

Tuettu lomatoiminta tarjoaa loman kodin ulkopuolella sellaisille, joilla ei olisi siihen muuten mahdollisuutta. Lomaympäristö mahdollistaa arjen haastavista rooleista irrottautumisen ja liittymisen osaksi muita lomailevia.

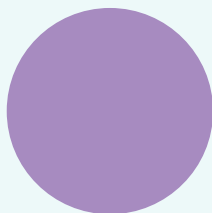
[Viisi tapaa perustaa avoin yhteinen tila \(Innokyla.fi\)](#)

Toimintamallissa kuvataan viisi tapaa yhdistää tilan haltijat ja tarvitsijat siten, että syntyy avoin tila asukkaiden ja yhdistysten käyttöön. Kaikille avoin yhteinen tila lisää osallisuutta laaja-alaisesti.

[Yhteinen ruokailu lähentää ja laskee kynnyksiä \(Innokyla.fi\)](#)

Yhteinen ruokailu on luonteva kohtaamispaikka, jossa tutustutaan toisiin yhdessä olon tai tekemisen lomassa. Yhteinen ruokailu houkuttelee muuhun toimintaan tai tuen äärelle.

[Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)

Yhteiselle työhuoneelle ovat tervetulleita työskentelemään kaikki. Tilaa voivat hyödyntää esimerkiksi palkkatyön ulkopuolella olevat, yksinyrittäjät ja etätöyläiset. Yhteinen työhuone lisää osallisuutta ja tarjoaa alustan yhteistuotannolle.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät avoimiin tiloihin:

- [Aistien tila sosiaalityön ympäristönä \(Innokyla.fi\)](#)
- [Asiakastyön menetelmäkorteilla osallisuutta \(Innokyla.fi\)](#)
Menetelmäkortteja voidaan käyttää myös avoimen tilan kehittämiseen.
- [Etäkohtaamisilla yhteisöllisyyttä kyliin \(Innokyla.fi\)](#)
- [Höntsäpesistä yhteisöllisesti ja yhdenvertaisesti \(Innokyla.fi\)](#)
- [Luontolähtöinen työpajatoiminta \(Innokyla.fi\)](#)
- [Naapuriäidit - kohderyhmästä toimijaksi \(Innokyla.fi\)](#)
- [Taideprojekti nuorten hyvinvoinnin tukena \(Innokyla.fi\)](#)
- [Tartu hetkeen -vapaaehtoistyössä voi panostaa yhteiseen hyvään sitoutumatta toimintaan \(Innokyla.fi\)](#)
- [Vapaa-ajan ranneke kimmokkeena yhdessä virkistymiseen \(Innokyla.fi\)](#)

Digiosallisuuden edistäminen

Erilaiset yhteiskunnan toiminnot ja palvelut ovat enenevässä määrin digitaalisia. Digitaalisuus voi olla haaste tai mahdollisuus osallisuudelle: Esimerkiksi laitteiden tai taitojen puute tekee asioimisesta hankalaa, ellei jopa mahdotonta. Toisaalta etäyhteydet voivat mahdollistaa toimintaan osallistumisen heille, joiden olisi muutoin vaikea tulla lähitapaamisiin.

Tässä luvussa esittelemme erilaisia keinoja edistää digiosallisuutta. Keskitymme erityisesti heikoimmassa asemassa olevien ihmisten digiosallisuuden vahvistamiseen, koska monilla heistä on erilaisia digitaalisen osallisuuden vajeita. Ei kuitenkaan kaikilla: muilla elämän osa-alueilla heikossa asemassa oleva ihminen saattaa olla hyvinkin osallinen digitaalisessa maailmassa.

Digiosallisuuden edistämällä pyritäänkin siihen, että ihmiset olisivat osallisia digitaalisessa maailmassa ja että digiosallisuus lisäisi osallisuutta ja hyvinvointia kaikilla elämän osa-alueilla.

Digiosallisuudessa ei ole kyse vain ihmisten digitaidoista. Digiympäristöt ja -palvelut on ensi sijassa suunniteltava helppokäyttöisiksi, saavutettaviksi ja turvallisiksi, jotta mahdollisimman vähän jäisi käyttäjän taitojen varaan. Tämä on osaltaan julkisten toimijoiden vastuulla ja sitä määrittää myös laki.

Samoin on tärkeää seurata, miten palvelujen ja toimintojen digitalisoiminen vaikuttaa niiden käyttöön, ja tapahtuuko saavutettavuudessa eriarvoistumista. Tällä hetkellä tietoa on liian vähän. Nopeasti kehittyvää digiympäristöä on tutkittava ja kehitettävä jatkuvasti, jotta kaikkien osallisuus toteutuu.

Digosallisuuden edistämällä pyritään

Omat laite ja digitaidot

- tukemaan oman digilaitteen ja nettiyhteyden hankintaa
- tukemaan digitaalisten laitteiden, ohjelmien, sovellusten ja palvelujen käyttöä
- kasvattamaan tietoisuutta digitaalisista oikeuksista ja velvollisuuksista
- lisäämään ymmärrystä tietoturvallisesta toiminnasta digitaalisissa ympäristöissä

Hyvinvointi ja osaamisen kehittäminen

- tukemaan omannäköistä digitaalista olemista ja itselle sopivien digitaalisten hyvinvoinnin lähteiden löytämistä (mm. ajanviete, yhteisöt)
- ihmisten oman digiosaamisen tunnistamista, jotta osaamista voisi hyödyntää opinnoissa, työelämässä tai vapaaehtoistyössä

Palvelut

- kehittämään digitaalisia palveluja käyttäjälähtöisesti
- digitalisoimaan palveluja niin, että tavoitettaisiin paremmin heidät, joita ei kohdata kasvokkain
- lisäämään saavutettavuutta (saavutettavat sisällöt, käännökset, tukivälineiden tarjoaminen)
- lisäämään ammattilaisten digivuorovaikutustaitoja

Vuorovaikutus ja vaikuttaminen

- tukemaan digiosallistumista ja -vaikuttamista
- vahvistamaan digitaalisen vuorovaikutuksen taitoja
- vähentämään digitaalisissa ympäristöissä tapahtuvaa syrjintää
- tutustumaan ja tekemään tutuksi erilaisia digitaalisia kulttuureita, jotta ymmärtäisimme toisiamme paremmin (esim. nuorten nettikulttuurit)

Digosallisuus-termiä määritellään parhaillaan monilla tahoilla. Se on myös osa laajempaa osallisuuden käsitettä (lue lisää, mitä osallisuus on s. 19).

[Digiosallisuuden käsite ja keskeiset osa-alueet. Digiosallisuus Suomessa -hankkeen väliraportti \(Valtioneuvosto 2021\)](#)

[Digiosallisuus Suomessa. Digiosallisuus Suomessa -hankkeen loppuraportti \(Valtioneuvosto 2022\)](#)

Digilaitteet ja yhteydet

Digilaitteet ja internetyhteys ovat välttämättömyyksiä kaikille. Osa ihmisistä tarvitsee myös muita digitaalisia apuvälineitä ja tukea. Esimerkiksi luottotietojen menettäminen vaikeuttaa tai tekee mahdottomaksi tiettyjen liittymien ja osamaksulla hankittavien laitteiden hankinnan. Sosiaaliturva- ja etuusjärjestelmässä on huomioitava paremmin, että digiosallisuus vaatii varoja.

Laitteiden ja yhteyksien hankintaan ja käyttöön on tärkeää olla saatavilla matalan kynnyksen maksutonta ohjausta. Sitä voidaan järjestää osana muuta toimintaa, puhelimen välityksellä tai etäyhteyksillä.

Laitteen hankintaan on hyvä olla tarjolla ohjausta, jotta saa itselleen sopivan laitteen. Ohjauksessa on hyvä pohtia yhdessä, millainen laite on tarpeellinen. Älypuhelin voi olla hyvä valinta itselle ostettavaksi laitteeksi, jos osan asioista pääsee hoitamaan helposti yhteiskäyttötietokoneelle esimerkiksi kirjastoon tai asukastalolle. Niissä voidaan tarjota myös lainalaitteita.

Edullisia, kierrätettyjä ja lahjoitettuja laitteita kannattaa hyödyntää. Sosiaalitoimesta voi myös hakea harkinnanvaraista maksusitoumusta, jota myönnetään tietyin edellytyksin esimerkiksi työnhakuun, työskentelyyn tai opiskeluun.

Mitä enemmän avoimia internetyhteyksiä on saatavilla, sitä helpompi on päästä asioimaan. Vapaita wifi-verkkoja olisi hyvä olla tarjolla esimerkiksi päiväkeskuksissa ja kohtauspaikoissa.

Lue lisää

Uusix-verstaalta on mahdollisuus ostaa kierrätetty tietokone yhdellä eurolla tietokonekurssin yhteydessä. Tietotekniikan koulutukseen voivat osallistua Uusix-verstailla työskentelevät ja sosiaalitoimen asiakkaat.

[Uusix.fi](https://uusix.fi)

Lainalaitteilla Digiin! -projektin ansiosta Kymenlaaksossa oli mahdollista saada digilaitteet kotiin lainaan maksutta.

Tuki laitteiden, ohjelmien ja sovellusten käyttöön

Digi- ja väestötietoviraston digitaitokartoituksesta käy ilmi, että suomalaisten digitaidot ovat suurimmaksi osaksi hyvällä tasolla, mutta osalla on ongelmia. Kaikki iäkkäät eivät pysy mukana yleisessä kehityksessä, ja osalla nuorista on haasteita julkisten digipalvelujen käytössä. Jos ei ole varaa omaan laitteeseen, myös taidot eivät pysy yllä tai pääse kehittymään.

[Digi- ja väestötietoviraston digitaitokartoitus \(Dvv.fi\)](https://digi-ja-vaestotietoviraston.digitaitokartoitus(Dvv.fi))

Kun oma laite on saatu hankittua, on hyvä saada sen käyttöön selkeää ohjeistusta. Liikelle lähdetään esimerkiksi käyttöjärjestelmän kielen asettamisesta sekä päivitysten tekemisen ja perushuoltotoimien opettelusta. Ohjeistusta on tärkeää tarjota myös eri ohjelmien ja sovellusten käyttöön.

Tukea ohjelmien ja sovellusten käyttöön on tärkeää olla eritasoisille käyttäjille eri tarkoituksiin. Ihmiset voivat tarvita tukea esimerkiksi eri terveys- ja sosiaalipalveluihin kirjautumiseen ja sähköiseen asiointiin erilaisten tukien hakemiseksi – viihteen ja ajanvietteen lähteitä unohtamatta. Jos henkilöllä ei ole verkkopankkitunnuksia, hän tarvitsee erityistä tukea asiointiin.

Laitteiden käyttöä voi lähteä harjoittelemaan vaikkapa tablettitietokoneella, jossa käyttöliittymä on yksinkertaisempi. Kosketusnäyttö voi olla matalamman kynnyksen tapa lähteä harjoittelemaan digitaitoja. Pelaaminen on koettu luontevaksi tavaksi saada ensikosketus tablettitietokoneen käyttöön.

[Matalan kynnyksen digituki \(Innokyla.fi\)](#)

[Digituki, Digiosallisuutta asunnottomille -hanke 2020–2023 \(Innokyla.fi\)](#)

[Digituki – Taitoja tuen antajalle -verkkokoulutus \(eOppiva.fi\)](#)

[Digitalisaation huipulla – ja reunalla. Verkkopalvelujen käyttö ja digisyrjäytyminen Helsingissä ja Suomessa \(pdf 4,64 Mt\)](#)

Viihtyminen, toisten kohtaaminen ja yhteisöllisyys digitaalisessa maailmassa

Digiosallisuus ei ole tärkeää ainoastaan palveluiden äärelle pääsemiseksi tai etuuksien hakemiseksi. Digiympäristö tarjoaa myös viihdettä, irtautumista arjesta, omien mielenkiinnon kohteiden parissa olemista sekä vertaiskontakteja ja yhteydenpitoa itselle tärkeisiin ihmisiin. Internet on täynnä erilaisia ilmaisia ajanvietesisältöjä, kunhan saa tietää niistä.

Esimerkiksi pienellä paikkakunnalla asuva voi löytää omaan harrastukseen tai elämäntilanteeseen liittyviä uusia kontakteja kauempaakin ja jopa ulkomailta, kunhan netti on hallussa. Sivustojen ja keskusteluryhmien kautta voi jakaa omia kokemuksia ja saada vertais-tukea.

Pitkien välimatkojen alueilla yhä useampi pääsee osallistumaan verkon välityksellä. Niin voidaan kehittää myös paikallista yhteisöllisyyttä, vaikka ei oltaisi kasvokkain. Toiminnassa voidaan esimerkiksi harrastaa liikuntaa tai käydä museossa virtuaalivierailulla.

Ihmisten on mahdollista päästä mukaan toimintaan ja ympäristöihin, joihin ei tulisi muutoin mentyä tai kerta kaikkiaan päästyä. Pandemian vuoksi nettiin siirtyneet tapahtumat ovat nyt saavutettavampia monille, jotka eivät pääse osallistumaan niihin paikan päällä esimerkiksi vammaisuuden, perussairauden, etäisyyksien tai varattomuuden takia.

Etäkohtaamisilla ja -tapahtumilla voidaan tarjota sosiaalisia kontakteja maaseutukyliin ja haja-asutusalueiden asukkaille ja edistää heidän digitaitojaan. Tämä tukee haja-asutusalueiden asukkaiden yhteisöllisyyttä ja osallisuuden kokemusta.

[Etäkohtaamisilla yhteisöllisyyttä kyliin \(Innokyla.fi\)](#)

Lapsiperheille ja ikäihmisille suunnattua Mummun ja vaarin tupaa on toteutettu myös virtuaalitupana. Virtuaalituvalla vapaaehtoiset varamummut ja -vaarit askartelevat, leikkivät ja lukevat satuja lapsiperheille verkossa. Virtuaalituvalla myös kysellään kuulumisia ja jutellaan – vietetään aikaa yhdessä verkossa.

[Kohtaamispaikka lapsiperheille ja ikäihmisille \(Innokyla.fi\)](#)

Digitaalisuuden kautta avautuvat mahdollisuudet kannattaa nähdä voimavarana. On syytä välttää uhkakuvien maalailua ja moralisointia esimerkiksi siitä, minkä verran digitaalisessa maailmassa on hyvä viettää aikaa. Tällöin tullaan helposti arvottaneeksi esimerkiksi palkkatyössä digitaalisissa yhteyksissä käytetty aika paremmaksi. Käsitkset hyvästä elämästä muuttuvat jatkuvasti ja parin vuoden päästä nyt käyty keskustelu saattaa vaikuttaa hullunkuriselta. Jos ihminen kuitenkin kokee ongelmia esimerkiksi ajankäytön kanssa, hänelle on tarjottava sopivaa tukea.

Digitaalisessa maailmassa voi oppia uusia taitoja

Digitaidot mahdollistavat myös muiden taitojen hankkimisen. Digiympäristöissä on mahdollista hankkia itseään kiinnostavaa tietoa. Opiskelu mahdollistuu uudella tavalla verkkokurssien kautta. Oppia voi hankkia vaikkapa ulkomaisista oppilaitoksista, kunhan kielitaito riittää. Omien palveluiden tai harrastusten lisäksi internetistä saa tietoa yhteiskunnallisista asioista ja vaikkapa oman asuinalueen tapahtumista ja kehittämisestä.

Kuka tahansa voi avata sosiaalisen median tilin tai blogin ja jakaa omia ajatuksiaan ja käydä keskustelua muiden kanssa. Lisäksi diginä on mahdollista viestiä muutenkin kuin kirjoitetun tekstin välityksellä. Tämä mahdollistaa useammalle mahdollisuuden itselle sopivaan ilmaisuun. Myös tähän on hyvä tarjota tukea.

Digitaalisessa ympäristössä toimiminen vaatii uudenlaisia vuorovaikutustaitoja, joiden oppiminen on tärkeää. On hyvä tietää, mitä digitaalisissa ympäristöissä voi julkaista ja millaisia haasteita keskustelupalstoilla tai sosiaalisen median kanavissa puhumiseen usein liittyy.

Lisäksi digitaalisessa ympäristössä toimiminen kerryttää monenlaisia uusia taitoja, kuten internetin käyttö, tietoturvallisuus, videoiden teko, valokuvien muokkaus, tekstinkäsittely ja videopuhelusovellusten käyttö.

Etätyöpajat tarjoavat elämyksiä ja mahdollisuuden mielekkääseen tekemiseen sekä vahvistavat yhteisöllisyyttä. Pajojen kautta pääsee tutustumaan esimerkiksi muotoilun maailmaan ja muotoiluprosesseihin luovan alan ammattilaisten ohjaamina.

[Etätyöpaja – elämyksiä ja mielekästä tekemistä yhdessä \(Innokyla.fi\)](#)

Komppaa-ryhmätöinnässä autetaan löytämään myös digitaalisia apuvälineitä oppimisvaikeuksien kompensointiin.

[Komppaa-ryhmätöinnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen \(Innokyla.fi\)](#)

Digipelaaminen osallisuuden edistäjänä ja pelaavat asiakkaat

Tietokonepelit ovat monelle tapa viihtyä ja olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Pelaamalla voi paeta omasta arjesta ja esimerkiksi samaistua pelin hahmoihin ja kokeilla sitä kautta erilaisia rooleja. Peleissä suoritetaan selkeästi määriteltyjä tavoitteita ja saadaan jatkuvasti palautetta. Pelaaminen voi olla tärkeää erityisesti henkilöille, joilta puuttuu sosiaalisia kontakteja tai muita toimintaympäristöjä, joissa voi suorittaa tavoitteita tai saada palautetta, kuten opiskelu- tai työympäristö. Pelaamisen kautta voi päästä osaksi yhteisöä ja kieli- ja tietotekniikkataidot voivat kehittyä.

Paljon pelaavien asiakkaiden kanssa on tärkeää puhua pelaamisesta kysymällä, mikä merkitys peleillä on heidän arjessaan, ja pohtia yhdessä ja tuoda esille pelaamisen myötä karttuneita taitoja. Taitoja voidaan jopa todentaa ja saada osaamistodistus tai opintomerkintä. Niille, joille pelaaminen tuottaa myös ongelmia, on tarjottava oikeanlaista tukea.

Lue lisää

Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä (s. 157)

Tietokone-, konsoli- ja mobiilipelaajille tarkoitettuun maksuttomaan Restart-ohjelmaan sisältyy verkkokurssi ja oma valmentaja, joiden avulla voi parantaa pelaamisen hallintaa.

[Restart-ohjelma videopelaajille \(Peluuri.fi\)](#)

Peli poikki on netissä toimiva ohjelma rahapelaamisen hallintaan.

[Peli poikki -ohjelma \(Peluuri.fi\)](#)

Palvelujen digitalisointi ja hybridipalvelut

Laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta sanoo, että viranomaisen on suunniteltava ja ylläpidettävä digitaaliset palvelunsa siten, että niiden tietoturvasuus, tietosuojat, löydettävyys ja helppokäyttöisyys on varmistettu. Lisäksi viranomaisen on varmistettava digitaalisten palvelujensa yhteensopivuus yleisesti käytettyjen ohjelmistojen ja tietoliikennetyksien kanssa.

[Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta \(Finlex.fi\)](#)

Digitaaliset palvelut tulisi suunnitella niin helppokäyttöisiksi, ettei niiden käyttäminen vaatisi erillistä tukea. Tämä vaatii sekä ammattitaitoa että käyttäjälähtöisyyttä. Palvelujen tulisi olla tarjolla eri kielillä.

Digipalveluita varten voidaan rakentaa omia alustoja tai ammattilaiset voivat jalkautua jo olemassa oleville digitaalisille alustoille. Palveluihin pääsyä voi helpottaa myös hybridipalveluilla, joissa osa toiminnasta tapahtuu kasvotusten ja osa digitaalisella alustalla.

Palvelut eivät saisi olla saatavilla ainoastaan digitaalisesti. Kaikkia digipalvelut eivät tarjoita. Jotta palveluista saataisiin tasavertaisia ja saavutettavia kannattaa jo lähtökohdastaan miettiä, voisiko niitä tarjota sekä kasvokkain, digitaalisesti että hybridimallina. Eri muodoissa tarjotut palvelut sopivat paremmin erilaisten ihmisten arkeen. Monet palvelut toimivat yllättävän hyvin erilaisilla toteutuksilla, kun suunnitteluvaiheessa huomioidaan kyseiseen muotoon liittyvät erityispiirteet.

Digipalvelussa tulisi huomioida asiakkaan arkaluontoisten tietojen näkyminen, kun läheinen tai ammattilainen auttaa palvelun käytössä. Palvelun käyttöliittymään voitaisiin kehittää erilaiset näkymät itse asiakkaalle ja digitukea antavalle henkilölle.

Palveluita digitalisoitaessa olisi selvitettävä, kuka palveluita käyttää ja mitä haasteita käytössä on. Näin saataisiin tärkeää tietoa palveluiden parantamiseksi. Asian kartoittamiseen ja seuraamiseen ja tiedon soveltamistyöhön on tärkeää varata resursseja, kun palvelujärjestelmiä ja toimintoja suunnitellaan ja jatkokehitetään.

Sitä mukaa kun asiakastiedon keruu ja hallinta digitalisoituvat, asiakkaan osallisuus palveluissa voi kehittyä. Asiakas ja ammattilainen voivat päästä järjestelmällisemmin seuraamaan, vastaavtko toteutuneet palvelut asiakkaan määriteltyyn palveluntarpeeseen, mikä on saattanut edesauttaa tai estää tarvittaviin palveluihin pääsyä tai palveluiden vaikuttavuutta.

Lue lisää

[Digi arkeen -neuvottelukunnan pyöreän pöydän keskustelu osaamisesta ja taidoista digitaalisessa yhteiskunnassa \(Vm.fi\)](#)

Kotona asumisen teknologiat ikäihmisille -ohjelmassa (KATI) kehitetään järjestelmällisesti teknologioita kotona asumisen tueksi. Ikäihmisten lisäksi näitä voi hyödyntää, kun kehitetään palveluita kotona asuville liikuntavammallisille.

[Kotona asumisen teknologiat ikäihmisille -ohjelma \(KATI\)](#)

[Työkaluja teknologiakehittämiseen \(KATI-ohjelma\) \(Thl.fi\)](#)

[Digital Divide in Perceived Benefits of Online Health Care and Social Welfare Services: National Cross-Sectional Survey Study \(2020\)](#)

Esimerkkejä digitaalisista palveluista:

[Lapin virtuaalinen sosiaali- ja terveyspalvelukeskus Virtu \(Sosiaalijaterveyspalvelut.fi\)](#)

[Voimaperheet-toimintamalli ja sen puitteissa tarjottava digitaalinen ohjaus \(Utu.fi\)](#)

Asukkaat ja asiakkaat digipalvelujen kehittäjinä

Kuten muitakin palveluita ja toimintaa, digipalveluita ja -toimintaa kannattaa kehittää yhdessä asiakkaiden ja osallistujien kanssa, jotta ne vastaavat paremmin heidän tarpeisiinsa. Sovellukset, joita on kehitetty kohderyhmän kanssa, ovat helpommin lähestyttäviä, ne otetaan helpommin käyttöön ja niistä on hyötyä käyttäjilleen.

Ohjelmistojen, palveluiden ja toimintojen suunnittelussa on tärkeää ottaa huomioon helpokäyttöisyys ja esimerkiksi se, että internet-yhteyksien nopeuksissa voi olla käyttäjäkohtaisia eroja. Vaikeaselkoiset sivut ja palvelut, jotka eivät ole turvallisia, voivat aiheuttaa merkittäviä vajeita digiosallisuuteen.

Kun kehitetään digitoimintaa, -alustoja tai -palveluita, on tärkeää huomioida ammattilaisten ja kehittämiseen osallistuvien asiakkaiden tai kohderyhmän edustajien osaaminen, laitteiden saatavuus, budjetti mahdolliseen laitteiden hankintaan ja yhteyksien toimiminen. On selvittävä, tarvitaanko palveluun kirjautumiseksi verkkopankkitunnuksia ja onko kohderyhmällä ne tai mahdollisuuksia saada ne. Lisäksi on oltava osaamista ja resursseja laitteiden ja sovellusten ylläpitoon ja päivittämiseen.

Esimerkiksi väkivallan urheilla saattaa olla salainen kotiosoite. Salainen osoite vaikeuttaa palvelun käyttöä, jos palvelulla on tarve tunnistaa käyttäjän asuinpaikka (esim. kaupungin osallistuvan budjetoinnin alusta haluaa tunnistaa, että kyseessä on oman kaupungin asukas). Tämä ongelma voidaan usein kiertää käyttämällä paikallisen kirjaston konetta, jolloin palvelu tunnistaa kirjaston sijainnin.

Erikielisillä ihmisillä on tarve päästä käyttämään esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluja, joten erikieliset versiot ja laadukkaat käännökset ovat tärkeitä, samoin kuin selkeä kieli. Mahdollisimman monen tulisi pystyä käyttämään sovelluksia ja osallistumaan palveluihin itsenäisesti, jotta henkilö-, terveys- tai sosiaalipalvelujen asiakastietoja ei tarvitsisi jakaa digitukea antavalle henkilölle. Jos näitä tietoja joutuu jakamaan asioimisen mahdollistamiseksi, olisi tärkeää, että tähän olisi ohjeet, jotta yksityisyydensuoja ja tietoturva eivät vaarannu.

Myös digipalveluita kehitettäessä on ehdottoman tärkeä kiinnittää huomiota tietoturvaan.

Osana kehittämistyötä on tärkeää seurata palveluiden ja kehitettyjen sovellusten käyttöä ja käyttösuvuutta eri kohderyhmien keskuudessa. Samoin on seurattava digitalisaation vaikutuksia osallisuuteen ja hyvinvointiin. Valtiovarainministeriön asettaman Digi arkeen -neuvottelukunta pyrkii edistämään seuranta- ja mittarityötä tähän liittyen.

Lisäksi kannattaa miettiä, millainen sisältö on tervetullutta erilaisille alustoille ja kuka päättää alustojen sisällöistä ja niiden rajaamisesta. Tämä voi olla oleellista, jos suunnitellaan toimintaa esimerkiksi kansainväliselle kaupalliselle alustalle, jonka ylläpitoon voi olla hankalaa saada yhteyttä tai vaikuttaa.

Lue lisää

[Digiln-hanke kehittää ja tutkii digitaalista palvelukulttuuria, jotta osallisuus yhteiskunnassa edistyisi \(Digiin.fi\)](#)

[Työelämän ulkopuolella olevien maahanmuuttajanaisten digitaalinen arki – Digiteknologioiden sulauttaminen osaksi jokapäiväistä elämää ja julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen käyttöä \(Helsingin yliopisto 2021\)](#)

[Digipalvelut suunnitellaan usein hyvin pärjäävien ehdoilla \(Digiin.fi\)](#)

[Digisti kohti työelämää! Kokemuksia digipalvelujen kehittämisestä \(JAMK 2020\)](#)

[Valtiovarainministeriön Digi arkeen -neuvottelukunta](#)

[Digitalisaation vaikutuksista osallisuuteen ja hyvinvointiin tarvitaan hyvä tilannekuva ja säännöllistä seurantaa \(Digiin.fi\)](#)

[Sitran kysely digitaalisten palveluiden käytöstä \(Sitra.fi\)](#)

Ammattilaisten digiosaaminen ja resurssit

Ammattilaisten osaamisen kehittäminen on keskeisessä asemassa digiosallisuuden edistämisessä. Ammatillaiset ottavat laitteiden, ohjelmien ja sovellusten lisäksi haltuun digiympäristössä toimimisen taitoja. Inhimilliseen etäkohtaamiseen on omat niksinsä.

Yksityisyys- ja tietosuojasioiden on ehdottomasti oltava hallussa, jotta asiakkaiden henkilökohtaiset tiedot eivät leviä. Jos palveluissa käsitellään henkilötietoja tai etuuksiin liittyviä henkilökohtaisia asioita, on yhteys oltava turvattu. Eri alustojen tietosuojalausekkeet poikkeavat toisistaan ja on tärkeää tietää, mitä tietoja käsitellään milläkin alustalla.

Lue lisää

[Digisti kohti työelämää! Kokemuksia digipalvelujen kehittämisestä \(JAMK 2020\)](#)

[Ammattilainen digipalvelujen asiakkaana -verkkovalmennus \(Innokyla.fi\)](#)

Digitaalinen nuorisotyö:

[Helsingin digitaalinen nuorisotyö Verke](#)

[Oulun digitaalinen nuorisotyö Koordinaatti](#)

Pelastakaa lapset ry:n digisosaalityö

Pelastakaa lapset ry. selvitti kyselyllä sosiaalityöntekijöiden asenteita, osaamista ja digisosaalityön nykytilaa kunnissa, yrityksissä ja järjestöissä. Suurin osa vastanneista suhtautui myönteisesti digitaalisiin palveluihin. Mielenkiintoista oli muun muassa se, että johtoasemissa olevilla on käytössään työssään enemmän digitaalisia välineitä kuin asiakastyössä olevilla työntekijöillä.

[Pelastakaa lapset ry:n digisosaalityö](#)

[Pelastaa lapset ry:n kyselytutkimus digisosiaalityöstä \(Pelastakaa.lapset.fi\)](https://pelastakaa.lapset.fi/kyselytutkimus-digisosiaalityosta)

[Pelastakaa lapset ry. selvitti nuorten näkemyksiä sähköisistä palveluista \(Pelastakaa.lapset.fi\)](https://pelastakaa.lapset.fi/selvitti-nuorten-nakemyksi-sahkoisista-palveluista)

Ammattilaisten ja asiakkaiden roolit voivat vaihtua osaamisen mukaan – myös ammattilainen voi hyötyä digiympäristöistä

Ammattilaiset ja toimintaan osallistuvat voivat lähteä perehtymään digiympäristöön ja eri työkaluihin yhdessä niin, että molempien asiantuntijuutta ja vahvuuksia hyödynnetään. Tällöin ammattilais- ja asiantuntijaroolit voivat vaihtua päikseen osaamisen mukaan. Voidaan toteuttaa myös vertaisohjausta. Uusien sovellusten, toimintojen ja palvelujen kehittämisessä yhteistyö asiakkaiden ja ammattilaisten välillä kannattaa.

Ammattilainen voi saada työhönsä uusia näkökulmia, jos hän jalkautuu asiakkaidensa käyttämille digitaalisille alustoille ja tutustuu siellä toimimisen tapoihin. Tämä voi auttaa asiakkaisiin tutustumisessa ja luottamuksen rakentamisessa yhteistä työskentelyä varten. Ammattilaisten rohkeus ideoida ja kehittää digitaalisia palveluja on vahvempi silloin, kun digitaaliset ympäristöt ovat heille entuudestaan tuttuja. Asiakkaat kokevat digitaaliset palvelut mielekkäämmäksi ottaa käyttöön, jos ammattilainen osaa käyttää niitä ja kokee ne hyödyllisiksi.

Inhimillinen kanssakäyminen ja kohtaaminen etäyhteyksillä

Myös etänä tapahtuvaan digitaaliseen palveluun osallistuminen vaatii aktiivisuutta. Joillekin meistä etänä osallistuminen voi olla helpotus, jos voi keskustella nimettömästi, kirjoittaa chattiin puhumisen sijaan ja ilman, että toinen osapuoli näkee kasvoja. Monille kasvokainen tapaaminen varsinkin toiminnan alussa on kuitenkin tärkeä luottamusta rakentava tekijä.

Voit rakentaa luottamusta myös verkon välityksellä. Keskity läsnäoloon: kuuntelu, kysyminen ja kunnioittaminen ovat avaintekijöitä luottamuksellisen ilmapiirin kehittämisessä. Kun suhtaudut myönteisesti kohtaamaasi ihmiseen, sinun on helpompi kuunnella häntä. Kiinnitä videon välityksellä käytävissä keskusteluissa erityistä huomiota katseeseen. Hyväksyvä katse voi motivoida ponnistelemaan tavoitteita kohti.

Etäkohtaamisessa voi joutua miettimään uudella tavalla kohtaamisen tapoja, esimerkiksi eleitä, katseen suuntaamista sekä tapaansa puhua ja jakaa puheenvuoroja. Tämä voi johtaa oivalluksiin, jotka hyödyttävät myös lähikohtaamisissa.

[Läsnäolo, kuuntelu ja kunnioitus tekevät myös etäkohtaamisesta inhimillisen \(THL-blogi 19.2.2021\)](#)

[Digivuorovaikutus osallisuuden tukena asiakastyössä \(Innokyla.fi\)](#)

Myös työpaikkojen sisäisten verkkoympäristöjen tulisi olla saavutettavia

Tällä hetkellä EU:n saavutettavuusdirektiivi määrittelee, että julkisten ja joidenkin yksityisten toimijoiden julkisten verkkopalvelujen tulisi olla saavutettavia. Tämä hyödyttää muun muassa palvelujen asiakkaita. Jos myös työpaikkojen sisäiset digitaaliset järjestelmät olisivat saavutettavia, purettaisiin työllistymisen esteitä.

Digitaalinen osallistuminen ja vaikuttaminen

Digiympäristöissä voi myös vaikuttaa ja olla osa sosiaalisia liikkeitä ja kampanjoita.

Kunnat, hyvinvointialueet ja muut julkiset toimijat voivat edistää asukkaiden osallistumista ja vaikuttamista digitaalisten alustojen kautta. Kuntien ja alueiden osallisuusohjelmissa voi olla mukana myös digitaalinen osallisuus, jossa on huomioitu myös heikommassa asemassa olevat ihmiset ja heidän mahdollisuutensa vaikuttaa. Kunnat ja alueet voivat kehittää sähköistä viestintäänsä ja asiointia sekä avata verkkoalustoja, joissa asukkaat voivat tehdä aloitteita ja äänestää niiden toteuttamisesta. Näin päätöksenteko ja vaikuttamismahdollisuudet tulevat lähemmäksi asukkaita.

Verkkoalustat ja aloiteprosessit on tärkeää suunnitella helposti omaksuttaviksi. Voidaan esimerkiksi hyödyntää sosiaalisesta mediasta tuttuja elementtejä, kuten tykkäykset ja kommentointi, jotka voivat tehdä alustasta helposti lähestyttävän ja käytettävän. Alustojen saavutettavuutta on tärkeä pohtia: millä kielillä palvelu tarjotaan, onko sivusto saavutettava, tarvitaanko pankkitunnukset kirjautumiseen tai aloitteen viemiseen alustalle, tai onko olemassa vaikutuskanavia, joilla voi esiintyä anonyymisti.

Alustojen käyttöön on syytä kannustaa erilaisia ihmisiä, jotta edustuksellisuus niiden kautta toteutuisi vahvemmin. Alustoja voidaan esitellä tilaisuuksissa sekä asuinalueiden ilmoitus- ja videotauluilla.

Sosiaalisessa mediassa voi olla helpompi osallistua keskusteluun ja tuoda omia kehittämisideoita esille esimerkiksi kaupunginosan Facebook-ryhmässä. Omalla elämäntilanteella tai olosuhteilla ei välttämättä ole väliä, kun toimii ja keskustelee muiden alueella asuvien kanssa yhteisön kehittäjän roolissa. Asumisyksikön sosiaalisen median sivusto voi yhdistää alueen muita asukkaita yksikön toimintaan ja asukkaisiin. Kohtaaminen sosiaalisessa mediassa voi madaltaa kynnyistä lähikohtaamisiin. Myös kunnan tai alueen viranhaltijat ja päättäjät voivat aktiivisesti jalkautua sosiaaliseen mediaan.

Vaikka asukkaiden on nykyään helpompi lähestyä kunta- ja aluepäättäjiä sosiaalisen median tai sähköpostin kautta, aloitteen tekemisen tai viestin lähettämisen kynnyksen suoraan päättäjälle madaltuu, kun se tehdään ryhmässä. Digitaalisuus mahdollistaa monipuolisemman viestinnän. Viestin voi lähettää vaikkapa videona sähköpostin tai kirjeen sijaan.

Lue lisää

Helsingissä toimii OmaStadi-verkkopalvelu, jossa kuntalaiset voivat ehdottaa aloitteita kaupungin kehittämiseksi.

[OmaStadi \(Helsingin kaupunki\)](#)

Espanjan pääkaupunki Madridissa on kokeiltu yhdeksi maailman aktiivisimmaksi tullutta kansalaisvaikuttamisen verkkoareenaa kuntalaisten erilaisten aloitteiden tekemiseksi ja osallistuvaan budjetointiin.

[Decide Madrid: sähköinen hallinto demokraattisen osallistumisen työkaluna \(mdpi.com\)](#)

[Sähköiset ratkaisut osallistuvan budjetoinnin tueksi \(Tampereen yliopisto\)](#)

Digilukutaito ja digiturvallisuus

Osana digitaalista osallisuutta on tärkeää kehittää niin sanottua digilukutaitoa. Tämä osaaminen ei rajoitu vain laitteiden käytön tekniseen osaamiseen, vaan käsittää sosiaalisia ja kognitiivisia taitoja.

Kun käytämme erilaisia digitaalisia alustoja, sovelluksia ja palveluita, meistä kertyy tietoa. Kaikilla on oikeus tietää, miten tieto kertyy, miten tietoa käytetään ja kuka sitä käyttää. Digiturvataitoihin kuuluu myös tietää, mitä tietoja itsestään kannattaa antaa erilaisilla alustoilla ja kenelle, tai esimerkiksi se, että sosiaaliseen mediaan itse ladattu materiaali voi jäädä kanavan palvelimille, vaikka itse poistaisi sosiaalisen median tilinsä. Myös omien digitaalisten terveystietojen tulkitseminen ja hyödyntäminen vaativat osaamista.

Suomalaisten digitaalisten kartoituksessa (Digi- ja väestötietovirasto) kävi ilmi, että ihmiset kaipaavat uusien palvelujen käyttöönotossa tietoa etenkin niiden tietoturvasta.

[Digi- ja väestötietoviraston digitaaitokartoitus \(Dvv.f\)](#)

On tärkeää myös osata pohtia omaa käyttäytymistään digitaalisissa ympäristöissä, esimerkiksi keskustelupalstoilla, ja tietää, miten toimia, jos itseä kohtaan toimitaan väärin, esimerkiksi kohdataan vihapuhetta tai joudutaan tietomurron kohteeksi.

Digilukutaitoon lukeutuu kyky ymmärtää erilaisten alustojen tai hakukoneiden käyttöohjeita tai taito arvioida netissä olevan tiedon oikeellisuutta.

Digiluku- ja -turvataidot ovat uusia ”kansalaistaitoja”. Erityisesti heikoimmassa asemassa olevien ja digiympäristöjen uusien käyttäjien digiturvataitojen karttumista ja ylläpitämistä olisi tuettava. Media- ja digilukutaidot edistävät digiympäristössä toimivien hyvinvointia ja osallisuutta.

Lue lisää

Digiluku- ja digiturvataitoja voi lähteä kartuttamaan vaikkapa näiden linkkien kautta:

[Aikuisten mediataidot: digimaailma ja sanasto \(Eläkeliitto\)](#)

[Digiturvataitojen opiskelutaulukko 2020 \(Joensuun mediakeskus\)](#)

Digi haltuun -hanke tarjoaa ilmaista ja matalan kynnyksen digitukea esimerkiksi uuden laitteen, sovelluksen tai palvelun käytössä. Hanke tarjoaa digikursseja järjestävälle sosiaali- ja terveysalan ammattilaiselle materiaaleja ja työkaluja kurssien saavutettavuuden arvioimiseen ja kehittämiseen.

[Digi haltuun: Tukea digitaalisten laitteiden ja palveluiden käyttöön \(Aspa.fi\)](#)

Digivoimaa – digihyvinvoinnilla yhteiskunnallista osallisuutta -hanke pyrkii vahvistamaan syrjäytymisvaarassa olevien nuorten digitaalista hyvinvointia. Hankkeessa kehitetään nuorille digitaalisia valmiuksia, joilla tuetaan opiskelu- ja työelämätaitoja sekä itsenäistä toimintakykyä.

[Digivoimaa – digihyvinvoinnilla yhteiskunnallista osallisuutta \(Xamk.fi\)](#)

Koordinaatti on nuorten tieto- ja neuvontatyön valtakunnallinen asiantuntija ja kehittäjä. Koordinaatin blogissa kerrotaan, että mediakasvatuksella voidaan ehkäistä syrjäytymistä, lisätä yhteiskunnallista osallisuutta ja tarjota uusia demokraattisia vaikutuskeinoja.

[Medialukutaidon lisääminen edistää nuorten hyvinvointia \(Koordinaatti.fi\)](#)

Huijarit kuriin! -hanke keskittyy nettihuijausten ennaltaehkäisyyn ja huijausten uhrien tukemiseen

[Huijarit kuriin! \(Kuluttajaliitto\)](#)

Digioikeuksia edistävä verkostotyö

Verkostossa vahvistetaan heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksia olla osallisina digitaalisessa maailmassa sekä heidän oikeuksiensa toteutumista. Kehitystyötä tehdään yhdessä digitaalisia palveluita tarjoavien ammattilaisten ja digiosattomuutta kokeneiden henkilöiden kanssa.

[MargIT-verkosto – digioikeuksien edistäminen verkostotyön keinoin \(Innokyla.fi\)](#)

Koronapandemian vaikutukset digiosallisuuteen

Vaikka koronapandemia on vauhdittanut digipalvelujen ja toimintojen kehittymistä ja käyttöönottoa, se on voinut myös edistää digisyrjäytymistä. Digiosallistumiseen tarvitaan laite ja yhteys. Kirjastojen sulkeminen on vähentänyt näiden saatavuutta. Palvelujen sulkeminen ja muuttaminen etäpalveluiksi on lisännyt yksinäisyyttä ja eristäytymistä, mikä on aiheuttanut mielenterveys- ja päihdeongelmien pahenemista.

Mahdollisuudet olla yhteydessä eri palveluihin tai esimerkiksi asiakassuunnitelman laatiminen ja päivittäminen ovat voineet hankaloitua osalle ihmisistä. Esimerkiksi

sijaishuollossa olevat lapset ovat saattaneet olla eriarvoisessa asemassa tuen saamisessa etäkoulunkäynnissä ja yhteydenpidossa palveluihin ja läheisiin. Vaikka nuorilla digiympäristössä toimiminen on usein hyvin hallussa, ammattilaisten osaamisessa on eroja, samoin kuin laitteiden saatavuudessa eri yksiköissä tai sijaisperheissä.

Vaikka etänä tarjottuja päihde- ja mielenterveyspalveluita on kiiteltykin, on huomattu, että kaikille etänä toimiminen ei toimi ja kasvokkainen työ on usein korvaamatonta. Parhaiten etäpalvelut tavoittavat asiakkaita, joille etäasiointi on ollut tuttua jo ennen pandemiaa. Monelle vaikeassa asemassa olevalle avun pyytäminen voi olla hankalaa, jolloin lähitapaamisista voisi saada rohkaisua palveluun osallistumiseen.

On tärkeää kehittää pandemia-ajan palveluita niin, että ne saavuttavat kaikki palvelun tarvitsijat ja luoda digipalveluita, joissa huomioidaan asiakkaan yksilöllinen tilanne ja jotka vastaavat vaikeissakin tilanteissa olevien tarpeisiin. Digipalvelujen käyttöönottoon on tarjottava tukea kaikentasoisille käyttäjille ja siihen on varattava tarpeeksi aikaa.

Toisaalta pandemian myötä on edistytty palveluiden siirtämisessä verkkoon. Myös uudet ryhmät, jotka eivät muuten ole läsnä verkossa, kuten iäkkäät, ovat tulleet verkkoon yhteisen toiminnan äärelle ja osallistumaan palveluihin.

Lue lisää

[Haavoittuvat ryhmät etäpalvelujen käyttäjinä – kokemuksia COVID-19-epidemian ajalta \(THL 2021\)](#)

[Osallisuushankkeiden toiminta korona-ajan poikkeusoloissa \(Thl.fi\)](#)

[Sosiaalibarometri 2021: Koronakriisi ja palvelujärjestelmän joustavuus \(Soste.fi\)](#)

[Koronan vaikutukset lastensuojelun 24/7-yksiköiden toimintaan – palveluntuottajien ja toimintayksiköiden näkökulma. Tutkimuksesta tiiviisti \(THL 2020\)](#)

[Etäpalveluille tarvitaan valtakunnalliset kriteerit \(Lääkärilehden näkökulmakirjoitus 26.3.2021\)](#)

Ehdotukset perustuvat kehittämistyön tuloksiin

Ratkaisuehdotukset on koottu Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran (ESR TL 5) ja Sininauhaliiton yhteistyössä.

Työ on osa Sokra-koordinaation ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5:n hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä, jossa kootaan ja arvioidaan erityisesti heikoimassa asemassa olevien osallisuutta lisääviä malleja ja toimintatapoja. Osa toimintamalleista on arvioitu Sokra-hankkeen toimesta.

[Sininauhaliiton Digiosallisuutta asunottomille -hanke](#)

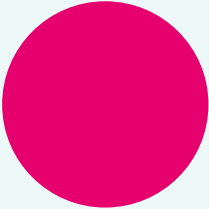
Lue kokonaisuus verkossa:

[Digiosallisuuden edistäminen \(Innokyla.fi\)](#)

Osallisuuden palaset

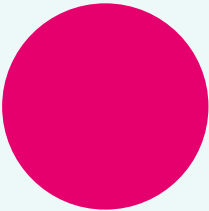
/ Digiosallisuus

Digiosallisuutta lisääviä käytänteitä on kehitetty eri puolilla Suomea. Lue toimintamallikuvaukset ja arviot Innokylä-verkkopalvelusta klikkaamalla otsikkoa. Arviointiliitteet löydät myös tämän julkaisun liitteestä 2.

[Digiohjauksella nuori palveluihin \(Innokyla.fi\)](#)

Zekki-digipalvelussa nuori arvioi omaa hyvinvointiaan 10 kysymyksen avulla. Hänelle tarjotaan vastausten perusteella yhteenveto omasta tilanteestaan ja vaihtoehtoja hyvinvoinnin tueksi.

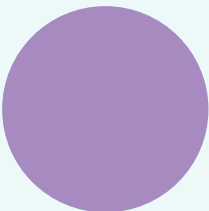
[Digivuorovaikutus osallisuuden tukena asiakastyössä \(Innokyla.fi\)](#)

Digitaalisessa ympäristössä tapahtuvassa asiakkaan kohtaamisessa voidaan hyödyntää erilaisia vuorovaikutustapoja ja -keinoja, jotka madaltavat osallistumiskynnystä sekä tukevat osallistujien omaehtoista ja yhdenvertaista osallistumista.

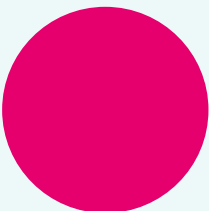
[Etäkohtaamisilla yhteisöllisyyttä kyliin \(Innokyla.fi\)](#)

Etäkohtaamisilla ja -tapahtumilla voidaan tarjota sosiaalisia kontakteja maaseutukylien ja haja-asutusalueiden asukkaille ja edistää heidän digitaitojaan. Tämä tukee haja-asutusalueiden asukkaiden yhteisöllisyyttä ja osallisuuden kokemusta.

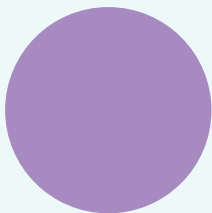
[Etätyöpaja - elämyksiä ja mielekästä tekemistä yhdessä \(Innokyla.fi\)](#)

Etätyöpajat tarjoavat elämyksiä ja mahdollisuuden mielekkääseen tekemiseen sekä vahvistavat yhteisöllisyyttä. Pajojen kautta pääsee tutustumaan esimerkiksi muotoilun maailmaan ja muotoiluprosesseihin luovan alan ammattilaisten ohjaamina.

[MargIT-verkosto – digioikeuksien edistäminen verkostotyön keinoin \(Innokyla.fi\)](#)

Verkostossa vahvistetaan heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksia olla osallisina digitaalisessa maailmassa sekä heidän oikeuksiensa toteutumista.

Matalan kynnyksen digituki (Innokyla.fi)

Digitaalisia taitoja tarvitaan yhä enenevässä määrin omien asioiden hoitamiseen ja yhteydenpitoon. Matalan kynnyksen digituki tukee heikoimmassa asemassa olevien ihmisten digilaitteiden ja -sovellusten käyttöä sekä oman laitteen hankintaa.

Tutustu myös näihin osallisuuden palasiin, jotka linkittyvät digiosallisuuden:

- [Ammattilainen digipalvelujen asiakkaana -verkkovalmennus \(Innokyla.fi\)](#)
- [Kohtaamispaikka lapsiperheille ja ikäihmisille \(Innokyla.fi\)](#)
Kohtaamispaikkaa on toteutettu myös virtuaalisesti.
- [Komppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen \(Innokyla.fi\)](#)
Toiminnassa etsitään myös digitaalisia apuvälineitä oppimisvaikeuksien kompensoimiseen.
- [Pelisessiossa pelataan ja kehitetään yhdessä \(Innokyla.fi\)](#)

Liitteet

Liitteet löytyvät Julkari-palvelusta tämän julkaisun yhteydestä.

Liite 1

Joihinkin tässä oppaassa esiteltyihin osallisuuden edistämisen malleihin liittyy pdf-liite, jossa syvennetään teemaan liittyvää kehittämistyötä ja/tai tutkimusta.

- **Kokemusosaaminen:** Kokemusosaaminen (Sokra-koordinaatio, Tanja Hirschovits-Gerz 16.10.2018)
- **Kumppanuusrahoitusmalli:** Kuopion kumppanuusrahoitusmalli – kaupungin, järjestöjen ja rahoittajan välistä yhteistyötä kuntalaisten osallisuuden lisäämiseksi (Sokra-koordinaatio 7.11.2017)
- **Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana:** Verkostoiva työ (Sokra-koordinaatio, Tanja Hirschovits-Gerz 24.10.2019)
- **Kohti osallisuutta ja aktiivisuutta tukevaa sosiaaliturvaa:** Oikein toteutettu aktiivointi voi lisätä työttömien osallisuutta (Sokra-koordinaatio, Tanja Hirschovits-Gerz, Anna-Maria Isola, Minna Kukkonen, Lars Leemann ja Henna Puromäki 28.2.2018) (Huomio: liite kirjoitettiin, kun laki työttömyysturvan aktiivimallista oli vielä voimassa.)
- **Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä (erillinen liitetiedosto 1b):** Painavaa kepeyttä asiakastyöhön – katsaus tutkimukseen ja palautteeseen leikillisyydestä ja pelillisyydestä (PRO SOS 2019)

Liite 2

Tähän oppaaseen linkitettyjen Osallisuuden palaset -toimintamallien arviointiliitteet aakosjärjestyksessä.

Löydät osallisuuden palasten kuvaukset ja arviointiliitteet myös Innokylästä:

[Osallisuuden palaset Innokylä-verkkopalvelussa](#)